

Pingstkyrkan i Burundi och svensk pingstmission i landet 1935–1985

Gunilla Nyberg Oskarsson

Skrifter utgivna av
Insamlingsstiftelsen för pingstforskning
Nr 21

Gunilla Nyberg Oskarsson

Pingstkyrkan i Burundi och
svensk pingstmission i landet 1935–1985

INSAMLINGSSTIFTELSEN FÖR PINGSTFORSKNING instiftades år 2004 av pingstpastor Bertil Carlsson och hans fru Anna-Britta Carlsson. Stiftelsen har till ändamål att främja akademisk forskning om den svenska Pingströrelsen och förvaltas av Pingstförsamlingarnas skol- och kursverksamhet (PSK). Stöd till fonden kan ges genom dess bankgiro nr: 5851-6899.

Copyright: Gunilla Nyberg Oskarsson 2020

Utgivare: Insamlingsstiftelsen för pingstforskning, www.pingst.se

Grafisk form omslag: Eric Ekman

Bild: Kyrkan byggs i Kayogoro, ur familjen Werlinders album

ISBN 978-91-983875-1-3

ISSN 2000-0006

Tryck: Skilltryck AB, Skillingaryd 2020

E-publikation: www.pingst.se

Innehållsförteckning

Förord	7
Karta	9
1. Burundi – land och folk	11
2. Bakgrunden i Sverige	19
3. De första försöken att börja arbeta i Burundi	25
4. Arbetet grundläggs och utvidgas	33
4.1 Kayogoro 1935–1949	33
4.2 Kiremba 1935–1948	54
4.3 Gishiha 1936–1949	69
4.4 Mugara 1940–1948	80
4.5 Konferenser under 1940-talet	95
4.6 Ekonomi	97
5. Ett nytt årtionde med stora förändringar	101
5.1 Det förändrade skolarbetet	101
5.2 Lärarutbildning påbörjas i Lemera, Kongo	110
5.3 Bibelskolor och kvinnskolor	113
5.4 Väckelsen under 1950-talet	117
5.5 Pingströrelsen får fäste i Usumbura/Bujumbura	127
5.6 Den södra kustregionen får en egen pingstförsamling	137
5.7 Relationen till den katolska missionen 1934–1960	143
5.8 SFM och Protestantiska Alliansen i Burundi 1935–1960	147
5.9 Relationen till statsmakt och lokala myndigheter 1935–1960	155
5.10 Vägen mot politisk självständighet	161
5.11 Afrikanisering av församlingsarbetet	166
6. Fortsatt arbete i ett självständigt Burundi	173
6.1 Den politiska utvecklingen under 1960-talet	173
6.2 Överlämnandet av ansvaret för församlingarna	178
6.3 Pingstvänners politiska engagemang under 1960-talet	190
6.4 Fleråriga bibelskolor växer fram	197
6.5 Fortsatt utveckling av skolarbetet	204
6.6 Emmanuel – Gud med oss – de moderlösa barnens tillflyktsort	223
6.7 Sjukvård före 1970	231
6.8 Första expansionen mot norr och mot öster	246

7. Utvecklingen i landet under 1970-talet och dess följder	257
7.1 Utvecklingen i landet under 1970-talet	257
7.2 Expansion och oro kring 1970	260
7.3 April 1972 – inbördeskrig och folkmord	265
7.4 Och dess följder	281
7.5 Pingstmissionens och församlingarnas relation till myndigheterna	288
7.6 Återuppbyggnad 1972–1975	295
8. Nya initiativ och fortsatt utveckling av arbetet	307
8.1 Förnyad expansion i norr och öster	307
8.2 Bibelskolornas utveckling	324
8.3 Skolor och hälsovård	328
8.4 Litteraturarbete	333
8.5 Missionärernas fortsatta relation till staten	337
8.6 Att vara missionärsbarn	338
8.7 Utvecklingen efter 1985	353
Förteckningar	357
Missionärer som arbetat inom svensk pingstmission i Burundi	357
Intervjuer	360
Arkiv	362
Otryckta källor	363
Tryckta källor	363

Förord

Under de tre sista åren på 1970-talet hade jag förmånen att undervisa vid en lärarhögskola i Burundi, en utbildning som var ett samarbete mellan svensk pingstmission och det burundiska pingstsamfundet CEPBU. Det var för mig mycket rika år och jag knöt vänskapskontakter bland svenska missionärer och burundiska lärarkollegor som än i dag berikar mitt liv. Tiden där påverkade mitt val av ämne när jag långt senare skulle arbeta med en doktorsavhandling inom ämnet missionsvetenskap vid den teologiska fakulteten vid Uppsala universitet.

Den här boken har tagit lång tid att slutföra, men det har varit en fascinerande uppgift. Avsnitten som behandlar åren 1935–1960 är i stora drag en översättning av min avhandling från 2004 om pingströrelsen i Burundi under de åren. Den skrev jag på franska med tanke på de burundier den också berör. Under 1990-talet arbetade jag under ca 5 år på Missionsinstitutet-PMU. Mitt uppdrag var att intervjua missionärer och samla material till det som går under samlingsnamnet Kongoarkivet, nu beläget i Pingstarkivet i Alvik. Arkivet innehåller material från Kongo Kinshasa, Rwanda och Burundi.

Jag hade förmånen att resa runt i Sverige och träffa fängslade personligheter som varmhjärtat tog emot mig och delade sina liv med mig. Jag är mycket tacksam för deras förtroende och för stor gästfrihet i deras hem. När jag hade möjlighet, besökte jag de församlingar som hade sänt ut de missionärer jag intervjuade. Jag tog då kopior på viktiga brev och andra handlingar. Det är dock stora skillnader hur mycket material som finns bevarat i de olika församlingarna. I Kongoarkivet finns också intervjuer som andra har gjort. I den mån jag använt detta material anges det i boken.

Uppdraget blev till en början för min del att skriva till och med år 1969. Sedan skulle Olof Djurfeldt skriva om de följande årtiondena. Han hade så många andra viktiga uppdrag att han efter en tid fick lov att släppa detta och uppdraget gick tillbaka till mig. Då hade han hunnit göra ett gediget förarbete genom att skissera ett tänkt upplägg och sammanställa material. När jag fortsatte arbetet fick jag ta del av allt detta. Jag har haft stor nytta av det arbete han gjorde. Stort tack, Olof! Då var jag inte längre anställd av Missionsinstitutet utan arbetet

med denna bok har fått ske när jag inte varit upptagen av andra arbetsuppgifter och till stor del på min fritid. Hösten 2017 kunde jag göra en månadslång intervjuresa i Burundi, med hjälp av medel från Frikyrkliga Forskningsrådet, FRIFO.

Det har inte varit möjligt att beskriva allt arbete som under 50 år gjorts av svensk pingstmission i Burundi. Det har inte heller funnits lika mycket material från alla platser och alla tider, vilket också påverkat urvalet. Det gäller speciellt tillgången till fotomaterial. Här vill jag rikta ett särskilt tack till Henry och Alf Werlinder och Kerstin Olsson, som gett mig tillgång till respektive föräldrars fotoalbum. Ett tips för den som vill veta mer än det som kunnat behandlas här – besök Pingstarkivet. Där finns mycket att ta del av!

Mitt mycket varma tack går till alla som på olika sätt gjort det möjligt för mig att skriva denna bok. Det är inte möjligt att här nämna alla vid namn. En förteckning över vilka som intervjuats återfinns i slutet av boken. Flera av dem jag intervjuade var redan då komna till hög ålder och har nu lämnat oss för en bättre värld. Det senare gäller också min dåvarande chef på Missionsinstitutet, Jan-Endy Johannesson och hans medarbetare och fru, Anne Johannesson. Vi hade ett mycket fint samarbete. Det sista gäller också Jan-Endys efterträdare Magnus Wahlström, som har uppmuntrat och bistått mig på många sätt, bland annat genom att förse mig med material. Min make Sven, som visat stor förståelse för all tid detta arbete tagit under åren, har också uppmuntrat och stöttat mig, inte minst genom att vara min chaufför under min intervjuresa runt om i Burundi år 2000.

På den småländska landsbygden i Herrans år 2020

Gunilla Nyberg Oskarsson

Karta

Kartan visar några av de orter som omnämns i denna bok. De fyra första pingstförsamlingarna låg i Kayogoro, Kiremba, Gishiha och Mugara. Senare tillkom församlingarna i Bujumbura och Nyanza Lac. Församlingarna hade utposter på många platser, en del på långt avstånd. Som exempel kan nämnas Kirundo som under tre år var utpost till Mugara för att senare bli utpost till Kiremba. Huvudstäderna i landets dåvarande sju provinser har skrivits med versaler.

1. Burundi – land och folk

Burundi är ett litet, mycket kuperat land i Östafrika, som med sina 27 834 kvadratkilometer motsvarar ungefär Smålands storlek. Det är och har länge varit ett tätbefolkat land. På 1930-talet räknade man med en befolkning på ca 1,7 miljoner och år 2018, nästan elva miljoner. I norr gränsar landet till Rwanda, i väster till Kongo-Kinshasa och i öster och söder till Tanzania. Burundi kännetecknas av mycket varierande landskap och växtlighet. Det är korta avstånd mellan vitt skilda regioner. I stort delas landet upp i följande naturgeografiska regioner:

- slättlandet Imbo som sträcker sig från Ruzizislätten i nordväst och söderut längs Tanganyikasjöns östra kust,
- en bergskedja, Kibira, som löper i nordsydlig riktning, överallt högre än 2000 meter över havet,
- ett område av bergsplatåer (1500 till 2000 meter), vilket kännetecknas av avrundade kullar, genomskurna av floddalar,
- väldiga lågslättsområden med stora träskmarker i öster och nordöst.

Man räknar med två årstider: regnperioden från slutet av september till juni och torrtiden under resten av året. En kort torrperiod infaller i januari. Nederbörden varierar från en region till en annan, från ett års-genomsnitt på 650 mm i kustregionen till mer än 1500 mm uppe bland bergen och bergsplatåerna. I Bujumbura, på Imboslätten, är årsmedeltemperaturen 23° C, då den däremot uppe på bergskedjan Kibira inte är mer än 17,9° C.¹

Bururiprovinzen

Svensk pingstmission började sitt arbete i den södra delen av landet, i Bururiprovinzen, mindre tätbefolkad än mer centralt belägna områden. Bururi, som ligger uppe bland bergen, var administrativt centrum. Nyanza Lac och Rumonge var handelscentra vid kusten. Området kring Bururi var mycket lämpat för boskapsskötsel. Tätorterna Nyanza Lac och Rumonge beboddes till största delen av *baswahili*, dvs muslimer, majoriteten invandrare från grannländerna. De hade en särställ-

¹ Gahama 1983 s 13–18; Cazenave-Piarrot och Lopez 1979 s 7–17.

ning inför staten, med speciella lagar och en egen administration. Samtidigt bodde där belgiska tjänstemän, ansvariga för det närliggande området. År 1935 pågick vägbyggen i regionen. Till en början gick de svenska missionärerna till fots eller färdades i bärmattor.

De viktigaste hövdingarna i provinsen var på 1930- och 1940-talen Ndarishikije vid centralorten Bururi, hans bror Hararawe nära Makamba i sydost, deras kusin Basharwe norr om Bururi samt brorsonen Nyambikiwe i kustregionen. De var alla *ganwa*.¹ De svenska missionärerna skulle till en början få mest att göra med de två förstnämnda. Antalet underhövdingar reducerades starkt under den administrativa reformen. Pingstmissionärerna kom därför till ett område som genomgick stora sociala och politiska förändringar.

Från självständigt kungadöme till tysk koloni till belgiskt mandat

Burundi hade i flera århundraden varit ett självständigt kungadöme när tyska soldater kom dit mot slutet av 1800-talet. Större delen av befolkningen bodde på kullarna uppe bland bergen och färre på den mindre hälsosamma Imbosläppen. Kungen, som på kirundi kallades *mwami*, styrde landet genom att söka stöd hos olika grupper i samhället. Landet var indelat i hövdingedömen. År 1906 undertecknades ett avtal mellan *mwami* Gisabo Mwezi och representanter för den tyska staten, i vilket *mwami* accepterade tyskarnas »beskydd». Från tyskarnas synvinkel blev Burundi därmed en del av *Tyska Östafrika*. Ett liknande avtal hade tidigare tecknats med kungen av Rwanda. De två länderna slogs nu ihop till en administrativ enhet, Ruanda-Urundi. Länderna styrdes indirekt, dvs kungen och de inhemska furstarna fortsatte officiellt att styra men var underordnade de tyska statstjänstemännen.

Efter första världskriget fräntogs Tyskland sina kolonier. Ruanda-Urundi blev ett belgiskt förvaltningsområde, ett mandat, på uppdrag från Nationernas Förbund. År 1925 lät belgiska staten via en omorganisation Ruanda-Urundi utgöra en administrativ union med grannlandet Belgiska Kongo. Ruanda-Urundi var inte i egentlig mening en koloni, men i stort sett rådde samma lagar och liknande administration i alla tre länderna.

¹ Gahama 1983 s 90, 103.

Också under belgarnas tid erkändes kungens auktoritet. Den reella makten låg dock i händerna på en belgisk *résident*, som administrerade landet utifrån sitt palats i Gitega. Denne var i sin tur underställd den viceguvernör som styrde över Ruanda-Urundi. En gemensam generalguvernör för alla tre länderna bodde i dåvarande Leopoldville, dagens Kinshasa. Denne lydde i sin tur under kolonialministeriet i Bryssel. Det indirekta styret fortsatte via belgiska tjänstemännen, burundiska hövdingarna och deras underhövdingar.

Landet uppdelades i sju provinser: Usumbura¹, Gitega, Muhinga, Ngozi, Ruyigi, Rutana och Bururi. Samtliga leddes av en administratör. Provinserna bestod av hövdingedömen, vilka nu blev färre till antalet än tidigare. Denna administrativa reform var genomförd 1933, två år innan pingstmissionen, *Mission Libre Suèdoise* (Svenska Fria Missionen, SFM), började sitt arbete i landet. Reformen gav upphov till stora sociala förändringar i landet. Belgarna fortsatte att styra landet fram till 1962, då det fick tillbaka sin självständighet.

Sociala grupper

Sedan århundraden tillbaka urskiljs i landet tre olika folkgrupper, *twa*, *hutuer* och *tutsier*. Störst är gruppen av hutuer, ca 79 %, följt av tutsier, ca 19 % och twa, ca 1 %. Frågan om etniska grupper har varit och är också i dag en känslig fråga i Burundi, även om mycket skett i positiv riktning. Kolonialtidens antropologiska litteratur talade om »etniska grupper» och beskrev twa som pygmébesläktade, hutu som »bantunegrer» och tutsier som »hamiter». De senare sades ha sina rötter i Etiopien eller Egypten. Stereotypa porträtt tecknades, vilka skulle visa att folkgrupperna var lätt att skilja åt genom skillnader i längd, hudfärg och ansiktsdrag. De placerades i en hierarkisk skala med tutsierna överst, ett folk »födda till att regera»². Detta hade sina rötter i 1800-talets »raslära», där vissa »raser» ansågs vara överlägsna andra.

Samtidigt presenterades en invasionsteori, enligt vilken twa skulle ha varit de första att komma. De följdes av ett »jordbrukande bantufolk», hutu, som då blev det styrande skiktet. De blev i sin tur underkuvade av ett »pastoralt hamitiskt folk», tutsi.³ Dagens burundiska forskare

¹ Senare Bujumbura.

² Gahama 1983 s 275.

³ Gahama 1983 s 275.

förkastar alla dessa teorier och understryker det gemensamma för alla tre grupperna. De framhåller att språket och traditionerna är desamma för hela befolkningen och att olika antropologers beskrivningar av fysiska särdrag motsäger varandra. Har man vistats i Burundi vet man att det inte går att fastslå social grupp utifrån en människas utseende. De burundiska forskarna förnekar inte existensen av olika »sociala kategorier», utan använder alla beteckningarna *twa*, *hutu* och *tutsi*. En av dem konstaterar att »ursprunget till detta framstår som en historisk gåta».¹ För att beskriva dessa grupper på kirundi används ordet *ubwoko*, vilket betecknar kategori, slag och variation.²

Det förkoloniala Burundis sociala struktur

I det förkoloniala Burundi var samhället feodalt uppbyggt kring ett klientssystem av ömsesidiga förpliktelser. Hutuer tycks ha dominerat bland jordbrukarna och tutsierna bland boskapsägarna, även om alla hushåll hade några odlingar och många jordbrukare också någon ko. Kungahuset och dess ättlingar, *ganwa*, utgjorde en egen social kategori. *Ganwa* var kungens stödjelare eller motståndare, beroende på hur nära släkt de var med den vid tidpunkten aktuella kungen. I sin maktkamp med *ganwa* stödde sig kungen både på tutsier och på hutuer. Hövdingarna återfanns bland båda dessa grupper. De hade också båda sina speciella funktioner vid hovet. Där hade hutuerna viktiga religiösa uppgifter. I Rwanda spelade tutsierna en mer framträdande politisk roll och belgarna bestämde sig för att i båda länderna satsa på dem som en styrande elit. Den stora administrativa reformen 1929–1933 ledde till att ett tiotal år senare var alla hutuhövdingar avsatta. Men också de tutsihövdingar som inte upplevdes som samarbetsvilliga tvingades avgå.

Twa, som under 1900-talet beräknades utgöra endast ca 1 % av befolkningen, levde i samhällets periferi, men hade också de sina speciella uppgifter att utföra. De var även landets krusmakare.³

¹ Mwohora 1987 s 95.

² Mwohora 1987 s 96.

³ Djurfeldt 1965.

Det svenska materialet

Redan 1924 hade man förbön för *watuzzi* vid missionsskolan i Högsby (Pingströrelsens dåvarande missionärsutbildning). Ordet hutuer har jag inte stött på så tidigt. I missionärsbrev skrivna före 1960 har jag inte hittat något av begreppen. Däremot tycks de ändå ha varit kända av missionärerna. Efter sitt besök i landet 1948 skriver Lewi Pethrus om *watuzzi*-folket i kyrkan i Kiremba och om *wahutu* i Mugara. Samtidigt understryker han det goda samförståndet mellan de två folkgrupperna i församlingarna: »Det vållar inga svårigheter att ha dem i samma församlingar. Den kristna erfarenheten bryter ner skiljemuren mellan folkslag och klasser.»¹ Andra missioner, som den katolska och den danska baptistmissionen, skiljer klart mellan de olika grupperna i sina rapporter från 1920- och 1930-talen.

I missionärsböcker skrivna av pingstmissionärer på 1950-talet används namnet på alla tre folkgrupperna, hutu, tutsi och twa. I böckerna kan framskynta att tutsier kunde känna sig överlägsna. Pethrus beskriver dem som »hövdingar och ägare av stora boskapshjordar» och hutuerna som bönder och tjänare, en »gammal slavstam». Detta var knappt ett decennium efter hutuhövdingarnas påtvingade avgång. Rhode Struble, pingstmissionär, skriver 1956 att »watuzi» är den »högst stående av dessa stammar» och »watwa» »den lägst stående».² Om detta var den uppfattning samtliga missionärer hyste eller om det mer är ett återgivande av den gängse synen bland belgarna är svårt att avgöra.

I pingstförsamlingarna skulle pastorerna komma att vara både hutu och tutsi. Flertalet församlingsmedlemmar var på de flesta platser hutuer, eftersom majoriteten av folket tillhör den folkgruppen. Vi kommer att återkomma till relationen mellan dessa grupper när vi beskriver pingströrelsens fortsatta utveckling i landet.

Folkgruppen twa levde under större delen av 1900-talet i hög grad för sig själv. Det var först från och med senare hälften av 1970-talet som de svenska pingstmissionärerna i större utsträckning kom att arbeta bland *batwa*.

¹ Pethrus 1948 s 161.

² Struble 1956 s 26. Struble ger i denna bok noggranna skildringar av seder bruk hos olika folkgrupper i Rwanda, Burundi och Kivuprovinserna, något som inte är så vanligt i missionärsböcker från den tiden.

Den traditionella religionen och kulturen – en kort beskrivning

Innan den kristna missionen kom till Burundi fanns tron på *Imana*. *Imana* var skaparen av allt och god, men samtidigt avlägsen. Ordet *imana* kunde också användas om speciella stenar eller träd. Som förmedlare mellan *Imana* och människorna fungerade vanligtvis *Kiranga*, kring vilken kulten i egentlig mening rörde sig. *Kiranga* var ursprungligen en viktig förfader som tillbads samtidigt som en man eller kvinna i kulten iklädde sig rollen som *Kiranga*. Vid sjukdomsnöd kunde man offra ett vitt lamm till *Kiranga*.¹

En mycket viktig roll spelade de döda förfäderna, *abazimu*. Att visa dem vördnad genom att ställa fram mat och dryck till dem vid en årlig fest var en viktig del av familjegemenskapen. Om man inte uppförde sig på rätt sätt gentemot dem, kunde de levande drabbas av olika olyckor. Man trodde också att förfäderna talade genom människornas drömmar. I samhället fanns också siare och örtläkemedelskunniga, till vilka människor vände sig med sina problem. Där fanns också de som ansågs utöva ond makt och kunna »kasta» sjukdomar på andra. Rent allmänt rådde en rädsla för vad andemakter kunde ställa till med och tron på att människor kunde bli besatta av andar var stark.²

Katolsk mission

Den första katolska missionsstationen grundades av *Vita Fäderna*³ år 1879. Två år senare dödades tre av missionärerna i en strid initierad av arabiska slavhandlare. År 1898 grundades *Mugera* i landets inre. Till sammans med senare tillkomna stationer växte så småningom ett mycket framgångsrikt arbete fram. Den starka tillväxten tog sin början några år efter det att Burundi blivit belgiskt FN-mandat. De katolska missionärerna blev statens rådgivare och även ansvariga för utbildningen av landets hövdingar och nationella tjänstemän.⁴

Till en början var landets hövdingar avvaktande till den nya religionen. Men det visade sig snart att kolonialmakten föredrog hövdingar med västerländsk skolning, vilka vände sig från den traditionella religionen till

¹ Intervju med Madengo 1987-03-21.

² Nyberg 1987; intervjuer i Gishiha 2000-03-17 och 18.

³ Den korrekta benämningen är »*Missionnaires d’Afrique*» («Afrikas missionärer»).

⁴ Andersen 1929 s 1–6.

den kristna tron. År 1933 »avtackades» alla de hövdingar som öppet praktiserade den traditionella religionen.¹ I takt med att allt fler hövdingar blev kristna följde massomvändelser bland folket, i synnerhet under trettiotalet. 1930–1936 ökade antalet medlemmar från 45 611 till 195 454.² Detta skedde trots att kraven från den katolska kyrkans sida var stora. För att få bli döpt måste man först undervisas under 3–4 år, vanligtvis ett par gånger i veckan och dessutom regelbundet delta i gudstjänsterna. En viktig insats gjordes av »katekister». Det var burundier som fått en viss utbildning och som sändes två och två till utposter. De missionsstationer som satsade mest på utposter var också de som uppnådde de bästa resultaten.³ Över hälften av landets befolkning beräknades 1989 tillhöra katolska kyrkan.⁴

Protestantisk mission

Under åren 1911 och 1916 arbetade ett tyskt protestantiskt missions-sällskap, *Neukirchen Mission*, i Burundi. De tvingades lämna landet på grund av det första världskriget. Först tolv år senare, 1928, fick det danska missions-sällskapet *De Danske Baptisters Hedningemissionsselskab* tillåtelse att överta de tyska missionärernas fem missionsstationer. Danskarna började själva arbeta i Musema, i landets centrala delar. I januari 1931 döptes de första och vid samma tillfälle bildades en lokal församling. I december följande år invigdes den första kyrkobyggnaden. År 1962 bildades en självständig burundisk baptistkyrka, som år 2014 hade omkring 50 000 medlemmar.

Övriga koncessioner överlät danskarna till två andra protestantiska missions-sällskap, *Mission Libre Méthodiste*, (en nordamerikansk metodistmission) och *Friends' Africa Gospel Mission* (amerikanska kväkare)⁵. År 1934 beviljade den belgiska staten *Church Mission Society* (anglikanska kyrkan), som redan arbetade i Rwanda, två platser i Burundi. Den ena av dem, Matana, ligger nära pingstmissionens fält i södra Burundi. Där byggdes ett stort sjukhus. Det anglikanska missions-sällskap som arbetade i Ruanda-Urundi hette *Ruanda General and Medical Mission*,

¹ Gahama 1983 s 229–230.

² Louvain 1936 s 302–303.

³ Perraudin 1963.

⁴ Poulsen 1989 s 15.

⁵ *Ti Aar i Urundi* 1938 s 41–42.

oftast förkortat till *The Ruanda Mission*. Den östafrikanska väckelsen, som bröt ut i Rwanda under första hälften av 1930-talet och spred sig över Östafrika, berörde i första hand den anglikanska kyrkan. Adventisterna hade sedan 1920 en mission i södra Rwanda och började arbeta i Burundi 1921.

Den anglikanska kyrkan var länge det största protestantiska samfundet i landet med 48 000 medlemmar år 1982. *Mission Libre Méthodiste*, *Friends' Africa Gospel Mission* och den senare tillkomna *World Gospel Church* hade då tillsammans ca 13 000 medlemmar.¹ Efter självständigheten spred sig pingströrelsen i hela landet och är nu den näst största kyrkan i landet efter den katolska.

År 1935 bildades *Protestantiska Alliansen* i Ruanda-Urundi av ovan nämnda protestantiska kyrkor och den belgiska missionen i Rwanda. Den skulle fungera som samtalspartner med det *Protestantiska Rådet i Kongo*, det protestantiska kontoret i Bryssel och den belgiska staten. Den skulle dessutom sköta alla nödvändiga förhandlingar. Tanken var också att de kristna från de olika missionerna skulle »lära sig att betrakta varandra som bröder i Herren».²

¹ Stålgren 1982.

² *Ti Aar i Urundi* 1938 s 41–42.

2. Bakgrunden i Sverige

Under den tid då den svenska pingströrelsen sände sina första missionärer till dåvarande Belgiska Kongo sökte den unga rörelsen efter vägar att handskas med det snabbt växande missionsarbetet och samtidigt lösa frågan om inre organisatoriskt samarbete i Sverige. Den viktigaste rollen spelade då Filadelfiaförsamlingen i Stockholm och dess ledare Lewi Pethrus.

Den nya rörelsen hade sina rötter i USA. Hur en kristen lokalförsamling skulle vara organiserad och hur den skulle arbeta i relation till andra kristna församlingar/rörelser blev där snart en viktig fråga. En artikel i frågan översattes och publicerades bland annat i *Evangelii Härold* (EH) i januari 1916 för att sedan utges i särtryck 1920. Dess huvudtanke var att allt organiserat samarbete mellan olika församlingar skulle undvikas. En intensiv debatt fördes de närmast följande åren mellan Pingströrelsen och de etablerade samfundet. Från samfundshåll framhölls att man inte kunde bedriva mission utan att skapa en missionsorganisation. Lewi Pethrus hävdade att det fanns en mönsterbild i Nya Testamentet för hur en kristen församling skulle organiseras och hur den skulle arbeta. Denna mönsterbild var den fria, självständiga lokala församlingen.¹

Samtalet fördes också inom Pingströrelsen. År 1916 samlades predikanter och evangelister till sin första bibelstudievecka, där man också samtalade om lärofrågor, en föregångare till dagens »Nyhemsvecka». Bland de ämnen som togs upp fanns »Lokalförsamlingarnas inbördes förhållanden till varandra» och »Är det möjligt för församlingar som står utom all samfundsorganisation att bedriva yttre mission?». Vid en konferens 1918 drogs riktlinjerna upp för den mönsterbild man tyckte sig finna i Nya Testamentet.²

Pingstförsamlingarnas mission expanderade snabbt. År 1920 fanns det 130 pingstförsamlingar, och praktiskt taget alla var engagerade i yttre

¹ Arthur Sundstedt har i sin andra del av bokverket *Pingstväckelsen* skildrat denna debatt och också återgivit långa stycken av båda sidors tidningsartiklar. Se Sundstedt 1971a s 213–216, 221–248.

² Sundstedt 1971a s 185, 229–231.

mission. Sände man inte ut egna missionärer, så var man ändå med och stödde arbetet genom att insamla medel och noga följa arbetet genom vad som skrevs t ex i *Evangelii Härold*.

Försök till missionsarbete

Samtidigt med debatten med samfunden försökte Filadelfiaförsamlingen att finna vägar för att sända missionärer till dåvarande Belgiska Kongo. I oktober 1919 inledde därför Filadelfiaförsamlingen i Stockholm ett missionsarbete med Svenska Missionsförbundet, vars styrelse erbjöd Filadelfias missionärskandidater att den första tiden på fältet få vara på deras missionsstationer och delta i arbetet där.¹

Det inledda missionsarbetet med Svenska Missionsförbundet avbröts innan det hunnit påbörjas. Den norska pingströrelsen hade planer på att börja mission i Belgiska Kongo. Den norske missionären Gunnerius Tollefsen, som redan arbetat tre och ett halvt år i Kongo, väckte i februari 1920 ett förslag att norska och svenska pingstmissionärer skulle samarbeta i dåvarande Belgiska Kongo och då arbeta någonstans där ingen annan missionsorganisation hade sitt arbetsfält. Efter överläggningar mellan Lewi Pethrus och den norska pingströrelsens ledare T B Barratt enades man om att inleda samarbete. Tollefsen föreslog att en undersökningsexpedition skulle sändas ut för att närmare undersöka var man lämpligen kunde bygga en missionsstation gemensamt med de svenska pingstvännerna.² Vi återkommer till detta.

Filadelfiaförsamlingens i Stockholm ledande roll inom missionsarbetet

Medel till yttre missionen, som samlades in av olika pingstförsamlingar i landet, förmedlades till största del via Filadelfiaförsamlingen i Stockholm, som i praktiken kom att bli något av samordnande missionsorgan. Församlingen gav också ut *Evangelii Härold*, där missionsrapporter, tankar på nya missionsinitiativ presenterades och de medel, som kommit in till yttre missionen, redovisades. Det skulle snart visa sig att frågan om missionssekreterare skulle aktualiseras på nytt. Många av missio-

¹ Sundstedt 1971b s 67.

² FSA/Styrelseprotokoll 1920-02-18 – protokollet är återgivet i Sundstedt 1971b s 67. Här kan anses underförstått att uttrycket »ingen annan missionsorganisation» avser protestantiska sådana (FSA styrelseprotokoll 1920-03-23).

närerna i Kongo (år 1922 hade tio missionärer rest dit) ansåg att missionsarbetet där krävde ett gemensamt missionsorgan inför myndigheterna och kritiserade tanken på att enskilda församlingar skulle kunna fylla denna uppgift. En av missionärerna skrev i mars 1923: »Eller var står det att endast en lokalförsamling ska ha sin egen mission och vara helt ansvarig för den?»¹

I augusti 1923 kallades den tidigare missionssekreteraren i Svenska Alliansmissionen, A P Franklin, av Filadelfiaförsamlingen i Stockholm till att bli en av dess predikanter, med »särskild uppgift att handlägga församlingens missionsangelägenheter»². Franklin tillträdde sin tjänst i oktober 1923. Filadelfiaförsamlingen hade vid denna tidpunkt också tillsatt en missionskommitté inom församlingen³. I januari 1924 tog Filadelfiaförsamlingens styrelse på nytt upp frågan om hur den yttre missionen skulle organiseras. Vi citerar från dess protokoll av den 8 januari:

Emedan pingstvännernas yttre mission växt och kräver alltmer tillsyn och ledning, varjämte dels av missionärerna i Kongo och Rhodesia starka krav framställts på tillsättandet av en missionsstyrelse, representerande hela pingstväckelsen, har frågan om ordnandet av yttre missionen blivit mycket aktuellt. Äldste- och diakonmötet ansåg det lämpligt att förena sig om ett gemensamt namn på yttre missionen nämligen Svenska fria missionen.⁴

Därmed var första steget taget mot en central organisation. I december samma år hölls en konferens i Filadelfia, Stockholm, med deltagare från hela landet. Den ledde fram till tillsättandet av en missionskommitté, bestående av A P Franklin, Rikard Fris och Ivar Claesson. Kommittén övertog namnet Svenska Fria Missionen. Den nytillsatta kommittén skulle både organisera och leda arbetet på missionsfälten, samt finnas med från första början då någon skulle antas som missionär. I januari 1924 fanns det 77 missionärer utsända av svensk pingstmission, fördelade på elva olika länder.⁵ Att arbetet på missionsfältet nu skulle ledas av Svenska Fria Missionen, SFM, möttes snart av motstånd, både av församlingar och missionärer, speciellt i Brasilien.

¹ Lindberg 1985 s 185.

² Lindberg 1985 s 190.

³ PRIA/Redogörelse för missionsmötet i Filadelfia, Stockholm den 9–10 december 1924.

⁴ FSA/Styrelseprotokoll 1924-01-08, protokollet är återgivet i Sundstedt 1971b s 79.

⁵ EH 1924 s 44–45.

Detta motstånd bidrog till en konflikt år 1929 mellan Lewi Pethrus och missionskommitténs medlemmar. Den är känd under namnet Franklinstriden och ledde till att Filadelfiaförsamlingen i Stockholm år 1931 övertog SFM och fick på så sätt en överordnad roll inom svensk pingstmission. Paul Ongman, son till Örebro Missionsförenings grundare, John Ongman, tillsattes som församlingens missionssekreterare. Han kom i praktiken att fungera som i stort sett hela Pingströrelsens missionssekreterare.

Missionärsutbildningen

År 1918 anordnade Filadelfiaförsamlingen i Stockholm en första språkkurs för missionärskandidater till Sydafrika.¹ Det allt större antalet missionärskandidater skapade ett behov av mer kontinuerliga språkkurser. Den som åtog sig att skapa detta blev Rikard Fris, då lärare vid Örebro Missionsskola, som då tillhörde Baptistsamfundet. I den då pågående debatten om samfund och fristående församlingar tog Fris ställning för fria församlingar och gick 1919 över till pingstförsamlingen i samma stad.² I november 1919 hade han deltagit som lärare vid bibelskolan i Filadelfia i Stockholm, och då upplevt hur »Herren lade de fria missionärskandidaternas utbildning som en nöd på mitt hjärta».³ I februari 1922 öppnade han och hans hustru Rakel en missionsskola i Högsby.

Till den första kursen mottogs 16 kvinnliga missionärskandidater, enligt Rakel Fris »duktiga predikanter som kunde tala över en bibeltext med kraft och smörjelse».⁴ Att det till de första kurserna bara mottogs kvinnor berodde delvis på inkvarteringsmöjligheterna. Rakel Fris skriver att bland dem fanns de, som länge väntat på hjälp till utbildning. Året därpå intogs både män och kvinnor.

Två lärare anställdes vid skolan, Maria Lindquist, språklärare, som tidigare undervisat vid Örebro Missionsskola och kandidat Osmín Halldorf, som tagit sin examen i Lund. Dessutom kom Paul Ongman regelbundet dit för kurser och ibland också Lewi Pethrus och andra predikanter och missionärer från Pingströrelsen. På skolan undervisades i bibelkunskap, homiletik, kyrkohistoria, geografi, svenska,

¹ Sundstedt 1971b s 70.

² Fris 1974 s 134–135.

³ *Morgonstjärnan* 1925 s 12.

⁴ Fris 1974 s 177.

engelska, franska (obligatorisk för kongokandidater), missionshistoria och matematik. Bland skolbibliotekets böcker fanns en bok om Belgiska Kongo och Ruanda-Urundi, så en viss direkt »fältförberedelse» kunde skapas. Det var samma undervisning för både kvinnor och män. Läsåret var indelat i två terminer. Man kunde delta en termin, men blivande missionärer gick vanligen två år.¹

Flera av pionjärmissionärerna i Belgiska Kongo och dåtida Urundi hade tillbringat ett par år vid missionsskolan i Högsby. Bland dem fanns Linnea Halldorf, Vera Karlsson, (senare gift Palmertz), Anna Skogman (senare gift Winberg), Siri Karlsson, Thomas Winberg och Gösta Palmertz. De uttryckte sedan i brev till makarna Fris sin stora tacksamhet över vad skoltiden hade gett dem.² Det verkar rimligt att anta att denna skola, ledd av ett gift par som tidigare varit delaktiga i John Ongmans skolverksamhet i Örebro, och som betraktade kvinnor som »duktiga predikanter» påverkade de blivande missionärerna till att ge och tillämpa stort utrymme för kvinnliga förkunnare. Den gemensamma undervisningen och därmed gemensamma kunskapsbasen bör likaså ha haft inverkan på det samarbete, som sedan skulle utföras på missionsfältet.

En liten anvisning i den vägen ger de två böcker som utkom omkring år 1930. Den ena handlade om svensk pingstmission i Brasilien, den andra om samma verksamhet i dåvarande Belgiska Kongo. Båda böckerna är upplagda så att olika missionärer skrivit olika avsnitt. I boken *Apostolisk väckelse i Brasilien* skriver enbart manliga missionärer. I boken *Öst-Kongos berg och Tanganyikas stränder* skriver sju kvinnor, sju män och två kongolesiska evangelister. De flesta Brasilienmissionärer reste på den tiden ut utan att ha varit elev vid någon missionsskola. En del av dem hade redan rest ut då skolan i Högsby startade, men också efter dess början reste majoriteten av dem som blev missionärer efter sin utbildning där till Afrika eller Kina.

Missionsskolan i Högsby flyttade 1929 till Stockholm, där dess tillvaro blev kortlivad på grund av ovan nämnda konflikt³ med anledning av Svenska Fria Missionen. Makarna Fris flyttade då till Danderyd där de startade Fria Bibelinstitutet. Filadelfiaförsamlingen i Stockholm startade sina egna missionärskurser under ledning av Osmin Halldorf.

¹ Intervju med Siri Karlsson 1991-04-19; PRIA/Rikard och Rakel Fris arkiv.

² PRIA/Rikard och Rakel Fris arkiv.

³ Se s 22 ovan.

3. De första försöken att börja arbeta i Burundi

I föregående kapitel presenterades tankarna på samarbete mellan svensk och norsk pingströrelse när det gällde missionsarbete i dåvarande Belgiska Kongo. A B Lindgren, tidigare predikant i Salemförsamlingen i Karlsborg, Västergötland, blev den som tillsammans med norrmannen Gunnarius Tollefsen skulle företa en rekognoseringsresa till de östra delarna av Belgiska Kongo dit de anlände i juni 1921.

Under resan gjorde Lindgren en belgisk missionärs bekantskap. Denne var på väg ut till Rwanda, där de belgiska protestanterna skulle uppta arbetet på de stationer tyska missionärer varit tvungna att lämna i samband med första världskriget. Han berättade nu för Lindgren att samma förhållande gällde för Burundi. Den belgiska missionen saknade resurser att börja också där och han föreslog Lindgren att de svenska pingstmissionärerna skulle överta de tyska stationerna i Burundi. Lindgren fann idén vara god och skrev därför ett brev till Lewi Pethrus, i vilket han föreslog att den svenska och den norska pingstmissionen gemensamt skulle överta den tyska missionens arbete och fördela dess stationer på de två missionerna. Samtidigt skulle man fortsätta att försöka få arbetstillstånd också för platser i Kivuprovinserna.¹ Vid ankomsten till Uvira i östra Kongo samtalade Lindgren med *Royal Commissioner* för Ruanda-Urundi och bad om tillstånd att besöka Ruanda-Urundi. Svaret blev nekande med hänvisning till att landet fortfarande rådde under krigslagar.²

Den belgiske missionären hade försäkrat Lindgren att ledaren för den belgiska missionen, pastor Henri Anet, var öppen för att samarbeta med de svenska missionärerna. Detta var dock en sanning med vissa begränsningar. Det stämde att Anet sökte med ljus och lykta efter protestantiska missioner som kunde överta arbetet i Burundi, men pingst-

¹ LPA/Lindgren till Pethrus 1921-05.

² LPA/Lindgren till Mundell vid *La Mission Pentecôtiste de Grande Bretagne et d'Irlande* 1921-10-29.

vänner ville han inte gärna se där.¹ Skälen därtill var flera. Linus Blomkvist, svensk pingstmissionär, hade i ett brev till Anet 1922² beskrivit sig som utsänd från en »fri församling i Sverige ... där en stor väckelse hade skapat ett stort intresse för mission i Kongo» och undrat om de kunde få börja arbeta i Burundi.³ Anet var inte uppmuntrande i sitt svar. Han erkände att han inte kände till Blomkvists missionssällskap, men av det som uppgetts i brevet drog han slutsatsen att det var nyligen grundat och utan större personella eller materiella tillgångar. Anet framhöll att just till Burundi, ett mycket tätbefolkat land, hade den belgiska regeringen framfört önskemål om ett missionssällskap med stora resurser. Däremot föreslog han att Blomqvist och hans kollegor skulle satsa på ett mindre område med färre människor i Belgiska Kongo.⁴

År 1923 skrev Lindgren till Pethrus att de tills vidare helt gett upp tanken på Ruanda-Urundi. De belgiska myndigheterna hade fortsatt att vägra dem tillträde och de hade nu hört att de tyska stationerna hade blivit förstörda.⁵

Negativ syn på pingstmissionen från statsmakt och etablerad missionsledare

Ett nytt försök skedde 1924. Bakgrunden var att Lindgren vid det laget tröttnat på att den svenska pingstmissionen ännu inte skapat ett gemensamt styrelseorgan, vilket skulle ha underlättat för missionen att få stadigvarande arbetstillstånd i Belgiska Kongo.⁶ Han hade därför erbjudit sig – med Jacob E Lundahl, missionssekreterare i Svenska Missionsförbundet som mellanhand – att tillsammans med några andra erfarna pingstmissionärer arbeta i Burundi för den belgiska protestantiska missionen. Arbetet skulle ledas av belgarna, men svenskarna skulle vara avlönade från Sverige. Lindgren berörde inte trosfrågor, utan säger sig enbart ha

¹ Däremot inbjöd han Svenska Baptistsamfundet, Svenska Missionsförbundet och Evangeliska Fosterlandsstiftelsen. SMFA/BA/9:3/MU/okt–dec 1922.

² Blomkvists arbetade det året tillsammans med Örebro Missionssällskaps missionärer i Kongo.

³ SMFA/BA/9:3/L Blomqvist 1922-08-09 (min översättning).

⁴ SMFA/BA/9:3/H Anet 1922–09.

⁵ LPA/Lindgren till Pethrus 1923.

⁶ Det året (1924) diskuterades den svenska pingströrelsens missionsorganisation vid ett flertal konferenser (se kapitlet 2. Bakgrunden i Sverige.)

en önskan att förkunna Jesus.¹ I sitt svar till Lundahl lade Anet däremot tyngdpunkten just på de läromässiga skillnaderna. Det fanns två skäl till att samarbete med pingstvännen inte var tänkbart. Det ena var tungotale, det andra tron på gudomligt helande.²

Den belgiska regeringen hade kort tid dessförinnan haft vissa problem i Burundi med en »häxdoktor», som sagt sig kunna bota sjuka genom underverk och som uppmuntrade afrikanerna till motstånd mot de vita. Anet kopplade nu samman detta med pingströrelsens förkunselse om helbrägdagörelse genom bön och med den rörelse, som ett par år tidigare vuxit fram i Kongo, *kimbanguismen*. Den senare rörelsen, som hade sitt ursprung kring väckelseförkunnaren Simon Kimbangu, hade av belgiska myndigheterna uppfattats som ett uppror mot européerna. Enligt Anets uppfattning skulle risken vara stor att något liknande kunde ske i Burundi om pingstmissionen fick komma dit.³

Anet var dels de protestantiska missionernas i Kongo representant inför myndigheterna i Bryssel, dels ledare för den belgiska protestantiska missionen, *la Société Belge des Missions Protestantes au Kongo* (SBMPC). I egenskap av det senare hade han fått i uppdrag av den belgiska staten att hitta nya missionssällskap till de före detta tyska missionsstationerna i dåvarande Ruanda-Urundi. Det var i denna funktion som han hindrade pingstmissionen att komma dit. I egenskap av det förra hjälpte han pingstmissionen att bli accepterad som mission i Belgiska Kongo. Redan 1923 försäkrade han de belgiska myndigheterna att alla missionärerna inom Svenska Fria Missionen (*Mission Libre Suédoise* – MLS), tog kinin mot malaria och att de hade öppnat en sjukvårdsklinik.⁴ Det är tydligt att myndigheterna uttryckt farhågor inför pingstmissionens syn på helande och sjukvård. Anet kunde också vidarebefordra ett rekommendationsbrev för pingstmissionen från den svenske ärkebiskopen.

År 1924 besökte Anet Stockholm på inbjudan av Svenska Missionsförbundet. Den 15 juni predikade han i Filadelfiakyrkan och uttryckte då sin glädje över att den Svenska Fria Missionen ville delta i missionsarbetet i Belgiska Kongo. Burundi omnämns däremot inte i tid-

¹ SMFA/BA/9:3/Lundahl till Anet 1924-10-14.

² SMFA/BA/9:3/Anet till Lundahl 1924-10-17.

³ Blomqvist var positiv till kimbanguismen och såg det som en genuin väckelserörelse som blivit missförstådd av missionärerna (se *Pingstliljan* 1924 s 76–77).

⁴ SMF/BA/9:3/Anet 1923-07-05.

ningsreferatet från mötet.¹ Det skulle dröja till 1930 innan SFM fick sitt slutgiltiga godkännande att arbeta i Belgiska Kongo. Då var de före detta tyska stationerna i Burundi övertagna av danska baptister. Svenskarna behövde inte längre gå via Anet utan kunde vända sig direkt till landets guvernör Jungers för att ansöka om egna koncessioner/markområden.

De första rekognosceringsturerna

I januari 1927 skrev Julius Aspenlind, pingstmissionär i Kivuprovinzen i dåvarande Belgiska Kongo, till sina kollegor i norra delen om planer att besöka Usumbura för att underrätta sig om läget i Burundi. I Sverige fanns det just då, enligt Aspenlind, ett antal missionärskandidater, för vilka Burundi borde vara ett lämpligt arbetsfält.² Några månader senare framhöll Aspenlind att två alternativ stod öppna, antingen utvidga arbetet i Kivu eller satsa österut, längs axeln Uvira - Urundi - Tabora (i dåvarande Tanganyikaterrioret). Själv förordade han det senare eftersom enligt hans uppfattning Östafrika nu stod öppet för alla. Däremot fruktade han att det skulle bli problem att få börja i Burundi: »Svårigheten för oss är nog att få Urundi från Dr. Anet.»³

I juni samma år företogs den första rekognosceringsturen till Burundi. Denna gång reste Aspenlind tillsammans med Thomas Winberg, som senare skulle komma att spela en avgörande roll för pingströrelsen i Burundi. De reste till Usumbura och hade för avsikt att fortsätta in i landet. Men »någon sanktion till att fortsätta in i landet fick vi inte ... Vi återvände alltså».⁴ I de brev som finns bevarade nämns inte Burundi de närmast följande åren.

Kontakt med de danska baptisterna i Burundi

De svenska pingstmissionärerna hade gjort de danska baptistmissionärernas bekantskap. Kontakterna var ganska täta mellan Uvira, SFM:s centralort i Kivu, och den danska missionsstationen Musema i Burundi. I december 1932 deltog William och Maria Bäckman samt Gösta och Vera Palmertz vid invigningen av den första kyrkan i Musema. Svenskarna var mycket imponerade av vad de såg. Kyrkan, som rymde inemot

¹ EH 1924 s 318.

² KA/37/Aspenlind 1927-01-31.

³ KA/37/Aspenlind 1927-05-01.

⁴ KA/37/Aspenlind 1927-06-26.

1 000 personer, var nästan fullsatt. William Bäckman hade aldrig tidigare sett så många afrikaner samlade till gudstjänst. Någon hade sagt att Burundi hade mellan två och tre miljoner människor. Bäckman rapporterar:

På detta hela område finns endast denna lilla protestantiska mission. Det tog väldiga tag i oss, då vi sågo dessa massor av människor, och det är verkligen svårt att släppa tanken på, att vi inte också skola få komma över dit. Kanske Herren vill öppna vägen dit in.¹

Han berättade vidare att man under en längre tid funderat på Gitega, där kungen och den belgiske residenten, ämbetsmannen som var ansvarig för Burundi, bodde. Tillsammans med Lemuel Karlsson och Gösta Palmertz planerade Bäckman nu en resa till Gitega. Resan genomfördes i mars 1933 av William Bäckman, Gösta Palmertz och Julius Aspenlind. Efter resan skrev Bäckman ett brev till Paul Ongman i vilket han underströk de stora behoven och de stora möjligheterna i Burundi.² I december samma år besökte Gösta Palmertz, som då var SFM:s laglige representant, och Lemuel Karlsson guvernören över Ruanda-Urundi i dåvarande Usumbura (Bujumbura), Jungers. Han visade sig mycket vänlig och sa »att svenskarna gärna fick börja i Urundi».³ Efter att ha företagit ytterligare en rekognoseringsresa i januari 1934, under vilken de också besökte landets unge kung, ansökte svenskarna om ett område 17 kilometer från Gitega.⁴ När svaret kom var det nekande med hänvisning till att de burundier som bodde i området inte ville ge upp sin rätt att använda området som betesmark. I ett brev till Sverige anklagade Palmertz de katolska prästerna för att ligga bakom denna vägran.⁵

Men guvernör Jungers hade ett intressant förslag. Med hänvisning till att den katolska missionen var så väletablerad i centrala och norra Urundi sedan många år, föreslog han pingstmissionen att söka ett område i södra Burundi.⁶ Svenskarna bestämde sig för att följa hans råd. I

¹ KA/38/W Bäckman till P Ongman, 1933-01-06. Bäckman nämner inte adventisterna vilka arbetade i landet sedan början av 1920-talet och som av Palmertz i KA/20/Palmertz 1934-02-01 betecknas som en protestantisk mission.

² KA/38/W Bäckman till P Ongman 1933-01-06, 1933-03-24.

³ KA/20/G Palmertz 1934-02-01.

⁴ I Burundi fanns inga egentliga byar före kolonialiseringen.

⁵ KA/A3-pärm/Jungers 1934-03-12; KA/20/Palmertz 1934-05-11.

⁶ KA/A3-pärm/Jungers 1934-03-12.

maj 1934 reste de på nytt in i Burundi – denna gång till landets södra delar. De visste att befolkningstätheten var lägre där, men eftersom staten räknade 70 000 skattebetalare i Bururiterritoriet, borde befolkningen där uppgå till det fyrdubbla, dvs inemot 300 000.¹

Pingstmissionärerna besöker för första gången Bururiprovinzen

Bilväg var nu utbyggd fram till Bururi, men svenskarna hade ingen bil och ville dessutom gärna se landet, varför de gick till fots. Med hjälp av bärare nådde de sitt mål efter fyra dagars vandring. Där samtalade de med den belgiske administratören på platsen, L Limbourg. Denne uppmanade dem att snarast komma in med en ansökan, om de önskade en plats i närheten, eftersom katolska missionärer just gjort en rekognosceringstur i trakten, men ännu inte lämnat in någon skriftlig anhållan. Därefter talade missionärerna med hövdingen Ndarishikije, som i administratörens närvaro lovade dem ett område inom hans region, på kullen med namnet *Kiremba*. Ndarishikije var mycket tillmötesgående och sa »med en menande glimt i ögat att han visste om att vi blivit nekade i Kitega, ty hövdingen där var rädd för trakasserier från prästernas sida. Men här menade han att vi ingenting hade att frukta. Han själv hade lärt sig skriva av tyskarna och vore intresserad av protestantisk mission.»² Ndarishikije föreslog att de också skulle kontakta hans bror, Hararawe, en distriktshövding längre söderut. Svenskarna vandrade nu vidare, över ett väldigt bergsmassiv ner i en grytliknande dal, där de fann den andre hövdingens huvudkvarter. Också här blev de hjärtligt välkomnade och tillsammans med hövdingen besåg de olika platser. De tyckte sig ha funnit en lämplig på kullen *Karinzi* alldeles vid utkanten av hövdingedömet, nära bilvägen till Gitega via Rutana. Enligt Aspenlind fanns där »Massor av folk så långt ögat kunde nå».³ Artikeln i *Evangelii Härold* avslutas med följande uppmaning till trosfränderna i Sverige: »Låt oss som svenskt pingstfolk giva Urundi pingstens härliga evangelium.»⁴

Svenskarna fick ett skriftligt intyg från Hararawes sekreterare, Alisi, om att de var välkomna. Palmertz var imponerad av de burundiska

¹ KA/20/G Palmertz 1934-05-11.

² EH 1934 s 585–586, brev från Aspenlind.

³ Ibid.

⁴ Ibid.

hövdingarnas rikedomar. »Negercheferna i Urundi äro rika. De ha stora kaffeplantager ... [och har] många gånger större inkomst än många vita. Vi missionärer komma då långt i skymundan.»¹

SFM får tillstånd att arbeta i södra Burundi

I juni hade Lemuel Karlsson tillträtt som representant för SFM. Han lämnade nu in en ny ansökan om mark inne i Burundi, fem hektar i Kiremba och elva hektar i Karinzi. När administratören i Bururi tillfrågade folket på platsen fick han ett positivt svar från Kirembakullen. För 100 francs var de villiga att överlåta sin rätt till betesmarken. Men vid Karinzi visade sig två tredjedelar av området vara odlingsmark och de berörda bönderna vägrade att släppa den ifrån sig, varför hövdingen där föreslog ett annat område.² Karlsson reste dit, och valde i stället kullen *Kayogoro*. I september kunde ansökningarna via guvernör Jungers sändas till Kolonialministeriet i Bryssel. I oktober fick SFM provisoriskt tillstånd i avvaktan på svaret från Bryssel. Det innebar att missionen hade rätt att använda sig av en hektar på varje kulle.³

De danska baptisterna välkomnade svenskarna. Hans Jensen i Musema sände dem ett välkomstbrev, i vilket han inbjöd dem att komma dit för att studera kirundi.⁴ I Uvira förberedde sig därför familjerna Palmertz och Lagerström för att flytta till Bururi tillsammans med Alice Kjellberg, som nyligen anlant till Kongo. Det hela blev dock fördröjt på grund av ett missförstånd. Kullen Kiremba visade sig vara en annan än den som missionärerna hade trott. Efter samtal med guvernören accepterade SFM den kulle man fått, det egentliga Kiremba. Allt detta gjorde att tiden gick ytterligare och som man nu stod inför en ny regnperiod bestämde de båda familjerna sig för att inte börja arbeta på en ny plats utan de blev kvar i Kivuprovinserna.⁵

I januari 1935 meddelade guvernören att SFM blivit tilldelat fem hektar i Kiremba och sex i Kayogoro, under förutsättningen att generalguvernören över Belgiska Kongo godkände tilldelningen. Först i maj

¹ KA/20/Palmertz 1934-07-20; EH 1934 s 585–586.

² KA/A3-pärm/Jungers till Karlsson 1934-08-28.

³ KA/A3-pärm/Jungers till Karlsson 1934-09-27.

⁴ KA/20/Jensen till Palmertz 1934-10-10.

⁵ KA/20/Palmertz 1934-09-11.

kom det slutgiltigt positiva beskedet. Den 14 september 1935 under-tecknade Lemuel Karlsson och Jungers avtalet.¹

Missionen förväntades att påbörja arbetet inom sex månader efter det att det provisoriska tillståndet getts.² Nu var det stora bekymret vilka missionärer som skulle sändas till det nya fältet. I Kongo var den vanliga strategin att missionen sände en familj för att grunda en ny station, ofta i sällskap med en eller två ogifta kvinnliga missionärer. Vanligtvis ingick också kongolesiska evangelister i det lilla teamet. Arbetet i Belgiska Kongo hade nu pågått i fjorton år och där fanns ett par relativt stora församlingar, i Uvira och Nia Magira/Lemera.

Lemuel Karlsson skrev till Ongman för att påskynda utsändandet av nya missionärer. Han framhöll vikten av att hinna före katolikerna. Burundi verkade dessutom vara ett mycket mer lovande arbetsfält än Belgiska Kongo.³ Men de nya missionärerna dröjde. I april 1935 sökte Lemuel Karlsson upp guvernören Jungers för att be om anstånd och få de sex månaderna förlängda. Nedslagen återvände han till missionärs-kamraterna i Uvira med beskedet att de i så fall måste inge en ny ansökan, med risk att förlora platserna. Missionärerna möttes till bön och samtal. Slutligen enades man om att sända Alice Kjellberg och Alma Andersson till Kayogoro. Alma Andersson, som var moster till Alice, hade redan arbetat drygt tre år i Kongo.⁴ Alice Kjellberg, som kommit i augusti 1934, hade hela tiden känt en kallelse att arbeta i Burundi. Den sista april landsteg Lemuel, Alice, Alma och två kongolesiska evangelister i Nyanza Lac för att påbörja vandringen upp till Kayogoro, som låg ca 1 400 meter över havet.

¹ KA/A3-pärm/Jungers till Karlsson 1935-07-25; *Contrat de cession gratuite*, 1935-09-14.

² Kjellberg odaterat s 2.

³ KA/38/L Karlsson 1935-01-22.

⁴ KA/38/L Karlsson 1935-03-18; KA/36/A Kjellberg 1966 s 60.

4. Arbetet grundläggs och utvidgas

4.1 Kayogoro 1935–1949

Kayogoro ligger i den region som då kallades Buragane, området närmast gränsen mot dåvarande Tanganyikaterritoriet, ett brittiskt mandat. Befolkningen i Buragane uppfattades både av statstjänstemän och av missionärer som svår att ha att göra med. Det var dock inget svenskarna kände till före sin ankomst. En orsak ansågs vara närheten till gränsen. Om man kom i delo med myndigheterna var det lätt att ta sig över gränsen till Buha, vars språk är nära besläktat med kirundi.

År 1935 nådde ingen väg ända fram till Kayogoro. Fem kilometer längre bort fanns vägen mot Gitega, som passerade Makamba, den katolska missionsstationen. Under år 1935 byggdes en väg mellan Bururi och nyss nämnda väg. I oktober 1938 var vägen färdig ända fram till Kayogoro, vilket underlättade kontakten mellan de två svenska missionsstationerna, Kayogoro och Kiremba. Visserligen hade inte missionärerna egna bilar, men det underlättade ändå transporter och resor.¹ Missionsstationen i Kayogoro låg 1 300 meter över havet, där klimatet är friskt och behagligt.

Ungefär fem km från Kayogoro låg den katolska missionsstationen Makamba. Vi ska i ett följande kapitel se närmare på vad det kunde innebära för den nystartade pingstmissionen.

De första pingstmissionärerna

Den sista april 1935 landsteg Lemuel Karlsson och de båda missionspionjärerna Alice Kjellberg och Alma Andersson i Nyanza Lac, ett samhälle i södra Burundi.² De kom tillsammans med tre evangelister från Kongo, varav två skulle stanna kvar i och bli sitt lands första pingstpionjärer i Burundi. Från kusten vandrade de till fots med bärare upp

¹ KA/36/L Karlsson 1938-09-21; KA/36/T Winberg 1938-12-08.

² Alma Andersson föddes 1897 i en fiskarfamilj på ön Styrso i Göteborgs skärgård. Alice Kjellberg (1900–1998) var hennes systerdotter, också hon från en fiskarfamilj. Båda hade varit evangelister inom den unga pingstväckelsen. Den lilla pingstförsamlingen på Styrso hade bara råd att sända Alma Andersson till Belgien för språkstudier. Alice Kjellberg bekostade sin tid där genom att arbeta som hembiträde. Alma Andersson sändes till Kongo 1931 och Alice Kjellberg två år senare.

till den statliga *camp* («campen») Butengerera (Butanyerera) i närheten av Kayogoro, en enkel bostad, där statens tjänstemän tog in under sina resor.¹

Lemuel Karlsson blev kvar en vecka, under vilken ett hus av bambu med grästak och två rum, samt två mindre förrådsbyggnader uppfördes. Han mätte upp ytan, 10x4 kvadratmeter, för det som skulle bli en gemensam lokal för skolarbetet och gudstjänsterna. Till en början hade han svårt att få arbetskraft, något han trodde berodde på att en katolsk missionär tältade i närheten. När denne gett sig av fann den svenske missionären villiga arbetshänder.² Efter Lemuel Karlssons avresa skulle de två kvinnliga missionärerna leda det fortsatta byggandet och tillsammans med sina medarbetare påbörja evangelisationsarbetet, enligt det mönster MLS tillämpade i Kongo. Det innebar att söka kontakt med befolkningen, inbjuda till skola och gudstjänster, samt försöka hjälpa de sjuka.³

Det var inga svårigheter att fullfölja skolbygget. Lokala arbetare fick 50 francs om dagen, vilket Lemuel Karlsson tyckte var billigt. Förmodligen var arbetslönerna högre i Uvira, där mycket arbetskraft gick åt till byggandet av en järnväg. MLS två missionsstationer i södra Kivu-provinsen låg i områden där det fanns invandrare från Rwanda och Burundi sedan generationer tillbaka, och där det till trakten kring Uvira mot slutet av 1920-talet kom män från grannländerna för att arbeta vid järnvägsbygget. Några månader efter de första svenska och afrikanska missionärernas ankomst kom fler medhjälpare över från Kongo. De var både evangelister och hantverkare och kom från församlingen i Nia Magira (senare Lamera). Enligt Alice Kjellbergs opublicerade manuskript⁴ medförde de också sina familjer, något mycket ovanligt i det afrikanska samhället, vilket också tyder på att de från början inte kom från Kivuprovinen.⁵ Två av dessa medhjälpare var Saul Karekezi och Samuel Ndakandi från Uvira, ursprungligen från Rwanda. Ndakandi

¹ KA/20/L Karlsson till Palmertz 1935-05-18; Kjellberg 1966 s 67.

² Se avsnittet 5.7 Relationen till den katolska missionen 1934–1960.

³ KA/20/L Karlsson till Palmertz 1935-05-18; Kjellberg odaterat s 5–8.

⁴ Kjellberg odaterat s 12. Detta manus skrevs förmodligen mot slutet av 1960-talet, enligt hennes uppgift grundat på dagböcker, vilka tyvärr senare förstördes i en villabrand.

⁵ Detta bekräftas av pastor Petero Ndirabika med avseende på förhållandena i Gishiha (intervju 1990-01-24).

Första huset i Kayogoro 1935. Alma Andersson och Alice Kjellberg.
Alice Kjellbergs album.

var en av dem, som tagit sin fru med sig.¹ Missionärerna uttryckte sin glädje över detta »stöd i den andliga kampen».²

Språkfrågan

Alma Andersson talade swahili. Alice Kjellberg hade lärt sig vad hon hunnit med under det halvår hon tillbringat i Uvira. Men ingen av dem talade kirundi, det lokala språket i Burundi. De av deras medarbetare, som ursprungligen kom från Rwanda talade kinyarwanda, vilket också kan förstås av innevånarna i Burundi. De fungerade därför som tolkar i denna nya omgivning.³ De svenska pingstmissionärerna skulle komma att behandla Kivuprovinnsen, Burundi och Rwanda som ett gemensamt arbetsfält fram till självständigheten i början av 1960-talet. Många av dem kom att arbeta i alla tre länderna. Deras arbetsspråk förblev swahili, trots att det talades i mycket liten utsträckning i de inre delarna av Burundi och Rwanda.⁴ Det medförde att evangelisterna och pastorerna i Burundi och Rwanda lärde sig swahili och blev »förmedlare» mellan missionärerna och folket. Ofta var det de som avslutade guds-

¹ Intervju med pastor Petero Ndirabika 1990-01-24.

² Kjellberg 1966 s 77.

³ Intervju med pastor Petero Ndirabika 1990-01-24.

⁴ Se t ex KA/36/Werlinder 1936-04-06. Swahilin var framför allt ett handelsspråk och talades i viss mån i kustregionen i Burundi. Det var också ett av kolonialregimens administrativa språk.

tjänsterna på kirundi och formulerade inbjudan till omvändelse. Några av dessa tidiga afrikanska missionärer använde sig av evangeliedelar på kinyarwanda, vilka började publiceras vid denna tidpunkt, översatta av anglikanska missionärer.¹

Två missionärsfamiljer anländer

I slutet av augusti kom Thomas Winberg, som tidigare arbetat i Belgiska Kongo, till Kayogoro. Han och hans fru Anna hade tänkt arbeta i Tanganyikaterri toriet denna period. Under utresan möttes de brevlades av missionärskamraternas vädjan att gå till Burundi. De upplevde detta helt riktigt och ändrade därför resans slutmål och kom till Uvira. Anna Winberg och de tre barnen kom till Kayogoro i slutet av september.² Tanken var ursprungligen att de skulle bli kvar där och att Winberg skulle låta uppföra bostad i Kiremba för »systrar» i avvaktan på att någon familj skulle komma från Sverige.³ Men Winbergs bestämde sig i stället för att börja i Kiremba tillsammans med Alda Holmström, som också hade gjort en arbetsperiod i Kongo. Till Kayogoro kom i november 1935 i stället en helt ny missionärsfamilj, Viola⁴ och Gösta Werlinder⁵. Alma Andersson, som redan hade tillbringat nästan fyra år i Kongo, återvände i januari 1936 till Sverige. Kvar på Kayogoro blev tre missionärer, som alla gjorde sin första arbetsperiod.

De första försöken till kontakt

I närheten av Kayogoro fanns en marknad till vilken missionärerna tog för vana att gå tillsammans med evangelisterna för att evangelisera och

¹ Två danska missionärer, N P Andersen och Hans Jensen, hade påbörjat översättningsarbetet, vilket övertogs av den anglikanska missionen.

² Kjellberg odaterat.

³ KA/37/T Winberg 1935-08-30.

⁴ Viola Werlinder (1903–1989) växte upp på landet, flyttade till Stockholm där hon fick arbete, först i familj, senare som sjukvårdsbiträde. Döptes i Filadelfia, Stockholm. Gick bibelskola och språkskola i Filadelfia, Stockholm. Under den senare träffade hon Gösta Werlinder. Båda hade arbetat som evangelister innan de reste till Bryssel för franskstudier. (Brev till förf. från Henry Werlinder augusti 2019.)

⁵ Gösta Werlinder (1898–1982) växte upp på en större bondgård, döptes i tjuugoårsåldern i Filadelfiaförsamlingen i Norrtälje, upplevde missionärskallelse. Gick bibelskola och språkskola i Filadelfia, Stockholm. Förutom att studera franska i Belgien gick han också en kurs i tropikmedicin. (Brev till förf. från Henry Werlinder augusti 2019.)

De första pingstmissionärerna i Burundi. Från vänster: Alma Andersson, Anna Winberg med sonen Sven-Erik, Thomas Winberg med dottern Marianne, Alice Kjellberg, Viola Werlinder, Gösta Werlinder. Per-Axel Winberg står framför Alice Kjellberg. Familjen Werlinders album.

för att inbjuda människor till gudstjänst. Efter Werlinders ankomst spelade Viola gitarr vid torgmötena. Men ingen kom till missionen och inte ens arbetarna vågade gå in i det nybyggda kapellet. I en artikel i *Evangelii Härold*, skriven i augusti 1935, framhåller Alice Kjellberg att denna rädsla till stor del berodde på katolikernas propaganda. I boken skriven 1966, enligt uppgift grundad på hennes dagböcker, ger hon en helt annan förklaring. När hon försökte att få arbetarna att komma in i lokalen förklarade de att de, om de går in i ett hus byggt av vita, riskerade att dödas av andarna.¹

Om någon av svenskarna mötte en afrikan på stigen, undvek afrikanen mötet genom att vika av in i det höga gräset. Vid sina besök i hemmen tyckte sig missionärerna hela tiden möta rädsla. Lazaro Samiye, som senare blev pastor i Kayogoro, var en ung pojke vid den här tidpunkten. Enligt hans åsikt var människorna inte mottagliga för Ordet, eftersom det »handlade om nya ord, som människorna aldrig hade hört

¹ Kjellberg 1966 s 75.

förut».¹ En pastorskollega till honom, Petero Ndirabika, framhöll att »de lokala myndigheterna tillhörde en annan religion [de var katoliker] och de förbjöd människor att anamma denna protestantiska religion».²

De första skolbarnen och de första att omvända sig

Det var till en början svårt att få barn till skolan. Under torrtiden kom Linnea Halldorf på besök från Nia Magira. Hon var missionens första utbildade lärare och visade nu hur hon gick tillväga. Tillsammans med en evangelist gick de ut på kullarna, skrev upp barnens namn på en lapp och sa åt dem att komma till missionsstationen dagen efter med lappen ifråga.³ Då kom de, men stannade inte särskilt länge. Bättre lyckades missionärerna när de började undervisa i klädsömnad ute under träden. Så småningom kunde de också införa räkning och skrivning och få barnen att sitta inne i skolan. Alice Kjellberg undervisade med hjälp av Samuel Ndakandi. De började varje dag med att förklara innebörden i den kristna tron och fråga om någon av eleverna ville bli kristen. Alla svarade att det ville de, men att de ännu inte visste tillräckligt mycket om denna nya väg. I augusti kom sju till nio barn något så när regelbundet. Minst en av dem som kom var 15 år gammal, vilket innebar att han egentligen var skyldig att betala skatt enligt den koloniala lagstiftningen. Den som gick i skolan blev befriad från skatt. Mot slutet av den månaden ställde Kjellberg sin sedvanliga fråga. Samtliga elever svarade »ja» och böjde sina knän för att be. En av dessa elever var den 15-åriga Kashimba, som senare vid dopet lade till namnet Elisée.⁴ Petero Ndirabika, en av dem som på en utpost omvände sig till kristen tro ett år senare, ger en ung burundiers infallsvinkel:

Vi tog emot Ordet som barn, helt klart inte så värst allvarligt. Det var svårt för oss att omvända oss, för då förstod vi ännu inte innebörden i »överge synden», inte heller ordet »rättfärdighet». Men vi höll fast vid undervisningen om Guds Ord. ... Vi fick en ny evangelist, Samuel Ndakandi, som förklarade för oss vad »omvändelse» innebär. Vi tog då emot Guds

¹ Intervju med Lazaro Samiye 1990-03-23.

² Intervju med Petero Ndirabika 1990-01-24, gjord av J Sinarinzi.

³ Samma metod tillämpades vid andra missionsstationer. Siri Karlsson uttrycker sin förvåning över den respekt man visade det skrivna ordet.

⁴ Kjellberg odaterat s 10.

Ord och vi omvände oss. Han sa också att dricka berusningsdrycker var en synd. ... Vi blev barn som sökte efter att lära känna Gud och det fortsatte så.¹

Fyra av evangelisterna flyttade till Kiremba i september samma år. Samuel Ndakandi blev tillsammans med några andra kvar i Kayogoro. I december 1936 kom två nya evangelister från Uvira.²

Det var inte många som blev kristna detta första arbetsår. Alice Kjellberg sände inga rapporter till Stockholm mellan augusti 1935 och maj 1936, eftersom hon ville vänta tills hon hade goda nyheter att rapportera. Mer än en gång tyckte hon att situationen såg hopplös ut. I mars-april 1936 tyckte hon att det »var en särskild hård kamp i andevärlden, men så i ett nu blev det en vändning».³ Från att ha haft ett fåtal elever i skolan, kom i maj ett 70-tal. Tio av dem hade bett om att få bo på missionen, de flesta sådana som bodde långt bort. Folk kom frivilligt och sökte arbete på missionen. Tolv personer ville bli kristna.⁴ Vad Kjellberg inte nämner, men som övriga missionärer berättar, är vad som i februari hade hänt i Bururi. Den förre belgiske administratören hade ersatts med en man, som sa sig vilja vara religiöst neutral. Han hade kallat samman hövdingar och underhövdingar och gett dem i uppdrag att förklara för folket att de två missionerna, den katolska och den protestantiska, var likvärdiga inför staten, en utveckling som för missionärerna var ett bönesvar.⁵

Några månader senare tillstötte nya svårigheter. I början av läsåret 1936/37 utbröt en hjärnhinneinflammationsepidemi i Buragane. Den ansvarige läkaren uppmanade missionärerna att stänga skolan och att inte hålla gudstjänst. Mellan två till trehundra människor dog och ett stort antal flydde till Tanganyikaterritoriet. Enligt den ansvarige för den katolska missionen i Makamba berodde det stora antalet döda delvis på dålig statlig läkarnärvaro. De katolska missionärerna hämtade medicin i Gitega och behandlade själva de sjuka, vilket tacksamt togs emot. För dem blev epidemin en inkörsport bland befolkningen.⁶ Pingst-

¹ Intervju med Petero Ndirabika 1990-01-24.

² EH 1937 s 74, brevet skrivet i december 1936.

³ KA/36/Kjellberg till Ongman 1936-05-22.

⁴ Ibid.

⁵ KA/36/Kjellberg till Ongman 1936-05-22; EH 1937 s 74, brevet skrivet i december 1936.

⁶ AGMAfr/Casier 129/Diaire de Makamba s 44, 1937-02-07, aug 1936.

Gudstjänstbesökare i november 1936. Familjen Werlinders album.

missionärerna däremot upplevde på nytt situationen »hård och stängd».¹ Epidemin varade drygt en månad. De närmast följande månaderna var det inte många som omvände sig i Kayogoro. Antalet barn i skolan minskade också. Ett foto som är taget efter gudstjänsten den första november 1936 visar omkring 40 barn och ungdomar och omkring 25 vuxna, varav fyra eller fem kvinnor. Ett foto från december visar ett tjugotal barn i skolan.² Bara några månader senare var antalet skol elever uppe i ett fyrtiotal.³

Omsorg om de fattiga och utstötta.

En dag i november, 1935 eller 1936, kom evangelisten Samuel Nda-kandi för att berätta att en hel familj med sju barn kastats ut från sin by och nu satt vid väggkanten. Han föreslog att de skulle få bo på missionsstationen, vilket de fick göra. Där fanns redan en tom hydda.⁴

Vid ett annat tillfälle hade en främling försökt att stjäla ett stycke kött på marknaden. Han misshandlades svårt av kringstående och lämnades med ett brutet ben åt sitt öde. En av de kristna i Kayogoro fann

¹ KA/33/Holmström 1936-09-11; EH 1937 s 74.

² KA/Kopior från familjen Werlinders fotoalbum.

³ EH 1937 s 489.

⁴ Kjellberg 1966 s 98–99, 108–109.

Dopförrättning år 1937. Familjen Werlinders album.

honom och underrättade missionärerna, som lät föra honom till missionen. Under april och maj 1936 gick Gösta Werlinder statens medicinska utbildning i Gitega och hade därigenom rätt att ge injektioner.¹ Viola Werlinder hjälpte till att lägga om sår. Behovet av enkel sjukvård var stort. I ett brev från 1939 skriver Lemuel Karlsson att de hade en hel skara föräldralösa boende på stationen. Enligt pastor Lazaro Samiye gjorde denna omtanke om de fattiga att andra började sätta tilltro till evangeliet. »De sa till varandra: Eh, de här människorna, som kommer med evangelium, de älskar andra och de visar goda gärningar.»²

De första dopförrättningarna

Juldagen 1936 hölls det allra första dopet. Enligt svensk sed hölls först en julotta innan solen hunnit gå upp, dvs klockan fyra på morgonen.³ Tjugo afrikaner deltog, bland dem evangelisterna som kommit med från Kongo. Det var inte många från själva Kayogoro, förutom de sju dopkandidaterna. Efter julottan förrättades dop i en närbelägen flod. En ung kvinna och sju unga män och unga pojkar, vilka alla bodde på missionsstationen, döptes av Gösta Werlinder. Kvinnan var Eramu Mu-

¹ KA/36/G Werlinder 1936-04-06. Samtidigt var Viola Werlinder där för att föda deras första barn, sonen Ingvar.

² Intervju med Lazaro Samiye 1990-03-23.

³ EH 1938 s 525.

gunge, senare Burundis första kvinnliga pingstevangelist.¹ Omkring femtio personer kom för att beskåda dopet, de flesta barn och ungdomar.² Precis ett år senare ägde det andra dopet rum. Den gången döptes tjugo personer och nu började missionärerna tycka att de kunde skönja framsteg, framförallt på de utposter som hade öppnats.³

Arbete inleds på utposter

Redan i augusti 1935 företog Kjellberg en vandring tillsammans med några evangelister för att hitta lämpliga platser som utposter. Efter att ha vandrat till Bururi och därifrån till Rumonge vid kusten klättrade de uppför ett högt berg på återvägen. På bergets topp fann de en hel rad bostäder, spridda över en väldig höjdsplata.⁴ I den trakten skulle de första utposterna byggas och, under fyrtioalet, ännu en missionsstation, Gishiha.

Strax efter det att avtalet med staten undertecknats i september 1935 påbörjades arbetet att ansöka om lämpliga utposter. Det var framför allt Thomas Winbergs uppgift. I slutet av september besökte han kustregionen intill och nära Rumonge, kuststaden som dominerades av en muslimsk befolkning. De första ansökningarna avslogs av den dåvarande administratören i Bururi. I december ingavs nya ansökningar,⁵ av vilka flertalet i april följande år fick ett positivt svar från den nye administratören, Eugène Simon. Enligt de beviljade ansökningarna tillföll fem Kayogoro och sju Kiremba. Kayogoros fem utposter, Kiyazi, Kibingwe, Kwirunda, Gikozo och Gitaba,⁶ låg alla uppe bland Bukuriraberger, nära statsposten Rutegama, två mil fågelvägen från Kayogoro. Alla låg i närheten av varandra.⁷ Gensvaret skulle visa sig bli mycket mer positivt på utposterna än på själva huvudstationen.

När hjärnhinneinflammationsepidemin utbröt i augusti 1936 flyttade Alice Kjellberg upp till campen vid Rutegama, nära ett av storhöv-

¹ Intervju med Eramu Mugunge i Gishiha 2000-03-18.

² KA/Familjen Werlinder fotoalbum s 11; EH 1937 s 74.

³ KA/36/G Werlinder 1938-02-24.

⁴ Kjellberg 1966 s 71-73; AGMAfr 1935-08-07.

⁵ KA/36/L Karlsson till L Limbourg 1935-12-07; KA/33/A Holmström 1935-12-10.

⁶ PfGA, pärmen: *Les Parcelles de l'Église*.

⁷ Brev till författ. från J Sinarinzi 1999-08-30.

dingen Hararawes hus, för att börja bygga skolor på utposterna.¹ Hararawe hade fyra större bostäder utspridda över sitt hövdingedöme. Varje boställe förestods av en av hans hustrur. Alice Kjellberg bad underhövdingarna om träd och bambu till byggmaterial till skolbyggen och om arbetskraft. Av Gösta Werlinder hade hon lärt sig en del om att bygga. Hararawe sände en murare till hennes hjälp. Dessutom var där unga kristna från Kayogoro som gjorde vad de kunde.² Samtidigt inbjöd de människor att komma till campen för att delta i söndagens gudstjänst. Till Alice Kjellbergs stora förvåning så kom de. Kjellberg predikade på swahili och Musa Miharurwa tolkade till kirundi. Hon bjöd också in barn till skolan och de kom. Skillnaden var stor jämfört med Kayogoro.³ Petero Ndirabika hade en förklaring:

En missionär hade kommit från Kiremba ... och bett underhövdingarna att sända barn för att lyssna till evangeliet. Bland de barnen blev jag också rekryterad. ... våra föräldrar var rädda att om de höll oss hemma, kunde de bli straffade eller fångslade. De lät oss alltså gå på grund av tvånget från de ledande.⁴

Ndirabika är inte ensam bland burundierna att ge denna förklaring.⁵ Missionärerna framhöll att bergsfolket var mycket mer lydigt mot myndigheterna än folket i Buragane. Enligt administratören i Bururi berodde det på att det var Hararawes gamla domäner, och de boende där hade av gammalt vanan att lyda honom⁶. Kayogoro ansågs ligga alltför nära gränsen till Tanganyikaterritoriet. Det var lätt att smita över den om man fick något otalt med den belgiske tjänstemannen.⁷

De elever som önskade skolundervisning alla dagar i veckan kom till Kayogoro, där de under veckan bodde tillsammans i en hydda, byggd för detta ändamål. De flesta av dem kom från Bukurirabergen.⁸ Den fortsatta utvecklingen uppe bland bergen beskrivs i avsnittet Gishiha

¹ Kjellberg odaterat s 20.

² Intervju med Yusefu Barankitse 2000-03-17.

³ Kjellberg odaterat s 19.

⁴ Intervju med Petero Ndirabika 1990-03-23.

⁵ Se t ex intervjuerna med Z Baricako och Y Barankitse.

⁶ ANB/AF6⁵.3/RA 1935.

⁷ Intervju med A-L Andersson 1994-08-05.

⁸ Intervju med Petero Ndirabika 1990-01-24; intervju med Eramo Nziguye/Mugunge 2000-03-18.

Foto från invigningen av kyrkan i Kayogoro. Familjen Werlinders album.

1936–1949.¹ Medan Alice Kjellberg lärde upp sig till byggnadsledare uppe bland bergen, fortsatte Gösta Werlinder att bygga i Kayogoro. Några månader in på 1937 kunde familjen Werlinder lämna huset med väggar av plåtskivor och flytta in i ett vanligt hus. Alice Kjellberg fick ett eget rum i samma hus. Innan året var slut var också kyrkan färdig.

De första burundiska evangelisterna

En morgon 1936 dök det upp ett ungt par i Kayogoro. Mannen hette Nisubire och hans fru Mugunge. De kom från ett annat område, närmare Bururi och bad att få börja skolan. Sextiofem år senare berättar Mugunge att enda skälet till att de hade lämnat sitt hem och kommit, var att de hade hört sägas att missionärerna undervisade om Gud.² Enligt Kjellberg visade sig Nisubire vara en duktig elev och han blev snart hennes hjälplärare i Kayogoro.³ I samband med dopet tog de sig förnamnen Yohana och Eramu. Även om Kjellberg inte nämner det så lärde sig också Mugunge att läsa och började snart undervisa andra. Pastor Lazaro Samiye i Kayogoro, drygt åttio år gammal vid min

¹ Se s 69 nedan.

² Intervju med Eramo Nziguye/Mugunge 2000-03-18.

³ Kjellberg 1966 s 167–168.

Lemuel, Hilda och Ingrid Karlsson anländer med sitt bagage till Kayogoro. Familjen Werlinders album.

intervju år 2000, berättade att det var hon som lärde honom att läsa omkring 1937. Efter några år sändes det unga paret till utposterna i Bukurirabergen. Andra tidiga burundiska evangelister var Filipino Nyandwi och Luka Nshingabihenuka. De tillhörde också de första burundierna som arbetade uppe bland bergen. Evangelisterna tillbringade några dagar i månaden i Kayogoro för att lyssna till bibelstudier och för att be tillsammans med missionärerna.¹

Nya missionärer till Kayogoro

Kring årsskiftet 1938/39 reste Alice Kjellberg och familjen Werlinder, som nu utökats med tre barn, till Sverige för en viloperiod. Till Kayogoro kom Lemuel och Hilda Karlsson² tillsammans med sin dotter och den finlandssvenska missionären Mildred Lindberg. I ett brev till Ongman uttrycker Lemuel Karlsson sin uppskattning över vad som

¹ KA/36/Werlinder till Ongman 1938-04-08

² Lemuel Karlsson (1894–1939) var en av de första evangelisterna inom pingströrelsen i Sverige. Han kom till Kongo första gången 1922 och arbetade där sammanlagt under nio år. Hilda Karlsson (f Andersson) var född 1899 i Svedala. Hon döptes i Elimförsamlingen i Trelleborg 1922. Efter att ha gått bibelskola, sjukvårdskurs och missionskolan i Högsby tillbringade hon ett år i Schweiz. Hon hade också arbetat som evangelist inom pingströrelsen. År 1931 utsändes hon av sin hemförsamling till Belgiska Kongo och gjorde sin första arbetsperiod i Walekale. Två år senare gifte hon sig med Lemuel Karlsson, missionens representant, änkeman sedan två år.

gjorts under de tre år som gått. Gösta Werlinder hade i det närmaste avslutat byggnationerna och Karlssons glädde sig åt ett vackert hus och en kyrka i soltorkat tegel.¹

Lemuel Karlsson byggde till fler elevhyddor för de långväga eleverna.² En stor del av dopkandidaterna kom alltså uppifrån bergen. Det var fortfarande svårt att få folket från själva Buragane att komma. Enligt Lemuel Karlsson berodde detta på katolikernas verksamhet och på fördomar. Men han preciserar inte vad dessa fördomar skulle bestå i. Intressant nog så klagade även de katolska missionärerna vid samma tid på det hårda Buraganefolket.

I augusti 1938 hade församlingen ungefär femtio medlemmar.³ Under året döptes fyrtiofem personer, vilket Lemuel Karlsson betecknar som »stor nåd här i Buragane», eftersom där bodde »det hårdaste folket, också för staten»⁴. Julen det året kom att bli speciell. Den inleddes med en fest för eleverna, till vilken storhövdingen Hararawe hade skänkt en tjur och missionärerna en. Under juldagen hölls inte mindre än tre gudstjänster. De inleddes med julotta i en fullsatt lokal. Under gudstjänsten klockan elva kom »en härlig väckelsevind» och en stor skara stod upp för att visa sin vilja till omvändelse. Flera av evangelisterna hade varit trötta och modlösa och inte haft för avsikt att återvända till sina »hårda byar». Nu ändrade de sig och var villiga att fortsätta sitt arbete. Under eftermiddagen hölls ytterligare en gudstjänst och »Anden föll över många.» Veckan därefter hade missionärerna bibelkurser för evangelisterna.⁵

»Lemuels stora dag»

I mitten av augusti 1939, dog Lemuel Karlsson, 45 år gammal, efter en tids hjärtsjukdom. En läkare från Matana hade besökt honom och föreskrivit absolut vila. Sjuksköterskan Alda Holmström kom för att sköta om honom, men han återhämtade sig aldrig. Till begravningen kom både den belgiske administratören, storhövdingen och så gott som alla underhövdingar. Lemuel var känd under namnet »Bwana Nziza» (den gode) och de kristna tog det mycket hårt. De såg det som ett neder-

¹ KA/36/L Karlsson 1938-07-01.

² KA/36/L Karlsson 1938-09-21.

³ KA/36/L Karlsson 1938-08-20.

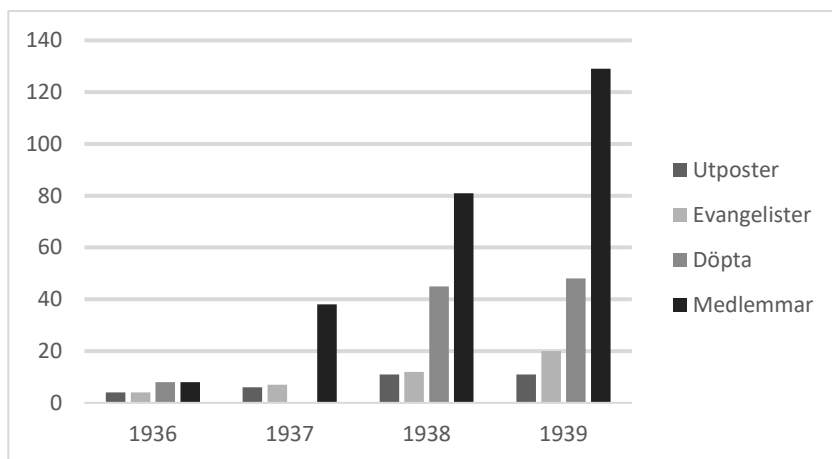
⁴ KA/36/L Karlsson 1938-12-30.

⁵ Ibid.

lag för den kristna tron och kom därför till begravningen nedsmutsade och med trasiga kläder, helt enligt den burundiska traditionens uttryck för sorg. Hilda Karlsson tyckte att detta var att sörja »på hednavis». Hon sa åt dem att tvätta sig rena och ta på sina finaste kläder, »ty detta var Lemuels 'stora dag' då han gått för att vara med Jesus.»¹ Detta var ett nytt sätt att se på döden. Hilda Karlsson noterade också att burundierna såg undrande på svenskarna, när de på kvällen hade kallat till möte för att tacka Gud för att han tagit hem sin tjänare.²

Hilda Karlsson, nu ensam med sin femåriga dotter Ingrid, fick en inbjudan att resa till Sverige, men valde att fortsätta att arbeta i Kayogoro fram till 1945.³ Vid slutet av 1939 hade under mindre än fyra år en församling på 129 personer vuxit fram. I stationsskolan undervisades 84 skolbarn och 216 i byskolorna. Någon statistik över sjukbehandlingar har inte hittats. Antalet utposter var elva och antalet evangelister tjugo.⁴ Den lilla församlingens eget offrande räckte till lön för en av evangelisterna. Hilda Karlsson och Mildred Lindberg var nu de enda svenska missionärerna.

Numerär utveckling i Kayogoro 1936–1939

¹ KA/36/H Karlsson 1939-08-30.

² KA/36/G Pettersson, Trelleborg 1939-08-29; KA/36/H Karlsson till Ongman 1939-08-30.

³ KA/36/H Karlsson 1944-03-05.

⁴ KA/23/Tableaux statistiques annuelles.

Utvecklingen 1940–1949

Ett par månader in på 1940 kom ett nytt ungt missionärspår till Kayogoro, Anna-Lisa och Alfred Andersson.¹ Alice Kjellberg återvände ungefär samtidigt.² Mildred Lindberg flyttade till grannlandet Rwanda. Hanna Ihalainen³, finsk pingstmissionär, hade kommit i början av året för att hjälpa Hilda Karlsson. Tillsammans delade missionärerna nu på ansvaret för Kayogoro och den nyöppnade stationen uppe bland bergen, Gishiha. Från november 1942 till juni 1943 var Anderssons i Uvira som semesterersättare för missionens representant. Hilda Karlsson återtog ansvaret för Kayogoro tillsammans med Alice Gustafsson, som tidigare arbetat i Kongo. När det var dags för brödsbrytelse kom Winberg eller någon av äldstebröderna i Kirembe dit, oftast Yakobo Kapitura. Enligt Kjellberg såg de troende »upp till Yakobo med stor aktning».⁴

Efter återkomsten till Kayogoro tillbringade Andersson på nytt en tid uppe i Gishiha. Hilda Karlsson och Hanna Ihalainen var nu ensamma i Kayogoro. De berättar i en rapport i *Evangelii Härold* att många blivit döpta i den helige Ande »ty vi har hört dem tala i tungor och profetera och storligen prisa Gud».⁵ År 1943 döptes 49 personer och församlingen hade totalt 220 medlemmar.⁶ Utpostarbetet utvecklades också nere vid Tanganyikasjön. Från Kayogoro sändes år 1942 evangelister till trakten utanför Nyanza Lac. En av dem var den blivande förste pastorn i Kayogoro, Lazaro Samiye. Hans evangelistkamrat hette Simon Mavumbo. De blev kvar där i sex år.⁷

År 1945 reste Hilda och Ingrid Karlsson till Sverige efter att ha tillbringat sju år i Kayogoro. Anderssons blev kvar till i maj 1946, då de

¹ Alfred Andersson (1910–1992) var bondson. Pingstevangelist i norra Sverige. Läste franska i Paris och Bryssel. En kort tid innan utresan gifte han sig med Anna-Lisa (1916–2009), som hade varit intresserad av mission redan i skolåldern. Hon fick inte möjlighet att studera franska i ett fransktalande land, men gick kvällskurser och pluggade på egen hand. Deras utresa till Burundi blev deras bröllopsresa.

² KA/36/Kjellberg 1947-03-05.

³ Hanna Ihalainen (1906–1980) hade varit pingstevangelist inom den tvåspråkiga pingströrelsen i Finland, *Lähetysseurakunta*, och sändes ut av den. Hon kom till Uvira, på den Svenska Pingstmissionens arbetsfält, år 1938. Hon återkom 1956–1958 efter en kortare arbetsperiod i Kenya och arbetade sedan 1962–1970 i Etiopien.

⁴ Kjellberg odaterat s 66.

⁵ H Karlsson 1944-03-05 till *Evangelii Härold*.

⁶ KA/36/H Karlsson 1944-03-05.

⁷ KA/19/H Ihalainen till Palmertz 1944-02-01; intervju med L Samiye 2001-03-15.

Kayogoro 1940. Hilda Karlsson Ingrid Karlsson, Hanna Ihalainen, Anna-Lisa och Alfred Andersson. Familjen Anderssons album.

ersattes av en nyutkommen missionär, Gideon Josefsson¹. Nyutkommen som han var kunde han varken swahili eller kirundi. Hanna Ihalainen hade föregående år flyttat till missionsstationen Mugara för att överta ansvaret för skolarbetet där.² Linnea Halldorf, Naima Lindeman och missionärsdottern Ruth Jansson, alla bosatta i Kiremba, turades om att hjälpa Josefsson. De burundiska äldstebröderna och evangelisterna fortsatte sitt arbete. I juli samma år döptes 72 personer. Offerviljan var stor. Trettio av evangelisterna fick sina löner av församlingen.³ I oktober 1946 kom familjen Werlinder tillbaka, nu med fyra barn, och Gideon Josefsson flyttade till Uvira.⁴ Naima Lindeman kom till Kayogoro från Kiremba och tog hand om skolarbetet. Hon gick samtidigt som första svenska missionär in för att lära sig kirundi.⁵

¹ Gideon Josefsson (1910–1998) utbildade sig till mejerist och gick sedan missionärskursen i Filadelfia, Stockholm. Efter franskstudier i Bryssel arbetade han som evangelist och pastor i hemlandet under det då pågående andra världskriget. Intervju med Gideon Josefsson 1991-05-02.

² Se avsnittet Mugara 1940–1948 (s 80 nedan).

³ KA/70/Gideon Josefsson 1946-05-28, 1946-09-17.

⁴ Han gifte sig där med sin nyutkomna fästmo, Greta Carlsson.

⁵ KA/10/N Lindemans dagbok 1946-09-05, 1946-10-30.

Viola, Gösta, Henry, Ingvar, Bruno,
Anita och Alf Werlinder ca 1950.
Familjen Werlinders album.

Församlingen hade 1946 ungefär 500 medlemmar och kyrkan var för liten, särskilt vid »storsöndagar», då elever och lärare från byskolorna kom till Kayogoro. Trots att man inte använde bänkar utan satt på mattor av gräs, med tre till fyra personer per kvadratmeter, gick det inte att få in mer än 275 mötesdeltagare. Gösta Werlinder sände en vädjan till Stockholm om hjälp till kyrkbygge. Det kom inte tillräckligt med medel, utan de fick nöja sig med att bygga till den existerande byggnaden¹. I augusti månad 1948 blev församlingsgruppen uppe bland Bukurirabergen, Gishiha, en självständig församling. De flesta församlingsmedlemmarna bodde där uppe och den nya församlingen blev

nu den större av de två. Missionärerna tyckte fortfarande att det var hårt och svårt i Kayogoro.²

Gårdsbesök alltjämt bästa evangelisationsmetoden

Missionärerna fortsatte att tillsammans med evangelister och äldstebroder hålla möten på marknadsplatser och i hemmen på kullarna. Det var också ett led i att värva fler barn till skolan, där kristendomsundervisningen ledde många av dem till kristen tro.³ Naima Lindeman berättade i breven hur gårdsmöten kunde gå till i slutet av 1940-talet:

Det är härligt att vara ute på sådana där evangelistfärder. ... [Det] finns här människor som bo alldeles i närheten av missionen som aldrig besöka några möten och som leva i djupaste hedendom ... [Vi] gick förbi små andehus, som vittna om det mörker de lever i...[Vi] gick in på gården o

¹ KA/36/G Werlinder 1947-05-22, 1946-12-06.

² KA/46/V Werlinder 1948-10-05; KA/10/N Lindeman 1947-02-06, 1948-05-09.

³ KA/10/N Lindeman 1947-02-06, 1948-05-19.

stämde upp en sång om Jesus och blodet. ... [Någon] i sällskapet vittnade kort om Jesus, och så sjöng vi återigen en sång, inbjöd till mötena på missionen och gick vidare till nästa gård.¹

Missionären gjorde dessa resor tillsammans med evangelister och skolelever. De små »andehusen» var små byggnader där man ställde in mat till döda anförvanters andar i samband med högtider till deras minne.

Trots att en kvinna blivit döpt vid den allra första dopförrättningen var det svårt, särskilt i början, att få kvinnor att vilja omvända sig. Det är något som också den anglikanska missionen, som arbetade i ett närliggande område, klagade över. Tillsammans med skolelever och evangelister försökte Naima Lindeman att inbjuda kvinnorna att komma till gudstjänster. Evangelisten hade tidigare försökt få med dem, men inte lyckats. »Men när jag som själv var kvinna kom och tog dem i hand och sa: 'Nu följs vi åt till skolan', då skrattade de och följde med.»² Enligt evangelisten skulle de ha nekat om han kommit ensam. Andelen kvinnor i församlingen steg allt mer och mer. År 1949 var där 188 män och 128 kvinnor.³ Det är första året den uppdelningen sker i statistiken.

Den kristna byn

Alldeles intill missionsstationen hade det vuxit fram en »kristen by», vilket inte inträffade vid MLS övriga missionsstationer i Burundi. De första att bo där var skoleleverna, som kom uppifrån bergen och de fattiga som funnit en fristad. Evangelisterna kom också att bo intill missionsstationen.⁴ Enligt pastor Samiye kom det kristna från Gishiha, Nyanza Lac och Kayogoros närområde. De hade bestämt sig för att bo tillsammans för att lättare kunna mötas om kvällarna till gemensam bön. Det var ett uttryck för deras brott med det traditionella samhället, där de inte längre deltog i de gemensamma riterna. Det handlade om ungdomar och unga kristna familjer. En svensk missionär trodde att det också berodde på rädsla för de icke-kristna grannarna.⁵ Att bli kristen innebar många gånger att hamna i ett utanförskap i relation till det övriga samhället.

¹ KA/10/N Lindeman 1948-04-20.

² KA/10/N Lindeman 1947-06-09.

³ Årsrapport Kayogoro 1949.

⁴ Intervju med Petero Ndirabika 1990-01-24; KA/10/N Lindeman Dagbok 1947-11-03.

⁵ KA/36/G Werlinder 1946-12-06.

Skolarbetets utveckling

Under åren 1936–1939 undervisade en missionär och en lärarevangelist vid den centrala skolan i Kayogoro. Som redan nämnts kom flertalet av dessa från Bukuriraberger. Antalet elever ökade kontinuerligt och det var bland dessa elever de flesta omvändelser skedde. Vid centralskolan undervisades fem dagar i veckan, tre–fyra timmar om dagen. Byskolorna var tvådagarsskolor. På så sätt kunde samme evangelist ansvara för två byskolor, vilket var vanligt i början. År 1943 undervisades 563 skolbarn i de femton byskolorna av arton evangelister. I centralskolorna i Kayogoro och Gishiha gick 334 elever.¹ Fram till 1946 var Hanna Ihalainen ansvarig för skolarbetet.

År 1947 var skolan på missionsstationen fyraårig. Det året kom för första gången majoriteten av eleverna i Kayogoro från den närmaste omgivningen, vilket av missionärerna upplevdes som en stor seger. I samtliga skolor undervisades i januari det året 1 400 elever. Antalet utposter med två- och tredagarsskolor fortsatte att växa. En del av dem hade ett hundratal elever. De största av dem låg som tidigare uppe bland bergen men nu mot slutet av 1940-talet kom utskolorna kring Nyanza Lac också att tillhöra de större. Undervisning i kristendom var alltså det viktigaste ämnet och därefter kom att lära sig läsa och skriva.²

Frestelser att använda den nya kunskapen felaktigt

I mitten av 1948 dök ett nytt slags problem upp. Många uppe bland bergen odlade kaffe. I församlingen i Kayogoro fanns det kaffeuppköpare. De hade lärt sig att läsa och räkna i församlingens skolor. Nu använde de denna kunskap till att lura odlarna genom en felaktig vägning av kaffet. Det hela uppdagades och några församlingsmedlemmar hamnade i fängelse. Tydligt uppfattade de, till skillnad från missionärerna, inte detta som en felaktig handling. Tvärtom framhöll de att detta hade staten inget med att göra.³ Dessutom fanns det församlingsmedlemmar som tillverkade och sålde bananöl. Missionärerna uttrycker i breven sin oro över detta. Lösningen kom på ett oväntat sätt. En av bananöls-tillverkarna hade en dröm. Han tyckte sig vara på väg till himmelen men mötte lejon på vägen, som hindrade honom från att komma fram.

¹ KA/58/A Andersson 1944-07-03.

² KA/36/G Werlinder 1947-05-21.

³ KA/46/V Werlinder 1948-07-12.

Naima Lindeman och Viola Werlinder tillsammans med evangelister/byskollärare. Familjen Werlinders album.

Då kom en duva med bud från himlen att ingen som gjorde öl fick komma in där, förrän de hade varit vid Golgata och blivit renade. Mannen blev skakad av denna dröm och berättade den i församlingen, som tog djupt intryck. Gösta Werlinder konstaterade nöjt att »nu kan ingen ha skäl att säga att det är vi vita som har kommit med detta påhitt, ty nu har Gud visat sin vilja och de som ej böja sig måste skiljas från församlingen».¹

Utbildningen av evangelister

De afrikanska evangelisternas antal fortsatte hela tiden att öka. Till en början kom evangelisterna till Kayogoro i samband med församlingsdagen en gång i månaden och möttes då till undervisning och bön. Under senare delen av 1940-talet gick de under skolloven regelbundet veckolånga kurser i både bibelämnen och allmänna ämnen. Viola Werlinder och Naima Lindeman höll i dessa kurser. Gösta Werlinder bidrog med ett bibelstudium om dagen. Naima Lindeman hade också fortlöpande fortbildning en gång i veckan med de evangelister som bodde i Kayogoro och som undervisade vid stationsskolan.²

¹ KA/46/G Werlinder 1947-05-21.

² KA/46/V Werlinder 1947-01-20.

Burundiska äldstebröder/pastorer

Inga afrikaner avskildes som äldste i församlingen under 1930-talet. När det inte fanns någon manlig missionär i Kayogoro vid storsöndagar, skickade Thomas Winberg dit en av Kirembas äldstebröder, Yakobo Kapitura. Denne var ursprungligen från Uvira. Tillsammans med Matayo Rukenyeka från samma församling hade han följt Winberg till Kiremba. När det inte fanns någon manlig missionär i Kayogoro var det Winberg, Kapitura och Rukenyeka som kom för att döpa.¹

Det har inte gått att fastslå när den förste burundiska äldstebrödern/pastorn avskildes i Kayogoro. Enligt intervjuerna var det evangelisten Filipo Nyandwi, en av de sju som döptes vid första dopet 1936. Det bör ha skett några år in på fyrtioalet. I statistiken från 1945 uppgavs två pastorer/äldste och 23 evangelister. Julen 1946 var det en burundisk äldstebröder som var vigselförrättare och som enligt Viola Werlinder »höll ett väldigt tal till gummorna hurudana de skulle vara mot sin herre och man».² I januari följande år var det två burundier som döpte,³ förmodligen Nyandwi och Yakobo Rwitaba.⁴ Samma år avskildes Petero Ndirabika som äldste i Kayogoro. I maj 1947 var där fyra äldstebröder.⁵ Den fjärde var Yohana Nisubire. Redan året därpå blev de två sistnämnda äldstebröder i Gishiha, som då blev självständig församling.⁶ Året därpå hade också en Yakobo avskilts som äldste.⁷

När 1940-talet gick mot sitt slut, fanns det 316 medlemmar i församlingen i Kayogoro. Antalet minskade då Gishiha blev en egen församling.

4.2 Kiremba 1935–1948

Kiremba ligger 1 860 meter över havet, ca 55 km nordväst om Kayogoro. År 1935 tog sträckan Kayogoro–Kiremba två dagar till fots, men hade man en cykel klarade man sträckan på en dag. Ungefär åtta

¹ Intervju med pastor Petero Ndirabika 1990-01-24.

² KA/46/V Werlinder 1947-01-20.

³ Ibid.

⁴ KA/10/N Lindeman 1948-10-04. Rwitaba blev senare pastor/äldste i Nyanza Lac och dog där (intervju med Lazaro Samiye 2000-03-16).

⁵ KA/46/G Werlinder 1947-05-21.

⁶ Intervjuer i Gishiha 2000-03-17.

⁷ KA/10/N Lindeman dagbok 1948-10-04.

Alda Holmström nyanländ till Kiremba i oktober 1935. Alice Kjellbergs album.

kilometer från Kiremba ligger Bururi, regionens administrativa centrum, där det också fanns en stor marknad. Den lokale hövdingen (underhövdingen) hade 12 000 skattskyldiga registrerade, vilket gjorde att man räknade med en befolkning på 30 000–40 000 människor.¹

Till Kiremba kom nu tre missionärer som redan hade gjort en arbetsperiod i Kongo, Thomas och Anna Winberg² och Alda Holmström³. De hade tänkt göra sin andra arbetsperiod i dåvarande Tanganyika-territoriet, men fick under utresan 1935 telegram från missionärerna i Kongo med uppmaning att i stället bege sig till Burundi. De kom tillsammans med fyra evangelister från Kongo. En kort tid efter an-

¹ KA/37/T Winberg 1935-08-30; KA/36/L Karlsson 1935-05-17.

² Thomas Winberg (1896–1979) föddes i Västra Vingåker. Han växte upp i ett »genuint läsarhem». Fadern var skomakare. Själv utbildade sig Winberg till skrädare. Han döptes i baptistförsamlingen på orten när han var 16 år. Gick bibelskola i Filadelfia, Stockholm. Tjänstgjorde sedan som evangelist och församlingsföreståndare. Efter tre terminer vid missionskolan i Högsby studerade han franska i Belgien i samband med utresan till Kongo år 1926. Anna Winberg, f Skogman (1900–1975) hade också gått utbildningen i Högsby innan hon reste till Kongo 1928 och gifte sig med Thomas.

³ Alda Holmström (1900–1966) föddes i Ålem, Kalmar län. Hon döptes 1919 och upplevde samma år en kallelse till missionsarbete. Efter att ha utbildat sig inom sjukvård reste hon 1930 ut till Uvira i Kongo, utsänd av pingstförsamlingen i Norrköping.

komsten till Kayogoro hade Alma Andersson med underhövdningens hjälp låtit uppföra två hyddor i Kiremba.¹ Thomas Winberg hade kommit till Kayogoro i augusti 1935. I september reste han till Kiremba för att där låta bygga ett bostadshus av gräs och bambu. Han anställde arbetare från trakten och överlämnade ansvaret till sina kongolesiska medarbetare. Som ansvarig för SFM:s arbete i Burundi skulle han bland annat hitta lämpliga områden för utposter för både Kiremba och Kayogoro. När Thomas Winberg var borta hade hans afrikanska medarbetare svårt att få arbetarna från orten att komma. De fyra från Kongo blev ensamma med att avsluta byggandet. Alda Holmström flyttade därför till Kiremba i oktober för att som enda missionär bo i en av de enkla gräshyddorna under sex veckor.

Hon sökte upp storhövdingen Ndarishikiye och fick av honom löfte om arbetare. Fjorton män kom för att arbeta den utlovade dagen men bara en handfull fortsatte att arbeta. Enligt Holmström så hade katolikerna skrämt upp befolkningen genom att säga att de svenska missionärerna vid dopet höll personen ifråga två timmar under vattnet.² I november var boningshuset klart och familjen Winberg, med barnen Per-Axel, Sven-Erik och Marianne, flyttade in. I december påbörjades byggandet av ett gräskapell, som samtidigt skulle fungera som skola.

Byggnationer, skola och sjukvård

Nyårsdagen 1936 invigdes det enkla kapellet. Byggnaden var fullsatt. Det visade sig vara mycket lättare att samla människor i Kiremba än i Kayogoro. Närheten till Bururi, där det sedan flera årtionden tillbaka fanns européer, kan ha spelat en viss roll. Redan under den andra gudstjänsten i kyrkan var det fjorton personer som önskade förbön.³ Mot slutet av januari kom människor regelbundet till gudstjänsterna. Åtta kvinnor, änkor eller sådana som övergetts av sina män, bodde då på missionsstationen tillsammans med sina tolv barn. Missionärerna, som alla var uppvuxna på landet, lät plantera träd, anlägga trädgårdar och gräsmattor. Landskapet som sådant tilltalade dem mycket. Eftersom det var en region med gott om kor var det lätt att få mjölk.⁴

¹ Kjellberg odaterat s 10.

² KA/33/A Holmström 1935-10-12.

³ KA/33/A Holmström 1935-10-12; KA/37/T Winberg 1936-01-31; EH 1936 s 226.

⁴ EH 1936 s 490; KA/37/T Winberg 1936-02-13.

Thomas och Anna Winberg samt Alda Holmström framför den första lokalen i Kiremba, som var både skola och kapell. Familjen Winbergs album.

Den 7 januari öppnades skolan med 26 elever. Mot slutet av månaden var 70 elever inskrivna. Antalet ökade under terminen och mot slutet var inte mindre än 600 inskrivna, men inte fler än 200 kom regelbundet. En del elever, som bodde på stationen under terminen, hjälpte till med det fortsatta uppbyggnadsarbetet.¹ Varje morgon hölls en andakt där eleverna, arbetarna och de som kom för att bli behandlade för sjukdomar deltog.² Alda Holmström hade tagit hand om de sjuka alltifrån sin ankomst. Många kom för sina stora sår. Vid nästan varje söndagsgudstjänst var där »själar som överlämnade sig åt Gud».³ I juni hade en dopklass bildats. Skolan stängdes för terminen på pingstdagen. Alda Holmström och Anna Winberg hade sytt kläder till skolbarnen. Den förra berättar i ett brev till sin församling i Norrköping att flera av barnen »lämnat sig åt Gud».⁴

¹ EH 1936 s 226; KA/37/T Winberg 1936-05-01.

² KA/37/Winberg 1936-02-13.

³ KA/33/A Holmström 1936-06-05.

⁴ Ibid.

Tillverkning av tegel i tegelugn. Kiremba 1936.
Familjen Winbergs album.

I juni började torrtiden, den rätta tiden för att tillverka tegel. 70 000 tegelstenar beräknades åtgå för ett familjehus och ett litet »systrahus». Plåttak inköptes i Uvira.¹

I januari följande år var det stora huset färdigbyggt och det lilla mot slutet av samma år. Anna Winberg ritade byggnader och beräknade hur mycket tegel som skulle gå åt. Hon skötte också all bokföring och övervakade det praktiska arbetet när Thomas Winberg arbetade på andra platser med skolbyggnationer. Alda Holmström kunde tidigt börja behandla människors sår och enklare sjukdomar. Anna Winberg hjälpte henne snart i det arbetet och efter en tid hade de mottagning varje morgon. Innan den öppnades hölls en kort andakt. Thomas Winberg byggde en liten sjukstuga för att underlätta för sjukvårdsverksamheten.²

Burundierna hade fått uppfattningen att Alda Holmström var syster till Thomas Winberg. Den senare gjorde inget för att tillrättalägga missförståndet. Han ansåg att det var bättre än att ge intryck av att han höll sig med två fruar.

¹ KA/33/A Holmström 1936-09-11.

² Bandinspelning från Evelyn Pedersen, inspelad juli 2003.

Det första dopet

Den första augusti började skolan på nytt. Nittiotvå barn kom. Många av dem hade gått den föregående terminen. Alda Holmström gläds i ett brev över att många av dem som hade blivit kristna »äro bevarade». Fortfarande måste många av barnen med lång resväg bo på stationen, men i takt med att utskolor byggdes på utposterna så fick barnen börja på den skola som låg närmast. Maten till skolbarnen som bodde på stationen kostade 50 öre per barn och dag.

Dopklassen fortsatte och den 13 september döptes de första, fyra unga män, alla skolelever. De hette Filipino Bwanike, Andereya Ntoboro, Stefano Kazimoto och Yohana Barengako.¹ Redan i december arbetade tre av dem som bylärare och hjälpevangelister. Filipino Bwanike hade redan i juni börjat på utposten Buruhukiro². Efter dopakten samlades de nydöpta evangelisterna och missionärerna för att fira nattvard: »Stunden på em. då vi tillsammans med de nydöpta fingo samlas till brödsbrytelse, var en stund mättad av Guds närvaro, som sent ska glömmas».³

Flera andra hade förklarat sig vilja vara kristna, men av någon anledning döptes bara dessa fyra. Det framgår inte av breven om det var missionärerna som inte ansåg de övriga var mogna nog eller om det var de nyomvända som ännu inte ville ta ett så avgörande steg. Enligt baptistisk tradition, som också pingstvännerna tillämpade, skulle dopkandidaterna inför församlingen berätta om sin omvändelse och vara beredda att svara på frågor med anledning av sin önskan att bli döpt. Pingstmissionärerna tillämpade detta tidigt i Burundi. Alda Holmström berättar i maj 1937 om hur den lilla »hednaförsamlingen» frågade ut dopkandidaterna. Frågorna var av »allehanda slag, skarpa, rannsakande och rakt på sak».⁴ Det var en medveten hållning från missionärernas sida att låta församlingen själv ta detta ansvar. Vid det tillfället var det några som inte fick tillåtelse att bli döpta.⁵

¹ KA/33/A Holmström 1936-09-11, 1936-12-10; *Ijwi rya Pentekote* 1986 nr 35 s 7.

² *Yubile imyaka 50 – Ishingero ryo ku Mugara* s 7.

³ KA/33/A Holmström 1936-12-10.

⁴ KA/33/A Holmström 1937-05-21.

⁵ Ibid.

Arbetet kommer igång på utposterna

Redan på hösten 1935 sökte Thomas Winberg tillstånd för att bygga utposter. I april 1936 hade Kiremba tilldelats tre stycken.¹ I en artikel som publicerades i den burundiska pingströrelsens tidskrift *Ijwi Rya Pentecôte* med anledningen av 50-årsminnet av församlingens grundande i Kiremba räknas följande upp som utposter grundade 1936–1937: Kamvumvu, Buruhukiro, Ryawayi, Karimbi, Gahama, Nyakikongo, Kiryama, Gikuyo, Nyabigega, Muyange och Buhinga.

Enligt pastor Lazaro Makobero byggdes den första utskolan/kapellet i Gahama, åtta kilometer från Kiremba, i april 1936.² På alla utposter uppfördes byggnader som fungerade både som skolor och kapell. Lärarevangelisten på första utposten var utlånad från Nia Magira/Lemera och av rwandiskt ursprung. Ett trettiotal barn skrevs in som elever. I augusti 1936 var alla tre utposterna i full gång. En av de två övriga var Buruhukiro. På alla tre arbetade nu kongoleser, som under Winbergs arbetsperiod i Kongo arbetat i deras hem.³ En av dessa var Davidi Muhanuka/Vyunuguru, som hade börjat arbeta för pingstmissionen i Nia Magira (senare Lemera) år 1930. Han döptes omkring år 1925. Bland hans elever i Kiremba befann sig den kommande ledaren för pingströrelsen i Burundi, Abednego Madengo, som döptes i maj 1937, och Filipo Bwanike, blivande äldste och pastor i församlingen i Kiremba. En annan kongoles var Matayo Rugenyeka som började i Buruhukiro i juni 1936 med den unge Filipo Bwandiko som »hjälp-evangelist».⁴

Under sommarlovet besökte Alda Holmström tillsammans med evangelisterna från Kongo kullarna i närheten av Kiremba. Framförallt ville man besöka de områden där SFM ansökt om utskolor. Hon konstaterade att människorna lyssnade uppmärksamt till budskapet om frälsning, i synnerhet där katolikerna ännu inte varit med sin undervisning.⁵ I december samma år hade antalet utposter stigit till tio. Den största av dem hade 50–60 elever.

¹ KA/A3-pärm/L Karlsson 1935-12-07; KA/33/A Holmström 1935-12-10.

² Intervju med L Makobero 2000-03-06; KA/33/A Lundström dagbok 1943-07-14.

³ KA/36/T Winberg 1936-05-01, 1934-10-03, 1936-08-28.

⁴ KA/D Muhanuka, intervju med Muhanuka, gjord av M Söderlund 1993-03-02. Muhanuka blev sedan evangelist i Rumonge 1940 (intervju med Petero Ndirabika 1990-01-10); *Yubile imyaka 50 – Ishingero ryo ku Mugara* s 7.

⁵ KA/33/A Holmström 1936-06-05, 1936-11-09.

Winberg hade också låtit bygga en skola vid kusten, i Rukinga nära huvudorten Rumonge, tidigare centrum för slavhandeln¹ och 1936 alltså ett handelscentrum. Ytterligare fyra utskolor hade beviljats. Det stora problemet för SFM var finansieringen. Men antalet utposter ökade ändå ständigt. I september 1937 fanns det 13, i oktober följande år 20, och i slutet av 1939, 32. I oktober 1938 skriver Winberg att befolkningen ute i byarna tagit väl emot dem. Den närmaste utposten befann sig då fem kilometer bort, den mest avlägsna femtio. Den fanns ganska bra vägar och Winberg hade köpt sig en motorcykel för att kunna ta sig fram fortare. Dessförinnan hade han använt sig av en åsna. Precis som i Kayogoro kom elever och lärare från byskolorna till Kiremba den första söndagen i varje månad. Den dagen kallades »storsöndag».²

Utbildningen av evangelister

De första burundiska evangelisterna sändes ut redan ett par månader efter det att de hade döpts. Thomas Winberg berättade att det skedde när de lärt sig läsa och skriva och missionärerna trodde sig kunna ha förtroende för dem. En del av dem var inte äldre än 14–15 år. Vid slutet av 1937 fanns där tolv evangelister. Under 1930-talet avlöste de unga pojkar varandra i byskolorna. De tillbringade två månader i stations-skolan och så två månader i byskolan, där de själva undervisade. En gång i månaden, i samband med »storsöndagen», samlades samtliga evangelister i Kiremba för bibelstudier och bönedagar.³ I juli 1937 ägde den första bibelskolan rum under 14 dagar. Thomas Winberg och Alda Holmström undervisade. Alda beskrev kursen med orden »Gud gick på djupet i hjärtana ... Den Helige Anden var oss också mäktigt närvarande och fingo flera av själarna smaka den himmelska kraften».⁴ Hon noterade att ingen ännu talade i tungor. I januari följande år var det dags för en ny tvåveckors bibelskola. Den modell som nu etablerades, en dags undervisning per månad och längre kurser under skolloven, skulle komma att tillämpas under de kommande åren.⁵

¹ Det inre av Burundi hade inte berörts av slavhandeln, men väl området längs Tanganyikasjöns stränder.

² KA/36/T Winberg 1938-10-06; KA/26/Statistik år 1939.

³ KA/36/Winberg 1937-05-07, Winberg 1937-05-07; KA/33/A Holmström 1938-10-21; KA/23/Tableau Statistique 1937.

⁴ KA/33/A Holmström 1937-09-23.

⁵ KA/33/A Holmström 1938-06-16;1938-10-28; /T Winberg till P Ongman 1938-06-10.

Thomas Winberg och evangelister i Kiremba 1940. Axelia Lundströms album

På grund av andra världskriget stannade familjen Winberg i Kiremba till början av 1946. Under dessa år undervisade Winberg sina evangelister och följde dem nära i deras arbete och vardagsliv. Winbergs undervisning blev riktlinjen för pingströrelsen i Burundi. Också år 2000 hänvisade en pastor till att »vi gör som Winberg gjorde.»

Det första andedopet

I sina brev till Sverige talar missionärerna ofta om sin önskan att få se någon afrikan uppleva »ett bibliskt andedop», vilket skulle åtföljas av tungotal.¹ När den lilla församlingen möttes till brödsbrytelse efter dopet i maj 1937 berättar Alda Holmström att »flera av våra svarta syskon voro mäktigt under Guds kraft», men att ännu ingen kommit »fram till ett Bibliskt Andedop».² Den 22 april 1938 har Holmström ett viktigt ärende till sin församling i Norrköping. Nu måste de vara med och dela missionärernas glädje, för på påskdagen »döpte Jesus en av våra unga bröder i den helige Ande.»³ Den unge evangelisten var ca 17 år gammal. Ingen av missionärerna hade varit närvarande. Det hade skett på en utpost 30 kilometer ifrån Kiremba. Ett antal elever från olika utskolor hade samlats för att fira påsk. Matayo Rugenyeka, evangelist

¹ KA/33/A Holmström 1937-02-05.

² KA/33/A Holmström 1937-05-21.

³ KA/33/A Holmström 1938-04-22.

och nu äldstebroder i Kiremba, predikade.¹ Det var han som skyndade till Kiremba för att förmedla de goda nyheterna till missionärerna. Alda Holmström jämför händelsen med den första pingstdagen:

Det hade varit ett väldigt bönebrus och jubel då Anden föll ... Hedningarna kommo som folket på den första pingstdagen i Jerusalem tillstädes då de hörde »dånet». ... Många kommo springande och undrade vad det var. En del trodde att någon av lärarna hade dött och att de andra frälsta gräto över honom. ... Andra trodde att de druckit sig druckna av bananöl ... Men Pris ske Gud, det var ... Guds Helige Ande som föll.²

För att förklara för människorna vad som hade hänt, hade evangelisten också läst från Apg. 2. En vecka senare blev ytterligare en ung man andedöpt, också denna gång en ung lärare, som arbetade på en kulle nära Kiremba.³ Denna gång skedde det i missionärernas närvaro: »en oförgätlig stund inför Herrens ansikte att se och höra vår glädjefyllda broder jubla i Anden inför Gud och tala ett stilla vackert tungotal. Vi vita såg på varandra, gräto o prisade Gud.»⁴ Hans namn var förmodligen Yakobo Barankesha. Den tredje var den blivande ledaren för pingströrelsen i Bururi, Abednego Madengo.⁵

De svenska missionärerna lade stor tyngdpunkt vid att de afrikanska kristna skulle göra andliga upplevelser. I samband med andedopet konstaterade Alda Holmström att afrikanerna får »mottaga samma härliga välsignelse som vi vita och bli döpta i samma Helige Ande. Ty Gud har inte anseende till personen. ... [Det är ett] brus av lovprisning som på ett härligt bönemöte hemma.»⁶

Kvinnoarbete

Anna Winberg och Alda Holmström hade speciella samlingar för kvinnor två gånger i veckan. Förutom undervisning om den kristna

¹ KA/36/T Winberg 1938-06-10.

² KA/33/A Holmström 1938-04-22.

³ KA/36/T Winberg 1938-06-10.

⁴ KA/33/A Holmström 1938-06-16.

⁵ Enligt en intervju gjord med Madengo1990, var han den andre att bli döpt i helig Ande (intervju med Madengo 1990-01-09). Samtidigt som han namnger Barankesha som den förste, berättar han att denne upplevde sitt andedop i den lilla kyrkan i Kiremba, vilket alltså borde motsvara den andre enligt Holmströms brev (intervju med Madengo 2000-03-20).

⁶ KA/33/A Holmström 1938-06-16.

tron fick kvinnorna lära sig att sy och sticka. Till en början tyckte Alda Holmström att det var svårt att få kvinnorna att vilja omvända sig. Men vid dopet på nyårsdagen år 1937 var tre av tretton dopkandidater kvinnor. Förmodligen handlade det om ungdomar. Missionärerna var eniga om att de äldre kvinnorna var de som var svårast att vinna för Gud. I oktober 1938 började även gifta kvinnor att komma till söndagens gudstjänst¹ och i december hade några av dem blivit kristna. Samtidigt konstaterade Holmström att kvinnorna alltjämt var de som var mest »bundna till hedendomen och till andedyrkan ...».² Situationen var inte unik för SFM. En anglikansk missionär skrev 1946, apropå att det då fanns många gamla kvinnor bland de nyomvända, att »detta är ett starkt tecken på vad den helige Ande gör, för mänskligt sett är de omöjliga att arbeta med».³

Församlingen växer

Efter dopet i januari 1937 hade den lilla församlingen nitton medlemmar, de sjuutton döpta i Kiremba och två »återuppräktade». De senare hade döpts i Uvira, men senare uteslutits.⁴ Tydligt betraktades de svenska missionärerna och de kongolesiska evangelisterna som utsända från och därmed alltjämt medlemmar i, sina respektive hemförsamlingar. Vid nästa dopförrättning kom sju av de trettio som döptes från utskolorna.⁵ Innan årets slut hade församlingen ökat till 66 personer, antalet utposter till sexton, för vilka tolv evangelister och en äldste delade på ansvaret. Under 1938 döptes 132 personer, varav de flesta kommit till tro genom utpostverksamheten.⁶ I april 1939 uttryckte Thomas Winberg sin tacksamhet med orden: »Herren har i sin oändliga nåd hållit sin hand över våra unga medarbetare, och välsignat och bevarat dem. För det pris vi särskilt Herren.» Fyra personer uteslöts, men orsakerna anges inte i rapporten.⁷ Under 1939 började alltfler äldre, både kvinnor och män, att komma till gudstjänsterna. En bidrag-

¹ KA/33/A Holmström 1937-05-21; KA/36/T Winberg 1938-10-06.

² KA/33/A Holmström 1938-12-14.

³ CMS/1946/G3 A11/2 1946–1947 *Ruanda Mission Intermediate Prayer Paper Oct 1946*.

⁴ KA/33/A Holmström 1937-02-05.

⁵ KA/33/A Holmström 1937-05-21.

⁶ KA/23/Statistik1939; KA/33/A Holmström 1939-01-27; KA/33/T Winberg 1939-04-15.

⁷ KA/36/T Winberg 1939-04-15.

ande orsak var statens insatser för att påverka vuxna att lära sig läsa, vilket vi ska återkomma till. Av utrymmesskäl hölls parallellmöten vid helger och församlingsmöten och kvinnorna samlades i en mindre skollokal.¹ Majoriteten av de omvända var alltjämt ungdomar.

Skolarbetet utvecklas starkt numerärt

Antalet evangelister och utskolor fortsatte att öka, till 32 år 1939. Det året kom en erfaren lärare till platsen, Linnea Halldorf, som hade arbetat mer än tio år i Belgiska Kongo. Antalet elever växte ständigt. Under 1938 gick 1 075 elever i utskolorna och 212 gick i stationsskolan. I december 1939 berättade Winberg att staten utfärdat ett påbud som tillät alla vuxna att komma på undervisning två dagar i veckan. De dagarna skulle de som deltog slippa alla dagsverken för hövdingen eller staten. Det blev ett sätt för missionen att få fler vuxna inom hörhåll för evangeliet. Antalet elever på utposterna, där tvådagarsskolorna fanns, ökade det året med 600.² Elevantalet vid utskolorna pendlade sedan upp och ned under andra världskriget, med 1 720 år 1942 och 1 018 år 1944, då landet drabbades svårt av hungersnöd. Från 1947 byggdes det utskolor i rask takt och antalet steg från 34 till 52 år 1949. Elevantalet hade då stigit till 2 015. Då gick 201 elever i den femåriga centrala skolan. Från och med 1949 skulle det arbetet inriktas på att följa den statliga läroplanen. Arbetet fick också på Kiremba en delvis ny inriktning, vilket vi återkommer till i avsnittet om 1950-talets skolarbete.

Kyrkoinvigning

I december 1945 invigdes den första byggnad som var byggd just som kyrka. Också denna gång hade Anna Winberg gjort ritningen. Det blev en stor händelse, både för församlingen och bygden. Landets kung, Mwambutsa, deltog tillsammans med belgiska tjänstemän och den lokale storhövdingen Ndarishikije. Förutom pingstmissionärer från övriga platser i landet kom också missionärer från den engelska *Ruanda Mission* och den danska baptistmissionen. Längst fram i kyrkan fanns en stor fondmålning, utförd av den engelska missionären Margaret

¹ KA/36/T Winberg 1939-04-15.

² KA/36/T Winberg 1939-08-28; KA/23/Statistik 1938–1939; PMA/Winberg till Mullsjö 1939-12-11.

Guillebaud.¹ Under andra världskriget var det till en början svårt att få pengar från Sverige. Thomas Winberg åtog sig därför att uppföra byggnader åt den belgiska staten. Pengarna som han fick in gick till att bekosta den nya kyrkan.²

Afrikanska äldstebröder

Kongolesen Matayo Rugenyeka blev den första att avskiljas som äldste i Kiremba, år 1937. Han kom från Uviratrakten och hade varit »boy» hos Winbergs. Det har inte gått att fastställa datumet för Rugenyekas avskiljande som äldste, men när Thomas Winberg rapporterade om det första andedopet talade han om »vår äldstebröder Mattayo».³ Den andre äldstebrödern, Yakobo Kapitura, kom också från Uvira, där han hade döpts vid den första dopförrättningen. Han hade lämnat församlingen eller blivit utesluten av någon anledning och återintogs i församlingen i Kiremba i januari 1937. Han avskildes som äldste vid församlingsmötet i oktober 1938.⁴ Båda två talade kinyarwanda. Vid påsken 1938 var det de unga äldstebröderna som döpte.⁵ Matayo Rugenyeka stannade i Kiremba till år 1946, då han återvände till Kongo, samma år som Winbergs reste till Sverige. Kapitura stannade i Kiremba och dog där i början av 1970-talet. Han var bland annat pastor på utposterna Gahama och Bwatemba.⁶ Under mitt besök i Kiremba i mars 2000, talade församlingsföreståndaren, Abednego Madengo, med stor uppskattning om Kapitura.

År 1942 avskildes de första burundiska äldstebröderna, Abednego Madengo och Filipino Bwanike. Från och med 1945 finns regelbunden statistik över antalet äldstebröder/pastorer. På Kiremba fanns under hela 1940-talet fyra stycken. Rugenyeka bör alltså ha ersatts med någon vid sin återresa till Kongo 1946. Av materialet framgår inte med vem.

¹ T Winberg i EH 1946 s 175.

² Winberg 2002, s 15.

³ KA/36/Winberg till Ongman 1938-06-10.

⁴ KA/33/Holmström 1938-10-21.

⁵ KA/36/Winberg till Ongman 1938-10-06.

⁶ Intervju med Madengo 2000-03-20.

Nya missionärer

I början av år 1946 reste familjen Winberg till Sverige efter en arbetsperiod i Kiremba som varat i 11 år.

Familj Winberg 1946. Bakre raden: Thomas, Marianne, Sven-Erik och Per-Axel. Främre raden: Evelyne och Anna.
Familjen Winbergs album.

De första månaderna det året leddes församlingen av Abednego Madengo och Linnea Halldorf. I juli 1946 kom familjen Harry och Edit Jansson¹ med barnen Ruth, David och Paul. Linnea Halldorf reste till Sverige i oktober 1948 efter 9½ år på missionsfältet. Alda Holmström hade kommit tillbaka tidigare samma år. Harry Jansson var stationsföreståndare med ansvar för ekonomi, byggnader och församlingsverksamhet. I det senare

hade han god hjälp av de unga burundiska äldstebrodrarna. Edit Jansson och Alda Holmström undervisade på stationsskolorna och ansvarade för hela skolarbetet. Alda Holmström behövde nu inte lägga så mycket tid på sjukvård eftersom staten hade öppnat en sjukvårdsklinik i Bururi. Ruth Jansson, som förvånansvärt snabbt lärde sig kirundi, arbetade med undervisning av kvinnor. Familjen blev kvar till mars 1951 och återvände senare för ytterligare arbetsperioder.

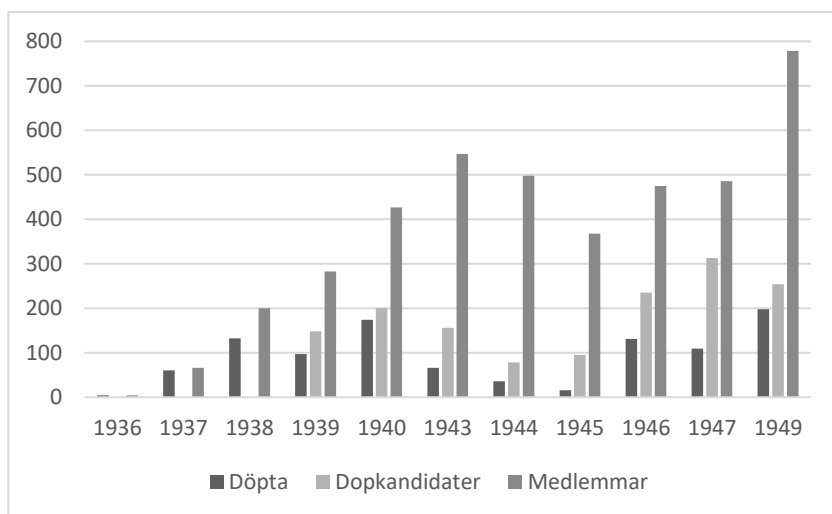
Församlingstillväxt 1936–1949

Tyvär finns inte statistik bevarat från alla åren. Under åren 1942–1945 överfördes 72 medlemmar till den nya församlingen i Mugara. Dop-siffrorna gick ned under 1944 och 1945, vilket gäller också för de övriga pingstförsamlingarna i landet. Det berodde troligen på den redan nämnda svåra hungersnöden. De konferenser som 1942 och 1946 hölls på Kiremba, bör ha bidragit till att intresset och öppenheten för »pingstbudskapet»

¹ Harry Jansson (1905–1977) döptes som 19-åring i pingstförsamlingen i sin hemstad och upplevde som 23-åring missionärskallelse till Afrika. Efter språkkurser i Sverige reste han till Belgien 1938 tillsammans med Edit (1908–1993). Edit upplevde sin missionärskallelse i tonåren och fick i en syn se afrikaner be henne komma. Andra världskriget fördröjde deras utresa. Under tiden arbetade de i olika pingstförsamlingar där Harry var föreståndare. De sändes ut av Sionförsamlingen i Linköping. (EH 1936 s 220–221.)

ökade. Många blev då andedöpta och sjuka blev botade. Tidigare brukade den nyomvände följa undervisningen i dopklassen under några månader. Nu tycks den tiden ha förlängts.

Följande diagram visar utvecklingen under åren 1936–1949.¹

Att landets kung var närvarande då den nya kyrkan i Kiremba invigdes kan också ha påverkat folkets inställning till pingstvännerna. Det framhålls av de pastorer som då var med som en mycket viktig händelse. Det ökade antalet utposter spelade säkert också en stor roll för att fler människor skulle bli pingstvännar.

När andra världskriget tog slut fanns det många svenska missionärer i olika delar av världen som reste till Sverige efter minst 5–6 år på missionsfältet. De skulle i sin tur avlösas av utresande missionärer. Det tog tid innan vanliga kommunikationer fungerade. I Sverige bildade Svenska Kyrkans Mission och frikyrkliga missioner ett missionsflygbolag, *Nordiskt missionsflyg*. Flygplanet fick namnet *Scandinavian Missionary Flight Ansgar*. Det första flyget anlände till Kongo i mars 1946. Det användes också av missionärerna i Ruanda-Urundi. Det fortsatte att fungera under 1940-talets senare hälft.²

¹ Antalet döpta, liksom antalet medlemmar, var endast fyra år 1936.

² Erik Knutsson, Uppsala filateliförening, 2016-03-15. Utställning på NETEX i Uppsala år 2016.

Inför Ansgars avfärd 1949. Pingstmissionärer till Kongo, Burundi och Rwanda. Familjen Paul och Brita Stenlunds album.

4.3 Gishiha 1936–1949

Pionjärtid i Bukurirabergen

År 1936 fick pingstmissionen tillstånd att bygga fyra utskolor uppe i Bukurirabergen på kullarna Kiyazi, Kwirunda, Kibingwe och Gikuzi. Alla tillhörde kommunen Vugizo och låg nära den statliga campen Rutegama.¹ Afrikanska evangelister och svenska missionärer utförde också i Bukurirabergen det grundläggande arbetet tillsammans. Under hösten 1936 stängdes skolan i Kayogoro tillfälligt på grund av en epidemi av hjärnhinneinflammation. Alice Kjellberg använde tiden till att låta uppföra byskolor bland bergsfolket. Byhövdingarna skaffade på Hararawes order fram arbetare samt träd och bambu till byggnads-material. Alice bodde i campen, dit hon också bjöd in människor till

¹ PFGA /Pärmen: *Les Parcelles de l'Eglise*; KA/36/T Winberg 1936-05-01.

gudstjänst. Som medhjälpare och tolk hade hon Musa Miharurwa, skolelev från Kayogoro.¹

När den första skolan var klar i Kiyazi flyttade Alice Kjellberg dit och bodde i en hydda som hon lånade av en burundisk familj. Från Kiyazi övervakade hon byggnadsarbetet på ytterligare två utposter samtidigt som hon gick ut i gårdarna och försökte rekrytera barn. Byhövdingarna hjälpte henne och senare evangelisterna genom att tvinga barnen till skolan. Lärarevangelister från Kongo började arbeta i de nybyggda skolorna. Den förste i Kiyazi var Saul Karekezi. Han var samtidigt ansvarig för Kwirunda och arbetade tillsammans med burundiern Luka Nshingabihenuka, som var »hjälp-evangelist» från Kayogoro. Karekezi ersattes snart av Samuel Ntakandi. Nshingabihenuka stannade. Både Karekezi och Ntakandi var ursprungligen från Rwanda och talade därför kinyarwanda. Flera av de burundier som blev kristna den här tiden förklarar att det var den senare som verkligen förklarade omvändelsens innebörd. Ntakandi flyttade sedan tillbaka till Kayogoro. Han var alltså evangelist i Kayogoro/Gishiha 1941.² Filipo Nyandwi, som hade döpts vid den första dopförrättningen i Kayogoro, var en av de tidiga evangelisterna. År 1938 var han ansvarig för Kiyazi och Kwirunda, där han »ledde de nyomvända fram till vattendopet»,³ vilket förmodligen betyder att han undervisade i dopklassen.

Yohana Nisubire, den första burundiske evangelisten i Kayogoro, sändes till Kibingwe som lärarevangelist i slutet av 1930-talet. Hans familj flyttade också dit. Tillsammans med sin fru, Eramu Mugunge, vandrade Yohana ut på kullarna och förkunnade evangelium och inbjöd till den lilla skolan. De skulle fortsätta så under årtionden, Yohana Nisubire till sin död 1972. Eramu Mugunge var fortfarande aktiv i mars år 2000.⁴ Yohana Nisubire blev en av de två första äldstebröderna i Gishiha. En av deras söner, Jonas Ntiranyibagira blev senare pastor i Gishiha.

¹ Kjellberg odaterat s 19; intervju med Y Barankitse 2000-03-17.

² Intervju med Y Barankitse och Z Baricako 2000-03-17 samt med Petero Ndirabika 1990-01-24; KA/19/L Halldorf till G Palmertz 1941-07-01.

³ Intervju med Y Barankitse 2000-03-17.

⁴ Intervjuer med Eramu Mugunge och Lamec Ndigiri 2000-03-18.

De första kristna

Alice Kjellberg förvånades över att bland befolkningen möta en helt annan öppenhet än vad människorna runt Kayogoro visat. Vid den första söndagsgudstjänsten, där hon och evangelisten tillsammans vittnade om Kristus var det över trettio personer som »ville följa Jesus». Trettio år senare konstaterar Alice att flera av dessa trettio »är än idag verksamma, goda kristna».¹ En av de första kristna var Petero Ndirabika (1916–1990), senare församlingsföreståndare. I avsnittet »Kayogoro 1935–1949»² har vi mött hans beskrivning av omvändelsen som en process. Han döptes 1937, som tjuogoettåring. En annan av de allra första kristna i området var Yusefu Barankitse från Kiyazi, som var omkring tolv år när Alice Kjellberg i oktober 1936 bodde i campen vid Rutegama. Han beskriver sin första kontakt med missionären: »Vi hörde att hon var i campen och att hon kallade på oss. Vi gick dit för att besöka henne och hälsa på henne och vi bad tillsammans. Jag omvände mig där».³ Men riktigt vad omvändelsen innebar visste han inte, utan trodde först att det bara handlade om att sluta dricka alkohol och sluta stjäla. Sedan förstod han att det var mer än så. Efter några månaders undervisning fastnade han för orden att den som omvände sig skulle få komma till himlen. Samuel Ntakandi blev den som »öppnade omvändelsens port för oss».⁴

Den förste kristne i Kwirunda var Zachariya Baricako, några år äldre än Yusefu Barankitse. Till en början kom han till skolan för att få salt och kläder. Men också han fick snart klart för sig vad omvändelsen innebar. Båda två gick i »dopklass» för Filipo Nyandwi. Där fick de också höra talas om andedopet. De döptes i maj 1938 av Gösta Werlinger i Kayogoro. Båda blev också evangelister, Yusefu Barankitse 1946 och Zachariya Baricako 1952. De var fortfarande i tjänst i mars 2000, Baricako i själva Gishiha och Barankitse som pastor i Makamba nere på samma höjd som Kayogoro. På min förfrågan om den 75-åriga Barankitse ville ha skjuts med oss tillbaka tackade han nej. Han hade lämnat sin cykel vid bergets fot och gått upp till fots och ämnade återvända på samma sätt.

¹ Kjellberg odaterat s 19.

² Se s 38 ovan.

³ Intervju med Y Barankitse 2000-03-17.

⁴ Ibid.

Orsaker till omvändelsen

En av de tidiga kristna i området, senare pastor i Kayogoro, var Lazaro Samiye. I en intervju berättar han att det bibelord som berörde honom mest var »så älskade Gud världen». Till en början upplevde han och hans kamrater rädsla inför allt det nya, men »rädslan lämnade snart plats för den kärlek som Alisi och Samuel visade oss». ¹ Han hade också fastnat för orden om himlen. Yohana och Eramu hade lärt honom en sång som handlade om det vackra landet i himmelen. Lazaro älskade att sjunga den sången.

Eftersom vi ännu inte hade begripit så mycket av det som handlade om Guds Ord så föreställde jag mig himlen som platsen varifrån regnet kom, regnet som både fick åkerns plantor att växa och gräset som korna skulle beta ... När Guds ord hade trängt djupare in i mitt hjärta, då förklarade man för mig att man inte talade om himlen som regnet kom ifrån utan om Guds himmel. ²

Det är förståeligt att en ung pojke i en kultur där kon spelade en mycket stor roll skulle fastna för regnets himmel. När jag frågade de gamla kristna i Bukurirabergen vad som var den stora förändringen i och med omvändelsen till kristen tro, var de alla eniga. Nu bad de till en levande Gud, som svarar på bön, som botar sjuka och driver ut demoner – det var den stora skillnaden.

Svårigheter för de nyomvända

Att bli kristen innebar att inte längre kunna delta i det vanliga släkt- och familjelivet när det gällde gemensamma måltider med de döda förfäderna eller att delta i Kirangakulten. Det upplevdes som tillbedjan av andar och av en falsk gud. Det tillhörde också umgängesformerna att dricka bananöl, något som en pingstvän förväntades att inte göra. Från familjens sida var allt detta att visa vanvördnad för fäderna. Den som så gjorde blev utesluten från familjegemenskapen. När Lamec Ndidiri började skolan i Kibingwe fick han inte längre delta i måltiderna och fick till en början ingen annan mat heller. Ibland slängde de till honom något att äta »med förakt, som till en hund». Men Lamec Ndidiri höll ut. Yohana Nisubire hade lärt honom bönen »Fader vår»

¹ Intervju med pastor L Samiye 2000-03-17.

² Ibid.

utantill. Den blev hans dagliga »vapen». När hans familj nu vänt honom ryggen kände han att han hade sin far i himmelen.¹

Det ord som burundierna här använder sig av för att uttrycka »uteslutningen» från familjen är ordet *igicibwa*. Det användes inom det traditionella burundiska samhället när en familjemedlem hade begått något grovt fel/brott och inte ändrade sig. Han blev då uttryckligen förklarad som avskuren från familjen. Detta upplevdes så psykiskt påfrestande att en del blev mentalsjuka som en följd av uteslutningen.² Allt detta bör ha varit en bidragande orsak till att många elever slog sig ned i den kristna byn i Kayogoro. För Lamec Ndidiri och för många av hans trosfränder blev det bara en tidsfråga. När deras familjer såg att de höll fast vid sitt beslut blev de så småningom återupptagna i familjegemenskapen, samtidigt som de fortsatte att leva sitt liv i mångt och mycket vid sidan om det vanliga sociala livet.

De första evangelisterna från »bergsfolket»

Bland de nyomvända uppe bland bergen valde missionärerna ut hjälpevangelisterna, vilka senare oftast själva blev evangelister. Petero Ndirabika beskriver hur det gick till. Först blev han ombedd att hjälpa till med läsundervisningen.

Jag svarade ja, för jag kände Guds kallelse till att hjälpa de andra barnen att läsa de små böckerna. Sedan frågade missionären om jag kunde hjälpa evangelisten att predika Guds Ord, när han var sjuk eller borta. Jag sade att jag hade Guds kallelse och med Guds hjälp skulle jag kunna göra det. Det var så jag började att arbeta för Guds verk, i maj 1938.³

Till en början fick han sex francs i månaden, som en liten »uppmunt-
ran». Det fördubblades 1939. Han arbetade tillsammans med evangelisten Filipo Nyandwi i Kiyazi och Kwirunda. De undervisade skolelever två dagar i veckan på varje ställe. Då Nyandwi sändes till Nyanza Lac ersattes han av Luc Nshingabihenuka.

Just detta att pingstvännerna inte drack bananöl gjorde att de hade svårt att få människorna att lyssna till sitt budskap och i all synnerhet på orter där de inte var kända. Där tillkom också problemet att evangelisterna inte fick mat eller vatten från lokalbefolkningen och inte

¹ Intervju med L Ndidiri, församlingsmedlem i Gishiha, 2000-03-17.

² Intervju med J Sinarinizi 2000-10-26.

³ Intervju med pastor Petero Ndirabika 1990-01-24.

heller fick låna deras redskap eller hushållsföremål. Zachariya Baricako uttryckte sin beundran för sin fru som utan att knota accepterade att han gav sig i väg och som varje gång försåg honom med mat. För att samla upp regnvattnet grävde han en grop i marken och klädde den med bananblad. Han sändes sedan till en annan plats och ersattes av en evangelist från orten.¹ Vid andra tillfällen svängde stämningen därför att Gud botade sjuka när evangelisterna bad.²

En missionsstation byggs i Gishiha

En dag, troligtvis under första halvåret 1938, var Alice Kjellberg på vandring i Rutegamaområdet. Vid Gishiha, tjugo minuter från campen och fem timmars vandring från Kayogoro, sa en av följeslagarna, kongolesen Choma Choma, att där skulle det vara lämpligt med en missionsstation. Kjellberg, som tänkt detsamma, lät förslaget gå vidare till Gösta Werlinder och Thomas Winberg, vilka, efter att ha besett området, satte samman en skrivelse till berörda belgiska myndigheter. Dessa hade redan tidigare sagt sig vara positiva till en missionsstation uppe bland bergen.³ Platsen låg ganska precis i centrum för de utskolor som redan byggts.

I augusti 1940 kom ett jakande svar. Alfred Andersson reste omgående upp för att sätta igång tegelslagning. Två veckor senare var han tillbaka, nu tillsammans med sin fru Anna-Lisa. De bodde i tält nära ett av storhövdingens Hararawes palats. (Denne hade fyra sådana större bostäder, med en hustru som styrde över varje bosättning.) Anderssons arbetare uppförde ett skolhus av saltorkat tegel med ett bostadsrum, där en missionär kunde ta in när hon/han kom för att se till arbetet på utskolorna i trakten. Skolhuset fungerade också som möteslokal. Alfred Andersson skrev att »det blir en fin utstation, lämplig för ett par systrar».⁴

Gishiha ligger nordväst om Kayogoro, 300 meter högre uppe bland Bukurirabergen, på nära 2 000 meters höjd över havet. Befolkningen ägnade sig åt jordbruk och boskapskötsel. Flertalet odlade också vete och kaffe, vilket sedan såldes på marknadsplatsen eller till uppköpare.⁵

¹ Intervju med Z Baricako 2000-03-17.

² Intervju med Y Barankitse 2000-03-17.

³ Kjellberg odaterat s 20.

⁴ Brev Alfred Andersson 1940-09-19, 1940-12-05.

⁵ Intervju med A-L Andersson 1994-08-05.

Första huset i Gishiha. Alice Kjellberg som byggmästare.

Alice Kjellberg, som varit i Sverige drygt ett år, kom hösten 1940 tillbaka till Kayogoro med avsikt att arbeta i Gishiha. Hilda Karlsson och Alice Kjellberg lät bygga små hus i Gishiha med hjälp av byhövdingen Kanani, men Alice Kjellberg ville inte flytta dit ensam. Missionärerna turades därför om att vistas uppe i Gishiha. I januari 1943 kom Hanna Ihalainen till Gishiha för att leda skolarbetet. Alice Kjellberg kunde då koncentrera sig på byggverksamhet och vandringar till gårdarna.¹

Tillsammans med några av de äldre kristna skoleleverna och med hjälp av murare från Kiremba uppförde Alice Kjellberg en byggnad i Gishiha som innehöll medicinrum, redskapsrum och bostadsrum för burundier. Tills vidare bodde missionärerna där. Hon hade varit i Kiremba och lärt av Thomas Winberg hur man ställde i ordning en tegelugn. De kristna på platsen skötte tegelslagningen. Alice Kjellberg murade själv hörnen. Hararawe hade lånat henne en murare, som lärde eleverna att slå taktegel. Tidigare hade hon satt cypresser vid utskolorna. Nu flyttade hon över en del av dem till Gishihakullen och sådde också eukalyptus och silverek. Dessutom satte hon kärnor av apelsiner, citroner, mapera och andra sydländska frukter. Från Kayogoro fick hon rossticklingar och från Bururi jordgubbsplantor och månadssmultron.²

Många kom för att få hjälp med stora sår. Sjukvårdsutrustningen bestod av »lite bandage, något att tvätta sår med samt aspirin och kinin».³

¹ Kjellberg odaterat s 25, 66.

² Kjellberg odaterat s 40, 66–69, 35.

³ Kjellberg odaterat s 37, 46, 51.

Gudstjänster hölls både under veckan och under helgerna. Två eftermiddagar i veckan gick Alice Kjellberg tillsammans med evangelister ut på åkrarna. Hon tog med sig sin resegrammofon och spelade ett par skivor innan de inbjöd åhörarna till samtal. I juni 1943 kom Anderssons tillbaka till Gishiha, nu för att bygga en ordentlig missionärsbostad. Den stod helt klar i februari följande år.¹ Det var allttjämt »mycket öppet och härligt att arbeta» i Gishiha. Många lämnade sig åt Gud, bland dem flera av Alfreds byggnadsarbetare. Den gamla skolan/möteslokalen byggdes ut, men tillströmningen ökade så att den blev också snart fullsatt.² I februari 1944 flyttade Anderssons tillbaka till Kayogoro. Alice Kjellberg och Hanna Ihalainen återvände till Gishiha³. I maj 1945 sände Alfred Andersson en artikel till *Evangelii Härold* för att vädja om pengar till kyrkbygge i Gishiha. Under pingstens möten hölls den allra första dopförrättningen i Gishiha, då nitton personer döptes. (Tidigare hade alla dopförrättningar hållits i Kayogoro.) De flesta av dem var skolelever, dvs unga män och kvinnor. Andersson berättar att gudstjänsten måste hållas utomhus på grund av den stora folkmängden. Men människorna frös ordentligt i den skarpa och kyliga vinden.⁴

En svensk besökare beskrev år 1948 platsen för den nya missionsstationen med orden:

Missionsstationen ligger på en höjd, som skänker utsikt över ett vidsträckt område med många höjder och dalar. Man kunde från stationens gård se människor komma från alla håll. ... Minst 1.500 människor hade kommit. Kyrkan på platsen är liten och kan i allmänhet inte användas för möten. Den är ett lerhus med grästak och utan bänkar men med ett mycket trevligt och rent gräs utbrett på marken. Det såg riktigt trevligt ut. Vårt möte hölls ute i parken. En berömvärd stillhet rådde.⁵

Besökaren var den svenska pingströrelsens ledare Lewi Pethrus, som gjorde sitt första besök på pingstmissionens arbetsfält vid de stora sjöarna mitt i Afrika. Pethrus konstaterade också att Gishiha och trakten däromkring hade en helt annan folkkaraktär än Kayogorotrakten. Skillnaden uppgavs vara så påtaglig att både missionärer och andra européer uppmärksammade detta.⁶

¹ Intervju med A-L Andersson 1994-08-05.

² KA/58/Alfred Andersson 1944-03-07.

³ H Ihalainen hade varit på semester i Sydafrika efter fem års arbete i följd.

⁴ Intervju med A-L Andersson 1994-08-05; KA/58/Alfred Andersson 1945-05-09.

⁵ Pethrus 1948 s 174–176.

⁶ Pethrus 1948 s 172, 174.

Missionärer och burundier delar på ansvaret för Gishiha

Utskolorna låg två till tre timmars vandring från Gishiha. En evangelist var ansvarig för en eller två utskolor, beroende på avståndet. Två till tre dagar i veckan undervisade de i sina klasser. Övrig tid vandrade de omkring på kullarna för att evangelisera. Då och då tillbringade de en vecka i Kayogoro för fortbildning. Trots det nära samarbetet mellan Kayogoro och Gishiha ansåg de belgiska myndigheterna att en station inte var »fullbesatt» om det inte fanns en manlig stationsföreståndare där. Inga nya missionsstationer skulle beviljas förrän alla äldre stationer fungerade så. Missionärskonferensen i Uvira i augusti 1946 beslöt ändå att föreslå provincyvernören att just Gishiha skulle besättas med ett par kvinnliga missionärer med tanke på närheten till Kayogoro. Den manlige stationsföreståndaren där kunde då förestå också Gishiha. Under delar av 1945 och under hela 1946 fanns inga missionärer i Gishiha. Evangelisterna fortsatte verksamheten med mycket folk på gudstjänsterna och många barn i skolan. I avvaktan på missionärernas återkomst åtog sig Petero Ndirabika, som avskildes som äldste/pastor 1947, att undervisa i skolan.¹ Tillväxten skulle också i fortsättningen vara mycket starkare i Gishiha med omgivningar än i Kayogoro.

Skolan hade 1943 ett sjuttioal elever i varje sal, uppdelade på olika klasser. Eftersom det nu var en stationsskola med missionärer på plats så var den en »varjedagsskola». Anna-Lisa Andersson och Hanna Ihalainen turades om att ansvara för skolan, där de undervisade tillsammans med evangelisterna och flera »hjälpklärare». De senare hade just lärt sig att läsa. Antalet ämnen hade nu utökats. Förutom de tidigare, läsning, skrivning och kristendom undervisades också i musik (med hjälp av ett dragspel), räkning, geografi och hygien.

Som konstaterats ovan var det mycket lättare att samla pojkar till skolan uppe bland bergen än vad det var i Kayogoro. Men till en början var det lika svårt att få flickor att komma, vare sig det handlade om en utskola eller stationsskolan. De burundier som var med från början har en förklaring till detta:

De burundiska flickorna bar halsband runt halsen och armband längs armarna. Men missionärerna förbjöd de nyomvända att bära dessa. Då

¹ Protokoll för församlingen i Uvira 1946-08-27-1949-09-01; AK/LE/Rapport från Gishiha 1949-03-07; KA/46/G Werlinder 1946-12-09: intervju med pastor Petro Ndirabika 1990-01-24.

föredrog flickorna att inte komma... Men av hygieniska skäl följde myndigheterna den väg missionärerna slagit in på och förbjöd dessa smycken och armband 1938. ... Ett annat skäl var att den burundiska kulturen förbjöd kvinnor att framträda offentligt. Deras uppgift var enbart att syssla med hushållsarbetet. En ung flicka som ofta vistades utanför bostadens inhägnad, betraktades med misstro av omgivningen.¹

Halsbanden visade också den unga flickans sociala status. Enligt samma källa så kunde de mycket unga flickorna komma, men inte de i giftasålder. Det innebar att det var svårt för de nyomvända unga männen att finna hustrur. Zachariya konstaterade att »På den tiden fick man ha tålmod. Vi hade tålmod ... och väntade tills flickan omvände sig ... och sedan se om det var allvar, innan man friade».²

Eramu Mugunge säger sig inte ha upplevt några problem, trots att hon vandrade tillsammans med sin man över kullarna och evangeliserade. »Vi bara stängde till huset och vandrade ut.»³ Däremot så förvånades befolkningen mycket över att Alice Kjellberg, som de betraktade som en ung flicka, kom till dem för att tala om Gud.

Längre fram på 1940-talet var kvinnomötena välbesökta. Ett kvinnomöte inleddes oftast med en sång på swahili. Sedan följde böneämnen och en bönestund innan man sjöng på nytt. Därefter höll Anna-Lisa Andersson ett bibelstudium på swahili, som tolkades till kirundi, oftast av en av kvinnorna. Fanns ingen swahilitalande kvinna närvarande ställde platsens evangelist upp som tolk. Ofta var ämnet bibelns kvinnor. Sedan var ordet fritt och kvinnorna deltog med sina egna vittnesbörd. Efter ytterligare en sång avslutades mötet med bön. Då inbjöd man också frälsningssökande.⁴

Gishiha blir en självständig församling

Gishiha var fortfarande en utpost till Kayogoro och församlingsmedlemmar vandrade dit ner varje »storsöndag», dvs församlingsdag. Den hölls vanligen den första söndagen i månaden. Efter en ny Sverigevistelse kom Alice Kjellberg tillbaka till Gishiha 1947. I mars 1948

¹ Samtal med evangelister och pastorer i Gishiha 2000-03-17.

² Ibid.

³ Intervju med E Mugunge 2000-03-18.

⁴ Intervju A-L Andersson 1994-08-05.

Gishiha. Den första lokalen. Alice Kjellberg som byggmästare.
Familjen Anderssons album.

flyttade Elof och Annie Hjelte. Annie Hjelte var sjuksköterska och tog hand om sjukvården. Nu började också den stora omläggningen av skolarbetet. En nyutkommen missionär, Thea Hällberg¹ tog 1949 över det ansvaret och Alice Kjellberg kunde på nytt ägna sig åt byevangelisation.

I juni 1948 blev Gishiha en självständig församling. Eftersom de flesta kristna bodde runt Gishiha hände det ovanliga att dotterförsamlingen blev större än ursprungsförsamlingen i Kayogoro. Gishiha hade 500 medlemmar. Av dem var 279 män och 221 kvinnor. Kayogoro fick 316 kvar. Antalet nationella pastorer var två, Petero Ndirabika och Yohana Nisubire. Det fanns fyra evangelister. Samtidigt anges antalet stationskollärare till fyra och byskollärarna till sexton, en på varje utpost. Stationslärarna hette Petero Ndirabika, Jeremia, Josia och Noa.² Av dem var Petero Ndirabika avskild som äldste/pastor. Lärarna var alla samtidigt evangelister.³ Ungefär 400 deltog varje vecka i gudstjänsterna på missionsstationen och drygt det dubbla på utposterna.

¹ Thea Hällberg (1918–2006) föddes i Sorsele. Hon gick bibelskola i Stockholm och arbetade sedan 4 år som evangelist. Efter studier vid Kaggeholm och sedan Bryssel kom hon 1947 till Cyangugu, Rwanda, som husmor på Svenska skolan där, utsänd av Storrindens Fria Församling.

² AK/LE/E Hjelte till S Jansson 1949-03-07.

³ Årsrapport från *Mission Libre Suédoise* år 1949.

I rapporten från Alice Kjellberg till missionens representant i Uvira, i december 1948, konstateras att under året hade 225 elever gått i stations-skolan. Av dem var »90 hedningar och 30 kvinnor eller flickor». På de sexton utposterna gick 906 elever. Av dem var 574 hedningar, 106 dopkandidater och 160 kvinnor.¹ Förmodligen fanns det kvinnor också bland »hedningar och dopkandidater» även om rapporten är något oklar på den punkten. Undervisningsspråket var kirundi utom i de högsta klasserna på stationsskolan, där missionärer undervisade på swahili. Det fanns skolböcker på båda dessa språk. Året därefter, när samtliga stationskolor skulle anpassas till statens krav, ersattes kirundi av swahili. Antalet skolår utökades först till fyra, sedan till fem år.²

4.4 Mugara 1940–1948

Mugara ligger i den låga kustregionen på en höjd med utsikt över Tanganyikasjön. De två första svenska missionärerna att slå sig ner där, Axelia Lundström och Siri Karlsson, fascinerades omedelbart av den vackra omgivningen:

Det var ett mycket vackert landskap som bredde ut sig runt om oss. Bakom oss höjde sig de höga Burundibergen, vid sidorna hade vi banan- och palmlundar och framför oss ett slättland samt en del av urskogens växtlighet och Tanganyikasjön med Kongobergen på andra sidan sjön. Något bättre i den vägen kunde man inte önska sig. Så många hyddor kunde vi dock inte se. De var gömda i banan- och palmlundarna.³

Mugara ligger strax söder om den gamla handelsorten Rumonge. Regionen är mycket bördig. Dess administrativa centrum var då Bururi, som låg uppe bland bergen. Då som nu odlades mycket oljepalmer i trakten. Många större och mindre floder från bergen skapade vattenrika små deltan nära Tanganyikasjön, i vilka tsetseflugan trivdes. För att hejda sömnsjukans framfart lät de koloniala myndigheterna på 1920-talet hugga ner mycket av palmodlingarna. Människor tvångsförflyttades till byar. Allt detta skapade en social oro i området och den belgiske administratören i Bururi betecknade befolkningen som »svår».

¹ KA/36/A Kjellberg till W Bäckman 1948-12-16.

² AK/LE/T Hällström till S Jansson 1949-11-19.

³ Siri Karlsson i EH 1965 nr 8 s 3.

På trettioalet hade sömnsjukan hejdats och människor började flytta tillbaka till sina gamla områden.

Oljepalmodlingen återtog sin gamla roll och fisket i Tanganyikasjön utvecklades allt mer.

Evangelister från Kiremba påbörjar arbetet

Redan 1935 hade MLS ansökt om utposter nere i kustregionen. I april hade missionen fått en plats i Rukinga, strax utanför samhället Rukungo och en i Buruhukiro, på vägen mot Kiremba. Winberg lät bygga en skola i Rukinga i början av år 1936. Under det året sändes flera evangelister till slätten. På minst tre utposter till byggdes enkla lokaler: Kigwena, Buganga och Buruhukiro. Till Rukinga sändes Ezekia Ndayumwanzi.¹ Avståndet mellan Kiremba och dess utposter på slätten var stort, inte minst på grund av höjdskillnaden, vilken också innebar klimatskillnader. Människor från bergen blev lätt febersjuka när de kom till slätten och vice versa. Missionärerna ansåg att de två områdena borde ha var sin missionsstation och ansökte därför om att få bygga en sådan i Mugara.

I augusti 1940 kom ett jakande besked. Den belgiske tjänstemannen hade understrukt behovet av en skola ledd av missionärer. Eftersom det rörde sig om ett litet område och kriget försvårade kontakten med Europa föreslog guvernör Jungers att MLS skulle köpa tomten till ett lågt pris. Missionärerna var måna om att komma igång med arbetet och accepterade förslaget.² Det var första gången MLS köpte mark i Burundi.

Thomas Winberg sände först ner två evangelister för att knyta kontakter med befolkningen och för att starta en skola i Mugara.³ Till en början var det svårt att hitta fler evangelister bland bergsfolket som var villiga att arbeta nere på slätten. Men under en församlingsdag reste sig en av församlingens evangelister, Eliyasari Nayomwansi, och talade om att Gud kallat honom att gå, men att han inte hade vågat. »Nu ville han lyda Gud och gå, om han så skulle få ge sitt liv.»⁴ Som medhjälpare

¹ Intervju med A Madengo 2000-03-20.

² KA/A3-pärm/Jungers 1940-07-24; KA/A3-pärm/G Palmertz till Jungers 1940-09-21.

³ Intervju med A Lundström 1991-05-03 där hon hänvisar till jubileumsskriften 1990, utgiven på kirundi.

⁴ Siri Karlsson i EH 1965 nr 8 s 3.

fick han en ung pojke Sauli Karemera. Deras gärning i Mugara skulle bli mycket kort. En liten skola uppfördes och fyra unga pojkar, Mpe-rekeje, Ngomiratunga, Harajwe och Soteyo, blev deras första elever. Alla fyra döptes vid den första dopförrättningen i Mugara drygt ett år senare.¹

Ännu en gång kvinnliga missionärspionjärer

Mugara kom att bli ytterligare en plats där två svenska kvinnor tillsammans med afrikanska medarbetare blev pionjärmissionärer. Axelia Lundström² var helt nyanländ. Siri Karlsson³ hade redan gjort en arbetsperiod. Efter fyra år i Kongo kom hon i april 1940 till missionens centrum i Uvira från Ntoto i norra Kivu för att invänta biljetterna för resan till Sverige. I Uvira träffade hon Axelia Lundström som nyligen anlänt. Thomas Winberg kom över från Burundi, och föreslog att de skulle arbeta i Mugara. Axelias reaktion blev: »Med en gång så kände jag att det var vägen för mig.» Hon hade tidigare blivit ombedd att resa till Machumbi eller Pinga i norra Kivu, men inte »känt för någon av dessa platser».⁴ För Siri var situationen något annorlunda:

... Jag sa, men jag ska ju hem. Biljetterna är redan beställda. Då sa han: »Men ni kan väl be för det?» Då kände jag, så blir det. Vi gick in till vårt rum – Axelia och jag bodde tillsammans – och vi frågade varandra: Hur känner du det? – Jo, så blir det. – Ja, så känner jag också.⁵

¹ *Yubile imyaka 50 – Ishingero ryo ku Mugara*; matrikel för församlingen i Mugara 1942–1949.

² Axelia Lundström (1912–2002) föddes på en bondgård utanför Mullsjö. Efter att ha gått bibelskola sändes hon 1935 som evangelist till Norrland där hon arbetade under ett par år. Åren 1937–1938 gick hon språkkursen i Filadelfia, Stockholm innan hon studerade i Belgien under ett drygt halvår. Kallelseupplevelsen fanns sedan barn-
domen men blev starkare i samband med andedopet. (Intervju med A Lundström 1991-05-03.)

³ Siri Karlsson (1907–2005) föddes i Karlskrona, där fadern var plåtslagare. Upplevelsen av att vara kallad till missionstjänst kom redan i skolåldern. Hon arbetade som sömmerska några år innan hon 1927 började på den tvååriga Missionsskolan i Högsby. Därefter följde sex år som evangelist, och fyra månaders språkstudier i Frankrike innan utresan till Belgiska Kongo år 1936. (Intervju med Siri Karlsson 1991-04-19.)

⁴ Intervju med A Lundström 1991-05-03.

⁵ Intervju med Siri Karlsson 1991-04-19.

Tre veckor senare, den 20 maj 1940, reste de tillsammans till Kiremba via Rumonge. De hjälpte först till i Kiremba och i Kayogoro i avvaktan på att tillståndet för Mugara skulle bli helt klart. Den 14 november 1940 flyttade de ner till Mugara. De hade bara en cykel och den turades de om att cykla på. Efter dem kom bärarna med bagaget. Vägen gick förbi Bururi, där de »tittade in i affärerna». Från Buruhukiro tog de en genväg nedför berget. Som följeslagare hade de nu evangelisten Yohana och en av hans elever, Ezekia Biyorero.¹ Efter ytterligare ett par timmar var de framme vid den statliga campen som låg närmast Mugara. Där fanns en stor gräshyddda med två avdelningar, varvid den mindre inre fick bli sovrum och den yttre allrum. En kökshyddda med en spis som bestod av tre stenar fanns intill. På marknaden i närheten köpte de mattor att lägga på golvet och att hänga upp som dörr. En ko som mjölkades på platsen hade Nayomwansi ordnat. De närmast följande dagarna hjälpte han svenskarna att komma i ordning. Snart kom också en ung pojke som skulle hjälpa dem i köket. Det fanns flera hyddor i närheten och dit flyttade snart evangelisterna. Redan från första dagen samlades de kristna till bön varje kväll.²

Samma kväll som de svenska missionärerna anlät till platsen kom underhövdingen med sina män och gav dem ägg i välkomstgåva. De bjöd honom att sitta ned på en koffert och samtalade en stund. Sedan »sjöng vi, bad, läste Guds ord och vittnade för dem».³ Två dagar senare, den 17 november, var det söndag och missionärerna deltog i sin första gudstjänst i Mugara. Ett fyrtiotal människor kom och en av dem ville omvända sig. På eftermiddagen gick de till marknaden, där de »hade en stor skara, som villigt lyssnade till sången och vittnesbörden. På kvällen samlades vi i vår matsal, Eleasar, Sauli, Sakarias, Yohana, Titus, Danieli, Abeli, Siri och jag.»⁴ Tito Minani var lärarevangelist, Danieli Soda och Abeli Rurukana var kristna som kommit från Kiremba för att arbeta som lärarevangelister.⁵ Att så många som fyrtio kom till den första

¹ KA/A Lundström dagbok 1940-11-14. Biyorero blev också evangelist och senare borgmästare och riksdagsman (S Karlsson i EH 1965 nr 8 s 3).

² KA/A Lundström dagbok 1940-11-14-18.

³ S Karlsson i EH 1965 nr 8 s 3.

⁴ KA/A Lundström dagbok 1940-11-17.

⁵ Intervju A Lundström 1991-05-03; *Yubile imyaka 50 – Ishingero ryo ku Mugara* s 8; intervju med E Bamporeye 2000-03-07.

Missionärer, evangelister och skolbarn framför den första samlingslokalen. Axelia Lundströms album

gudstjänsten missionärerna deltog i bör ha varit ett resultat av evangelisternas arbete – kanske parat med en viss nyfikenhet?

Den 20 november utökades den lilla skaran med tretton personer. Det var arbetare från Kiremba, som skulle hjälpa lärarevangelisterna med byggandet. Den följande söndagen kom elever och lärare från de tre utposterna i närheten till söndagens gudstjänst, som hölls

i »skolan», en liten hydda.¹ På marknaden på söndagarna talade både missionärer och evangelister. Axelia spelade gitarr och tillsammans sjöng missionärerna och evangelisterna på swahili. Det hände också att evangelisterna sjöng ensamma på kirundi, sånger som hade översatts av de danska baptistmissionärerna.² Där skapades en modell som missionärerna och evangelisterna skulle komma att använda under åren som kom. Några månader senare berättade missionärerna i *Evangelii Härold*:

[Vi] har förkunnat Guds ord på marknadsplatsen strax härintill. Där samlas alltid mycket folk för att köpa och sälja, och ofta får man se skaror av människor, som sitta vid sina ölkrukor för att dricka o.s.v. Många kommo där omkring oss för att lyssna till vittnesbörden och sången. Trots den miljö vi rör oss i, känns det mycket öppet för Ordet och Anden, ... Vi har också möten i skolan. Några av barnen ha böjt sig för Jesus.³

En kort tid därefter skulle missionärerna och evangelisterna komma att uppleva en stor misstänksamhet från människorna i trakten. Det skulle medföra svårigheter att få barn till skolan och människor till gudstjänsterna.⁴ När missionärerna ser tillbaka, femtio år efter dessa händelser, kan de inte minnas att människor överhuvudtaget kom till deras

¹ KA/A Lundström dagbok 1940-11-20-24.

² Intervju med A Lundström 1991-05-03.

³ EH 1941 s 636, brev daterat 1941-01-18.

⁴ Intervju med Siri Karlsson 1991-04-19 och med A Lundström 1991-05-03.

gudstjänster så tidigt.¹ I sin dagbok, som Axelia Lundström förde mest varje dag, ges en mer positiv bild av den allra första tiden än i intervjuerna. Det troliga är att de svårigheter som sedan mötte suddade ut dessa första intryck.

Liksom på övriga missionsstationer behandlade missionärer från början de sjuka, även om ingen av svenskorna var utbildad sjuksköterska. För att råda lite bot på detta gick Siri under nästa Sverigevistelse »den teoretiska barnmorskekursen».² Mest handlade det om att behandla sår. Allvarliga sjukdomsfall sändes till det statliga sjukhuset i Rumonge. Något som missionärerna och evangelisterna från Kiremba fick vänja sig vid var lejon- och leopardtjuten nattetid. Där fanns på den tiden ett mycket rikt djurliv.

Evangelister insjuknar och dör

I slutet på november insjuknade evangelisterna. Enligt en artikel av Siri Karlsson, skriven ett tjugotal år senare, hade de besök av en evangelist och några kristna från Kiremba. På kvällen åt de en festmåltid tillsammans, med kött inköpt på den närbelägna marknaden. Följande dag återvände gästerna hem, men under vägen började de känna sig dåliga. Samma dag insjuknade Eliyasari Nayomwansi och Sauli Karemera. Dagen därefter, den 2 december bestämde de sig för att tillsammans med Tito Munanai och andra evangelister från Kiremba gå hem till sina familjer i Kirembatrakten där de tre nyss nämnda »inom en kort tid fick lämna detta jordeliv för att vara hemma hos Herren och få den trogne tjänarens lön».³ I sina dagboksanteckningar, vilka är mer eller mindre utförliga olika dagar, nämner Axelia Lundström inget om denna måltid. Hon var själv febersjuk i slutet av november, samtidigt med evangelisterna. Alla hade då varit sjuka och var ännu inte återställda. De hade »legat i hög feber, varit kraftlösa, svullnat och varit som förlamade i armar och ben».⁴ Den dag Nayomwansi dog skrev Axelia Lundström:

De övriga ligger för döden, även Manasse Mafefere. Även han har varit här. En man härifrån dog strax vi kommit ner efter jul. De svarta påstod

¹ Intervju med Siri Karlsson 1991-04-19.

² Ibid.

³ Siri Karlsson I EH 1965 nr 8 s 24.

⁴ KA/33/A Lundström dagbok 1941-01-07.

han dött genom förgiftning. Det är kamp och strid. Dock vi äro glada över dem, som äro lyckligt bärgade. ... Om ock motståndet är stort skall dock seger vinnas i Jesu namn.¹

För missionärerna återstod bara en förklaring: Köttet hade förgiftats på marknaden. I intervjuerna med dem femtio år senare förklaras varför. Enligt evangelisterna var traktens folk negativt inställda till missionen:² »Det såg ju våra pojkar, som hjälpte oss, när de kokade mjölken, att den blev grön och de sade till oss: det är gift i mjölken. ... Vår boy fick en höna och vi sa till honom: Ät inte hönan utan låt det gå någon dag. Och den dog. Vi liksom kände det inom oss – vilka vi fick från, som vi inte skulle äta av.»³ I jubileumsskriften från 1990 talar man om malaria, när det gäller evangelisternas bortgång. De burundiska pastoreorna talar i intervjuerna om febersjukdom.

I februari kom Ruben Choma Choma för att ersätta Eliyasari Nayomwansi som evangelist i Mugara.⁴ Han var kongoles och hade tidigare tjänstgjort i Kayogoro och på dess utposter. Efter en tid ersattes han av Yohana Mucukiwa, evangelisten i Buruhukiro⁵. I oktober 1942 kom ytterligare en evangelist/lärare från Kiremba, Yohana Ndabakwaye.⁶ Han tillhörde dem som hade döpts vid den andra dopförrättningen i Kiremba 1937. Jubileumsskriften från 1990 namnger också bland andra Yohana Barengako, Dawidi Vyunuguru och Manasse Mafefere som tidiga evangelister. De arbetade alla på utposter i närheten av Mugara. Yohana Barengako hade döpts i Kiremba redan 1936. Han var den förste att bli andedöpt där. Dawidi Vyunuguru tillhörde veteranerna från Kongo, som kommit med Winberg till Kiremba. Han återvände till Kongo efter andra världskrigets slut.

Arbetet går trots allt vidare

I slutet av januari 1941 var den nya byggnaden, byggd av lera och med grästak, klar. Den delades i en större och mindre avdelning. Den större

¹ KA/33/A Lundström dagbok 1941-01-21. Manasse (Mafefere) tillfrisknade och blev senare pastor, först i Kiremba, sedan i Bujumbura, samt den andre burundier att företräda det självständiga pingstsamfundet inför staten.

² Intervju med Siri Karlsson 1991-04-19.

³ Intervju med A Lundström 1991-05-03.

⁴ KA/A Lundström dagbok 1941-02-06.

⁵ *Yubile imyaka 50 – Ishingero ryo ku Mugara*, s 5.

⁶ KA/A Lundström dagbok 1942-10.

Missionärsbostaden i Mugara december 1941.
Axelia Lundströms album.

blev skol- och möteslokal, den mindre missionärernas bostad. Nu började byggandet av ett rejält bostadshus av soltorkat tegel till missionärerna. Köket och köksmagasinet blev först klara. Missionärerna flyttade in i köksmagasinet i maj. Då kunde de också börja laga mat i en vanlig vedspis, vilket Axelia tacksamt noterade. Lagom till jul var hela huset klart med dörrar och fönster på plats.¹ Ett halvår tidigare, den första juni 1941, hade den förste äldre mannen från Mugara »böjt sig för Jesus.» Hans namn var Kagoma och han bodde tillsammans med sin hustru Ndiruteba inte långt från missionen.

På julaftonen kom de ca 80 skolbarnen med blommor. Missionärerna bjöd på vildsvinskött och *ugali*, en grötliknande rätt och »påminde om Jesu kommande till jorden, om hans frälsning för alla folk och stammar».² Det fortsatta julfirandet skedde tillsammans med de unga pojkarna som arbetade hos missionärerna, med eleverna och med Kagoma och dennes fru. Missionärerna hade också här tagit över seden att kalla samman människor med trumma. Vid tretiden på juldagens morgon började trumman att mullra. Eleverna hade sovit över i små grupper kring eldar. Klockan fyra började »svensk» julotta. Den nya skolan var fullsatt av människor. Julfirandet avslutades med att alla fick salt, en eftertraktad gåva.³

¹ KA/33/A Lundström dagbok februari–mars 1941, 1941-04-07, 1941-10-24, 1941-12-23.

² KA/33/A Lundström dagbok 1941-12-24.

³ KA/33/A Lundström dagbok 1941-01-06, 1941-12-24–25.

De första dopförrättningarna

Den andra dopförrättningen i Mugara december 1942. Yakobo Kapitura döper. Axelia Lundströms album.

Lite mer än ett år efter att arbetet inletts i själva Mugara ägde den första dopförrättningen rum, den 28 december 1941. Från Kiremba kom missionärerna tillsammans med äldstebrodern Yakobo Kapitura. Inte mindre än 150 människor kom till floden för att bevista dopförrättningen, bland dem storchövdingen Nyambikiwe, med sina underhövdingar. Linnea Halldorf, som var på genomresa i Bu-

rundi, skrev att åskådarna var så tysta och stilla och tycktes så uppmärksamma, »både hedningar, katoliker, muhammedaner och kristna»¹. Dopakten leddes av Winberg, som stod på en liten höjd bredvid vattnet och därifrån höjde sin hand och uttalade doporden. I vattnet stod äldstebrodern från Kiremba, Yakobo Kapitura och utförde själva nedsänkningen². Där var åtta dopkandidater, Zacharia Kagoma, samt sju skolpojkar.³ Skolpojkar kunde betyda unga män i tjugoårsåldern. Ett år senare döptes 20 personer, året därefter 34 och den lilla församlingen växte till.

De första evangelisterna från Mugaratrakten

I oktober 1942 anförtrodde Elia Bamporeye, elev vid skolan i Mugara missionärerna att han kände sig kallad att bli lärare, dvs evangelist. Han var den förste bland eleverna i Mugara att uttrycka en kallelse. Dagen därefter hölls den första bönedagen i Mugara. Efter den kom ytterligare två elever, Mattayo Kiriye och Yohana och sa sig ha Guds

¹ EH 1942 s 760; L Halldorf Kiremba 1941-12-27; KA/33/A Lundström dagbok 1941-12-28.

² A Lundström fotoalbum 1941; intervju med E Bamporeye 2000-03-07.

³ Matrikel för församlingen i Mugara 1942-1949; KA/33/Lundström dagbok 1941-12-28; intervju med A Lundström 1991-05-03.

kallelse att gå ut som evangelister.¹ Elia Bamporeye föddes 1920 på kullen Nyakabenga, inte så långt ifrån Kiremba. Han kom till Mugara för att gå i skolan där, även om han redan kunde läsa och skriva. En kort tid efter ankomsten blev han ombedd att arbeta i missionärernas hem eftersom de stod utan hjälp. Nästan sextio år senare träffade vi honom i Mugara, en mycket pigg åttioåring. Vi låter honom berätta om sin omvändelse:

Den dagen predikade Kanyabuyange, Linnea [Halldorf]. Då var min enda önskan att lära mig att läsa och skriva, jag tänkte söka arbete som stats-tjänsteman. Den dagen kom Kanyabuyange till Nyakabenga, hon predikade. När hon hade slutat ... det brukliga var att någon annan då kom för att inbjuda till omvändelse. Men hon bad om tillstånd att fortsätta. ... Och så inbjöd hon och inbjöd och hon sa: »Du, människa, Gud kallar dig och om du inte svarar 'Närvarande' får du problem.» Jag kände i mitt hjärta, i mina rörelser att jag blev svag. Jag vet inte hur jag reste mig för att sedan falla på knä.²

Bamporeyes döptes i Kiremba 1940 av Yakobo Kapitura, äldstebroder i Kiremba. Hans berättelse om sin kallelse visar hur allvarligt både han och missionärerna tog på detta och vikten av att rätt person sändes. När evangelisten Yusefu Simbakira kom till Mugara för att sändas till en utpost, fanns det ingen att sända tillsammans med honom. MLS sände som regel alltid två evangelister eller en evangelist och »hjelpevangelist» till en utpost.

... Jag hade inte velat erkänna att jag hade en kallelse. ... Tre personer hade föreslagits [som hjälp åt Yusefu] ... Siri gick in i sitt rum, Axelia in i sitt och Yusefu in i ett annat hus, de gick för att bedja. Bönen handlade om vem bland oss tre som skulle sändas iväg ... vem Gud hade utsett ... De bad. Vi, de tre kandidaterna, vi visste inte om något. När de kom tillbaka från sina rum, undrade de: Vad har du kommit fram till? Siri sa: Rösten jag fann sa »Elia». Yusefu sa: För mig också är det Elia. Axelia sa: Namnet som jag fick, det var också Elia.³

I maj började Elia Bamporeye arbeta i Cabara utanför Kigwena tillsammans med Yusefu Simbakira.⁴ I december 1944 kom Manasse Mafefere från Kiremba tillsammans med Sadok och förklarade att Gud kallat dem att gå till Rumonge. Äldstebrodern Bartolomayo Hajayandi följde med dem dit. Tanken var nu att de också skulle undervisa

1 KA/33/A Lundström dagbok 1942-12-10.

2 Intervju med E Bamporeye 2000-03-07.

3 Ibid.

4 KA/33/A Lundström dagbok 1943-11-04.

Gudstjänst vid en utpost. Resegrammofonen till vänster användes ofta vid utposter. Axelia Lundströms album.

wabembe, en folkgrupp som kommit från Kongo, på andra sidan Tanganyikasjön.¹

Evangelisterna i Mugara möttes en gång i månaden för att få undervisning. Thomas Winberg kom ned från Kiremba och deltog.² Med hjälp av sitt dragspel undervisade han dem i sång, det vill säga ur swahilisångboken. Men själva sjöng de mest ur baptisternas/anglikanernas sångbok på kirundi.³ Fjorton evangelister var i tjänst 1944, dels i själva Mugara, dels på elva utposter (samtidigt som Mugara alltjämt var en utpost till församlingen i Kiremba). Församlingen bestod då av 122 medlemmar. Minst hälften av medlemmarna bodde på utposterna, förklarligt med tanke på att man i Burundi inte bodde i regelrätta byar. Under loven och under helgerna reste missionärerna runt till utposterna i sällskap med evangelister och elever från Mugara. Överhuvudtaget levde missionärerna nära sina burundiska medkristna. De gick ofta hem till dem på besök, ibland för sjukbesök och för gemensamma bönestunder. De fick också själva förbön när de led av någon sjukdom. I sina brev och dagböcker händer det oftare att de nämner

¹ KA/33/A Lundström dagbok 1943-12-04

² Intervju med E Bamporeye 2000-03-07.

³ Intervju med Siri Karlsson 1991-04-19.

sina burundiska medhjälpare med namn än vad andra dåtida missionärer gjorde.

Många kvinnor ansluter sig till församlingen

I september 1942 skriver Lundström att sex personer »böjde sig för Gud». Fyra av dem var kvinnor.¹ Namnen på deras män var kända, vilket bör innebära att dessa redan var kristna eller arbetade på missionen. Vid den andra dopförrättningen, i december 1942, döptes de första kvinnorna, Elisabeti Nyamanza, Maria Buchumi och Marita Ngaye.

Mugara är den enda ort som redan från början fick många kvinnor

Rakeli och Elisabeti.
Axelia Lundströms
album.

som medlemmar. I mars 1943 började speciella kvinnomöten.² I juni samma år döptes fjorton kvinnor och tjugo män. Redan följande år var kvinnorna i majoritet. Av fyrtioåtta döpta var tjugosju kvinnor. Vid en gudstjänst i maj lämnade missionärerna ordet fritt så att den som ville kunde berätta om något som Gud gjort för dem. Tre av de arton som då tog till orda inför församlingen var kvinnor.³ Det året, 1944, reste de båda missionärerna tillsammans med en grupp kvinnor från Mugaratrakten till pingströrelsens årskonferens, som det året hölls i Kayogoro.⁴ Majoriteten av talarna på konferensen var kvinnor (missionärer) och de predikade över bibeltexter som talade om kvinnor.

I februari 1944 flydde en trettonårig flicka till missionen för att inte tvingas att bli en utsedd makes tredje fru. Missionärerna vägrade familjen att hämta flickan med hänvisning till lagen, som förbjöd så unga flickor att gifta sig.⁵

¹ KA/33/A Lundström dagbok 1942-09-13.

² KA/33/A Lundström dagbok 1943-03-25.

³ KA/33/A Lundström dagbok 1944-05-18.

⁴ KA/33/A Lundström dagbok 1944-09-06 och 07.

⁵ KA/33/A Lundström dagbok 1944-02-26 och 27.

De kvinnliga missionärerna utgjorde med stor sannolikhet viktiga förebilder för de unga burundiska kvinnorna. Mugara skulle också komma att bli den ort i Burundi, varifrån de första kvinnorna (1954) sändes till Lemera, i Kongo, för att genomgå den då tvååriga lärarutbildningen.¹ Däremot var det svårare att få med de äldre kvinnorna.² I januari 1945 kom tre »waswahilikvinnor» och »böjde sig för Jesus».³ De var alltså muslimer och de enda sådana som uppgavs ha blivit kristna under denna arbetsperiod.

Skolan – ett viktigt evangelisationsredskap

Missionärerna i Mugara skulle komma att satsa mycket på skolarbetet. Det var det mest utvecklade inom SFM i Burundi, när de statliga subsidierna började delas knappt tio år senare. Elevernas ålder kunde i hög grad variera. En bidragande orsak var det statliga påbudet att den som gick i skolan och blev undervisad i läsning, skrivning, och räkning blev befriad från skatt. I februari 1941 kom ett fyrtiotal män och unga pojkar till skolan i Mugara, förutom de sjuttio elever som kom mer regelbundet. De talade om att de arbetade på vägen, men nu ville gå i skolan för att slippa betala skatt. Det blev överenskommet att de skulle komma två dagar i veckan.⁴ Denna ökning av elevantalet gav förstärkt missionärerna större möjligheter att nå ut till befolkningen med sitt budskap – alla dagar inleddes med kristendomsundervisning.

De unga kristna upplever Andens dop

När de unga evangelisterna sändes ut var det missionärernas bön att de snarast skulle bli döpta i den helige Ande. I november 1944 hade den lilla församlingen bön- och bibelstudiedagar. Missionärernas resa till Sverige för en viloperiod närmade sig. De hade nu som ett speciellt böneämne att Gud »i sin nåd skulle döpa de kristna i Helig Ande och Eld innan vi lämna».⁵ Den 26 november möttes de kristna först till bön klockan åtta på morgonen. Klockan tio hölls en gudstjänst där både Siri Karlsson och Axelia Lundström predikade. Axelia talade om Jesus och

¹ PMA/A Lundström till Mullsjö 1954-02-22.

² KA/33/A Lundström dagbok 1944-05-28.

³ KA/33/A Lundström dagbok 1945-01-11.

⁴ PMA/A Lundström till Mullsjö 1941-02-22.

⁵ KA/33/A Lundström dagbok 1944-11-26.

rövarna på korset. Gudstjänsten övergick i bönemöte. Zakariya och Ruhwabaye blev andedöpta innan man gjorde uppehåll för besök på marknaden. Efter den följde ett nytt bönemöte och nya andedop, evangelisten Yakobo Kwamba och Lazaro Bukuru, en av arbetarna på missionsstationen. Då kom bud att lejon hörts ryta i närheten. En del av deltagarna blev rädda och bönemötet avslutades. Dagen efter återvände byevangelisterna till sina byskolor. Men Axelia och Siri upplevde det riktigt att fortsätta att be på morgonen. Några kristna önskade att de skulle fortsätta därefter, varför skolan ställdes in. Axelia predikade över »Vår Gud bor i himmelen och kan göra allt vad han vill».¹ Efter en paus fortsatte bönemötet: »Gud är oss nära och flera är under Guds kraft. Kasindi, Amos, Parahembeye, Ndabazanie, Gabrieli Ntukumajina och Ntibamenya har blivit döpta i Helig Ande. O, Gud vad god du är! Vi kunna ej fatta att det är sant.»²

Bönemötena fortsatte under veckan. På torsdagen upplevde Magurus fru sitt andedop. Under fredagen frambars profetiska budskap om vikten att Guds folk ska vara rena och skilda från världen och en påminnelse om Jesu snara återkomst.³

Mugara blir en självständig församling

Avståndet är långt mellan Kiremba och Mugara och framför allt är det en avsevärd höjdskillnad. Det vanliga var att medlemmarna på en utpost en gång i månaden gick till centralkyrkan för att delta i församlingsdag med nattvard. Men på grund av det stora avståndet blev det bestämt redan nyåret 1942/43 att nattvard skulle firas en gång i månaden i Mugara.⁴ Då hade under året minst två nattvarder redan ägt rum på plats. Den första hade hållits i samband med den dopförrättningen.⁵ En dopförrättning avslutades alltid med att man firade nattvard med de nya församlingsmedlemmarna.

Redan i januari 1942 fick Mugara en egen församlingmatrikel. De första sex medlemmarna fördes över från Kirembas utpost Buruhukiro. De följande sju är de som döptes i december 1941 i Mugara. Under de

¹ KA/33/A Lundström dagbok 1944-11-26.

² KA/33/A Lundström dagbok 1944-11-27.

³ KA/33/A Lundström dagbok 1944-12-01 och 02.

⁴ KA/33/A Lundström dagbok.

⁵ KA/33/A Lundström dagbok 1942-06-14.

följande åren fördes alltfler av de utposter som låg närmast över till Mugara. Abednego Madengo, som 1942 hade avskilts som äldstebroder i Kiremba, fick ett speciellt ansvar för Mugara. Det blev då han som döpte och också ledde nattvarden de församlingssöndagar som Winberg inte kunde komma. År 1944 avskildes den första äldstebrodern i Mugara, Bartolomayo Hajayandi. Han hade döpts 1938 i Kiremba och bodde på utposten Burimo.¹ När det var dags för dopförrättning i december 1944 samlades på lördagen Hajayandi, lärarevangelisterna och församlingen för att förhöra dopkandidaterna. De två missionärerna tycks inte ha deltagit i de samtalen utan lämnat det helt till församlingen. Abednego Madengo kom samma dag ned från Kiremba för att hjälpa till med förhören.

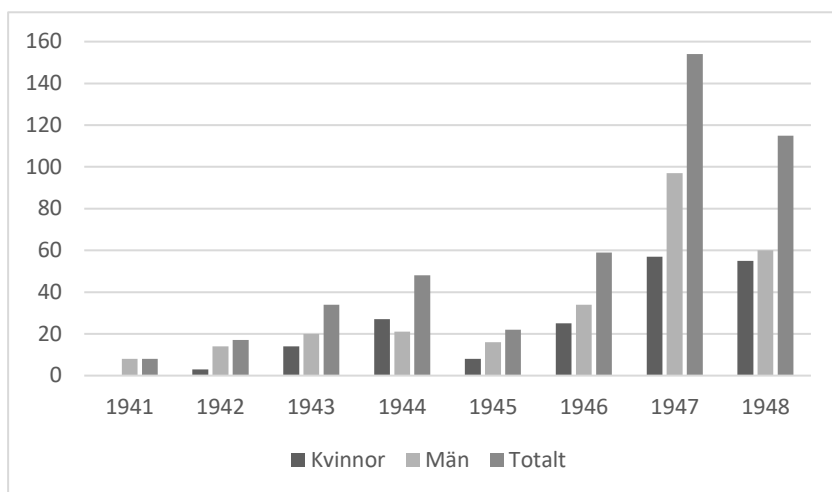
Till nyår 1945 vandrade sedan missionärerna och en del kristna upp till Kiremba till ett gemensamt årsmöte, det näst sista som hölls gemensamt. Under 1945 reste de båda missionärerna till Sverige, Siri i januari och Axelia i juni, och avlöstes av Hanna Ihalainen och Alma Björk. År 1946 kom det unga missionärsparet Olle och Marianne Johansson² till Mugara för sin första missionsperiod. Mugara blev självständig församling vid nyår 1947. Olle Johansson utsågs till församlingsföreståndare. En till äldstebroder avskildes, Simoni Gasindi.

År 1945 var dopsiffrorna låga i alla pingstförsamlingar i Burundi. Att detta gällde även i Mugara framgår av diagrammet på nästa sida. Flertalet av de missionärer som varit med sedan arbetets början på de olika stationerna lämnade Burundi detta år. Dessutom led landet av svår hungersnöd. Året därpå är ökningstakten ungefär densamma som åren innan.

År 1947 var för Mugara det första året som självständig församling och antalet döpta stiger snabbt i höjden. Av någon anledning är det framför allt bland männen som ökningen sker. Kanske hade det samband med att det sedan föregående år nu fanns en manlig missionär som stationsföreståndare?

¹ Matrikel för församlingen i Mugara 1942–1949.

² Olle Johansson (1914–1987) föddes på en bondgård i Småland. Redan i tonåren upplevde han en missionärskallelse. Efter bibelskola i Filadelfia, Stockholm, arbetade han några år som evangelist, läste språk på Filadelfias språkkurs för missionärer, innan han 1939 läste franska i Belgien. Samma år gifte han sig med Marianne Johansson (1920–2019). Hon arbetade som kontorist på Förlaget Filadelfia. Under andra världskriget arbetade Olle som »utpostpredikant» i Filadelfiaförsamlingen, Stockholm.

Antal döpta i Mugara åren 1941–1948.

På konferensen 1948 beslutades att MLS skulle ansöka om statsbidrag för skolverksamheten. Missionsarbetet fick därmed en delvis annan inriktning, som vi kommer att närmare beskriva i kommande kapitel.

4.5 Konferenser under 1940-talet

Sedan tidigt trettioital möttes de svenska missionärerna och de afrikanska pingstvännerna till gemensam årlig konferens. Under 1930- och 1940-talen ägnades ett par dagar åt missionärernas interna samtal kring arbetet, ofta efter några dagar av gemensamma bibelstudier, bönemöten och väckelsemöten.¹ År 1941 i Lamera deltog för första gången burundiska pingstvännerna, efter flera dagars vandring till fots².

Året därpå, 1942, förlades konferensen för första gången till Burundi och till Kiremba,³ en av de största församlingarna på det gemensamma fältet. Detta var under åren, då den östafrikanska väckelsen alltjämt var stark i Burundi. En del av de svenska pingstmissionärerna deltog i Protestantiska Alliansens mötesserier och pingstmissionens konferen-

¹ Det var först mot slutet av 1950-talet som afrikanska pastorer och missionärer från hela fältet möttes för att diskutera det gemensamma arbetet (intervju med L Makobero 2000-03-07); se avsnittet 5.11 Afrikanisering av församlingsarbetet (s 166 nedan).

² Intervju med A Madengo 2000-03-20.

³ Se också s 150 nedan.

ser var nu öppna för medlemmar i Alliansen.¹ Trettio europeiska missionärer hade mött upp och ett par tusen afrikanska kristna. Bland de senare befann sig en grupp på tio kvinnor och tjugotvå män, som kommit vandrande från Uvira.² Det är intressant att konstatera att också kvinnorna kunde lämna hemmen för en minst veckolång bortavistelse. Enligt Vera Palmertz var femton eller sexton »olika stammar och nationer representerade men alla kände vi oss ett i Kristus».³ För Vera är detta ett stort under med tanke på att tidigare var det ofta strider mellan olika afrikanska folkgrupper. Gösta Palmertz var också entusiastisk och talade om »en härlig konferens i Kilemba, den bästa vi varit på i Kongo – i stil med Kölingaredsveckorna hemma». Många omvände sig under de offentliga mötena och flera blev döpta i den helige Ande.⁴

SFM:s årskonferens hölls i fortsättningen i Kongo. I Burundi fortsatte man med årliga konferenser för de burundiska kristna. De alternerade mellan de olika församlingarna. År 1944 var konferensen förlagd till Kayogoro. Någon övergripande beskrivning har jag inte kunnat hitta, men i Axelia Lundströms dagbok finns korta notiser. Axelia och Siri reste dit tillsammans med en grupp kvinnor från Mugara. Följande dag fick de flesta av dem plats på en lastbil, som skulle till Makamba. De sista sju kilometrarna gick de till fots. Fem svenskar och en afrikan talade under konferensen: Siri Karlsson, Yakobo Kapitura, Alda Holmström, Thomas Winberg, Linnea Halldorf och Alfred Andersson.

År 1946 ägde konferensen på nytt rum i Kiremba och på nytt jämför missionärerna med Sverige:

Där fanns deltagare från församlingarna i Kilemba, Kayogoro, Gishiha och Mugara. Mycket folk var samlade. Bönebruset var som Kölingaredsveckorna hemma i Sverige. En hel del lämnade sig åt Gud, och några fingo uppleva ett dop i den helige Ande, och många blevo förnyade. Även de sjuka fingo uppleva Herrens kraft till hälsa till sina kroppar.⁵

Det verkar som att endast missionärer talade under sammankomsterna. Av dem var fem män och två kvinnor: Oskar Lagerström, Olle

¹ KA/33/A Lundström dagbok 1942-08-29; se avsnittet SFM och Protestantiska Alliansen i Burundi 1935–1960 (s 147 nedan).

² KA/14/Palmertz fotoalbum 1938–1946.

³ KA/19/V Palmertz 1942-09-13.

⁴ KA/19/G Palmertz 1942-09-13.

⁵ KA/Gid. Josefsson 1946-09-17.

Johansson, Harry Jansson, Linnea Halldorf, Naima Lindeman och Gideon Josefsson. Konferenserna betydde mycket för sammanhållningen inom den framväxande pingströrelsen. Samtidigt fungerade de som väckelsekampanjer på de lokala orter där de genomfördes. Att så många kom tillsammans väckte den lokala befolkningens intresse. Under väckelsen i början av 1950-talet skedde mycket av andliga upplevelser just under årskonferenserna.

4.6 Ekonomi

Ekonomins beroende av relationen till församlingarna i Sverige

Huvudansvaret för en enskild pingstmissionär, också ekonomiskt, vilade på den utsändande lokalförsamlingen. Under pionjärtiden i södra Burundi hade ännu inga gemensamma riktlinjer dragits upp inom pingströrelsen i Sverige. Hur mycket pengar en missionär fick varierade därför beroende på den egna hemförsamlingens ekonomi. För att få in ytterligare bidrag sände missionärerna brev till *Evangelii Härold*. De medel som då kom in gick till den missionsstation där brevskrivaren arbetade. För att illustrera vilka konsekvenser detta kunde få ska jag nedan göra en jämförelse mellan Kayogoro och Kiremba.

Thomas Winberg var välkänd inom pingströrelsen i Sverige och hade många kontakter. Han skrev ofta brev, som publicerades i *Evangelii Härold*. Alda Holmström, som också hade en arbetsperiod i Kongo bakom sig, hade mycket god kontakt med sin hemförsamling, Sionförsamlingen i Norrköping. Familjen Werlinder och Alice Kjellberg var däremot alla ute för första gången och hade ännu inte insett vikten av att skriva utförliga rapporter regelbundet till *Evangelii Härold*. Gösta Werlinder tog sig inte gärna tid till brevskrivning. Viola Werlinder skrev ibland men insåg, som hon påtalade i ett brev till Ongman, »det passar ju bättre att karlarna skriver».¹ Anna och Thomas Winberg hade stöd från flera relativt stora församlingar samt några små. Familjen Werlinder fick tio kronor i månaden från en liten församling i Järbo samt en kollekt i kvartalet från sin hemförsamling.² Alda Holmström fick tidigt verksamhetsbidrag till Kiremba. Ingen av de tre missionär-

¹ KA/36/V Werlinder till Ongman 1947-03-03.

² KA/36/E Rydén till Ongman 1938-06-03.

erna i Kayogoro fick några bidrag till verksamheten från sina församlingar förrän mot slutet av 1940-talet. Däremot sände enskilda via Filadelfia, Stockholm pengar till evangelistlöner¹. I ett brev i december 1938 gav Lemuel Karlsson en översikt över arbetet i Kayogoro sedan starten och gjorde en jämförelse med situationen i Kiremba: »Vår käre broder där har stora församlingar som sänt en hel del till arbetet och byggnationerna.»²

I mars 1936 delade Kayogoro och Kiremba på medel utsända från Filadelfia, Stockholm avsedda för arbetet i Burundi. Det förefaller vara den enda gången under det året som missionärerna i Kayogoro fick bidrag till verksamheten. I december 1936 skrev Viola Werlinder ett brev till *Evangelii Härold* för att påtala det faktum att utan penninghjälp skulle de inte kunna bygga ett kapell/skola i tegel. Tydligt kom inga medel, utan tio månader senare berättade Gösta Werlinder i sitt brev att de måste använda hälften av sitt missionärsunderhåll – som egentligen skulle användas för deras uppehälle – till byggnationer, lärarlöner och kostnader för skolbarnen. De hade nu också två barn.³

I november 1937 lyfte orkanvindar av taken på samtliga byggnader i Kayogoro. Gösta Werlinder beräknade reparationskostnaderna till ca 1 000 kronor. Den gången fick de 500 kronor från vad som benämndes »Kongo-kassan». Det var allt som sändes ut till verksamheten under 1937. Kostnaderna uppgick till 2 400 kronor.⁴ År 1938 tillkom dessutom kostnaderna för medicin och såromläggningar. Många i befolkningen led av svåra sår. Staten hade tidigare gett bidrag till detta, men det hade nu upphört.

En förbättring inträdde i och med Lemuel Karlsson ankomst, också han välkänd missionär, och en av de få som kommit ut redan 1922. Dessutom började den lilla församlingen själv att offra och kunde 1939 själv försörja en av evangelisterna. Tre andra evangelister fick lön från Sverige. Karlsson hade dessutom då dubblerat evangelistlönerna. Efter Lemuel Karlssons bortgång 1939 kom följande år det unga paret Alfred och Anna-Lisa Andersson. De hade också svårt att få in medel, och

¹ KA/36/Specifikation över medel sända till Gösta Werlinder 13 mars 1937; KA/46/G Werlinder till Norrtälje 1948-12-15.

² KA/36/L Karlsson till Ongman 1938-12-30.

³ KA/36/T Winberg till Ongman 1936-05-01; KA/36/G Werlinder till Ongman 1937-10-01.

⁴ KA/36/G Werlinder till Ongman 1937-11-25; KA/36/Ongman till Werlinder 1937-12-18; KA/36/G Werlinder till Ongman 1938-04-08.

särskilt besvärligt var det att få in pengar för att bygga i Gishiha. Sporadiskt kom medel till verksamheten förmedlade via Filadelfia, Stockholm¹. Thomas Winberg, som kring 1940 gärna ville bygga en kyrka i Kiremba, sände brev till sina olika församlingar. Deras föreståndare skrev i sin tur till Ongman i Filadelfia, Stockholm för att behovet skulle aktualiseras i *Evangelii Härold*.²

En början till självfinansiering

Det andra världskrigets utbrott 1939 medförde nya svårigheter för missionen i Burundi. Det var svårt att sända och motta brev. Till en början kunde missionärerna inte få några medel till verksamheten. De tvingades meddela sina burundiska medarbetare att de inte längre kunde få samma lön och en del ingen lön alls. Flera lärarevangelister slutade, men långt ifrån alla. De hade alla sina åkrar och fick nu lov att själva arbeta mer på dessa än tidigare. Redan följande år, 1940, visade det sig att det på nytt gick att sända medel också till verksamheten. Det som hade hänt hade dock medfört att församlingarna hade tagit ett större ekonomiskt ansvar än tidigare. Paul Ongman uppmuntrade till fortsättning av självunderhållet.³ Thomas Winberg var till en början tveksam till detta och framhöll i ett brev till Ongman att det var »som regel de fattiga som först komma till Gud».⁴ Men på konferensen i Lemera 1941 enades missionärerna om att successivt överlämna det ekonomiska ansvaret för evangelisterna till församlingarna genom en stegvis nedtrappning av hjälpen från Sverige, vilket också skedde.

I samtalen under samma konferens deltog äldste och evangelister från de av SFM grundade församlingarna och också från den engelska pingstmissionens fält i Baraka. Evangelisterna från det senare området var sedan några år vana vid självfinansiering och förespråkade det under överläggningarna. Idén mötte först starkt motstånd från SFM:s evangelister, ett motstånd som successivt förminskades och äldste och evangelister accepterade att försöka den nya modellen.⁵ Redan i

¹ EH 1942 s 581.

² KA/36/Ongman till Stenbäck i Bodafors 1941-11-11; KA/36/Z Åberg i Vingåker till Ongman 1941-11-05; PVA/Winberg till Bergkvist 1941-11-25.

³ KA/36/Ongman till T Winberg 1940-10-08.

⁴ KA/36/Winberg till Ongman 1940-12-03.

⁵ KA/23/Protokoll från konferensen i Nia Magira 1941 s 2-3.

oktober samma år ansåg Winberg att självunderhållet börjat fungera.¹ Detsamma rapporterades från övriga missionsstationer. Under de följande åren tog de lokala församlingarna ett allt större ansvar för evangelistlönerna. Under det sista halvåret 1947 betalade till exempel församlingen i Kayogoro trettio lärarevangelisters löner².

Missionärernas inkomster

En ny finansieringsmöjlighet hade dykt upp från slutet av trettioalet, då de svenska missionärerna fick erbjudanden att bygga åt staten, vilka man gärna accepterade. Dels gav det medel till missionens kassa, dels höjde det pingstmissionärernas status i befolkningens ögon. Den var annars van att betrakta de katolska missionärerna som av högre status, eftersom de hade bättre och tydligare kontakter med myndigheterna. Det var enbart de katolska missionerna som fick statsbidrag till skolorna. Byggande åt staten skedde dock mer som undantag än regel. Efter andra världskriget dök nya finansieringssvårigheter upp eftersom den svenska staten under några år införde restriktioner när det gällde hur mycket pengar som fick sändas utomlands. Det drabbade i första hand verksamhetsbidragen. Så sent som i maj 1949 meddelades att inga sådana bidrag kunde sändas ut eftersom den kvot pingströrelsen fått sig tilldelad inte räckte till.³ Därefter förbättrades situationen.

I februari 1952 möttes de afrikamissionerande pingstförsamlingarna i Sverige till konferens och fattade beslut om gemensamma riktlinjer för missionärlönerna. Förutom lön skulle en missionär också få 45 kronor per månad i verksamhetsbidrag och dessutom 50 kronor i julklapp per person.⁴ Nu var detta inget bindande beslut, utan också i fortsättningen avgjorde den lokala församlingen vad just deras missionär/missionärer skulle ha i lön. Det stora flertalet följde de gemensamma riktlinjerna, vilka senare skulle samlas i ett »missionsbetänkande».

¹ KA/36/Winberg till L Pethrus i USA 1941-10-30.

² KA/46/G Werlinder till Norrtälje 1947-02-03.

³ KA/46/G Werlinder till Norrtälje 1948-12-15; KA/37/I Redtzer till Filadelfia Mullsjö 1949-04-23.

⁴ FRAJkpg/Protokoll – Filadelfiaförsamlingen Jönköping beslut 1952-02-22. En ensamstående missionär fick 3 780 per år i lön. Tyvärr finns inte motsvarande summa för en familj med i protokollet.

5. Ett nytt årtionde med stora förändringar

5.1 Det förändrade skolarbetet

1950-talet skulle komma att innebära stora förändringar av inriktningen för den svenska pingstmissionens arbete i Burundi, Rwanda och Kongo. Det faktum att den belgiska staten från och med 1949 beviljade statsbidrag till missionens skolor ledde över det mesta av resurserna, både materiellt och personellt till skolområdet. Skolorna hade varit viktiga också tidigare, men då för att lära ut baskunskaper inom läsning, skrivning, räkning, hygien och, framförallt, kristendomskunskap. Målet var att förkunna evangelium och ge läskunnighet, så att människor kunde läsa bibeln. Dessutom ville man förmedla vissa delar av den västerländska »civilisationen», sättet att klä sig, sättet att bo och sättet att behandla sjukdomar – samtidigt som man alltjämt förkunnade gudomlig helbrägdagörelse. De svenska pingstmissionärerna kom också, genom sitt totala förbud mot alkoholhaltiga drycker och med uppmaningar att arbeta och försörja sig och de sina, att lägga grunden till vad jag idag skulle kalla »Gnosjöandan» inom dagens burundiska pingstförsamlingar. En burundisk forskare talar om att grunden lades till en »begynnande kapitalism».¹

Den allt större satsningen på skolorna innebar personella förändringar. Skolorna hade alltid varit kvinnornas speciella ansvarsområde och blev det nu i allt högre grad. De kvinnliga missionärerna, som inte själva var utbildade lärare, och det gällde majoriteten, kände sig otillräckliga inför de statliga kraven. En del av dem upplevde sig också svika sin kallelse till att vara evangelist. Från 1953/54 kom alltfler utbildade lärarmissionärer från Sverige. De blev i första hand lärare vid det lärarseminarium som 1950 startades i Lemera, Belgiska Kongo för att utbilda nationella lärare inom alla tre länderna.

En annan viktig händelse under 1950-talet var den väckelse som inleddes under de första åren på 1950-talet, en väckelse som flera

¹ Se J Ciza, 1993.

missionärer sätter i samband med ett påbud från den belgiska staten, att alla vuxna skulle bli undervisade i »religion».¹

Burundi kännetecknades från mitten 1950-talet av en allt starkare rörelse mot politisk självständighet, olika stark i olika delar av landet, driven framförallt av de högst utbildade. Allt detta fick konsekvenser för pingstmissionen, inom vars församlingar allt starkare krav höjdes på afrikansk delaktighet i beslutsfattandet och i ledande funktioner, vilket ledde fram till överlämnandet av arbetet 1960.

Skolarbetet får statliga bidrag

År 1946 skrev Gösta Werlinder att »Den som har barnen har framtiden. Det vet katolikerna också, så det är kamp på liv och död om barnen.»² De katolska missionerna hade haft fördelen att få statsbidrag till sina skolor. År 1948 meddelade den belgiska regeringen att även de protestantiska missionerna skulle kunna få bidrag till sin skolverksamhet. Missionärerna inom SFM bestämde vid årskonferensen 1948 att så många skolor som möjligt skulle sättas i sådant skick, att de skulle bli berättigade till statsbidrag. Förberedelserna hade börjat tidigare. I samband med andra världskrigets slut hade löften utfärdats från den belgiska regeringens sida att bidrag också skulle utgå till protestantiska skolor. Margit Söderlund har i sin bok *Pingstmissionen i Kongo och Ruanda-Urundi* beskrivit mycket av utvecklingen på Kongosidan.³ De övergripande besluten, vilka togs av missionärskåren, gällde också Burundi, eftersom de tre länderna, som vi sett, utgjorde ett enda arbetsfält för pingstmissionen. Jag kommer inte att här upprepa vad som sagts där, utan koncentrera mig på Burundi och komplettera med vad jag anser vara viktigt bland det övergripande materialet.⁴

Missionärernas och missionsledningens syn på den förändrade inriktningen

Redan på »brödrämötet» 1944 diskuterades skolfrågan. Det framhölls att om inte SFM satsade på skolor, skulle katolikerna ta över denna gren av arbetet. Samtidigt underströks att missionens huvuduppgift var att

¹ Se t ex intervjun med Siri Karlsson 1990-04-19.

² KA/46/G Werlinder till Norrtälje 1946-12-09.

³ Se Söderlund, 1995 s 169–175.

⁴ Sedan Söderlund skrev sin bok har delvis nytt material kommit till PRIA.

sprida kunskapen om den kristna tron via gudstjänster och bymöten. En viktig fråga var till vilken kunskapsnivå eleverna skulle föras. I allmänhet ansågs det räcka att i stationsskolorna undervisa i läsning, skrivning, de fyra enkla räknesätten, kristendomskunskap och hygien. För att kunna lägga mer av skolundervisningen i afrikaners händer – vilket skulle friställa de svenska missionärerna för deras »huvuduppgift ... evangelisering» – föreslogs en högre skola för dem som hade kallelse till att vara lärare och evangelist i missionens tjänst. Den skulle också vara öppen för dem som ville utbilda sig till tjänstemän. Tanken var att den skulle förläggas till Lamera på grund av klimat och läge.¹ Skolarbetet hade i huvudsak varit de kvinnliga missionärernas arbetsområde, utan att dessa var utbildade lärare själva. På »brödrämötet» diskuterade fem manliga missionärer både skolfrågan och de kvinnliga missionärernas situation, eftersom

skolfrågan och missionärssystrarnas arbete har så kombinerats genom åren så båda måste behandlas samtidigt. ... Många av våra missionärssystrar är av Gud kallade till evangelister. Skolarbetet fräntager dem möjligheten att fritt verka i evangelium.²

Det underströks att de svenska kvinnorna också hade en speciell uppgift bland Kongos kvinnor, vilka var svåra att nå genom missionens arbete. Skolarbetet på stationerna borde mer läggas i afrikanernas händer, så att svenskorna skulle bli mer fria för direkt evangeliskt arbete.

Av någon anledning sköts det hela på framtiden. Inget protokoll har återfunnits från 1945, i de från 1946 och 1947 nämns inte frågan. Där- emot förs den på tal i brev till Sverige och i synnerhet till missionssekreteraren i Filadelfia, Stockholm, Samuel Nyström. Nu framkom också en mer positiv syn på skolarbetet som en uppgift för missionärer. I ett brev skrivet i september 1947 framhölls att skolarbetet var ett ännu bättre sätt än sjukvård att nå människor. Det vore därför bra om missionärskandidater för Kongo skaffade sig lärarbehörighet.³ I Burundi var den statliga hälsovården bättre utbyggd än det statliga skol- väsendet och sjukvård fick nu endast bedrivas av legitimerade sjuk- sköterskor. Det var ytterligare ett skäl till att satsa på skolutbyggnaden.

¹ KA/30/Samtalsanteckningar Brödrämöte 1944-01-26-28.

² KA/Protokoll från Brödrämöte Uvira 1944-01-26-28.

³ KA/36/G Werlinder till Nyström 1947-05-22. Begreppet »Kongo» användes av SFM missionärer på den tiden för Kongo och Ruanda-Urundi.

I sitt svar bejakade Nyström detta, samtidigt som han påpekade att missionen inte för den saken skulle sluta med sjukvården. Nyström och flera missionärer hoppades också att den dag skulle komma då staten tog hand om både skolor och sjukhus och missionen enbart skulle behöva tänka på den »evangeliska verksamheten», i betydelsen muntlig förkunnelse, församlingsgrundande och bibelundervisning.¹

Vid konferensen 1948 var skolfrågan på nytt en av de viktigaste frågorna. Den aktualiserades inte enbart av den belgiska statens beslut att stödja också de protestantiska skolorna, utan presenterades i första hand som ett önskemål från afrikanernas sida. För första gången hade SFM i Kongo och Ruanda-Urundi besök av Lewi Pethrus. Till denne hade ett antal afrikanska lärare överlämnat en skrivelse över sina önskemål. Han framhöll nu i konferensen att det var missionens skyldighet att hjälpa även socialt, inte enbart andligt. Missionärskåren enades om att ordna en högre skola.²

En annan viktig fråga var om missionen skulle ansöka om statliga subsidier. Meningarna var till en början delade bland missionärerna. SFM:s representant inför staten, William Bäckman, sa att systemet hade både för och nackdelar. Men Pethrus uppfattning blev avgörande: »Vi måste underordna oss staten i skolfrågan. Skolan är en statens skyldighet och därför bör den bestrida utgifterna. Det är endast rätt att vi ta emot subsidier, om vi kan få dem.»³ Enligt protokollet (ett samtalsprotokoll) ställde sedan ordföranden frågan om missionärerna var för att söka subsidier. Det jakande svaret följdes av ett utropstecken. Det finns ingen närvarolista i protokollet, men som vanan var bör kvinnorna också ha deltagit i samtalen under årskonferensen, särskilt nu när skolfrågor behandlades. Den enda kvinna som enligt protokollet tog till orda var Linnea Halldorf, missionens enda utbildade lärare. Hon underströk att de nationella lärarnas minimala utbildning gjorde att de inte kunde undervisa i skolorna.

Förändringar för de kvinnliga missionärerna

Det hade gått relativt bra för de kvinnor som förestod skolarbetet att kombinera det arbetet med evangelisationsresor till utposterna, så

¹ KA/36/1947–1948 Nyströms brevväxling med W Bäckman och G Werlinder.

² KA/Protokoll från Konferens i Uvira 1948-08-25-29.

³ Ibid.

länge missionen själv bedrev sina skolor. Ofta hade skoldagen bara bestått i tre lektioner i de två första klasserna och fyra i den/de följande.¹ De nu närmast följande åren skulle komma att bli svåra för några av de kvinnliga missionärerna, som förutom viljan att resa till utposterna också fick kämpa med en känsla av otillräcklighet. Nu ställde dock alla solidariskt upp för denna nya skolsatsning, även om det i breven framkommer tveksamhet. En av kvinnorna skrev efter några månader:

Jag har älskat skolan så länge den var ett medel att vinna själar för Gud och att få evangelister, men nu vet jag inte längre ... Skall den bli ett mål för vårt arbete härute, då orkar jag ej följa med, och jag fruktar att det blir ganska få verkliga Herrens tjänare, som vi få ifrån den också på detta sätt. ... Många nätter har jag redan vakat för denna skolas skull och frågat Gud om detta verkligen är HANS mening ... Och jag hoppas att vi snart kan få ut lite lärarinnor så att vi gamla kan ägna oss åt evangelium och möjligen hjälpa dem lite, t.ex. med kristendom o. dyl. ... F.ö. har jag aldrig varit någon anhängare av det [statens skolprogram] ty jag tror att det går emot vad Gud har kallat oss till.²

Liknande tankegångar uttrycks i brev och dagbok från Gishiha. En mer positiv inställning kommer till uttryck i breven från Mugara, från Axelia Lundström och Siri Karlsson.³

Den förändrade betoningen av arbetet innebar att de kvinnliga missionärerna kom med i beslutprocesserna på ett annat sätt. Tidigare fattades de avgörande besluten i »brödrämötet». Nu tillsattes en skol- och litteraturkommitté med både kvinnor och män.⁴ Dessutom blev den årliga missionärskonferensen det högsta »beslutande» organet, där riktlinjer för arbetet, ortsplaceringar och arbetsuppgifter diskuterades gemensamt av samtliga närvarande missionärer. Däremot skulle det dröja ännu några år innan de afrikanska medarbetarna släpptes in i kommittéer eller deltog i konferensöverläggningarna.⁵ Kvar fanns dock åsikten att ledande poster skulle förbehållas männen. När Linnea Halldorf kom för att ta ansvaret för den nyöppnade lärarutbildningen, skrev William Bäckman »Det blir ju naturligtvis sedan nödvändigt att få en broder, som tar ledningen av skolan, men första året går det säkert med bra med syster H.»⁶

¹ AK/LE/Skolrapporterna för 1948.

² AK/LE/H Backlund till S Jansson 1949-09-28.

³ KA/62/L Classon 1953-06-19; AK/LE/»Axelia och Siri» till S Jansson 1949-09.

⁴ Protokoll SFM vid dess konferens i Lemera 1951-09-04-09 § 28.

⁵ Se avsnittet 5.11 Afrikanisering av församlingsarbetet (s 166 nedan).

⁶ AK/LE/W Bäckman 1950-08-09.

Konsekvenser av skolavtalet

Den 3 februari 1949 undertecknades ett samarbetsavtal (se nästa sida) av SFM:s representant och Ruanda-Urundis guvernör.¹ Avtalet gällde till en början stationsskolorna, där undervisning gavs alla veckans dagar. Stationsskolorna förestods av missionärer, nästan undantagslöst kvinnor. År 1946 var dock Petro Ndirabika ansvarig för skolan i Gishiha, eftersom ingen missionär då fanns på plats. Likaså hade Abednego Madengo fått ta ett speciellt ansvar i Kiremba redan 1939, då Lemuel Karlsson det året dog i Kayogoro och Alda Holmström en tid hjälpte till där.² Men inte heller stationskolorna var tillräckligt utrustade för att motsvara statens krav när det gällde undervisningens innehåll, skolsalar, undervisningsmaterial eller lärarnas utbildning.³

Kristendomsundervisningen hade tidigare utgjort en betydande del av lektionstiden. Den blev nu beskuren för att man skulle få tid för de obligatoriska ämnena. Olika försök gjordes för att kompensera detta. Terminen inleddes ibland samtidigt med en bibelstudievecka, i vilken eleverna deltog.⁴ Kristendomstimmarna fortsatte att vara de viktigaste stunderna för missionärer och evangelister att nå ut med sitt budskap till skoleleverna. Eleverna hade från början hjälpt till med olika praktiska arbetsuppgifter. Nu skulle trädgårdsskötsel/jordbruk utgöra två timmar av skoldagen, eftersom flertalet elever bedömdes gå tillbaka till jordbruket efter skolans slut.

Förändringen innebar också att missionen behövde anställa en skolinspektör, som dels skulle hålla i kontakterna med skolmyndigheterna, dels hålla ett vakande öga på skolorna, så att de uppnådde önskad standard. Dessutom hade staten sin skolinspektör, som skulle rapportera om skolorna nådde upp till statens krav. Förutom att lyssna till de olika lektionerna inspekterades undervisningsmaterialet och skolsalarnas standard. Lilly Classon, som tillhörde de kvinnliga missionärer som hellre gick i byarna och evangeliserade, funderade på om hon inte borde sluta med skolarbetet. Under lovet fick hon tillfälle att dra ut på byresor och predika tillsammans med lärarna. Hon konstaterade att det

¹ KA/A3-pärm/*Convention, 3 février 1949*. Samma år undertecknades ett avtal om subsidier till sjukvårdsarbetet i Kayogoro.

² Intervju med P Ndirabika 1990-01-24 och med A Madengo 2000-03-17.

³ KA/4/Skolrapporter 1950–196: Årsrapport 1950.

⁴ KA/62/Lilly Classon 1959-01-02.

CONVENTION

relative à la collaboration du Gouvernement du Ruanda-Urundi et des Missions Etrangères Chrétiennes en matière d'enseignement libre subside pour Indigènes.-

Entre le Gouvernement du Ruanda-Urundi, représenté par
Monsieur M. SIMON, Gouverneur de ce territoire
et

L'Association Missionnaire (1) MISSION LIBRE SUEDOISE

dotée de la personnalité civile par Arrêté du (2) 30 septembre 1930
représentée par (3) BÄCKMANN William. (B.C.C.B. 1930 - P. 945.)
il est convenu ce qui suit:

1.- L'Association missionnaire s'engage à se conformer aux dispositions de la réglementation officielle qui définit l'organisation de l'enseignement libre subside pour indigènes avec le concours des missions chrétiennes.-

2.- Le Gouvernement du Ruanda-Urundi subventionne la mission précitée à raison des écoles subsidiaires que celle-ci dessert dans sa sphère d'action.-

3.- Pour être subsidiaire, une école doit remplir les conditions prescrites par la réglementation officielle. Le Gouvernement décide du caractère subsidiaire des écoles.-

4.- Les subventions sont calculées aux taux et conditions de la susdite réglementation.-

5.- L'Association missionnaire s'engage à fournir au Gouvernement du Ruanda-Urundi, au moment et dans la forme que ce dernier précisera, la documentation que le Gouvernement estimera indispensable pour établir la justification des subsides.-

6.- Toute école subside est soumise au contrôle des inspecteurs officiels du Gouvernement.-

7.- La présente convention restera en vigueur pendant vingt ans, à partir du 1er janvier 1949. Elle sera tacitement renouvelée, de plein droit, d'année en année, à moins que l'une des parties, un an au moins avant l'expiration de la période de vingt ans, n'ait expressément manifesté l'intention de la résilier. Le préavis de résiliation commencera à courir au début de l'année scolaire qui suit sa notification, et les subsides resteront dus pour l'activité déployée pendant cette année scolaire complète. Le préavis de résiliation devra être donné par l'une des parties à l'autre, sous forme de lettre recommandée à la poste et adressée, selon le cas, au Gouverneur du Ruanda-Urundi ou à la personne assumant la représentation légale de l'association missionnaire.-

Fait à Usumbura, le 3 février 1949
Pour l'Association Missionnaire: LE GOUVERNEUR DU RUANDA-URUNDI,

William Bäckmann

J. d.

- (1) dénomination de la société missionnaire.
(2) préciser la date de l'Arrêté
(3) nom et prénoms de la personne qui assume la représentation légale.

Avtalet med belgiska staten.

var »uppiggande och välsignat komma på en byresa», vilket gjorde det lättare att sedan vara bunden till skolarbetet. Vid ett senare tillfälle skrev hon i ett privatbrev: »Tredje terminen denna period avslutad. Herren har hjälpt på ett underbart sätt. Inspektören har inte kommit.»¹

¹ KA/62/L Classon dagbok 1952-10-26, 1953-01-18, 1953-05-31, 1953-08-16, 1959-03-26.

Ekonomiskt innebar subsidierna ett lyft för missionen. Till en början skulle det mesta gå till att förbättra skolorna, men eftersom staten betalade både det mesta av lönerna och underhåll av skollokaler räknade missionärerna med att det hela med tiden skulle ge vinst, vilken kunde användas för det övriga missionsarbetet.¹ I detta avseende går pingstmissionen här in i ett nytt skede. Ditintills hade man helt litat till rörelsens egna resurser² – så när som på de pengar missionärerna förtjänade genom att bygga åt staten i slutet av 1930-talet och under andra världskriget.

SFM hade tidigare inte haft något djupare samarbete med Kongos Protestantiska råd, även om man haft kontakt med och ibland besök av dess generalsekreterare. I och med att skolavtalet undertecknades inleddes dock ett närmare samarbete. SFM:s skolarbete skulle rapporteras till Rådet och subsidierna gick genom Rådet.

Situationen på skolområdet på de olika stationerna 1948

Stationer	Stationer			Utskolor			Totalt antal elever
	Lärare		Elever	Antal	Lärare	Elever	
	Eur.	Bur.					
Kayogoro	2	2	67	15	13	511	578
Kiremba	3	3	268	52	13	2 402	2 670
Gishiha	1	4	225	16	16	940	1 165
Mugara	3	3	197	18	19	1 153	1 350

Utskolorna indelas i rapporten i två grupper dels *akili*-skolor vilka var tvååriga och där det undervisades fem dagar i veckan, dels tvådagarskolor där kristendomsundervisning var huvudämnet – eleverna lärde sig också att läsa och skriva.

Några av lärarna i Kayogoro undervisade även vid andra stationers utskolor. Tio av utskolorna i Kiremba var *akili*-skolor och i dessa undervisade 13 lärare.

Mot slutet av 1948 reste en statlig skolinspektör runt till de svenska missionsstationerna för att bedöma vilka som skulle kunna godkännas.³ Som synes hade Kiremba det största elevantalet. Där fanns nu

¹ KA/62/S Jansson 1949-05-23.

² Däri inberäknat missionärernas släktingar och andra kontakter, vilka ibland kunde bistå då nöden var extra stor. Det var enbart en minoritet av missionärerna som vid denna tid fick särskilt verksamhetsbidrag.

³ AK/LE/S Jansson till Backlund 1949-10-25.

»Kongo-fältets» största församling.¹ Vid första tilldelningen av statliga subsidier 1950 fick samtliga stationsskolor i Burundi subsidier, utom Kayogoro, för vilken inga subsidier kunde sökas.² Först måste där byggas skollokaler. Mugara fick det största antalet klasser godkända för statliga bidrag. I Kayogoro hade det alltid varit lättare att samla elever till utskolorna än till själva huvudskolan.³ I de utskolorna undervisades 2–3 dagar per vecka. Några av Kayogoros största utskolor låg i närheten av Nyanza Lac.⁴

Skolan i Gishiha förestods av Thea Hälleberg, som snart efterträddes av Lilly Classon⁵. Den i Kiremba förestods av Alda Holmström. I Mugara fanns sedan tidigare en pojkskola och en flickskola. Den förra förestods av Siri Karlsson och senare av Axelia Lundström.⁶ Flertalet av dem som nu arbetade i skolan hade inte den utbildning som krävdes, men fick tillstånd att fortsätta eftersom de redan arbetat många år med undervisning.⁷ Även om de afrikanska lärarna vid stationskolorna inte hade många år i skolan själva, fick SFM dock lönebidrag – 80 % av lönen – till lärarna i de klasser som godkänts för statsbidrag.⁸

Att missionärerna i Mugara redan från börjat satsat mycket på att få flickor till skolan visade sig ge goda resultat. Så sent som 1955 klagade Gösta Werlinder, då i Kiremba, att det var svårt att få flickor att komma till skolan. Både Kiremba och Mugara hade också kvinnoskola och vuxenutbildning 1950. Det är tydligt att dessa två stationer låg långt fram när det gällde skolarbetet. Samtidigt skapades en ond cirkel. Kayogoro, som sedan tidigare haft sämst ställt med ekonomiska resurser, och som skulle ha behövt statsbidragen mer än övriga stationer, kom nu ännu mer

¹ En annan osäkerhetsfaktor är om de som sänt in rapporterna förstått frågorna på ett likartat sätt eller om några bara tagit med de skolor som uppnått en viss standard.

² KA/4/Skolrapporter 1950–1961.

³ KA/46/V Werlinder 1946-12-09, 1947-01-20.

⁴ KA/46/G Werlinder till Norrtälje 1948-06-15; KA/4/Skolrapporter 1950–1961: Årsrapporter 1950–1954.

⁵ Lilly Classon (1903–2001) föddes i Ryd, Småland. Föräldrarna var lantbrukare och aktiva i en baptistförsamling. Frälst som 18-åring och döpt. Under några år arbetade hon i familj. Blev medlem i Filadelfiaförsamlingen i Stockholm. Upplevde kallelse till att tjäna Gud. Gick bibelskola och arbetade som evangelist. Studerade språk i Sverige och i Belgien. Arbetade som missionär i Burundi, Kongo och Rwanda 1947–1970.

⁶ AK/LE/A Andersson 1951-07-05.

⁷ AK/LE/S Jansson 1950-03-21.

⁸ KA/4/Skolrapporter 1950–1961: Årsrapport SFM 1950.

på efterkälken. För att motverka detta togs vid 1951 års konferens beslut att statsbidragen för rektorerna skulle delas lika, så att även stationer utan bidrag fick en andel, dvs en gemensam kassa startades, ur vilken kostnaderna för skolarbetet samt gemensamma utgifter togs.¹ Det gällde under fyra år, till dess att alla missionsstationer fått egna statsbidrag.²

5.2 Lärarutbildning påbörjas i Lemera, Kongo

De missionärer som varit ansvariga för en stationsskola utan att ha lärarutbildning fick några års dispens, men senast den 31 december år 1953 skulle allting fungera enligt statens normer. För att enbart undervisa krävdes inget speciellt av en europé, förutom att alla skulle ha vistats minst ett år i Belgien, ha gått kolonialkursen³ och ha fått inblick i belgarnas sätt att arbeta inom skolområdet. Ett större problem var de burundiska lärarnas avsaknad av formell utbildning. Ingen av dem hade mer än 3–4 års total skolgång. För att undervisa klass ett och två krävdes, efter femårig folkskola, en tvåårig pedagogisk utbildning och för att undervisa klass tre till fem, en fyraårig. Nu fattades beslut om att SFM skulle tillsammans med den norska pingstmissionen börja utbilda lärare. Varje missionsstation inom SFM och inom den norska pingstmissionen erbjöds att sända två elever »som är lämpliga och som har kallelse»⁴, till den fyraåriga utbildningen (EM).⁵ Den skolan ändrades till att bli treårig och öppnades den 15 september 1950 i Lemera, Kongo. Första terminen blev något av en introduktion. Den 15 december 1953 tog den första årskullen examen.⁶ Från och med januari 1953 förlades den tvååriga utbildningen, EAP⁷, till Lemera, också den ett samarbete med den norska pingstmissionen. De missionärer som skulle undervisa på dessa lärarutbildningar måste ha minst folkskolläroexamen.⁸

¹ KA/46/G Werlinder 1955-05-18; KA/4/Skolrapporter 1950–1961; KA/36/T Winberg i april och maj 1953.

² Protokoll fört vid konferenser i Lemera 1951-09-4–9 och 1954-08-16–24.

³ Kolonialkursen, under vilket det undervisades om Belgiska Kongo, Ruanda-Urundi och om belgarnas administration där, var under 1950-talet obligatorisk för alla som skulle arbeta i dessa länder.

⁴ AK/LE/S Jansson 1949-10-25.

⁵ AK/LE/S Jansson 1949-05-23. EM står för *Ecole Moniteurs*.

⁶ AK/LE/S Jansson 1949-11-01; AK/LE/A Andersson 1950-09-15.

⁷ EAP står för *École d'Apprentissage Pédagogique*.

⁸ AK/LE/A Andersson 1950-11-04.

Den första avgångsklassen vid den treåriga utbildningen. 2:a raden, nr 7 Boasi Nyabenda, 3:e raden, nr 7 Ezekia Biyorero.

De första lärarutbildade från de burundiska församlingarna

Från Burundi sändes elever till båda lärarutbildningarna. Problemet var till en början att så få hade behörighet att söka, eftersom skolorna på de flesta orter bara var tre- till fyraåriga. Mugara och Kiremba var de enda orterna med en femteklass redan 1948.¹ Från Kiremba kom två elever, från Mugara fyra. I december 1953 var de senare med i den första gruppen utexaminerade lärare. Två av dem, Boasi Nyabenda och Ezekia Biyorero, var sedan tidigare evangelister/lärare. De övriga hade upplevt kallelse till att vara detsamma. Efter examen blev Nyabenda ansvarig för flickskolan och Biyorero för pojkskolan i Mugara.² Gishiha hade elever i Lemera från 1954 och Kayogoro åtminstone från 1956.³

De första kvinnorna började på EAP i Lemera 1954. De var bara fyra stycken, eftersom skolan inte kunde ta emot fler. Två av dem var från Burundi, Merta och Sippora, båda från Mugara, där man 1953 för första gången haft en avgående flickklass, en femteklass. Sippora gick bara

¹ AK/LE/Rapporter 1949.

² AK/LE/A Holmström 1950-03-15; AK/LE /A Lundström 1953-12-30, 1954-05-01.

³ KA/62/L Classons dagbok 1954-07-13; intervju med A-M Eriksson 1992-10-07; KA/45/S Nordlander till T Winberg 1956-05-21.

första året på Lemera. Hennes far dog och hon blev tvungen att hjälpa till i hemmet. Merta fortsatte och blev småskollärare.¹

Det har inte varit möjligt att finna namnen på alla de burundier som under 1950-talet studerade i Lemera. Förutom de som redan nämnts fanns där också den blivande äldstebrodern i Kiremba, Yosefu Mahe-meri, den förste burundiske skolinspektören efter landets självständighet, Ezekias Kabura, också från Kiremba, Frédéric Mbikiye, den förste kassören i det kommande pingstsamfundets centralkassa, Elia Ndikun-kiko, nuvarande förste pastor i Kiremba, Miryam Muzaliyha, dotter till Biyorero, också från Mugara, och under 1960-talet ansvarig för kvinnoarbete inom pingstförsamlingar på olika platser.²

När eleverna hade tagit sin examen var de skyldiga att undervisa i någon av missionens skolor under fem år, enligt en uppgörelse som undertecknades vid antagningen.³ Det ändrades senare till tre år.⁴ Inte alla de nyutbildade lärarna tjänstgjorde på hemorten. En del av dem anlätades som lärare i Lemera. År 1956 undervisade Stefano Kahimbiri vid folkskollärarseminariet EM och Bartolomayo Ntibansiga från Mugara vid EAP. Amos Singira, också från Mugara, undervisade i den förberedande klassen vid EM.⁵ År 1960, det sista året det var möjligt för elever från Burundi att studera i Lemera, var en tredjedel av eleverna, 42 stycken, burundier. 34 av dem gick den längre lärarutbildningen och åtta EAP.

SFM tar fram eget skolmaterial

Den nytillsatta skolkommittén höll sitt första sammanträde i Cyanguu, Rwanda, i januari 1949. Förutom att bestämma arbetets uppläggning skulle den också leda arbetet med att ta fram lämpligt undervisningsmaterial. Tidigare hade man använt sig av katolikernas läroböcker, bland annat när det gällde läsning och skrivning. Nu ville pingstmissionärerna ha sitt eget, med hänvisning till att också i dessa ämnen kunde katolska lärouppfattningar framföras. Den första läseboken på

¹ AK/LE/A Lundström 1954-2-22, 1955-11-14.

² Enligt betyglista insatt i *Lettres d'Enseignement* 1954. Intervju med Miryam Muzaliyha 2013-11-22.

³ AK/LE/G Stenholm 1956-05-25; 1956-03-17.

⁴ Skolrådsmöte i Lemera 1959-11-11 § 2.

⁵ AK/LE/Å Boberg 1956-09-24.

swahili togs fram av Märta Lagerström och var färdig för tryckning i början av 1949. Vid samma tidpunkt var Maj Nyvall i färd med att översätta en geografibok från franska.¹ Detta innebar att de skolor, t ex Gishiha, som tidigare använt en läsebok på kirundi i de första klasserna, nu också gick över till swahili, skolspråket i Kongo, eftersom alla skulle ha samma böcker.² Det material som inte trycktes upp centralt fick varje skolansvarig själv framställa, vilket fick till följd att ett redan fulltecknat arbetsschema blev allt mer pressat.³

5.3 Bibelskolor och kvinnskolor

Många av evangelisterna och äldstebröderna hade lärts upp till lärare genom kortkurser på trettio- och fyrtiotalen, men deras allmänna utbildningsnivå låg långt under den hos de lärare som gått den formella utbildningen på Lemera under femtioalet. Under de första tjugo åren av pingströrelsens utveckling i Burundi följdes det ursprungliga mönstret från Kongo för utbildning av evangelister och äldstebröder: någon bibelstudie- och bönedag per månad och bibelstudieveckor under skolloven. Ibland undervisades också i hygien och andra allmänna ämnen. I början av 1950-talet väcktes tanken på en längre bibelskola. Den öppnades 1952 i Uvira i Kongo. William Bäckman blev rektor. Andra missionärer reste dit för att leda veckolånga bibelstudier. Det beslutades att varje församling skulle bygga ett elevhus i Uvira. Eleverna var »gamla karlar på 30–40 år och beprövade kristna men utan bokliga kunskaper».⁴ Det handlade om den första generationens kristna, som många hade sänts ut som byevangelister, så fort de lärt sig att läsa. Flera av eleverna var äldstebröder från församlingarna i Burundi, bland dem Abednego Madengo och Filipo Bwandike från Kiremba. År 1957 sändes två dit från Kayogoro. Enligt Gösta Werlinder var eleverna väl förtrogna med bibeln, förmodligen den enda bok de studerat under åren. Bäckman satsade framför allt på att systematiskt gå igenom de stora lärofrågorna. Dessutom tillkom undervisning i kyrko- och missionshistoria, enklare

¹ Se t ex AK/LE/H Backlund till S Jansson oktober 1949; protokoll från skolkommitténs sammanträde 1949-01-17.

² AK/LE/T Hälleberg till S Jansson 1949-11-19. Kirundiböcker kom antingen från den danska baptistmissionen i Musema eller anglikanerna i Matana.

³ KA/62/L Classon 1959-01-31.

⁴ KA/24/Rundbrev från T Winberg 1954-02-17, 1954-02-17.

bokföring och räkning, rättstavning och välskrivning och några lektioner i homiletik (textbehandling och predikan).¹

De första åren var kursen inte längre än tre–fyra månader². Vid missionärskonferensen 1956 framhöll Bäckman att skolan borde vara ettårig. Ingen förändring tycks ha ägt rum, eftersom frågan väcktes på nytt två år senare, nu till följd av en begäran från de afrikanska äldstebroderna. De norska och engelska pingstmissionerna hade föreslagit en gemensam tvåårig bibelskola. Något beslut fattades inte, utan en kommitté tillsattes för att utreda frågan.³ I det skriftliga uttalandet i december 1958 från »15-mannakommittén», en missionskommitté som tillsatts inom pingströrelsen i Sverige, föreslogs att kursen skulle bestå av två terminer à fyra månader med två–fyra månaders uppehåll mellan kurserna. Orsaken till det långa uppehållet mellan terminerna var den långa resvägen för de pastorer och evangelister som bodde långt bort.⁴

Någon högre utbildning för pastorer prioriterades inte av flertalet av missionärerna, i enlighet med den tradition man hade med sig från hemlandet. Här fanns dock delade meningar. En del, speciellt bland skolfolket, förespråkade bättre allmänbildning för pastorerna. Andra, och bland dem Thomas Winberg, ansåg att det inte behövdes i det afrikanska samhället.⁵ Vid konferensen 1959 framhöll de ledande pastorerna i Burundi nödvändigheten av att evangelister fick bättre utbildning. De framförde en begäran om en treårig bibelskola. Samtidigt diskuterades en begäran om EAP-skolor. Det bestämdes att öppna en icke-statsunderstödd EAP-skola i Burundi, eftersom församlingarna där lovat att själva ta det ekonomiska ansvaret. Tanken var att där också ha en bibellinje för pastorer och evangelister. I praktiken blev det en gemensam kurs för samtliga elever vid den EAP-skola, som år 1960 startades i Mugara. I början av 1960-talet öppnades en bibelskola i Kayogoro, vilket vi återkommer till.

¹ KA/46/G Werlinder 1955-05-18; KA/45/S Nordlander 1957-08-03; EH 1956 nr 9 s 6.

² KA/24/Rundbrev från T Winberg 1954-06-26; betänkande från 15-mannakommittén 1958-12-10.

³ Protokoll fört vid konferensen i Lemera 22–29 aug 1956 § 29; protokoll fört vid konferensen i Lemera 9–16 juli 1958 § 25.

⁴ Betänkande från 15-mannakommittén 1958-12-10; KA/24/Rundbrev från T Winberg 1954-06-26.

⁵ KA/E Carlsson och M Lagerström till H Gustavson 1957-11-12; FSA/Bäckman /T Winberg till L Pethrus 1961-07-20.

Framväxt av kvinnskolor

I Mugara hade de särskilda kvinnomötena, som Axelia Lundström och Siri Karlsson införde, tidigt också inneburit läsundervisning för kvinnor. Viola Werlinder grundade en kvinnskola i Kayogoro under andra hälften av 1940-talet. I Kiremba fanns en kvinnskola åtminstone från 1950. Antalet ämnen i kvinnskolorna utökades under årens gång till att omfatta förutom kristendom också läsning, skrivning, hygien och räkning. Under 1950-talet infördes sömnad och stickning. Kvinnskolan förestods till en början ofta av en gift kvinnlig missionär. Som exempel kan nämnas: i Mugara Marianne Johansson och Bettan Westman, i Kayogoro Viola Werlinder, Greta Josefsson och Elna Lindholm samt i Kiremba Edit Jansson och Märta Nordlander. I Kayogoro var evangelisten Gideon Ciza ansvarig när det inte fanns någon missionär för det arbetet. År 1953 deltog där ett åttiotal kvinnor. Två burundiska kvinnor, Ruti Barakata och Lea Bankeka, hjälpte till att undervisa.¹

Kvinnoundervisningen låg på de flesta stationerna på eftermiddagarna, tre dagar i veckan. Kvinnorna hade då hunnit klara av morgonens huvudmål och en del arbete på åkrarna. På så sätt kunde de använda samma lokal som någon skolklass haft under förmiddagen. Undervisningen var, för dem som önskade, treårig.² Under femtiotalet började missionen skicka unga kvinnor till en slöjd- och hushållsskola i Bujumbura. Från Mugara sändes Sippora (en annan än den som varit till Lemera) och Elisabeth. Både de och de två kvinnor som därifrån sänts till Lemera fick sin skolgång betald av Axelia Lundströms hemförsamling, pingstförsamlingen i Mullsjö.³ En del av kvinnskolorna fick snart också subsidier, Mugara och Kiremba redan från 1950.⁴

Den fortsatta utvecklingen under 1950-talet

Under 1950-talet kom alltfler lärarutbildade missionärer. Flertalet av dem placerades vid lärarutbildningarna i Lemera. Två av dem, båda småskollärare, kom 1954 till Burundi, Anne-May Eriksson och Inger-Britt Ahlström, den förra till Gishiha och den senare till Kiremba.⁵ För

¹ Intervju med Greta Josefsson 1991-05-02.

² KA/Rapport Annuel 1956.

³ KA/72/A Lundström 1955-11-14.

⁴ KA/28/Subsidierapporter 1950-1961.

⁵ Anne-May Eriksson och I-B Ahlström presenteras i senare avsnitt.

att ge en bild av skolarbetets utveckling under 1950-talet kommer vi nu att se närmare på arbetet i Gishiha. I Gishiha arbetade Anne-May Eriksson tillsammans med bland andra äldstebröderna Musa Muhandanye och Yosia Buhagaze. Lilly Classon fortsatte att hjälpa till fram till mars 1955, då hon avslutade den arbetsperioden. Samma år kom de första egna lärarna, som hade utbildats vid lärarutbildningen i Lemera. En del burundier som arbetat länge som lärare kunde få godkännande av staten för att undervisa. Successivt byggdes en allt mer utbildad lärarkår upp. År 1957 undervisade 10 burundier vid centralskolan. Anne-May Eriksson var också ansvarig för utskolorna, då ca 30. Vid vardagsskolorna där, undervisade ofta en skolpojke som gått ut stationskolan. Dessa skolpojkar fungerade också som »hjelpevangelister». Precis som sin företrädare så använde Anne-May Eriksson helger och skollov till att besöka utskolorna, förse med material och ha lite fortbildning. Hon och Inger-Britt Ahlström gjorde ofta resor tillsammans under loven och besökte varandras utskolor. De hade då också bönedagar med evangelisterna. Vid ett par tillfällen följde Linnea Halldorf, nestorn bland missionens lärare, med dem, till stor glädje och hjälp för de unga missionärerna.¹

Det var ingen skolplikt utan den ansvarige missionären fick ge sig ut på kullarna och leta efter barn, skriva upp deras namn och övertala föräldrarna att sända dem till skolan. I Gishiha var det också svårt att få flickor att komma, varför Anne-May Eriksson satsade speciellt på detta och lyckades öka antalet väsentligt. År 1956 hade två flickor, som gått ut klass fem, gått ett år på *Foyer Sociale*, en utbildning för kvinnor i dåvarande Usumbura. Där lärde de sig också sömnad. De blev nu anställda som timlärare i syslöjden på centralskolan.²

Antalet klasser vid stationsskolorna som erhöll statsbidrag ökade under hela 1950-talet. Förutom de »gamla» stationerna fanns det nu skolor också i huvudstaden Bujumbura och i Nyanza Lac. När samtliga stationskolor blivit statsunderstödda blev det viktigt att också få subsidier till utskolorna. Allt fler dagliga treåriga skolor startades ute i byarna, inte minst på Mugaras och Kirembas utposter. Rut Jansson (dotter till Edith och Harry Jansson) arbetade med att lägga upp undervisning och att ta fram undervisningsmateriel till Kirembas utskolor.³

¹ Arkiv Brunnsparckyrkan Tranås/A-M Eriksson 1956-09-16.

² AK/LE/A-M Eriksson till S Jansson 1956-10-03; intervju med A-M Eriksson 1992-10-07.

³ SLA/H Jansson 1959-11-11.

De fick i många fall rätt till bidrag. Kostnaderna för byggandet av byskolor och lön till byskollärarna/evangelisterna stod oftast den burundiska församlingen för.¹ Mot slutet av femtiotalet planerade missionen att starta en högre lärarutbildning för folkskollärare, en *Ecole Normale*, för att få fram rektorer som kunde ersätta missionärerna.

5.4 Väckelsen under 1950-talet

I början på 1950-talet upplevde pingströrelsen i Sverige en förnyelseväckelse. Stor tyngdpunkt lades på profetior, Jesus återkomst och ett helgat personligt liv. Missionärerna Bettan och Jonas Westman, som 1951 återkom till Sverige efter sin första arbetsperiod, möttes av flera profetiska budskap under sina välkomstmöten i olika församlingar. Enligt budskapen skulle de »få se Guds eld brinna över bergen och över höjderna, över ett resligt folk, och tusenden skulle få uppleva frälsning.» I ett annat talades om »Guds kraft över Urundi ... tusen och åter tusental av hedningar som strömmar in i Guds rike».² Greta och Gideon Josefsson hade liknande upplevelser innan sin utresa till Burundi i mars 1951.³

Väckelsen i Burundi börjar i Mugara

I intervjuerna med missionärer berättas om en stor väckelse i början på 1950-talet. Den berörde alla SFM:s missionsstationer i Burundi. Flera av missionärerna sätter väckelsen i samband med ett påbud från den belgiska staten, att alla vuxna skulle undervisas två gånger per vecka. Som en följd kom en stor skara människor både till utskolorna och till själva missionsstationerna. Det ledde också till ett ökat antal gudstjänstbesökare.⁴ På vissa platser och i synnerhet kring Kayogoro försökte de katolska underhövdingarna att hindra folket att komma till SFM:s skolor.

Breven visar att i Mugara hade något av en väckelse börjat redan 1947. Sven Jansson, som var där på besök skrev i september det året att

¹ KA/46/G Werlinder 1954-10-27.

² Westman s 14, 17.

³ KA/70/Greta Josefsson 1953-03-26.

⁴ KA/45/A Holmström 1953-05-06; FRAJkpg/Anna-Lisa Karlsson till Filadelfia i Jönköping 1951-03-17.

människor omvände sig i så gott som alla gudstjänster. Under åren 1948–1949 nästan fördubblades antalet medlemmar, från 389 till 683. Två år senare var det uppe i över 1 600.¹ Vid en tillbakablick 1952 konstaterade Alma Björk, på besök i Mugara, att

här i Mugara har det varit väckelse i flera år. Man är nästan rädd att tala om det. Tusentals människor samlas i mötena. De har byggt ett tak på pålar som skydd mot solen. De har ingen kyrka här att samla folket i. De har haft två dopförrättningar sedan jag kom hit.²

I Kayogoro hade också antalet omvända börjat öka innan påbudet om undervisning kom. I december 1950 var det vanligtvis ett tiotal som omvände sig under en gudstjänst.³ Under de första månaderna 1951 ökade antalet omvändelser i samtliga församlingar. I september möttes man som vanligt till årskonferens i Lemera, en konferens som blev något utöver det vanliga.

Konferens i Lemera

Missionärerna möttes i Lemera före konferensen. Zelma Pettersson hade då en syn, som hon förmedlade till de övriga. I synen hade hon sett hur missionärerna möttes och hur ett »himmelskt ljus» kom över dem alla. En av deltagarna, Anna-Lisa Karlsson beskriver vad som sedan hände:

Vi hade en underbar vecka tillsammans, ... en förkrosselsens ande utgjuten ... Alla gamla saker blev uppklarade. ... Här ute nöter man mer på varandra ... alltsammans sådant försvann under det dyrbara blodet. ... Profetians ande var i verksamhet och många såg underbara syner, allt var uppfordrande till helig överlåtelse och tjänst innan Jesus kommer.⁴

Från och med fredagen deltog äldstebröder och evangelister, också från Burundi, vilka »fingo smaka utav den underbara förnyelseströmmen»⁵. Under söndagsförmiddagsmötet böjde missionärer och afrikaner tillsammans knä framme i kyrkan för att be om nytt möte med Jesus. Även missionärsbarnen blev berörda och kom fram för förbön, den ene efter den andre.

¹ KA/72/A Lundström till Mullsjö 1949-12-25; årsrapport 1952.

² KA/1/Alma Björk 1952-08-06.

³ FRAJkpg/A-L Karlsson till Filadelfia i Jönköping 1950-12-27.

⁴ FRAJkpg/A-L Karlsson till Filadelfia i Jönköping 1951-09-25.

⁵ Ibid.

Exempel från Mugara, Gishiha och Kiremba

När sedan missionärer, evangelister och äldstebröder kom till sina hemförsamlingar berättade de om konferensen. Från Kayogoro finns en rapport om hur det kunde gå till:

De svarta berättade hur det hade varit och vår lärare steg upp och bad om förlåtelse i församlingen för sin försumlighet mot Guds verk o.s.v. Det var en tändande gnista, första söndagen vi var hemma var vi i kyrkan så gott som hela dagen. På em. skulle vi ha möte som vanligt, men det blev ett bekännelsemöte som varade i fyra timmar.¹

I församlingen i Kiremba hade man haft svårt att få in pengar till evangelisternas löner. Offrandet hade en längre tid visat en nedåtgående trend. Så kom äldstebröderna hem från konferensen i Lemera. Då »fattade det plötsligt eld i församlingen»,² vilket tog sig mycket konkreta uttryck. I juli hade församlingskassan ett underskott på 5 000 francs, vilket i oktober hade övergått i ett överskott på 10 000 francs. Evangelisterna ute i byarna hade dessutom fått löneförhöjning.

I mars 1954 inbjöds alla evangelister och äldstebröder i pingstförsamlingarna Gishiha, Kiremba, Kayogoro och Mugara till bibelstudiedagar i Mugara. Talare var en norsk predikant, Ervik. Mycket av undervisningen handlade om gudomligt helande. Samtidigt praktiserades förbön för sjuka. Bland dem som upplevde helande var en evangelist från Kayogoro, som varit sjuk under många år. En av missionärerna som deltog förmedlade Erviks intryck att »på ingen annan plats har det varit så öppet att frambara trons budskap om helbrägdagörelse som här i Mugara».³

Jonas Westman⁴ kom till Gishiha 1952. Han berättade några år senare om väckelsen:

De kom fram i stora skaror. ... Vi fick mer än en gång – hur underligt det nu än låter – ordna kön för frälsningssökande. Vid något tillfälle stod de svarta i dubbla led från den inre väggen i kyrkan och ända långt ut, långt över allén och på andra sidan. När vi hade samtalat och bett med en omgång frälsningssökande fördes dessa ut på sidan om kyrkan, och nästa led fick tåga in för förbön och frälsning.⁵

¹ FRAJkpg/A-L Karlsson till Filadelfia i Jönköping 1951-09-25.

² KA/45/Nordlander »En hälsning från Kiremba».

³ KA/72/A Lundström 1954-03-28.

⁴ Jonas Westman (1913–1990) och hans hustru Bettan var utsända av Elimförsamlingen i Västerås. De arbetade på olika platser i Burundi från 1948.

⁵ Westman 1958 s 30.

Enligt Westman blev en trollkarls omvändelse början till väckelsen där. Lilly Classon berättar i sin dagbok om möten, där hundratals begärde förbön.¹ Men innan dess hölls i januari 1953 ett »gripande församlingsmöte», där två burundier berättade om drömmar de haft, drömmar som talade om svårigheter och Jesu tillkommelse. Drömmar, speciellt om Jesu återkomst, skulle ofta återkomma under året.² Något som väckte stort uppseende var en lam kvinnas tillfrisknande. Äldstebröderna Petero Ndirabika, Yohana Nisubire och Yosia Buhagaze bad tillsammans med Jonas Westman och andra kristna för henne i flera timmar.³

Den församling som ökade mest, både i siffror och proportionellt sett var Kiremba. Thomas Winberg, då i Uvira, fick 1956 besök av äldstebröder och en evangelist från sitt gamla arbetsfält i Burundi. Winberg berättade i ett brev att

våra bröder talade om att Gud gör härliga under bland dem där på Kilemba-fältet, sjuka helas, och onda andar utdrivas, avfallingar upprättas, hedningar frälsas och Herren renar och helgar sitt folk. Man blev så glad och gripen att se de kära bröderna som man kämpat åtskilligt tillsammans med, se dem sunda och friska i anden och fulla av tro och förtröstan.⁴

Vad som här nämns om andeutdrivning och fysiskt helande återkommer i brev från alla missionärerna. Också skolelever berördes av väckelsen. Viola Werlinder berättade från Kiremba att »Jesus döpt flera av skolbarnen i Anden ... Inger-Britt kom just strålande o salig. Det hade varit så underbart på kristendomstimmen i skolan. Anden hade fallit och Gud talat och en hel del bekände ... [sådant] som de gjort.»⁵ År 1959 konstaterades att 70–80 % av eleverna blev frälsta och döpta.⁶

Tillväxten gjorde att arbetet delades upp så att ett antal utposter fördes samman till ett område med gemensam församlingsdag med dop på den plats som blev huvudort i just det området. Burundiska äldstebröder/pastorer var ansvariga för var sitt område.⁷

¹ KA/62/L Classon dagbok 1953-03-01, 1953-05-05.

² KA/62/L Classon dagbok 1953-01-18.

³ Westman 1958, kap. 8.

⁴ PVA/Winberg till Vetlanda 1956-05-17. Äldstebröderna var förmodligen där som elever vid bibelskolan.

⁵ KA/46/V Werlinder 1955-03-22.

⁶ KA/33/A Holmström 1959-11-25.

⁷ SLA/H Jansson 1959-11-11.

Väckelsens insida

Väckelsen kännetecknades av mycken bön, lovsång och andliga upplevelser. I mars 1953 besökte Viola Werlinder Gishiha och berättade om en gudstjänst, där många skakade under Guds kraft och talade i tungor. Lazaro Samiye från Kayogoro framhöll att det typiska för väckelsen var att så många blev andedöpta.¹ Drömmar och syner spelade stor roll som förmedlare av budskap från Gud. Ofta handlade de om Jesu återkomst och att Jesus hade vunnit seger.² Att regelbundet ta emot budskap från Gud i drömmen betraktades som en nådegåva, precis som i den östafrikanska väckelsen. Drömmar skulle också framöver komma att spela stor roll inom pingströrelsen i Burundi. Simon Pettersson, missionär i Kongo, kom till Kayogoro i maj 1951 och undervisade om bön och fasta, vilket burundierna, särskilt evangelisterna, började praktisera.³

Vad som också blev viktigt var att bekänna ouppklarade synder av olika slag. I Kiremba bekände äldstebröder, evangelister och församlingsmedlemmar synder som kunde ligga långt tillbaka i tiden.

Det var en underbar syn att se dessa kära bröder i förtvivlan gråta över att de kunnat stå framför kristna och hedningar och undervisat dem om Guds Ord, när de själva hade ouppklarade synder på sitt samvete. Det var inga grövre synder de hade begått ... en bekände att han ljugit för missionären ... att han älskat jord och värld framför Herren ...⁴

Den ene efter den andre kom fram och när de stod där så föll den helige Ande över dem »så att de profeterade, grät och jublade om vartannat.»⁵

Också vanliga församlingsmedlemmar ville bekänna sina synder. En del kvinnor erkände att de skrikit för att ge intryck av att de varit andligt välsignade. Ofta ville man bekänna allt som kunde tänkas stå i vägen för upplevelsen av ett andedop.⁶

Problem

Alma Björk funderade i ovan nämnda brev om svårigheterna att »hålla ihop en sådan stor församling». Det var inte utan orsak. Samtidigt som

¹ KA/46/V Werlinder 1953-05-01; intervju med L Samiye 2000-03-06.

² KA/62/L Classon dagbok 1953-01-26, 1953-12-04, 1953-05-31, 1953-06-07.

³ FRAJkpg/A-L Karlsson 1951-05-07.

⁴ KA/45/Nordlander, »En hälsning från Kiremba».

⁵ Ibid.

⁶ KA/45/S Nordlander 1955-12-07.

det rapporterades om väckelse från Mugara, så nämndes det också att »en del ta steget tillbaka och lämna Guds väg».¹ Gösta Werlinder i Kiremba beskrev 1953 som »ett nådens år i Urundi» med nästan tusen-talet döpta i Kiremba. Enligt hans uppfattning behövdes »en andeut-gjutelse, så att det inte bara blev en tillväxt på bredden.»² Dessutom framhölls avsaknaden av tillräcklig undervisning. Många av de nyom-vända bodde långt bort och kom till centralkyrkan enbart till stor-söndagarna. De var inte läskunniga och kunde inte läsa bibeln. Det var evangelisternas uppgift att ta väl hand om de nya och att undervisa dem. Problemet var att dessa byevangelister visste »så försvinnande lite själva».³ Sträng församlingstukt tillämpades och medlemmar som inte fyllde kraven, »ställdes åt sidan», dvs uteslöts.⁴ Orsakerna till ute-slutandet kunde vara otukt eller att man tillfrågat spåmän/trollkarlar när en familjemedlem drabbats av sjukdom, eller bruk av alkohol-haltiga drycker eller stöld. Den som då bekände detta inför försam-lingen blev förlåten och fick efter en tid åter komma in i gemenskapen. Mot slutet av 1950-talet påpekades också att en del kristna affärsmän hade gripits av »materialismens andemakt» och släppt sitt församlingsenga-gemang.⁵

Nu kommer kvinnorna och de äldre

Under 1950-talet döptes många fler vuxna kvinnor och män än tidigare då det mest handlat om barn och unga. Mot slutet av 1950-talet kom också de mycket äldre. Alda Holmström skrev 1957 från Kiremba att

Barn, ungdomar och medelålders har vi ju haft förr, men att se de gamla hedningarna, män och kvinnor, komma stapplande fram och böja sig vid korset för att mottaga frälsning är en syn som fyller hjärtat med glädje och ögonen med tårar.⁶

Väckelsen grep inte minst kvinnorna. I Kayogoro hade kvinnorna tidig-are inte brukat komma på veckobönemötena, nu var där nästan lika

¹ KA/72/A Lundström 1952-12-17.

² KA/45/G Werlinder till Nordlander 1954-01-20.

³ FRAJkpg/A-L Karlsson 1952-12-25.

⁴ KA/62/L Classon dagbok 1953-04-05.

⁵ KA/62/L Classon dagbok 1953-04-05, 1954-06-23; FRAJkpg/A-L Karlsson 1957-11-27.

⁶ KA/72/A Lundström till Mullsjö 1953-12-30; KA/69 Alda Holmström till Norrköping 1952-07-16, 1957-05-23.

många kvinnor som män.¹ Tidigare hade missionärerna klagat över att kvinnorna var svåra att nå. Nu ökar antalet kvinnor markant. Mot slutet av 1950-talet är de i majoritet inom rörelsen. Från att ha varit 1 332 år 1950 blir de 14 593 år 1960. Männerna ökar under samma tid från 1 752 till 11 717. I Mugara, där kvinnorna hela tiden varit en stor grupp, blir de fler än männen redan 1952, i Kiremba 1953 och i Gishiha 1955. I Kayogoro blir de ungefär lika många 1956, därefter saknas uppgifter därifrån. I de två yngsta församlingarna, Nyanza Lac och Bujumbura dominerar männen i antal fram till 1959. Även om man tar hänsyn till att alltfler flickor och unga kvinnor nu fick gå i skolan, så förklarar inte det ensamt denna starka tillväxt. Pojkarna/de unga männen utgjorde fortfarande minst 2/3 av elevkåren vid de centrala skolorna. På utposterna kunde andelen flickor/kvinnor vara något högre.² Det som kännetecknade väckelsen attraherade särskilt kvinnorna.

Orsaker till väckelsen

En orsak till väckelsen var, som nämnts ovan, statens påbud att alla vuxna skulle få undervisning två gånger per vecka. En annan orsak var att människor fick se en kristendom, där mycket hände i deras och andras liv. Det handlade om helande, andedop, befrielse från besättelse, drömmar och syner. Sven Nordlander³ tyckte att de upplevde Apostlagärningarna varje vecka. Människor såg konkreta läkedomunder och upplevde att de nu kunde ha direktkontakt med Gud.⁴

När det i missionärsbrevens talas om befrielse från andebesättelse rör det sig nästan uteslutande om kvinnor, vilket är värt ett närmare studium.

¹ FRAJkpg/A-L Karlsson 1951-09-25.

² KA/Årsrapporter 1950–1960. Något fel tycks föreligga i Kirembas rapport från 1960. Trots att 338 kvinnor döptes minskade antalet med 324. Även en del andra år ger osäkra intryck – i Nyanza Lac går antalet män tillbaka mot slutet av 1950-talet. I båda fallen gäller ändå att antalet döpta fortsätter att öka.

³ Sven Nordlander (1909–1990) var pingstevangelist och församlingsföreståndare i norra Sverige innan han av pingstförsamlingen i Kumla 1949 sändes till missionsfältet tillsammans med sin hustru Märta (1910–1998) som också varit pingstevangelist i norra Sverige, först ensam och sedan, efter giftermål, tillsammans med Sven. Efter språkstudier i Sverige och i Belgien sändes de av pingstförsamlingen i Kumla 1949 till Cyangugu, Rwanda, där de under ett år var husmor och husfar på Svenska skolan där. De arbetade sedan i Kiremba och i Kayogoro, med avbrott för Sverigevistelser av olika längd, fram till 1976. (EH 1959 nr 37 s 19; EH1970 nr 7 s 27; Svensson 2000 opubl.)

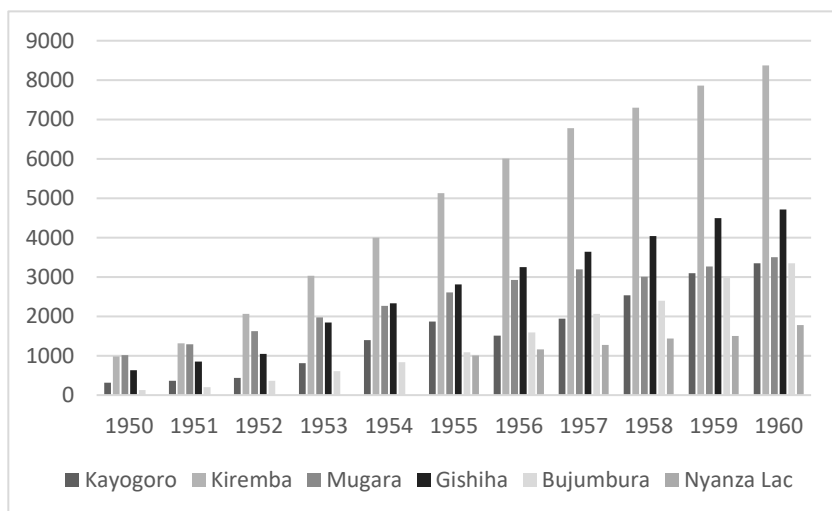
⁴ Se FRAJkpg/A-L Karlsson 1952-12-25, 1957-12-29; KA/45/S Nordlander 1957-04-10.

um, men inte är möjligt här. Tydligt är dock att kvinnorna kom i centrum på ett helt annat sätt än tidigare och vittnade sedan om ett förvandlat liv. Vid flera tillfällen berättas också om kvinnor som först efter förbön kunnat föda.¹

En bidragande orsak var också de naturkatastrofer som inträffade. Både i Gishiha och Kayogoro ägde svåra jordbävningar rum i januari 1952. Det fick människor att komma till kyrkorna för att omvända sig. Vid första gudstjänsten efter jordbävningen i Kayogoro var det Anna-Lisa Karlssons uppgift att inbjuda till frälsning. Hon behövde inget säga, de tycktes ha väntat på att få gå fram. Många av dem hade i årtal gått i kyrkan utan ha kommit till något avgörande.²

Den kvantitativa utvecklingen

Med hjälp av årsrapporterna kan vi se vad som kvantitativt skedde på de olika orterna under 1950-talet. Pingströrelsen i Burundi ökade från 5 020 medlemmar år 1950 till 25 198 år 1959, året innan missionärerna överlämnade ansvaret för församlingarna till de burundiska pastorerna. Diagrammet nedan visar utvecklingen på de olika orterna. Att Kayogoro minskade mellan 1955 och 1956 berodde på att Nyanza Lac blev en självständig församling.

¹ Se t ex KA/62/L. Classon dagbok 1953-07-11, 1953-08-09, 1954-05-23.

² FRAJkpg/A-L Karlsson 1952-2-01, 1952-02-18.

Nya kyrkor byggs och bekostas till största delen av församlingsmedlemmar

1950-talet blev också kyrkobyggnationernas årtionde. Det var bara i Kiremba som en stor kyrka hade byggts av bränt tegel under fyrtioalet. På de övriga platserna hade de existerande kyrkorna av soltorkat tegel byggts till. Nu förslog inte heller dessa tillbyggnader, minst av allt vid församlingsdagar eller stora helger. Vid julottan i Kiremba 1954 stod en man med stark stämning i porten och ropade ut till dem som satt utanför vad som sades inne i kyrkan¹. Situationen var likadan i alla församlingarna. Åren 1956–1957 byggdes två stora sidokapell till i Kiremba, vilket mer än fördubblade kyrkans yta.

Den nya kyrkan i Mugara, med plats för 3 000 besökare, invigdes 1956. Året dessförinnan hade den gamla kyrkan rasat ihop. Under en rad av år hade församlingsdagens gudstjänster hållits utomhus. Under regntiden fick de mer än en gång ställas in. Helge Westin² var byggmästare i Mugara och hjälpte också senare till i Gishiha. Han hade kommit till Mugara tillsammans med sin fru Sara 1951 och de blev kvar där till 1959. I Gishiha hade Jonas Westman i mars 1956 lagt grunden till den nya kyrkan. Den blev klar och invigdes i september samma år. Men redan tre år senare var den för liten för att rymma hela församlingen.³ Samtidigt arbetades det hårt också i Kayogoro under Sven Nordlanders ledning. Där ägde invigningen av den nya kyrkan rum i mars 1959.

Redan på fyrtioalet bidrog församlingsmedlemmarna och ibland icke-troende grannar till byggandet av skolkapellen på kullarna. Under 1950-talet började de stå för alla kostnader på utposterna⁴. Det som skedde vid själva »huvudstationen» betraktades mer som missionärernas ansvar. Nu skedde en stor förändring genom att dessa församlingar tog huvudansvaret för insamlingen till kyrkbygget på central-

¹ KA/46/V Werlinder odaterat brev om julen 1954.

² Helge Westin (1909–1996) och Sara Westin (1906–1989) kom år 1945 till Kongo där de gjorde sin första arbetsperiod i Machumbi. De hade båda tidigare gått bibelskola och arbetat som evangelister inom pingströrelsen i Sverige. De läste språk först i Stockholm för Osmin Halldorf och sedan i Belgien. Umeå pingstförsamling blev utsändande församling. (Intervju med Helge Westin 1992-06-08.)

³ KA/57/A-M Eriksson 1956-03-20, 1956-09-16; KA/S-G Andersson till Alingsås 1958-09-23.

⁴ Se t ex KA/33/A Holmström 1958-12-31.

Invigning av kyrkan i Mugara.

orten. I Mugara offrade församlingen år 1955 114 000 francs. Ungefär 56 000 gick till evangelistlöner och resten till lokalbygget.¹ Samtidigt kom en del bidrag från Sverige. Detsamma gällde församlingen i Kiremba. Förutom det som offrades under mötena och bidragen från missionärernas hemförsamlingar, så gav alla lärare och evangelister där hela sin månadslön i augusti 1958 till byggnadsarbetet.²

Församlingen i Kayogoro ville försöka att helt bekosta kyrkan själva. En arbetsdag kunde tre till fyrahundra kristna bära sten och sand och vara hantlangare. Varje församlingsmedlem skulle arbeta två dagar i månaden eller betala 30 francs (ca 3 kronor). En liten skara elever från första klass kom till Anna-Lisa Karlsson för att be om arbete. Lönen skulle gå till kyrkbygget. Sven Nordlander skrev i maj 1958 att

större delen av församlingen är ivriga arbeta för Guds hus, gamla gubbar o gummor kommer dag efter dag och bär tegel och murbruk och sjunger och prisar Gud. T.o.m. de som varit uteslutna ur församlingen länge kommer och vill arbeta. De menar att rätt som det är kommer de tillbaka och då vill de veta att även de dragit sitt strå till stacken.³

I mars 1958 sålde församlingen en del av de tegel man slagit för att få in medel. En viktig inkomstkälla i trakten var kaffeodlingarna. Det året

¹ KA/72/A Lundström 1955-12-28.

² KA/33/A Holmström 1957-05-23, 1958-12-31.

³ KA/45/S Nordlander 1958-05-18.

blev skörden dålig. Församlingen fick då några tusen kronor i bidrag från missionärernas hemförsamlingar i Sverige och Schweiz.¹ En viss påtryckning utövades för att få alla att betala sin del. I äldstemötet i januari 1959 bestämdes att de som inte hade betalat sin andel innan torrtiden skulle inte få gå in i den nya kyrkan.

I Gishiha skedde också en formlig uttaxering i församlingen för att kunna ersätta kyrkan som invigts 1956. På församlingsmötet i maj 1959 beslutades att förutom tionde skulle varje man ge 50 francs (ca 5 kronor) till kyrkbygget. Det motsvarade ungefär fem dagslöner. Varje kvinna skulle bidra med 25 francs. Man räknade med att kunna börja bygga efter 3–4 år, men började omgående slå tegel. I september samma år hade församlingen samlat in 5 000 kronor.² Det skulle dröja innan kyrkan byggdes. Ett par år in på 1960-talet prioriterades i stället bygget av en sjukstuga med ett litet BB. Då användes de tegel man slagit för kyrkbygget. Kyrkbygget startade i februari 1965 under Helge Westins ledning. Han avlöstes som byggmästare av Sven Nordlander. Kyrkan invigdes i maj 1966.³

5.5 Pingströrelsen får fäste i Usumbura/Bujumbura

Under 1930- och 1940-talen arbetade pingstmissionen enbart på landsbygden i Burundi. Vid samtalsmötet under årskonferensen 1946 beslutades att begära ett område i Usumbura som senare blev huvudstad under namnet Bujumbura. Usumbura grundades som en tysk militärförläggning år 1897 och var tysk residensstad fram till 1912. Den ligger vid norra änden av Tanganyikasjön, inte långt från gränsen till Kongo-Kinshasa. Slätten närmast sjön var tidigare inte lika mycket bebodd som bergsbygderna. Vissa områden var hårt drabbade av tsetseflugan och bergsborna upplevde slättklimatet ohälsosamt. Kungadömet Burundis centrala områden låg i provinsen Muramvya, där också den viktigaste kungliga bosättningen fanns. För de belgiska myndigheterna blev Usumbura som staden då hette, säte för den gemensamma förvaltningen av Ruanda-Urundi. Guvernören var bosatt där. Däremot

¹ FRAJkpg/A-L Karlsson 1957-11-27; KA/45/S Nordlander 1958-03-10, 1958-10-06.

² KA/S-G och F Andersson till Alingsås 1958-09-23, 1959-05-26, 1959-09-22.

³ KA/69/I B Ahlström 1966-05-09.

var den inte residensstad. Kungen hade sitt viktigaste residens strax utanför Gitega, där också det dåvarande Urundis belgiske resident (högste belgiske tjänsteman i landet) bodde.

Redan i början av 1900-talet var Usumbura ett viktigt handelscentrum med en stor och livlig marknad. Till det bidrog dels dess läge vid Tanganyikasjön, dels dess strategiska läge i relation till Kivuprovinserna i väster och Rwanda i norr. På 1940-talet hade staden ett stort sjukhus, dit de svenska missionärerna i hela regionen kom vid sjukdom eller för att föda barn. Vid årsskiftet 1957/1958 bodde i Bujumbura 46 080 afrikaner, 874 asiater och 3 489 européer.¹ I Bujumbura rådde bostadssegregation. Vissa bostadskvarter var reserverade för den vita befolkningen och andra för afrikaner. Flertalet av de senare bodde i vad som på svenska-franska kallades »Belgebyn». Där bodde inte enbart burundier utan också många som flyttat dit från Kongo på grund av arbetstillfällena i staden. Andra delar av staden dominerades av indier och deras butiker.

SFM börjar arbeta i Usumbura/Bujumbura

Redan 1936 kom en evangelist från SFM:s Kongofält till en by utanför Bujumbura, längs vägen till Uvira. Evangelisten hade i en dröm sett en man i en by ett par mil in i Burundi som bett honom komma och predika för dem. Dagarna innan hade det bestämts att evangelisten skulle gå till en annan plats, men nu ändrades det beslutet och »han fick gå dit han kände Guds kallelse».² Vid den första gudstjänsten ville tjugo omvända sig. Den lokale hövdingen var positiv till evangelistens ankomst. Han var själv läskunnig och hade redan kommit i kontakt med protestantisk mission. Efter att ha fått ett Nya Testamente ska han ha sagt: »Den lära som förbjuder folk att dricka, det är den rätta läran, det har jag själv sett i den här boken.»³ Tyvärr har det inte gått att spåra den fortsatta utvecklingen just där. William Bäckman, missionär i Uvira, som berättade om evangelisten uppgav inte något namn på platsen.

Vid de svenska pingstmissionärernas samtalsmöte i Uvira i augusti 1946 beslutades att begära arbetstillstånd i Usumbura. Tanken var att

¹ AK/Le Ruanda-Urundi – rapport från de belgiska myndigheterna 1958.

² KA/38/W Bäckman 1936-05-01.

³ Ibid.

också evangelisera bland stadens europeiska befolkning.¹ Tillståndet för Bujumbura skulle komma att dröja ett par år. En av svårigheterna var att finna en lämplig tomt. En annan orsak var att den protestantiska alliansen inte ville att pingstmissionen skulle uppta verksamhet i huvudstaden. Däremot upplevde svenskarna att de belgiska myndigheterna var beredda att ge tillstånd.² Den protestantiska alliansen hänvisade till *comity*-principen om att olika protestantiska missioner inte skulle arbeta inom samma område. Deras förhoppning var att där bedriva ett gemensamt arbete, i linje med de planer på en förenad protestantisk kyrka, som de diskuterade sedan några år tillbaka.³ Enligt Bäckmans uppfattning var staden »utan ett verkligt evangelium». Där fanns en amerikansk mission, men den förkunnade »varken dop, andedop eller nattvard». Pingstmissionärerna ansåg därför att de behövdes och var inte beredda att acceptera *comity*-principen. Bäckman framhöll att »då vi inte är medlemmar av dem [Protestantiska Alliansen], så hava vi ju samma rättigheter som de, att arbeta överallt där vi ha möjlighet att komma in».⁴

I mars 1948 var situationen helt förändrad. William Bäckman meddelade att alliansen hade ändrat sig. Den omnämnda amerikanska missionen skulle lämna Bujumbura. De olika missionernas ledningar i respektive hemländer bejakade inte tanken på en enad kyrka. Bäckman hade haft samtal med danska baptistmissionärerna N P Andersen och Immanuel Christensen samt två från deras missionsledning, vilka just då besökte landet. Danskarna var eniga om att man inte skulle hindra SFM att börja i Bujumbura.⁵ I början av 1949 anlände ett brev från anglikanen Dr Stanley Smith, i vilket han å Alliansens vägnar hälsade dem välkomna till »det myckna arbetet i Usumbura».⁶ Vid missionskonferensen i augusti 1948 föreslogs att Gösta och Vera Palmertz

¹ Protokoll samtalsmöte Uvira 1946-08-27 §9. Samtidigt togs liknande beslut för arbetet i Kongo. Där gällde det Costermanville/Bukavu.

² KA/2/W Bäckman till G Palmertz 1947-12-04; DDBA/XVI/H3/4.6/H Jensen 1950-08-08.

³ Se avsnittet SFM och Protestantiska Alliansen i Burundi 1935–1960 (s 147 nedan).

⁴ KA/2/Bäckman till Palmertz 1947-12-04.

⁵ KA/2/Bäckman till Palmertz 1948-03-11.

⁶ KA/2/G Palmertz 1949-01-20. Stanley Smith var ordförande i *Alliance des Missions Protestantes du Ruanda-Urundi*.

skulle leda det arbetet.¹ Makarna Palmertz² var då på väg ut till missionsfältet med båt. De var båda erfarna missionärer, som arbetat i Belgiska Kongo sedan 1931 respektive 1929. När de denna gång reste ut, gjorde de det med avsikten att grunda en ny missionsstation. Deras församling hade därför fått tillstånd att föra ut 15 000 kronor från Sverige. Men de visste inte var den nya stationen skulle ligga. Nu möttes de av missionärskårens önskan. Palmertz själva var först något tveksamma. Deras tanke hade varit att få börja arbete på »en fullkomligt obruten teg». I Bujumbura fanns fortfarande den amerikanska missionen kvar, och dessutom hade pingstmissionärerna i Uvira möten där. Palmertz, som sedan tidigare hade goda relationer till Alliansen, ville inte gärna börja där det redan fanns protestantisk mission. Men inför beskedet att den amerikanska missionen skulle lämna Bujumbura ändrade makarna sig. SFM hoppades att få överta missionsstationen, som låg strax utanför staden. Däremot ville man bygga skola och kyrka på den plats man sökt inne i själva staden, i stadsdelen där det bodde afrikaner. I församlingen i Västerås bad man för sina missionärer och deras rätta placering och upplevde att de skulle till Bujumbura.³ Mot slutet av 1948 fick SFM tillstånd att bygga kyrka och skola i den afrikanska stadsdelen. Men där fick inga missionärer bo. Pingstmissionen fick inte överta den amerikanska missionens hus utan i stället köptes en tomt på fyra hektar för 1 800 kronor. Området låg i Kanyosha, söder om staden, längs vägen mot Rumonge.⁴ Det skulle med tiden bli administrativt centrum för pingstmissionen i Burundi.

Regelbunden verksamhet och byggnationer

Missionärer och evangelister från Uvira hade sedan en längre tid haft friluftsmöten i staden tillsammans med en grupp kristna som bodde där. Två av de kristna var Yusefu Kasengo och hans hustru Kristina, i vars hus samlingarna för de troende till en början hölls och där den nya

¹ KA/2/Brev S Jansson 1948-09-20.

² Vera Palmertz f Karlsson, (1904–1986), hade varit evangelist i Hälsingland och därefter studerat franska i Schweiz. Hon började arbeta i Kongo 1929, gifte sig 1931 med Gösta Palmertz (1905–1962), som det året kom till Kongo, också han evangelist. Båda hade studerat vid missionsskolan i Högsby. De var utsända av Elimförsamlingen i Västerås. (EH 1964 nr 19 s 25.)

³ KA/2/G Palmertz 1949-11-20; KA/2/Brev L Edvardsson 1949-11-17.

⁴ KA/2/G Palmertz 1948-12-14.

församlingen senare bildades.¹ Till en början fortsatte verksamheten att ledas från Uvira. Tillsammans med äldstebroderern Yakobo (från Uvira) hade Palmertz friluftsmöten varje vecka i stadsdelen Buyensi och/eller Belge byn. Buyensi var en afrikansk stadsdel, där det bodde många muslimer. Dessutom hölls gudstjänst för soldaterna i militärförläggningen en morgon i veckan och regelbunden verksamhet i fängelset. Efter ett friluftsmöte kunde de sälja upp till 50–60 exemplar av pingsttidningen på swahili, *Shahidi ya Kweli*. Missionärerna mötte en välvillig inställning från myndigheterna. En klubblokal i stadsdelen Belge byn uppläts gratis åt dem.²

I augusti 1949 var alla tillstånd klara. Palmertz började bygga boningshuset. De hyrde under tiden en bostad i det centrala Bujumbura. Hyran var hög, inte minst med tanke på den låga missionärlönen. Kostnaden för byggnationen skulle dock också visa sig högre än beräknat. En okvalificerad arbetare kostade i staden ca 14 gånger mer än vid en missionsstation på landsbygden. Dessutom fick man inte bygga lika fritt. Alla ritningar skulle godkännas av statens arkitekt, en svensk, greve Stenbock. Han kom också med ändringsförslag till Palmertz ritning, så att huset skulle få ett »snyggare utseende från vägen».³ I den stunden anade nog ingen vilka negativa konsekvenser det husbygget skulle leda till, i form av en negativ debatt i tidningen *Dagen* kring missionens »lyxbygge». Den debatten kommer att behandlas mer utförligt längre fram. Ett av rummen gjordes extra stort för att kunna användas som möteslokal för européer.⁴ Gång på gång tog det slut i kassan. I Sverige gällde alltså hårda valutarestriktioner. I september devalverades den svenska valutan med 30,5 %. Det jämnades ut något av att Belgien genomförde samma åtgärd, men missionärernas löner sjönk ändå med 18 %.⁵ Palmertz tvivlade ibland på att de kommit till rätt plats men möttes av uppmuntrade ord från hemförsamlingen.

Samtidigt med byggnationerna möttes man till olika samlingar varje veckokväll. En kväll var det speciellt möte för de nyomvända. En annan var det möte på fängelset. På söndagarna hölls tre möten. Några män, som kom från Nedre Kongo och där tillhört en annan mission, bildade

¹ KA/2/G Palmertz 1949-04-02, 1949-08-14; A-L Andersson till V Palmertz 1966-05-11.

² KA/2/G Palmertz 1949-04-02, 1949-08-14, 1949-04-09; KA/2/V Palmertz 1949-06-04.

³ KA/2/G Palmertz 1948-12-04, 1949-08-14.

⁴ KA/2/G Palmertz 1950-12-07.

⁵ KA/2/L Edvardsson 1949-10-04.

en sångkör och sjöng under gudstjänsterna. I september 1949 började missionens skola, dels i den lånade klubblokalen och dels i fängelset. Ruth Larsson¹ blev ansvarig för skolarbetet. I december hölls den första julottan någonsin i Bujumbura. Den lånade lokalen pyntades med palmkvistar och längst fram ställdes ett litet cederträd, för att tjäna som svensk julgran. Efter julottan var det dags för dop i Tanganyikasjön. Elva personer, av dem var fyra soldater, döptes i Tanganyikasjöns vågor, vilka gick ganska höga just den dagen. Palmertz konstaterade i ett brev att de fiskare som från sin kanot bevakade att inga krokodiler kom för nära aldrig behövde ingripa.² Totalt döptes 66 personer år 1949 och församlingen hade 105 medlemmar.

Arbetet expanderade också utanför staden. I december hade man öppnat tre utposter. Människor kom från byarna i bergen ett par mil utanför staden och bad om lärare till sin hemtrakt.³ Tydligt förstod man väl betydelsen av skolutbildningen. Närheten till Bujumbura spelade säkert in. Den lilla församlingen fortsatte att växa och arbetade ivrigt för att vinna andra människor för Gud. I december 1950 berättade Gösta Palmertz stolt för sin hemförsamling i Västerås att församlingen betalade lönerna för sex evangelister. Den evangelist som hjälpte Ruth Larsson i skolarbetet bekostades av missionens kassa. Kanske betraktades skolarbetet mer som en del av missionens arbetsuppgift än som församlingens ansvar.⁴ Följande år sändes evangelister till Lemera för att gå missionens lärarutbildning där. Skolan inne i staden fortsatte hela tiden att växa. Ruth Larsson hade 1951 hjälp av flera lärarevan- gelister. Då skollokalerna invigdes 1953 fanns där sex skolklasser. Några av dem hade hållit till i kroglokaler, vars ägare lånat ut dem under dagtid.⁵ Ruth Larsson avlöstes då i skolarbetet av Karin Söderberg⁶.

¹ Ruth Larsson (1908–2005) var utsänd av Sionförsamlingen i Smålandsstenar, som var hennes hemort.

² KA/2/G Palmertz 1949-08-14, 1949-12-30.

³ KA/2/G Palmertz 1949-08-14, 1949-12-30.

⁴ KA/2/G Palmertz 1950-12-07.

⁵ *Dagen* 1953-10-23.

⁶ K Söderberg (1911–1995) föddes i Timrå, döptes i Filadelfia Stockholm 1930, gick bibelskola, arbetade som evangelist, gick språkkurs för Osmin Halldorf, en RK-kurs om olycksfall och en kurs i sömnad. Utresa 1945 till Uvira, skolarbete; utsänd av Filadelfia Stockholm. Arbetade också i Rwanda och Kongo fram 1964. (KA/odaterad intervju med Söderberg.)

Första större lokalen i Bujumbura.

I stället för att bygga en kyrka lät Palmertz bygga en samlingslokal i anslutning till de tre skolorna som nu uppfördes. Möteslokalen stod missionen för, men till skolorna bidrog staten med 70 % av kostnaderna.¹ Allt var klart för högtidlig invigning i oktober 1953. Då deltog Belgiska Kongos vice generalguvernör, missionens representant Thomas Winberg, äldstebröder från de olika pingstförsamlingarna och representanter från andra protestantiska missioner. Från Palmertz utsändande församling, Elimförsamlingen i Västerås kom pastor Ivar Skoglund. Telegram hade anlänt från Burundis kung och Kongos generalguvernör.²

Utanför staden växte arbetet till i rask takt. I januari 1952 fanns det redan tjugo utposter. De förestods av lärarevangelister. Gösta Palmertz åkte till dem i bil tillsammans med evangelisten Yakobo Idi. En del av dem var snart så stora att »storsöndagar» förlades dit. Vid ett sådant stormöte i juni 1952 på en utpost 50 km söder om Bujumbura döptes 42 personer i vatten, »många av dem fyllda av den helige Ande och talade i tungor och prisade Gud».³ Även inne i staden tillväxte arbetet, om också i mindre omfattning. Under pingstens möten räckte lokalen där inte till.⁴

¹ KA/2/G Palmertz 1950-12-07, 1952-01-12.

² *Dagen* 1953-10-21; EH 1953, nr 46 s 86.

³ KA/2/G Palmertz 1952-06-12.

⁴ *Ibid.*

Debatt om lyxmission

Palmertz hus. Alice Kjellbergs album.

Att stadsarkitekten i Bujumbura hade vissa krav på missionsstationens yttre utformning skulle få oanade konsekvenser. I början av 1952 besökte missionssekreterare Samuel Nyström pingstmissionens arbetsfält i Centralafrika. Samuel

Nyström hade själv varit missionär i Brasilien under pingstmissionens pionjärtid där. Det hade varit en tid då pingstmissionärerna där levde under mycket knappa omständigheter. Det hände också att de överlevde tack vare hjälp från brasilianare. Hans minnesanteckningar från resan till Centralafrika visar att han ansåg att missionärerna i Centralafrika hade en alltför hög levnadsstandard i jämförelse med afrikanerna.

En intensiv debatt bröt ut året därpå. Det hela utvecklades till något av en strid mellan å ena sidan pingstförsamlingen i Västerås, utsändande församling för Palmertz, och Lewi Pethrus och Samuel Nyström å den andra. Debatten fördes framför allt i *Dagen*. Frågan om den fria lokala församlingen – i detta fall Västerås – rätt att själv utforma sin mission, aktualiserades. Palmertz anklagades för att ha byggt en lyxbostad. I insändare och på ledarsidor ifrågasattes hur medel som insamlats till missionen användes.¹ Som alltid i debatter kom olika frågor upp. Det är intressant att notera att Pethrus framhöll att den »infödda församlingen» borde stå som ägare till vad som skänktes till missionen. »En onödigt pampig missionsstation» kunde bli en nagel i ögat och bli orsak till angrepp på missionen. Detta var extra viktigt eftersom »Den kommunistiskt befryndade nationalistandan har i en sådan byggnadsmetod ett utmärkt agitationsmedel mot de vita».² Debatten om lyxmission berörde djupt pingstmissionärerna som arbet-

¹ *Dagen* 1953-10-10, 1953-10-13, 1953-10-15, 1953-10-21, 1953-10-22. Debatten berörde också samtida byggnationer i Kongo och Tanganyikaterterritoriet.

² *Dagen* 1953-10-10.

ade i Kongo/Ruanda-Urundi. De upplevde sig orättvist anklagade och uttryckte sin upprördhet i breven till Sverige.

Debatten fortsatte under det första halvåret 1954. I mars inbjöd församlingen i Västerås Lewi Pethrus och Arne Petterson¹ för att »tala om de svåra anklagelserna mot» Gösta Palmertz och andra missionärer.² Så småningom lade sig diskussionsvågorna. Vid missionskonferensen i Stockholm på hösten samma år framhöll Pethrus det strategiskt viktiga i att bygga i en sådan stad som Usumbura. Mindre än tio år senare skulle Svenska skolan, skolan för missionärsbarnen, flytta in i byggnaden. Gästhus uppfördes. Missionärer kom under de följande decennierna också från de angränsande länderna för att hälsa på sina barn eller göra uppköp i Bujumbura, som då hade blivit regionens främsta handelscentrum.

I dagsläget finns det inte längre något underlag för en missionärsbarnskola. Den gamla missionsstationen plus de byggnader som under årens lopp uppförts på området tjänar nu som konferens- och utbildningscentrum för pingströrelsen i landet.

Goda relationer till de lokala myndigheterna och till den Protestantiska Alliansen

Från första början utvecklades ett gott samarbete mellan de nyanlända missionärerna och de lokala myndigheterna i Bujumbura. Pingstmissionen fick låna kommunala lokaler och bedriva arbete på militärförläggningen och i fängelset. Som vi tidigare sett deltog vice generalguvernören vid invigningen av lokalerna i centrala Bujumbura 1953. I augusti 1952 inbjöds Palmertz till middag hos högste befälhavaren i Ruanda-Urundi tillsammans med den protestantiske fängelseprästen. Gösta Palmertz blev ombedd att ingå i den statliga examensjuryn i staden. Vera Palmertz var protestantisk religionslärare vid statens folkskola i staden. Som sådan arbetade hon för den Protestantiska Alliansen.³ Paret Palmertz fortsatte att ha goda relationer till de övriga protestantiska missionerna.

¹ Arne Petterson hade själv arbetat som missionär i Belgiska Kongo.

² KA/2/G Palmertz 1954-03-19.

³ *Dagen* 1953-10-21; KA/2/G Palmertz 1952-12-29, 1954-03-31; KA/2/G Palmertz 1953-10-23; KA/2/H Emming 1954-12-13.

Satsning på litteraturarbete

Pingstmissionens centrum för litteraturarbete låg först i Uvira för att sedan flyttas till Bukavu. Från dessa orter sändes under 1950-talet litteratur ut till andra missionsstationer. Det handlade dels om skolmaterial, dels om biblar på swahili och franska, nya testamenten bland annat på swahili och kirundi. Några böcker av Lewi Pethrus hade över-satts från svenska till swahili.¹ I flertalet församlingar fanns små bokstånd på centralorten. År 1959 blev Febe och Sven-Göran Andersson² ombedda att komma till Bujumbura för att arbeta med litteraturspridning. De hade året innan kommit till Gishiha för sin första arbetsperiod. Nu byggdes ett hus inne i Bujumbura bredvid samlingslokalen. En del inreddes till bostad, en annan del till bokaffär.³ I den senare skapades också ett bibliotek och ett musikrum. Där gick det att låna böcker och att lyssna till musik. Litteratur inköptes dels från pingstvännernas tryckeri i Bukavu, dels från lokala bokhandlar. Det senare gällde lexikon och uppslagsböcker. Försäljningen gick bra och många kom till lokalerna. Sven-Göran sammanfattade sin beskrivning av arbetet med orden »Det var jätteroligt!». Ett stort problem var bristen på kristen litteratur på kirundi. En del kunde fås från Protestantiska Alliansen. Men mest såldes litteratur på swahili och franska. Anderssons arbetade där under denna arbetsperiod fram till 1961. De skulle senare komma tillbaka till Bujumbura.

Församlingens utveckling till 1960

Paret Palmertz avlöstes av Alfred och Anna-Lisa Andersson 1954. Alfred Andersson blev församlingsföreståndare. Samma år kom Burundionjären Alice Kjellberg till Bujumbura. Hon hade av vänner i USA fått en bil och satsade nu på att nå byarna runt staden, speciellt de uppe bland bergen. Hon åkte bil så långt det gick och fortsatte sedan, som

¹ Winberg 2002, s 29–30. Per-Axel Winberg arbetade vid litteraturdepån i Uvira i början av 1950-talet.

² Febe Andersson (f 1932) växte upp i en pingstvänsfamilj. Döpt och andedöpt som 12-åring. Fick sin kallelse som missionär bekräftad som 16-åring. Bibelskola 1951. Evangelist. Gick folkhögskola. Arbetade inom sjukvård. Gifte sig 1955 med Sven-Göran Andersson (1929–2013). Denne döptes som 13-åring, andedöpt året efter. Bibelskola, evangelist, Kaggeholms folkhögskola. Tillsammans till Belgien för språkstudier 1957. Utsända av pingstförsamlingen i Alingsås. (Intervjuer 1997-03-22 och 1997-03-23.)

³ Huset blev senare pastorsbostad.

tjugo år tidigare i södra Burundi, att gå till fots. Hon rapporterade att »Skaror lämna sig åt Gud, tack och lov! Jag gjorde en resa i fem byar en gång och på den resan fick jag bedja med omkring 70 st. All äran till Jesus! Inte är det så stor 'fångst' överallt men även en själ är ju dyrbar».¹ Alfred Andersson besökte ofta utposterna, deltog i verksamheten där och ledde byggnationer av utskolor/kapell. Anna-Lisa Andersson tog hand om de gäster som kom till Kanyosha, undervisade i den stora primärskolan, där också Alice Gustavsson då arbetade, och ledde tillsammans med en kvinna i församlingen kvinnomöten en gång i veckan.

Församlingen växte relativt snabbt under 1950-talet, liksom landets övriga pingstförsamlingar. År 1950 var medlemsantalet 131, fem år senare 1 089 och år 1959 hade församlingen 2 997 medlemmar. De första äldstebroder avskildes 1953. De hette Yakobo Sulumani, Elia Ulimwengo och Zakaria.² Det året fanns det 48 utposter och lika många evangelister. År 1959, året innan ansvaret för församlingsarbetet överlämnades till burundierna, uppgick antalet äldstebroder och pastorer till elva, evangelisterna till 126, och utposterna till 86.³ Alfred och Anna-Lisa åkte till Sverige för en viloperiod 1960.

5.6 Den södra kustregionen får en egen pingstförsamling

I slutet av 1930-talet hade MLS flera utposter längs Tanganyikasjöns kust. Strax utanför Nyanza Lac låg den som skulle komma att bli den sjätte pingstförsamlingen i Burundi. Till en början kom evangelister dit från Kiremba och Mugara. År 1942 sändes två evangelister dit från Kayogoro, Lazaro Samiye och Simon Mavumbo.⁴ De blev kvar där i sex år. Det var två fattiga evangelister som kom. Det rådde hungersnöd i Burundi 1943 och de unga pojkarna hade inte tillräckligt med pengar att köpa mat för. Lokalbefolkningen, som inte var kristen, kom dem snart till hjälp och försåg dem med både mjöl, olja och en mängd bönor. Allt detta var för evangelisterna ett stort bönesvar. Att klädseln var

¹ A Kjellberg till pingstförsamlingen på Styrso 1954-12-12.

² Intervju med Alfred Andersson 1991-03-19.

³ KA/Årsrapporter för Svenska Pingstmissionen i Kongo 1950-1959.

⁴ Lazaro Samiye blev senare pastor i Kayogoro. Mavumbo blev efter självständigheten borgmästare i Vugizo, nära Gishiha. KA/Pressrelease med anledning av Samiyes besök i Sverige 1963. En kopia har förmedlats till förf. av missionär Zelma Pettersson.

enkel tycktes inte ha spelat någon större roll. Lazaro Samiye berättade att han hade bara ett par kortbyxor, men ingen skjorta. Han predikade i sina kortbyxor och »kände frid i mitt hjärta».¹

Den första pingstvännen i området var en kvinna, Cubwa. Samiye hade deltagit i en jakt tillsammans med åtta andra från trakten och då lyckats döda en antilop med sitt spjut. Han »kände i sitt hjärta» att han skulle dela det med de övriga. Han hörde dem säga sinsemellan att »den där läraren, han har mycket kärlek.» Då inbjöd han dem att komma till honom på söndagen för att samtala tillsammans. För dem som kom, läste han det ord som han själv först fastnat för före sin omvändelse, Joh. 3:16, om Guds kärlek till människorna. Han repeterade orden och undrade sedan om någon ville att han skulle be till Gud för honom/henne. Cubwa svarade: Be för mig!» Hon döptes senare av Gösta Werlinder i Kayogoro. Efter dopet frågade Lazaro Samiye henne vilket hennes kristna förnamn nu skulle vara. Hon svarade att det fick han välja. Han föreslog »Maria» och hon utbrast mycket nöjd: »Maria, som Jesu mor!»²

Maria Cubwa skulle följas av många andra och Kayogoro skulle på nytt få sina större utskolor vid en av sina avlägset liggande utposter. År 1947 fanns det minst fem utposter alldeles i närheten av Nyanza Lac. Där arbetade förutom de nyss nämnda evangelisterna också Tomasi, till vars skola man kom via kanot, Yakobo, som var ansvarig för två skolor, Yohana, som arbetade bland wabembefolket och Ibrahimu på en plats i riktning mot Kayogoro. Missionärerna i Kayogoro besökte dem regelbundet, ofta genom att cykla den 3,5 mil långa vägen. För hemfärden innebar det en cykeltur till bergets fot och sedan bergbestigning under ca 2,5 timmar. Vid möten på marknadsplatser och när det var dop kom många från den muslimska befolkningen för att lyssna. Naima Lindeman, som kom från Kayogoro och deltog, tyckte att det var »öppet och härligt att vittna».³

I början av 1950-talet väcktes inom missionärskåren förslaget att Nyanza Lac skulle bli huvudstation i stället för Kayogoro. Det föll dock på myndigheternas negativa attityd till ändring.⁴ Nyanza Lac finns

¹ Intervju med Lazaro Samiye 2000-03-16.

² Ibid.

³ KA/10/N Lindeman dagbok 1947-06-12, 1947-08-05, 1948-06-20.

⁴ Protokoll missionärskonferens 1951-09-04-09; protokoll fört vid konferensen i Lemera 25–31 aug. 1952 § 6.

med i statistiken först från 1955, eftersom det fram till dess var en utpost till Kayogoro. Enligt missionärsintervjuer fanns det tre äldstebroder 1954, Yakobo¹, Simoni och Tomasi, med största sannolikhet desamma som de tidigare nämnda evangelisterna. Ett foto taget 1954 visar dem alla tre som dopförrättare.²

Paul och Brita Stenlund blir de första svenska missionärerna i Nyanza Lac

År 1954 blev Paul³ och Brita Stenlund⁴ de första svenska pingstmissionärerna att bosätta sig i Nyanza Lac. De hade under åren 1949–1953 först arbetat en kort tid i Mugara och sedan i Gishiha. Inför utresan 1954 var de övertygade om att de skulle till Nyanza Lac. Inom missionärskåren rådde först delade meningar. Stenlunds var så säkra att de hyrde en bostad inne i samhället Nyanza Lac, redan innan något beslut hade fattats på »brödrämötet».⁵ Vid konferensen i Lamera i augusti samma år kunde Paul Stenlund berätta om »hungern efter Guds Ord och den väckelsens ande, som där är utgjuten». Resultatet blev att konferensdeltagarna understödde Stenlunds i deras önskan. Thomas Winberg skulle ansöka om en tomt till en missionsstation.⁶ De afrikanska äldstebroderna och pastorererna deltog i de »uppbyggelsedagar» som föregick konferensen, men ännu inte i själva beslutsfattandet. De kristna kring Nyanza Lac hade uttryckt en önskan att få dit en missionär.

Myndigheterna i Bururi avslög ansökan även denna gång. Det är möjligt att närheten till det muslimska Nyanza Lac påverkade situationen. Man ville inte riskera att skapa orosmoment. Det hela löstes

¹ Yakobo hade döpts vid den allra första dopförrättningen i Kayogoro 1936 och hade matrikelnummer ett. (Intervju med Paul Stenlund 1992-05-07.)

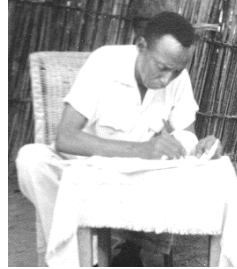
² Paul och Brita Stenlunds fotoalbum 1954.

³ Paul Stenlund föddes i Umeå 1919. Föräldrarna var baptister. I samband med sitt andedop upplevde han en missionärskallelse. Gick tillsammans med Brita ett år på Kaggeholms folkhögskola. Läste franska i Paris och i Schweiz. Arbetade som försäljare i en järnhandel, sedan evangelist. (Intervju med Paul Stenlund 1992-05-07.)

⁴ Brita Stenlund föddes 1920, medlem i Filadelfiaförsamlingen i Stockholm, där hon döptes som tioåring och upplevde sitt andedop drygt tio år senare. Efter avslutad flickskola och vidareutbildning fick hon anställning som skrivbiträde vid Göta Hovrätt. (Intervju med Brita Stenlund 1992-05-07.)

⁵ Intervju med Paul Stenlund 1992-05-07.

⁶ Protokoll fört vid konferensen i Lamera 16–24 aug. 1954 § 4.

Nyambikiwe skriver på ansökan.
Familjen Stenlunds album.

Medlemmarna i Nyambikiwes
råd som godkände köpet med
sina tumavtryck.

dock på ett något oväntat sätt. Under sin tidigare vistelse i Mugara hade Paul Stenlund blivit bekant med storhövdingen över regionen, Nyambikiwe. De hade nu återupplivat bekantskapen och Stenlund lagade vid ett tillfälle den förres bil. Efter reparationen drack de kaffe tillsammans. Nyambikiwe undrade om han kunde hjälpa missionärerna med något. De berättade då om bekymren för att få tillstånd. Han rådde dem då att inte söka ett stationsområde, utan bara två hektar för en skola. Han lovade att skriva på papperen, vilket han också gjorde den 21 februari 1955, tillsammans med sitt »råd».

Den 17 mars kom så ett jakande besked från myndigheterna i Bururi och byggnationerna påbörjades på den nya platsen *Kifuruzi*.¹ Trots att det inte var sökt som missionsstation byggde sig Stenlunds ett bostadshus där förutom skollokaler. De tycks inte ha mötts av några invändningar, förmodligen på grund av storhövdingens välvilliga inställning.

De kristna i området ställde upp med stor entusiasm för att hjälpa till att iordningsställa den nya platsen. Kvinnorna kom med sina hackor och röjde väg. De anfördes av läraren Rubeni. Männen släpade eukalyptusträd fem kilometer för att bygga en bro. I februari följande år flyttade Stenlunds in.² Två skolbyggnader med totalt tolv klassrum byggdes. Samma år kom Elisabeth Claesson³ dit för att bli ansvarig för

¹ Intervju med Paul Stenlund 1992-05-07, Stenlunds fotoalbum 1955.

² Intervju med Paul Stenlund 1992-05-07, Stenlunds fotoalbum 1955, 1956.

³ Elisabeth Claesson f 1935. Barnmorska och sjuksköterska. Bibelskola. Två år som evangelist. Missionslinjen på Kaggeholm. Språkstudier i Belgien. Gjorde övriga missionärsperioder i Kongo. (Intervju med E Claesson 1992-06-12.)

Elisabeth Claesson med skolklass.
Familjen Stenlunds album.

skolarbetet. Hon hade kommit till Kayogoro ett och ett halvt år tidigare för sin första arbetsperiod. Hon var egentligen barnmorska och kallades ofta till hemmen för att bistå vid förlossningar. Själva undervisningen sköttes av burundiska lärare, de flesta från Kayogorotrakten. Redan under det första skolåret gick 217 barn i skolan.¹

Ingen egentlig missionsstation men en självständig lokal församling

Nyanza Lac blev den första orten i Burundi, där en lokal pingstförsamling bildades, utan att det först hade funnits en egentlig missionsstation på orten. Som framgår av ovanstående, så låg verksamhetslokalerna inte inne i själva samhället. Det var ett islamdominerat samhälle med speciella lagar och med en muslimsk »hövding».² Sedan lång tid tillbaka hade pingstvännerna i trakten haft egna »storsöndagar» i Bukeye, där en lerkyrka och en skola hade byggts, nära storsövdingens palats.³ Det var många pingstvännar i det området och vägen till Kayogoro var lång. Nu blev Paul Stenlund församlingsförestandare.⁴ Den 8 maj 1955 kom Thomas Winberg, SFM:s dåvarande representant, tillsammans med elva andra missionärer för att vara med om bildandet av församlingen i Nyanza Lac, som den kallades. Själva bildandet ägde rum i Bukeye, ute i det fria. Brita Stenlund spelade till sångerna på sin reseorgel.⁵

¹ Årsrapport för 1956.

² Se avsnittet Bururiprovincen (s 11 ovan).

³ Intervju med Paul Stenlund 1992-05-07.

⁴ Tre år senare konstateras under konferensen i Lamera att från myndigheternas sida var det inta bara tillåtet att afrikanska pastorer blev föreståndare utan det sågs som mycket tillämpligt. Det är möjligt att det ännu inte gällde 1955, då frihetssträvandena inte uttrycktes lika tydligt som 1958. (Protokoll konferensen i Lamera 1958-07-09-16 §§ 2-3.)

⁵ Intervju med Paul Stenlund 1992-05-07.

Brita Stenlund spelar.
Familjen Stenlunds album.

Båtfärd till utpost. Geväret är med för att hålla
krokodiler på avstånd. Familjen Stenlunds album.

Församlingen hade då 610 medlemmar¹. Under året döptes 395 personer och det totala medlemsantalet var vid årets slut 1 009. Där fanns två äldstebröder och elva evangelister, verksamma på lika många utposter. På utposterna fanns enkla skolor, där ca 1 300 elever undervisades 1956. Till skillnad från andra missionsstationer rapporteras här fler flickor än pojkar. Missionärerna besökte regelbundet de olika utposterna.

Stenlunds återvändande till Sverige i augusti 1957 och efterträddes av Bengt och Birgith Ernehall, som då hade arbetat i Ntoto i Kongo sedan 1955.² Kyrkan låg också i fortsättningen kvar i Bukeye. Den av lera ersattes i slutet av 1950-talet av en tegelkyrka. Bengt Ernehall var församlingsförestandare, han predikade, undervisade evangelister

¹ Intervju med Paul Stenlund 1992-05-07.

² Birgith Ernehall (1923–2012) och Birger Ernehall (1922–1980) upplevde som unga en missionskallelse. Innan utresan utbildade hon sig till sjuksköterska och han var evangelist. Efter tiden i Nyanza Lac arbetade de i Kongo fram till 1980. De efterträddes i Nyanza Lac av Annie och Elof Hjelte, som också tillbringade större delen av sin missionsfärd i Kongo.

Dopförrättning i Tanganyikasjön. Familjen Stenlunds album.

Kyrkan i Bukeye, Nyanza Lac. Foto: Bengt Säker.

och ledde arbetet med den nya kyrkan. Birgith Ernehall berättar om en stor offervilja i församlingen och om hur alla hjälptes åt, män, kvinnor och barn.¹ Vid självständigheten 1960 blev Ibrahimu² pastor. Antalet äldstebroder hade ökat till fem och

antalet evangelister var 18 på lika många utposter. Totalt hade församlingen då 1 779 medlemmar.

5.7 Relationen till den katolska missionen 1934–1960

När de svenska pingstmissionärerna kom till södra Burundi hade två andra missioner börjat där året innan, den anglikanska lägkyrkliga *Ruanda Mission* och den katolska *Missionnaires d’Afrique*. De senare är mer allmänt kända under namnet Vita Fäderna. Det namnet var en följd av att de bar långa vita tunikor, ett minne av att de börjat sin mission i

¹ Ernehall, 2007 s 92, 103.

² Jag har tyvärr inte kunnat finna hans kirundinamn.

Nordafrika, och då anpassat klädedräkten till vad som användes där. Den katolska missionen var etablerad i landets centrala delar sedan sent 1800-tal, men var nyetablerad just i söder. För Vita Fäderna var alla protestanter villolärare, som borde hejdas i sin verksamhet. För pingstmissionärerna var katolicismen en ännu större fara än heden-
domen, eftersom, som en av missionärerna uttryckte det, katolikerna trodde att de var på väg till himlen, fast de inte var det.¹ Båda sidorna ansåg sig också ha Gud på sin sida.

Efter det att svenskarna gjort sin första rekognosceringstur i södra Burundi 1934, sände den katolske biskopen ett brev till den belgiske guvernören Jungers och protesterade mot detta protestantiska intrång. Jungers svarade att han hänvisat svenskarna till den del av Burundi, där det fanns minst av andra missioner och att det inte var möjligt för honom att vägra dem tillträde. Belgien var ett i huvudsak katolskt land och den katolska kyrkans ställning var stark också i dess kolonier. Nu var Burundi inte en koloni i vanlig ordning, utan Belgien förvaltade landet åt Nationernas Förbund. I Kongo hade den belgiska staten slutit ett samarbetsavtal med Vatikanen 1906, vilket resulterat i att de katolska missionerna fick bidrag till sitt skol- och sjukvårdsarbete. I och med de internationella avtalen efter första världskriget om religionsfrihet, lovade också Belgien att stötta både protestantisk och katolsk mission. Då infördes begreppet »nationell mission», vilket innebar att enbart missioner som kunde ses som belgiska, skulle få statsbidrag. Det innebar i praktiken enbart katolska missioner både i Kongo och Burundi. Den protestantiska kyrkan i Belgien är en minoritetskyrka och dess mission kom i denna del av världen att koncentreras till Rwanda.

Den katolska kyrkan i Burundi hade därför kommit att betrakta sig som något av statskyrka och ett uttryck för detta var just ovan beskrivet agerande i samband med pingstmissionärernas ankomst. Deras grundare, kardinal Lavigerie, hade en vision av att i Afrika skapa kristna stater. Paul Ongman, dåvarande missionssekreteraren i Filadelfia, Stockholm, skrev 1935:

Både i Kongo och Östafrika göra katolikerna i dessa dagar väldiga ansträngningar att komma före och hindra den protestantiska missionen och då Belgien är ett katolskt land så är det klart att katolikerna i Kongo äro de mest gynnade, vilket dessa också på ett hänsynslöst sätt förstå att utnyttja.
... [Låt] oss ... anropa Gud om en underbar pingstvind över dessa mis-

¹ KA/62/L Classon dagbok 1954-09-26.

sionsfält. ... Må vi även bedja, att den katolska kyrkan och andra mot Guds verk fiendliga makter icke må få tillfälle att hindra evangeliets segertåg genom Kongo ...¹

De katolska missionärerna hade i uppdrag att föra dagbok över vad som hände på missionsstationerna och i deras närområde, vilket man gjorde mer eller mindre regelbundet. När svenskarna kom till Kayogoro, ca 20 km från den katolska stationen Makamba, följdes deras göranden mycket noga från de Vita Fädernas sida. Underhövdingar, som redan hade goda relationer till den katolska missionen, rapporterade vad som hände. Det framhålls i katolska källor att burundierna inte ville ha med de nyanlända att göra.² Det är knappast nödvändigt att framhålla att den svenska skildringen skiljer sig markant från katolikernas. Enligt Lemuel Karlsson bodde det en katolsk präst i tält åtta kilometer bort de två första dagarna efter deras ankomst till campen nära Kayogoro. Så länge prästen fanns kvar hade Karlsson svårt att få arbetare, men efter den förres avresa blev det genast lättare.³

Det hela utvecklade sig till en veritabel kamp mellan de båda missionerna, i synnerhet när det gällde markområden till utposter. Hösten 1935 sökte Thomas Winberg lämpliga utposter. När han hade mätt ut ett lämpligt område sände han nödvändiga handlingar till MLS representant i Uvira, just då Lemuel Karlsson. I det medföljande brevet ber han Lemuel Karlsson att skynda på med sin ansökan, »ty vi äro vaknade». De katolska källorna bekräftar detta faktum. Vid ett tillfälle fick prästerna veta via ett brev från underhövdingen Bigana att protestanterna visat intresse för ett visst område. Genast sändes en »katekist» dit för att mäta ut mark för en utpost och en ansökan sändes till guvernören. När protestanterna senare anlände var området ifråga upptaget.⁴ I januari 1936 skrev Thomas Winberg från Kayogoro att

här har man att vänta en hel del motstånd. Katolikerna äro i full fart för att hindra oss få skolor i alla stora byar hos de stora hövdingarna, men de kunna ju hålla på. ...[Det är] ej alls vårt mål.... att i första hand nå en yttre makt och inflytande över massorna, den kan ju katolikerna ta... Nej, vi

¹ EH 1935 s 41–42.

² AGMAfr Casier 129 *Diaire de Makamba* 1934 s 13–18.

³ KA/36/L Karlsson till Ongman 1935 05-17.

⁴ AGMAfr Casier 129 *Diaire de Makamba* 1934 s 45. De katolska källorna skiljer inte på olika slag av protestantiska samfund. Därför går det bara säkert att fastslå att det handlar om pingstmissionärer om namnen på personer eller orter anges.

vänta oss att då vi förkunna Guds Ord, och det kan ingen hindra oss att göra, då skall det verka som det alltid gjort.¹

Strax därefter inträffade en händelse, som skulle ge återverkan på olika sätt för de båda missionerna. En ny administratör, Eugène Simons, hade i och med årsskiftet tillträtt i Bururi. I början av februari kallade han till sig hövdingar och underhövdingar och lät meddela att de båda missionerna var likvärdiga inför staten.² De katolska missionärerna uttryckte sin bestörtning inför detta. Pingstmissionärerna uttrycker stor tacksamhet och talar om »vår präktige administratör». Anglikanerna några mil norr om Kiremba såg det också som ett bönesvar.³

En viktig skiljelinje mellan pingstvännen och katoliker var frågan om öl-drickande. Att dricka bananöl tillsammans var en viktig del i det sociala livet, i samband med olika högtider eller då olika avtal ingicks. För hövdingarna var detta en viktig del i deras ämbetsutövande. De katolska missionärerna såg detta att ta ett glas öl tillsammans med en burundier som ett sätt att skapa kontakt och etablera en god relation. För pingstmissionärerna var det en allvarlig synd, eftersom det ansågs kunna leda till dryckenskap.⁴ Däremot använde sig pingstmissionärerna av salt och kläutdelning för att nå samma resultat, att skapa kontakter.⁵

Viktiga åtskiljande lärofrågor var synen på jungfru Maria och bön till helgon. Men detta är mer sällan uttalat i breven. Denna konfrontation och betraktandet av varandra som villolärare fortsatte att präglade relationen mellan de båda missionerna också tiden efter självständigheten, då burundier tog över ansvaret för respektive samfund.

¹ KA/36/T Winberg till Ongman 1935-08-30.

² AGMAfr Casier 129, *Diaire de Makamba* 1936-02-02.

³ KA/36/Winberg till Ongman 1936-02-13.

⁴ På 1970-talet fick pingstvännen dricka bananjuice, om den inte stått längre än tre dagar, dvs innan jäsningsprocessen inletts. Egen iakttagelse. Pingstvännerna hade en längre tid ett gott samarbete med anglikanerna i samband med den östafrikanska väckelsen. Men enligt pastor Madengo i Kiremba påverkades detta samarbete negativt bland annat därför att inom den anglikanska kyrkan släppte man – troligtvis i början an 1950-talet – på förbudet mot alkoholhaltiga drycker, sedan en hövding omvänt sig. (Intervju med A-N Madengo 2000-03-20.)

⁵ Efter några år började en del av de svenska missionärerna att ifrågasätta kläutdelningarna, förmodligen av rädsla att få »riskristna». Bruket har fortsatt fram till våra dagar, framförallt bland flyktingar.

Efter 1960

En katolsk västerländsk präst berättade att vid hans ankomst till Burundi i början av 1960-talet, så var relationerna till pingstvännerna så kylslagna som möjligt, ja, det existerade helt enkelt inga relationer. Mot slutet av 1960-talet växte det fram karismatiska grupper i Bujumbura. Prästen ifråga hade ingen närmare kontakt med dem, men det verkar inte som att det skulle ha inneburit något närmande mellan katolikerna på hans ort och pingstvännen. Överhuvud hade han inte mycket att säga om pingströrelsen före oroligheterna 1993, men därefter växte ganska starka relationer fram på flera orter. Själv hade han besökt pingstpastorerna i Kayogoro.

Flera kvinnliga missionärer framhåller att de i samband med språkstudier omkring 1970 gick på gemensamma bönemöten med missionärer från andra missioner. Där uttrycktes då ett stort intresse för karismatiska upplevelser, också från katolska missionärer. På 1980-talet kunde de svenska missionärerna uppleva sig orättvist anklagade av den katolska kyrkan. I en brevväxling med undervisningsministeriet i februari 1985 försvarade dåvarande rektorn vid lärarseminariet i Kiremba, Henry Stålgren, skolan mot anklagelsen att inte ge de katolska eleverna tillräckliga möjligheter att utöva sin tro.¹

Vid ett samtal med några burundiska pingstpastorer i mars 2000, tycktes inte frågan ha någon större aktualitet. De svarade att tidigare hade katolikerna inte visat pingstvännerna respekt, men det hade de börjat göra på sistone. Det hör till sammanhanget att de pastorer tillhörde församlingen i Mugara, där dåvarande förstepastorn, Augustin Ntunzwenayo, 1994 varit medarrangör till en fredsmarsch, där också representanter för den katolska och den anglikanska kyrkan deltagit.

5.8 SFM och Protestantiska Alliansen i Burundi 1935–1960

De danska baptistmissionärerna hade inlett sitt arbete i Burundi 1928, då de började arbeta på en av de tidigare tyska protestantiska missionsstationerna. De hälsade ofta på de svenska pingstmissionärerna i östra Kongo, särskilt i Uvira, som låg närmast. Svenskarna i sin tur kom till danskarnas station i Musema, Burundi, både för rekreation och mer officiella besök. Fyra av dem deltog vid invigningen av kyrkan i Muse-

¹ H Stålgren till *Directeur de l'Enseignement Secondaire à Bujumbura* 1985-02-28.

ma 1932, en erfarenhet som påskyndade deras iver att själva få arbeta i detta folkrika land. Svenskarna hade tidigt också goda relationer till den anglikanska kyrkans mission, mycket på grund av dess sjukhus, där missionärerna och deras barn sökte hjälp vid akuta sjukdomssituationer. Året innan pingstvännerna kom till södra Burundi, började *Ruanda Mission* sitt arbete i södra Burundi, i Matana, ca 40 km nordväst om Kiremba. Året därefter, 1935, fick *Free Methodist Mission* och *Friends' Africa Gospel Mission*, överta var sin av de tidigare tyska stationerna från danskarna, Muyebe och Kiwimba.

I november 1935 bildades den Protestantiska Alliansen i Ruanda-Urundi (AMP) av ovan nämnda missioner plus den belgiska protestantiska missionen, *Société Belge des Missions Protestantes au Congo* (SPMPC), som enbart arbetade i Rwanda. En amerikansk adventistmission, som arbetade i Burundi och Rwanda, gick inte med i Alliansen även om ett visst samarbete förekom när det gällde bibelöversättning. Orsaken till att AMP grundades var framför allt de protestantiska missionernas behov att agera gemensamt gentemot den belgiska staten.¹

SFM fick en inbjudan att gå med i Alliansen, men Thomas Winberg tackade nej. Han konstaterade i ett brev till Ongman att detta inte förorsakat svenskarna några problem. Han ansåg att enigheten inom Alliansen inte var så stor, eftersom den var »hopspikad».² Inom pingströrelsen i Sverige var man vid denna tid skeptisk mot de kristna samfund som inte predikade »ett fulltonigt evangelium» och en »rätt syn på lokalförsamlingen», dvs som inte inkluderade andedop och friförsamlingstanken.

SMF och den östafrikanska väckelsen

Ganska snart skedde ett närmande mellan de protestantiska missioner i »Alliansen», som den kallades av svenskarna, och SFM. Från tidigt trettio-tal och fram mot slutet av 1940-talet kännetecknades området kring de stora sjöarna av ett mycket intensivt skede inom vad som kallats den östafrikanska väckelsen. Den började 1931 inom *Ruanda Missions* arbetsområde i Rwanda och spred sig därifrån över Östafrika. Den kännetecknades av starka andliga upplevelser och en stark betoning på pånyttfödelse och offentliga bekännelser. Det personliga vittnes-

¹ *Ruanda Notes* 1935 nr 52 s 27.

² KA/36/Winberg 1938-06-10.

bördet kom också att spela en stor roll. Den väckelsen var en bidragande orsak till att den anglikanska kyrkan var den största protestantiska kyrkan vid Burundis politiska självständighet 1962. Väckelsen berörde också övriga missioner, inte minst den danska. Lemuel Karlsson skriver i februari 1935: »Uppe i Musema hos danska baptisterna håller Gud på att göra stora ting. En skara av de kristna har kommit fram och gjort upp sin sak på nytt.»¹

Även om *Ruanda Mission* hade en lågkyrklig profil mottog inte alla missionärer det nya med entusiasm. De som gjorde det möttes till konferenser över samfundsgränserna, konferenser där också pingstmissionärer deltog. Dåvarande Tanganyikaterritoriet berördes tidigt av väckelsen. Väckelseteam, bestående både av missionärer och afrikaner (ugandier och rwandier) sändes ut från *Ruanda Mission* i Rwanda. Till en början mottogs väckelsen positivt av pingstmissionen. Paul Ongman berättar i *Evangelii Härold* 1935 att i norra delen av Tanganyika var det väckelse inom *Africa Inland Mission*, med »öppenhet för den härliga sanningen om ett dop i den helige Ande ... längtan efter nya upplevelser med Gud». Företrädare för denna mission hade sänt brev till de svenska pingstmissionärerna där och föreslagit att varje onsdag kväll samla vita och infödda kristna till bön om andeutgjutelse och väckelse. Paul Ongman framhåller »vår stora plikt att förena oss i bön med dem».² En pingstevangelist från Tanganyikaterritoriet, Harris Kapiga, blev kallad som talare vid en del av konferenserna i Burundi, både vid den anglikanska kyrkan i Matana och vid SFM stationer.

Kiremba var den svenska missionsstation som låg närmast Matana, den anglikanska missionsstationen i södra Burundi. Den förestods åren 1935–1946 av Thomas Winberg. Hans inställning till den östafrikanska väckelsen och det ekumeniska samarbetet kom att i hög grad påverka den burundiska pingströrelsens inställning. Maja Gredin, en svensk baptistmissionär, arbetade under åren 1941–1946 tillsammans med de danska baptisterna i Burundi. Hon beskrev Winberg som mindre öppen för samarbete med andra kyrkor, om man jämförde med de svenska pingstmissionärerna paren Palmertz och Lindskog.³ De sistnämnda deltog mer i de gemensamma konferenser som anordnades. Men också Winberg fanns under en tid med i skeendet.

¹ KA/36/L Karlsson: 1935-02-12.

² EH 1935 s 41.

³ Samtal med M Gerdin 1999-03-14.

År 1938 beskriver Winberg *Ruanda Mission* som det missionsällskap som mest påminner om den lutherska statskyrkan i Sverige. Vad som tilltalade honom var att de predikade »Evangelium om sinnesändring och tro».¹ Likaså uppskattade han *Ruanda Mission's* afrikanska evangelister, som gav honom intryck att vara »mycket fromma och ödmjuka». Dr Stanley Smith var ansvarig för Matana och förestod sjukvården där. Winberg beskriver 1938 honom med orden »mycket fin och sympatisk man». En av evangelisterna i Matana berättade för Winberg om en väckelse vid en av *Ruanda Mission's* stationer i Rwanda. På den platsen upplevde en evangelist »något som de andra ej förstodo. ... det är troligt att ... mannen fått ett dop i den Helige Ande. Då han fick det blev han ej förstodd. Det finns säkert många ärliga själar bland folket i den missionen. Finge Herren komma mäktigt ibland oss kunde elden sprida sig ja må så ske!!»²

När Joe Church, den anglikanske missionär som var något av ledare inom den östafrikanska väckelsen, beskrev samme evangelists upplevelser, talade han om »*Pentecostal blessing*».³ Här framkommer tydligt frågan om vokabulär. Enligt pingstmissionärerna var tungotal ett tecken på andedop – det framkommer tydligt i deras brev. Tungotal förekom inte inom den östafrikanska väckelsen, åtminstone inte officiellt.

Tydiligen fördjupades Winbergs kontakt med de anglikanska missionärerna. I oktober 1941 skrev han ett brev till Lewi Pethrus, som just då befann sig i USA, och bad denne att sända honom två nummer av den engelska versionen av *Trons Härold*. Winberg skulle lämna dem till »två vänner i den engelska kyrkomissionen», L Sharp och Stanley Smith, de två grundarna av *Ruanda Mission*. Av de två var Stanley Smith mer positiv till den östafrikanska väckelsen och Sharp mer reserverad. Sharp hade nu återvänt till Matana och Stanley Smith arbetade i Rwanda.⁴ Det kan ha fått följder för den fortsatta kontakten.

Konferensen i Kiremba 1942

I ett tidigare avsnitt berättas om konferensen 1942 i Kiremba. Egentligen var det SFM:s årskonferens, men även missionärer och afrikaner

¹ KA/36/Winberg 1938-06-10.

² Ibid.

³ J E Church *A Call to Prayer* s 5, 10.

⁴ KA/36/T Winberg till L Pethrus i USA 1941-10-30.

från övriga missioner var välkomna. Där fanns deltagare från de norska och engelska pingstmissionerna i Kongo, från den danska baptistmissionen, från den anglikanska missionen och från den belgiska protestantiska (som arbetade i Rwanda). Totalt kom 30 europeiska missionärer, de flesta tillhörande olika pingstmissioner.¹ Konferensen öppnades den 29 augusti. Först möttes missionärerna för sig. De fick ett välkomstord av Thomas Winberg, som hälsade missionärerna från de andra missionerna särskilt välkomna.² På eftermiddagen var det en gemensam samling med afrikanerna som »kommit från öst o väst, när och fjärran, för att få vara med inför Guds ansikte».³ Under förmiddagarna ägde en samtalsession rum, där först missionärerna från de olika missionerna samtalade om lärofrågor och dit man snart också inbjöd äldste från de olika stationerna.⁴ Axelia Lundströms slutomdöme i dagboken om konferensen blev: »Hela veckan har vi erfarit Andens enhet och gemenskap.»⁵ Protokoll från konferensen är ett samtalsprotokoll, i vilket det står mot slutet:

Ett annat intryck från konferensen är att vi som pingstfolk hava ett underbart budskap till hela världen. Ej endast till de svarta, men också till missionärer från andra missioner, till de vita här ute med vilka vi komma i beröring. Vi behöva väckas över, vilket underbart budskap Gud anförtrott åt oss.⁶

Alvar Lindskog, som skrev protokollet, var positivt inställd till den östafrikanska väckelsen och deltog i flera av de gemensamma »väckelsekonferenserna». Han hade under en semesterresa i Sydafrika lärt känna icke-pentekostala missionärer, som haft andliga upplevelser lika hans egna, vilket gav honom en mer positiv syn på andra kristna samfund än många av hans missionärskollegor hade.⁷

1 KA/33/Axelia Lundström dagbok 1942-08-29.

2 Protokoll från konferensen i Kiremba 28 aug–4 sept 1942.

3 KA/33/Axelia Lundström dagbok 1942-08-29.

4 De manliga svenska missionärerna höll också några samtalsmöten för sig själva kring mer rena verksamhetsfrågor.

5 KA/33/Axelia Lundström 1942-09-06.

6 Protokoll från konferensen i Kiremba 28 aug–4 sept 1942.

7 Det skulle bli en visa sig i boken *Spräng cirklarna* han skrev efter sin återkomst till Sverige 1946. Hans inställning skulle leda till en schism med Lewi Pethrus, se Norlén och Kjellberg s 22.

Övre bilden: Till konferensen i Kiremba 1942 kom missionärer från samtliga protestantiska missioner. Undre bilden: Deltagare vid konferensen.
Axelia Lundströms album.

I ett brev skrivet i februari 1943 gav Winberg sin rapport till Ongman. »Det var en mycket härlig konferens, den bästa vi haft enligt allas utsago.» Han hade mer att säga just om den anglikanska missionen:

Även över missioner, tillhörande olika samfund, är Guds Ande utgjuten, dock mest, synes det, över den engelska lågkyrkans mission ... Anden har fallit över en del av deras infödda kristna, och även en del missionärer är mycket gripna av Gud, om de också ej helt förstår det Guds verk, som börjat bland dem. Vi ber ständigt till Herren, att han i sin nåd skall hålla oss i den ställningen, att vi kunna bli till nytta, både vi missionärer och våra infödda kristna.¹

¹ EH 1943 s 494.

Winberg hade fått den uppfattningen att det fanns de inom *Ruanda Mission*, som vaknat upp över flera bibliska sanningar, »såsom det bibliska dopet och ... Andens verk.» Hans bön blev att det skulle »gå till full seger ibland dem».¹

De burundiska pastorernas minnesbilder

Det är svårt att belägga hur länge de goda kontakterna behölls i södra Burundi. De äldre pastorerna minns dem ännu år 2000. Lazaro Samiye berättade om en konferens i Kiremba, förmodligen i början av 1950-talet, då relationerna verkar ha börjat försämrats.

Vi höll på att be och märkte inte att det hade hunnit bli natt. Människor talade i tungor, deras liv förvandlades, det var en mycket stark väckelse. Jag minns en missionär från den anglikanska missionen i Matana. Han talade kirundi. Han sa till dem från Matana att de måste ge sig av, att de kunde bli besmittade av det som var dåligt.²

Samiye framhöll att det var sättet att be som skapade problem. Anglikaner skulle inte be på pingstsätt, utan i enlighet med den anglikanska traditionen.³ Material från CMS visar att detta var ett problem i relation till den östafrikanska väckelsen.

Joseph Ntibandetse, pastor i Gakwende, utpost till Kiremba berättade för sin efterträdare om en underbar väckelse inom den anglikanska kyrkan, där människor blev andedöpta. Men sedan skulle den anglikanska kyrkan ha ändrat dopsätt och döpte som katolikerna och det blev splittring i den kyrkan. Pingstvännerna föredrog då att inte blanda sig i detta.⁴ En annan version ges oss av Abednego Madengo, tidigare förstepastor i Kiremba. Vid konferenserna hände det att man kunde kalla pastorerna i Matana som talare. Men så började dessa uttrycka en överlägsenhet gentemot pingstvännerna och samarbetet bröts.⁵ En tredje version är följande: »Där var ett gott samarbete med anglikanerna. Men så blev en prins frälst hos dem. Han var tvungen att dricka öl å ämbetets vägnar och fick kyrkans tillstånd därtill. Men då

¹ EH 1943 s 494.

² Intervju med L Samiye 2000-03-17.

³ Ibid.

⁴ Samtal med Natanael Niyongeko, pastor i Gakwende, 2000-03-16.

⁵ Intervju med A-N Madengo 2000-03-21.

ville vanliga medlemmar också kunna göra det och då blev det ett avstånd mellan dem och pingstvännerna.»¹

Efter 1960

Också efter 1960 skedde ett visst samarbete mellan Alliansen och pingstförsamlingarna inom skolarbetet, vilket vi återkommer till.

Den fortsatta utvecklingen

Under de närmast följande åren på 1940-talet deltog vissa svenska pingstmissionärer i de gemensamma »väckelsekonferenser» som hölls. Men ju längre tiden gick, desto mer försvagades banden mellan de olika samfundet. Inom de missioner som tillhörde Protestantiska Alliansen fanns det motsättningar mellan missionärerna. En del bejakade väckelsen till fullo, andra ifrågasatte den och en tredje grupp försökte dämpa vissa yttringar. Trots allt så försökte man samtidigt att skapa en gemensam afrikansk kyrka av dessa olika missioner. Men de missionärer som ivrade för detta hade inte stöd från missionsledningarna i hemländerna. En konferens 1948, med deltagare bl a från Danmark, blev en slutpunkt för de försöken. Representanterna för den danska baptistmissionen framhöll att de ville arbeta för kristen enhet men att det inte behövde innebära likriktning eller samgående i en organisation.² Samtidigt hade nu missionärskåren till stor del bytts ut – de som varit ute under hela kriget hade återvänt till Europa – och bland de nyanlända fanns större skepsis både till enhetssträvanden och till väckelsen.

I den SFM-korrespondens som finns bevarad märks en allt större skepsis mot andra missioner. I samband med SFM:s etablerande i Bujumbura kom de för en tid på kollisionkurs med Alliansen som ville se ett icke-konfessionellt arbete i huvudstaden. Trots att ett formellt samarbete inleddes på skolområdet 1949, så tycks avståndet mellan SFM och övriga missioner ha blivit allt större under 1950-talet. I början av 1960-talet växte ett nytt närmande fram, vilket vi ska se närmare på i nästa kapitel.

¹ Intervju med L Makombero 2000-03-07.

² Bimpendu och Rønne Hansen, 2003 s 111.

5.9 Relationen till statsmakt och lokala myndigheter 1935–1960

Relationen till den belgiska statsmakten

Till en början var den belgiska statsmakten tveksam till pingstmissionen och dröjde med att ge den arbetstillstånd. Under 1930-talet mötte SFM en ändrad attityd. Kritik hade riktats mot Belgien via Nationernas förbunds mandatkommission. Den grundade sig bland annat på klagomål från den anglikanska missionen via den brittiska utrikesministern. Allt detta kom också pingstmissionen till godo. Som missionärer fick de både i Kongo och Ruanda-Urundi särskilda förmåner. De var befriade från personlig skatt, hade 50 % avdrag på bilskatten, fri medicin, fri läkarvård, fri tandvård, fria resor till och från sjukhus.¹ Från och med 1948 fick de protestantiska missionerna också statsbidrag, på samma villkor som tidigare enbart de katolska missionerna fått. Detta var något som pingstmissionen tog fasta på och väl utnyttjade.²

Som representant för missionen satsade särskilt Gösta Palmertz på goda relationer till myndigheterna. Från missionärskonferenserna sände han telegram till generalguvernören i Kongo och guvernören i Ruanda-Urundi. I sitt svarstelegram 1945 lovade guvernör Jungers att på allt sätt stötta samtliga protestantiska missioners evangelisationsarbete i Ruanda – Urundi.³ Under 1950-talet verkar inte pingstmissionen ha några problem i kontakterna med de högsta belgiska myndigheterna i landet. Däremot var det en del svårigheter på lokalnivå, både då och tidigare.

SFM och administratören i Bururi

De svenska pingstmissionärerna tyckte sig ha blivit väl mottagna, när de år 1934 för första gången träffade administratören i Bururi, L A Limbourg. Ett år senare hade det dock kommit grus i maskineriet och det var främst Thomas Winberg, ansvarig för SFM:s arbete i Burundi, som råkade illa ut. Vi ska se något på hur det kunde gå till om den statlige tjänstemannen blev negativ inställd. När Thomas Winberg mot slutet av 1935 ansökte om landområden för utposter, visade det sig

¹ PRIA/KD/19 G Palmertz 1945-05-08.

² Se kapitlet 5. Ett nytt årtionde med stora förändringar.

³ PRIA/KD/19 G Palmertz till Ongman 1945-09-19.

vara svårt att få ansökningarna godkända. Enligt hans uppfattning försökte Limbourg vinna tid, så att katolikerna skulle hinna före.¹

En anteckning i de katolska missionärernas dagbok visar att Limbourg var negativt inställd till Winberg.² Den sista oktober 1935 vände sig Limbourg direkt till Winberg med två allvarliga anklagelser. Den första berörde egentligen inte Winberg, utan evangelisten Samuel Ndakandi i Kayogoro och Alice Kjellberg. Enligt Limbourg skulle dessa ha förorsakat att sjuttio skattskyldiga med sina familjer hade flytt till grannlandet Buha. Han var också upprörd över att incidenten inte hade rapporterats till honom.³ Samuel Ndakandi hade sökt upp en pojke för att få honom att komma till skolan. Han hade då hamnat i slagsmål med pojkens pappa. Alice Kjellberg hade kommit för att avstyra bråket.⁴ Thomas Winberg ifrågasatte inte att evangelisten hade handlat fel, men kunde inte tänka sig att detta skulle ha förorsakat att så många skulle ha lämnat landet. Att människor lämnade Buragane efter tvister med myndigheter eller för att slippa betala skatt, var ett återkommande problem för myndigheterna.⁵ Den katolske prästen i Makamba hade hört talas om slagsmålet mellan pojkens pappa och evangelisten. Han satte den dock inte i samband med någon flykt till Buha. Att utflyttningen hade ökat ansåg han bero på hungersnöd i Buragane och Bututsi.⁶

Winberg anklagas för att undergräva den lokala myndighetens auktoritet

Den andra anklagelsen riktade sig direkt till Winberg, som påstods ha trotsat administratörens förordningar genom att förhindra ölförsäljning på marknaden vid Butanyerera. Limbourg betraktade situationen så allvarlig att han varnade för revolt bland befolkningen.⁷ Enligt Winberg hade följande hänt. När familjen Winberg kom till Kayogoro hade hövding Hararawe kommit för att hälsa dem välkomna. I sam-

¹ KA/36/Winberg till L Karlsson 1935-11-21.

² AGMAfr *Casier 129 Diaire de Makamba* 1935-09-30.

³ KA/A3-pärm/Limbourg till Winberg 1935-10-31.

⁴ KA/36/Winberg 1935-11-07.

⁵ Ibid.

⁶ AGMAfr *Casier 129 Diaire de Makamba* 1935-10-13.

⁷ KA/A3-pärm/Limbourg till Winberg 1935-10-31.

band därmed upplyste han dem om att han förbjudit ölförsäljning på den närbelägna marknaden. Winberg uttryckte sin uppskattning, eftersom det på marknadsdagar fanns de som druckit för mycket och som under hemvägen uppträdde hotfullt på missionens område. När Winberg senare såg att ölförsäljning trots allt pågick, undrade han om de hade hövdingens tillstånd. Någon svarade då att administratören gett sitt godkännande, varför Winberg lät saken vara.¹

I november ägde den officiella utredningen rum.² Tydlig frikändes Winberg helt. Inget mer finns nämnt om denna affär i den bevarade korrespondensen.³ Limbourg avslutade sin arbetsperiod i december. I och med hans efterträdares ankomst vid årsskiftet 1936/1937 inleddes en helt ny period, präglad av gott samarbete. Brevnen visar också att administratörens hållning påverkade hövdingarnas och underhövdingarnas hållning gentemot de båda missionerna och därmed deras möjligheter att få sina ansökningar om utposter godkända.⁴ I det första årtiondets brev från Kiremba ges därefter en bild av i stort sett goda relationer både till belgiska och burundiska myndigheter.

Kayogoro, som låg längre ifrån »maktens centrum» i Bururi, tycks ha haft det svårare, i synnerhet i relation till underhövdingarna. Några år in på femtiotalet försämrades situationen också kring Kiremba. En ny administratör förhalade pingstmissionens ansökningar. Vid ett tillfälle byggde missionen ändå ett kapell, vilket administratören lät riva. År 1954 skrev Gösta Werlinder, då i Kiremba, att de höll på att »bedja bort» den dåvarande administratören. Två gånger hade Werlinder anmält honom för guvernören.⁵ På våren samma år hölls val i Belgien, då det »katolska» partiet gick starkt bakåt. Det ledde till att en ny guvernör tillsattes i Ruanda-Urundi och en ny administratör i Bururi. Dessutom hade FN:s inspektionskommitté nyligen varit där och enligt Gösta Werlinder anmärkt på »att katolikerna hade för stor makt och inflytande i administrationen».⁶ Den nya administratören fanns på plats i

¹ KA/36/Winberg till Karlsson 1935-11-07.

² KA/36/Winberg till Karlsson 1935-11-21.

³ I *Archives Nationales* i Bujumbura finns inget bevarat av denna brevväxling.

⁴ KA/36/T Winberg till Ongman 1936-02-13; KA/36/G Werlinder till Ongman 1936-04-06; KA/36/Winberg till Ongman 1938-06-10.

⁵ KA/45/G Werlinder 1954-01-20, KA/45/Werlinder till M Nordlander 1954-06-14; intervju med A Madengo 2000-03-20.

⁶ KA/46/G Werlinder 1954-10-27, 1954-10-21.

oktober 1954. Följande år gick han aktivt in för att överbrygga motsättningarna mellan SFM:s missionärer och de lokala hövdingarna.

Mot slutet av 1950-talet blev det problem i närheten av Nyanza Lac. Den lokale belgiske statsmannen hade anmält missionären för att vara emot staten genom att förhindra administratören att utföra sina uppgifter. Nyanza var en region i utkanten, där det nu hade varit oroligheter, för vilka de kristna och evangelisterna i pingstförsamlingen fått skulden. Det framgår inte av tillgängligt material vad som sedan hände.¹

Storhövdingarna och SFM

Tidigare kapitel har visat hur de båda storhövdingarna och bröderna, Ndarishikiye och Hararawe, välkomnade de svenska missionärerna. De goda relationerna verkar ha stått sig under de första årtiondena. Det hände att hövdingarna skänkte en ko till missionernas julfest eller en kalv till ett missionsbarn. Missionärerna i sin tur besökte den storhövding som bodde närmast. Ofta var det de kvinnliga missionärerna som besökte hövdingarnas hustrur. Hararawe i sin tur besökte missionärerna när han var i sin bostad nära Kayogoro.² Hararawe slutade som storhövding 1944, på grund av »sjukdom och ålder». Han efterträddes inte av någon av sina söner utan hans hövdingedöme delades mellan två andra storhövdingar, Ugano och Katihabwa.³

Det uppstod problem med den senare i samband med påbudet 1951 att alla skulle gå på undervisning ett par dagar i veckan. Antalet elever i tvådagarsundervisningen ökade starkt. De katolska underhövdingarna och hövdingen försökte då hindra tillströmningen till pingstvännernas utskolor genom att hota med flodhästpiska. Tillsammans med ett par lärare sökte då Gösta Werlinder upp Katihabwa, och anklagade honom för att ha uttalat dessa hotelser. Ingen ville dock träda fram som vittne mot hövdingen.⁴

Några år senare var det tydligt att svårigheter alltjämt fanns kvar. I sin årsrapport från 1955 talar administratören i Bururi om problem i relationerna mellan Katihabwa och missionären i Kayogoro och dennes

¹ KA/45/S Nordlander 1958-11-11.

² KA/36/Kjellberg odaterat; Alfred Andersson till församlingen i Halmstad 1940-09-19.

³ ANB/A.F.6³:3 *Rapport Annuel* 1944.

⁴ KA/46/V och G Werlinder 1951-02-18.

»anhängare». I augusti 1955 hölls ett möte i Bururi mellan administratören, alla de svenska missionsstationsföreståndarna i Bururiprovinns och SFM:s laglige representant, då Thomas Winberg. Administratören presenterade då vad han ansåg vara skäliga klagomål från hövdingarna. De senare hade, enligt hans uppfattning, »inte alltid fel». ¹ Han framhöll också att situationen hade väsentligt förbättrats. Enligt hans uppfattning berodde det mycket på Thomas Winbergs ingripande. ² Efter 1935 hade Winberg haft mycket lite konflikter med myndigheter, oavsett nivå. Nu blev det hans uppgift att överbrygga de existerande motsättningarna, vilket han lyckades med. Sven Nordlander i Kayogoro konstaterade i ett brev två år senare att »de infödda cheferna följer de belgiska tjänstemännen. Är de katolska, är det svårt att få platser från de infödda cheferna, är statsmannen neutral, är de infödda cheferna neutrala.» ³ Ett år senare framhöll han att relationerna förbättrats sedan han börjat hjälpa hövdingarna med deras husbyggen. ⁴

Det blir ofta problem på »bynivå»

Ofta uppstod svårigheter när missionärerna behövde bärare eller arbetare. Missionens lärare kunde ibland bli anklagade för att inte utföra av hövdingen ålagt arbete. Som lärare var de befriade från dagsverken. Det framhölls i missionärsbrevens att det var de katolska underhövdingarna som skapade problem. ⁵ Den nyss omnämnde administratören, som tillträdde under senare hälften av 1954, försökte också förbättra situationen på lokalnivå. I närheten av Kayogoro tillsatte han 1955 en ny underhövding, en protestant. Det är intressant att ta del av administratörens syn på saken:

Vi har återkommande problem med dem som tillhör den protestantiska missionen i Kayogoro, de har en benägenhet att dra sig undan de inföddas auktoritet och att se sig som förmer än andra burundier, de försöker und-

¹ ANB/A.F.6³.9 *Rapport Annuel 1955/9 quatre et quinto.*

² ANB/A.F.6³.9 *Rapport Annuel 1955/9 quatre et quinto.*

³ KA/45/S Nordlander 1957-04-10.

⁴ KA/45/S Nordlander 1958-03-10.

⁵ KA/36/G L Karlsson till Ongman 1939-02-08; KA/46/G Werlinder 1946-12-09; KA/46/V Werlinder 1947-01-20 till församlingen i Norrtälje; KA/10/N Lindeman till Alingsås 1947-12-12.

komma jordbrukskampanjer; skatteindrivningen är svårare hos dem än hos övriga infödda i regionen.¹

Utnämningen av den nya underhövdingen mottogs positivt av pingstvännerna, tills det, alltjämt enligt administratören, visade sig att den nye ställde samma förväntningar på sina trossyskon, som på övriga skattebetalare, ja, till och med förväntade sig en ännu striktare laglydnad. Vid årets slut uppgavs läget vara gott.

Frågan om skatten

År 1945 nämndes i årsrapporten från administratören i Bururi att de lokala burundiska myndigheterna anklagat missionen i Mugara för att underminera deras auktoritet. Enligt deras uppfattning sökte sig många till missionen just för att få skattebefrielse och undgå dagsverken eller av staten påbjuden odling.²

Frågan om skattebefrielse var inte ny. Enligt lagen skulle de som regelbundet gick i skola inte betala skatt. Å andra sidan var det storhövdingens uppdrag att med underhövdingarnas hjälp driva in skatten. Det ålåg de olika missionerna att anmäla de vuxna eleverna – till en början de vid centralskolan. Många av skoleleverna var över tjugo. År 1940 skickade Thomas Winberg en förteckning över eleverna vid missionen i Kiremba. Samtidigt påpekade han att flera av dem hade försökt få skattebefrielse året innan. Storhövdingen hade då vägrat att ge dem nödvändiga identitetshandlingar och i stället tvingat deras fäder att betala skatt för dem.

När det gällde dagsverken kunde de som arbetade för missionen få befrielse från skatt, i första hand de som arbetade som evangelister och lärare. Storhövdingen över Mugara, Nyambikiwe, ansåg dock att många smet ifrån sina plikter genom att säga sig arbeta för missionen eller gå i skola där.³ Missionärerna å sin sida kunde påpeka att hövdingarna begärde för mycket av folket. Det är troligt att det ligger sanning i båda påståendena. I det funna materialet finns inget som klargör hur just den nämnda konflikten i Mugara löstes.

¹ ANB/AF6³.9 /RA 1955/9 *ter et quatro*.

² ANB/AF6¹.1/A T Antonissen i Bururi till E Houbert, *Chef de Secteur de Rumonge*, 1945-07-30; ANB/AF6¹.1/E Houbert till Antonissen 1945-07-24.

³ ANB/AF6¹.1/A T Antonissen i Bururi till E. Houbert, *Chef de Secteur de Rumonge* 1945-07-30; ANB/AF6¹.1/E. Houbert till Antonissen 1945-07-24.

I Bujumbura tycks relationerna till myndigheterna ha varit goda. Det samma gällde för Nyanza Lac som vi tidigare sett. Det är sällan det förekommer sådana tvister som rapporteras från de övriga orterna.

5.10 Vägen mot politisk självständighet

Under 1950-talet blev kraven på politisk självständighet allt starkare både i Belgiska Kongo och Ruanda-Urundi. Utvecklingen skulle komma att följa olika banor i de tre länderna, vilka fram till dess i praktiken utgjort en enhet, med avseende på belgarnas förvaltning och den svenska pingstmissionens arbete. Vad som hände i grannländerna påverkade situationen i Burundi. I Kongo utbröt snart svåra oroligheter, både före och efter självständigheten den 30 juni 1960. Flyktingar strömmade in över gränsen till Burundi, både afrikaner och missionärer. Innan Ruanda-Urundi fick sin självständighet 1 juli 1962 inträffade dramatiska förändringar i Rwanda. Landet var, till skillnad från Burundi, ett starkt centraliserat land där tutsier dominerade starkt inom landets styrelse. Den koloniala strategin innebar en medveten satsning på utbildning av tutsier, samma strategi som genomfördes i Burundi. Men under 1950-talet förändrades situationen i Rwanda, delvis under inflytande av en reformrörelse inom katolska kyrkan, vilken ledde till att hutuer började protestera mot den ojämlika behandlingen. De belgiska myndigheterna öppnade upp alltmer för hutuer, som fått utbildning i samband med att utbildningsväsendet byggdes ut. FN, som hade det egentliga ansvaret för länderna, önskade förändringar i demokratisk riktning. År 1959 dog den dåvarande kungen och efterträddes av sin son, Kigeri V. Senare samma år utbröt inre stridigheter. Tusentals tutsier dödades. Tusentals andra flydde till grannländerna. I Burundi skulle deras närvaro komma att negativt påverka relationerna mellan tutsier och hutuer. År 1961 blev Rwanda en republik.

Den politiska utvecklingen i Burundi

Inget av de tre länderna var särskilt väl förberett inför den politiska självständigheten. Antalet universitetsutbildade var negligierbart.¹ Från och med 1948 hade FN sänt kommissioner till Ruanda-Urundi för att kontrollera Belgiens förvaltning av landet. Via FN sattes press på

¹ I Kongo fanns totalt 16 universitetsutbildade.

Inför Kongos självständighet 1960 kom FN:s dåvarande generalsekreterare, svensken Dag Hammarskjöld, till Bujumbura och gästade då pingstmissionärerna i SFM:s administrativa centrum i Kanyosha. Till vänster om Hammarskjöld står Alfred Andersson närmast kameran och Gösta Palmertz längre bort.

Belgien till att förändra samhället i de båda länderna i demokratisk riktning. Ett steg skulle vara att ersätta det dåvarande feodala samhället med ett samhälle där de olika myndigheterna valdes av folket. Den belgiska regeringen var inte särskilt positiv till detta, utan man ville först skapa »ekonomisk utveckling och moralisk förbättring».¹ För att tillmötesgå FN:s krav genomfördes dock stegvisa reformer under 1950-talet i form av begränsade konstitutionella förändringar. Rådgivande organ tillsattes, vilkas ledamöter tillsattes genom val. Det första valet hölls 1953. Rösträtten var mycket begränsad. I allmänhet valdes dessutom sådana som redan hade någon maktställning i samhället. Tre år senare hade alla män rösträtt.² I november 1959 ersattes de 37 underhövdingedömena i Burundi av 18 provinser, ledda av provinsadministratörer. Deras underavdelningar förvandlades till kommuner, som skulle styras av en borgmästare och kommunfullmäktige, tillsatta genom direkta val. Dessa fullmäktige skulle också fungera som valkollegium till det kommande statliga råd som skulle utöva den legislativa makten. Tanken var att införa en konstitutionell monarki. Det innebar att alla tidigare hövdingar fick lämna sina poster under det följande året, vilket skapade ett politiskt vakuum. Monarkins ställning

¹ Lemarchand 1970 s 79.

² Lemarchand 1970 s 80–85.

stärktes. Av många upplevdes den nu som den enda kvarvarande faktorn för fred och stabilitet.¹

Ett flertal politiska partier hade bildats redan innan dessa reformer genomfördes. De två viktigaste var UPRONA och PDC.² Sedan tidigare var kampen om makten framförallt en fråga om strid inom den kungliga släkten, där de två prinsfamiljerna Bezi och Batare stod emot varandra. Det tog sig nu samma uttryck inom partisystemet. Bakom UPRONA stod Bezi, bakom PDC stod Batare. Båda leddes av välutbildade, västerländskt skolade prinsar. Prins Louis Rwagasore, kungens äldste son, ledde UPRONA. UPRONA krävde omedelbar självständighet, PDC ville ha en mer successiv förändring. Vid kommunalvalen 1960 satt Rwagasore i husarrest i Bururi, av belgarna anklagad att vara alltför radikal, alltför nationalistisk och dessutom prokommunistisk. Den belgiske guvernören stödde mycket tydligt PDC och dess företrädare. UPRONA fick då 545 platser och PDC 942. Vid den interimregering som tillsattes i januari 1961 fick PDC två ministerposter, UPRONA ingen.³

Rwagasore var mycket populär, inte minst bland hutuer.⁴ I ledningen för partiet fanns representanter för de två större folkgrupperna. Efter påtryckningar från FN släpptes Rwagasore och hundratals andra politiska fångar. Rwagasore reste runt i landet med representanter för sitt parti och använde sin ställning som kungens son, när han uppmanade folket att rösta på partiet. UPRONA segrade med stor marginal i parlamentsvalet i september 1961 och prins Rwagasore utnämndes till premiärminister.

En kort tid därefter sköts Rwagasore till döds. Själva mordet utfördes av en grek, men det visade sig att det skett på uppdrag av ledande män inom det konkurrerande partiet, vars ledare, prins Jean Ntutenderareza, avrättades efter självständigheten. Mordet på Rwagasore skulle få djupgående konsekvenser för landet, inte minst för den växande klyftan

¹ Lemarchand 1995 s 51, 1970 s 339.

² UPRONA = *Partie de l'Union et du Progrès National* ; PDC = *Partie Démocratie Chrétien*.

³ Lemarchand 1970 s 328–330, 337–339. I kommuner med stor andel pingstvännar vann ändå UPRONA, se avsnittet 6.3 Pingstvänners politiska engagemang under 1960-talet (s 190).

⁴ Enligt Lemarchand, 1995 s 53 berodde detta dels på hans utseende, »mer likt den standardiserade stereotypa bilden av en hutu», dels på att hans fru förmodligen var hutu.

mellan hutuer och tutsier. Händelserna som tidigare ägt rum i Rwanda var den andra stora faktorn som påverkade händelseförloppet, vilket tydligare kommer att visa sig under den fortsatta händelseutvecklingen i landet.¹ Flertalet av dem, som var politiskt aktiva före och efter självständigheten, hade tillbringat flera år i grannländerna, antingen enbart för att studera eller också för att de utvisats från hemlandet av de belgiska myndigheterna. En grupp tutsier, som befann sig i Kongo, påverkades av Lumumbas vänsterideologi och förde den med sig till Burundi. Unga hutuer, som befann sig i Rwanda, tog fasta på tanken om republik. En del av de senare var 1959 med och bildade partiet *Parti du Peuple*, som ställde upp i kommunalvalen 1960. Det var framförallt förankrat i landets norra del, i Ngozi och Bubanza. Inför parlamentsvalet 1961 gick många av dess medlemmar med i UPRONA, det ledande oppositionspartiet. I det fanns också den nyss nämnda vänsterfalangen, som gärna ville se en närmare koppling till bland annat det kommunistiska Kina. Där fanns även sådana som utbildats inom landet. Gemensamt för dem alla var att de – till skillnad från sina landsmän utan högre utbildning – tagit till sig tankarna på demokrati. Många av de utbildade hutuerna, som arbetade inom landets administration eller på de katolska missionsstationerna, gick med i *Syndicat Chrétien*, en fackförening med nära anknytning till den katolska kyrkan. Till namnet var den apolitisk, men kom att fungera som en plantskola för det framväxande hutuledarskapet. Som sådan blev den det huvudsakliga målet för angrepp från UPRONA:s tutsifalang.²

En annan viktig fråga inför självständigheten var språkfrågan. I skolorna hade franska och swahili använts, liksom i den koloniala administrationen. År 1959 kom det påbud att i skolorna ersätta swahili med franska. Från Burundis styresmän kom tydliga signaler att kirundi skulle bli det dominerande språket. Samma önskan framfördes av de burundiska representanterna vid konferenserna inom pingstmissionen.³ Franska skulle fortsätta som skolspråk, särskilt i de högre klasserna. På kirundi fanns nästan inga läroböcker.

¹ Se avsnittet Den politiska utvecklingen under 1960-talet (s 173 nedan).

² Lemarchand 1970 s 345.

³ KA/2/G Palmertz rundbrev 1959-11-21.

SFM och valen

Även inom de församlingar som grundats av svensk pingstmission hade förändringens vindar börjat blåsa allt starkare. Reaktionen hos missionärerna var blandade. Svensk pingstmission har i allmänhet varit apolitisk och dess missionärer har haft som policy att inte »blanda sig i politiken» i de länder de arbetar. Nu stod man i Centralafrika inför en helt ny situation politiskt sett. De forna kolonierna skulle bli självständiga och alla med västerländsk utbildning, även om den var låg, var eftersökta inom den nya förvaltningen. Det skulle visa sig att pastorer och äldstebröder inom pingstförsamlingarna valdes både till borgmästare och till kommunfullmäktige och parlament. Av de samtida breven att döma ser flera av missionärerna till en början denna utveckling som något mycket positivt. Missionens dåvarande representant, Gösta Palmertz skriver efter valet i Kongo: »Till vår förvåning och glädje blev det många kristna och även lärare valda. ... Må Herren hjälpa våra bröder att stå till hans förfogande och genom Hans hjälp ge visa och kloka råd till landets och folkets bästa.»¹ Liknande reaktioner skulle komma att uttryckas från Burundisidan, vilket vi återkommer till i avsnittet »6.3 Pingstvänners politiska engagemang under 1960-talet».

Politisk självständighet

Burundi och Rwanda fick båda sin politiska självständighet den 1 juli 1962. Inför självständigheten hade de danska och amerikanska missionärerna lämnat landet, svenskarna och de engelska stannade kvar. Flertalet av dem deltog i det högtidliga överlämnandet på den f d flygplatsen, då den belgiska flaggan halades och den burundiska flaggan för första gången hissades. Det högtidliga firandet av självständigheten ägde rum ett par månader senare, i september. Svenska missionärer deltog vid båda dessa tillfällen. De beskriver övergången till självständighet som lugn och problemfri. Ett antal belgiska tjänstemän stannade kvar för att stötta sina efterträdare.²

¹ KA/2/G Palmertz till Å Boberg 1959-04-20.

² KA/72/A Lundström 1962-07-05; KA/36/T Winberg till Palmertz 1962-12-03.

5.1.1 Afrikanisering av församlingsarbetet

De afrikanska evangelisterna spelade tidigt en viktig roll inom pingstmissionens församlingsarbete. När arbetet inleddes i Burundi skedde det i samarbete mellan missionärer och kongolesiska kristna med rötterna i Rwanda. Efter det att äldstebröder hade avskilts fick dessa ta alltmer av ansvaret för evangelisation, undervisning och församlings-tukt. Ofta var de strängare när det gällde församlingstukt än missionärerna. De fick också döpa. När den missionär som var församlingsföreståndare var borta på resor fick någon av äldstebröderna ta ansvaret.¹ I samband med att de lokala församlingarnas ekonomiska ansvar ökade under andra världskriget ökade också burundiernas ansvarstaganden. Thomas Winberg skrev 1941 att självunderhållet hade börjat fungera och att ett visst överlämnande hade skett. Evangelisterna gjorde då sådant som Winberg tidigare gjort.²

Administrativt sett ledde missionärerna arbetet. De stora besluten togs vid de årliga missionärskonferenserna, oftast förlagda till Kongo, till Uvira eller Lemera. Samtidigt hölls uppbyggelsekonferenser upp-lagda på samma sätt som den svenska pingströrelsens »Nyhems-veckan».³ Varje dag inleddes med bön följt av ett bibelstudium av någon missionär eller, från och med 1950-talet, någon besökande svensk pastor. På eftermiddagen samtalade man om inlämnade frågor från både afrikaner och missionärer åtminstone sedan 1942. De samtalen hölls då på swahili. I protokollet från det året – konferensen hölls i Kiremba – noterades att »Våra infödda bröder deltog också livligt och med det största intresse i samtalen.»⁴ På kvällarna var det stora konferensmöten då missionärerna, de afrikanska pastorena och evangelisterna undervisade.⁵ Efter uppbyggelsekonferensen möttes missionärerna för att överlägga om verksamheten och fatta beslut.

I samband med väckelsen i början av 1950-talet väcktes frågan om missionärerna gav afrikanerna tillräckligt förtroende med tanke på att

¹ KA/20/G. Palmertz 1934-11-09; KA/36/L Karlsson 1935-05-17. Se också tidigare kapitel.

² KA/36/Winberg till L Pethrus i USA 1941-10-30.

³ »Nyhemsveckan» utanför Mullsjö fungerade som årskonferens för den svenska pingströrelsen. Där behandlades lärofrågor och nya initiativ.

⁴ Protokoll från konferens i Kiremba 28 aug–4 sep 1942.

⁵ KA/J Ruhigita, *Mkutano wa Lemera depuis le 15-20 juillet 1959*.

de, i likhet med missionärerna, var utrustade med andliga nådegåvor. Ämnet diskuterades vid årskonferensen 1952. Harald Gustafsson, föreståndare i Smyrnaförsamlingen i Göteborg, deltog. Han reste sedan runt till de olika pingstförsamlingarna i verksamhetsområdet. I oktober 1952 befann han sig på Kiremba, varifrån han skrev ett rundbrev till samtliga missionärer. Med utgångspunkt från samtalen under konferensen föreslog han att erfarna afrikaner skulle tillsättas som pastorer på platser, där det hade funnits verksamhet sedan länge. Tydligt var detta accepterat av de belgiska myndigheterna.¹ Flera missionsstationer var just då utan föreståndare. Jag har inte kunnat finna något exempel på att detta förslag formellt genomfördes då. Däremot så utökades afrikanernas ansvarsområden under 1950-talet och flera missionärer talar mot slutet av årtiondet om afrikanska pastorer. Bibelskolan i Uvira kallas också »pastorsskolan».² År 1957 beskrivs de afrikanska äldstebröderna/pastorens arbetsuppgifter på följande sätt av en missionär: »De har brödsbrytelse (fast vi är med förstås), undervisar gott i Guds ord, viger, har barnvälsignelser, predikar, reser i byarna för att undervisa och hjälpa byläraryarna.»³ En annan av missionärerna skriver år 1958: »Vi ser med glädje på hur de verkliga kristna och då särskilt Herrens tjänare går in för Guds verk mer helhjärtat och med en ansvarskänsla som bådar gott för verksamheten. ... Vi arbetar ju helt för att de infödda själva skall gå in i ledningen för Guds verk.»⁴

I stort sett sysslade äldstebröder/pastorer med samma uppgifter som de manliga missionärerna. År 1957 hade t ex pingstförsamlingen i Kayogoro sin egen styrelse och egna pastorer. Lazaro Samiye var ordförande under äldstekårens möten och Sven Nordlander fanns med som rådgivare.⁵ År 1958 talades om afrikanska missionärer med Guds kallelse till andra fält. Då hade burundierna startat en egen missionskassa.

För Inger-Britt Ahlström, missionär i Kiremba sedan 1954, var de burundiska äldstebröderna redan från början hennes andliga ledare. Hon arbetade som lärare och bland hennes kollegor fanns en äldste-

¹ Protokoll från missionärskonferensen i Lemera 1952-08-25-31; KA/24/H Gustafsson 1952-10-19.

² KA/45/S Nordlander i *Dagen* 1952-09-27 s 6.

³ KA/Brev J Westman till S-G och F Andersson 1957-11-23.

⁴ KA/45/Brev S Nordlander 1958-12-12.

⁵ Intervju med Elna Sandstedt 1997-07-10.

broder (pastor) och två diakoner, vilka introducerade henne i det evangeliska arbetet. När människor kallade på dessa tre för att få förbön tog de med sig den unga missionären. De hade förstått, sa de, att hon hade en särskild kallelse till att vara evangelist. De förklarade landets seder och bruk för henne. I ett brev till hemförsamlingen skriver hon: »Jag kan inte nog tacka Gud för det stöd jag har i dessa 'pelare'.»¹

Som en följd av den kommande politiska självständigheten restes allt tydligare krav på afrikanisering också av arbetet inom de kristna församlingarna. Så sent som i juli 1959 var ändå en av frågorna vid den stora konferensen om pastorer och äldste kunde ha överläggningar tillsammans med missionärerna när det gällde övergripande beslutsfattande. Samtalsstunderna under uppbyggelsekonferensen då alla församlingsmedlemmar var välkomna att delta upplevdes som otillräckliga, då man »inför en så gott som fullsatt kyrka samtalade öppet om de olika problem församlingar möter i dagens Afrika». ² I den efterföljande missionärskonferensen meddelades att i Burundi skulle äldstedagar hållas i september samma år. ³ Sedan 1942 hade särskilda Burundikonferenser hållits nästan varje år. Det handlade om uppbyggelsekonferenser för både svarta och vita, samtidigt som missionärerna överlade om arbetet i landet. ⁴ Efter konferensen 1959 skrev Gösta Palmertz: »Samtalsmötena med de infödda vännerna voro mycket givande och vi insågo tydligt värdet av att få de infödda bröderna med i olika sammanhang i vårt gemensamma arbete!» ⁵ Everth Carlsson konstaterade i september att »det förefaller att gå bäst för de infödda när de sköter sig själva, vad den andliga verksamheten beträffar, så förefaller det i Urundi». ⁶ Från missionssekreteraren i Filadelfia, Stockholm kom liknande tongångar. Samuel Nyström hoppades att »missionärerna är så kloka att de tar med de infödda medarbetarna i alla rådslag, så att de få känna att de har missionärernas förtroende och gemenskap». ⁷ Sam-

¹ FAÖ/E6:1/I-B Ahlström 1954-06-02, 1956-09-26.

² KA/J Ruhigita, *Mkutano wa Lemera depuis le 15-20 juillet 1959* ; EH 1959 nr 36 s 6.

³ KA/Protokoll från missionärskonferensen i Lemera 1959-07-20-23 § 11. Något motsvarande från Kongo nämns inte.

⁴ Se t ex KA/33/A Lundströms dagböcker 1942 och Westman, s 17.

⁵ KA/31/G Palmertz till Å Boberg 1959-07-30.

⁶ KA/31/Brev E Carlsson till Å Boberg 1959-09-23.

⁷ KA/1/S Nyström till G Palmertz, återgivet av Palmertz i rundbrev 1959-11-21.

tidigt bidrog den låga utbildningsgraden hos pastorer och äldstebröder till en del missionärers tveksamhet till ett totalt överlämnande.

Afrikaner tillsätts i olika kommittéer

Till ordföranden i själva uppbyggelsekonferensen valdes 1959 missionär Sven Jansson och Jean Ruhigita, äldste och lärare från Uvira. Året dessförinnan hade afrikaner börjat delta i arbetet i kommittéer. Skolrådet utökades då med två afrikanska ledamöter med observatörstatus. En av dem var Boasi Nyabenda från Mugara. En gemensam skolstyrelse för primärskolorna med fem européer och fem afrikaner tillsattes. Burundi representerades av Alice Gustafsson, Boasi Nyabenda och Yakobo Sulemani från Bujumbura.¹ Dessa tre skulle följande år tillsammans med Olle Johansson och missionens skolinspektör utgöra den då skapade regionala skolstyrelsen för Burundi. Nyabenda satt också kvar i skolrådet, nu som ledamot med rösträtt.² Frånsett äldstekåreerna i församlingarna och lärarkollegiet vid lärarutbildningens i Lemera är skolstyrelsen det första exempel jag funnit på att afrikaner mer formellt ingick i ledningsgrupper. Abednego Madengo, äldstebrodern/pastorn från Kiremba, invaldes i den övergripande skol- och litteraturkommittén.

Inför samma konferens hade missionen frågat myndigheterna hur de skulle ställa sig till att en afrikansk pastor blev församlingsföreståndare. Svaret blev att det inte bara var tillåtet utan mycket lämpligt. Vid missionärskonferensen diskuterades ett utvidgat samarbete med afrikanerna. Den politiska självständigheten närmade sig. I församlingsarbetet, i skolorna och i missionens olika kommittéer var det viktigt att nu få fram nationella som kunde »axla ansvar och få insyn i arbetets olika delar».³ Som ett led i förberedelsen inför självständigheten utsågs en kommitté som skulle besöka *mwami* i Burundi. Dess uppgift var att »orientera sig om missionens och församlingarnas ställning om landet blir oberoende». Från missionärernas sida skulle Gösta Palmertz, Alfred Andersson och Harry Jansson delta. Afrikanska representanter skulle utses av de burundiska församlingarna själva.⁴

¹ Protokoll fört vid konferensen i Lemera 9–16 juli 1958.

² Konferensen i Lemera 20–23 juli 1959, protokoll på svenska § 22 och § 24.

³ KA/Protokoll fört vid missionärskonferensen i Lemera 1959-07-20–23 § 8.

⁴ Ibid.

Som ännu ett led i afrikaniseringen tillsattes en utredning för att se över frågan om namnändring av missionen. I den ingick fyra missionärer och sex afrikaner.¹ Steg för steg luckrades de gamla gränserna upp. I november samma år satt för första gången en afrikan som ordförande vid ett kommittémöte.² Nu var frågan vilken form samarbetet skulle ta efter självständigheten. För att lösa frågan om arbetsformer efter självständigheten möttes missionärer och två representanter från varje församling till överläggningar i Uvira 4–5 mars 1960. Dessutom skulle alla som var medlemmar i kommittéer delta.³ Vi ska se närmare på det mötet i avsnittet om 1960-talet.

Den lokala församlingen

Även om missionärskonferensen var det högsta beslutande organet fram till 1960/61 så var man samtidigt mån om att respektera den lokala församlingens suveränitet. Till missionärskonferensen 1958 hade inkommit ett brev från en församling som begärde att få tillbaka Petro Shematsi som herde och lärare. Denne hade flyttat till en annan ort, dit han upplevde sig ha kallelse. Missionärerna beslöt att inte ta i frågan utan att lämna den till Shematsi och församlingen »i vars tjänst han står».⁴

På det lokala planet hade den nationella församlingen mycket av självbestämmande. Redan i maj år 1937 lät missionärerna i Kiremba den lilla församlingen där vara med och avgöra vilka som skulle döpas av dem som gått i dopklass. Missionär Alda Holmström skrev: »Vi försöka från första början ställa församlingen inför ansvaret själva om att pröva.»⁵ År 1942 avskildes de första äldstebröderna i församlingen där, Abednego Madengo och Filipo Bwandiko. Knappt fyra år senare, då Thomas Winberg med familj lämnade Kiremba efter en arbetsperiod på elva år – förlängd på grund av andra världskriget – fanns under en tid ingen manlig missionär som kunde gå in som församlingsföre-

¹ KA/Protokoll fört vid missionärskonferensen i Lemera 1959-07-20–23 §§ 22, 24.

² KA/Protocole 10.11.59 ya Mkusanyiko wa kundî la wajumbe walioteuliwa na Mkutani wa Julai 1959.

³ KA/2/G Palmertz 1960-04-16, 1960-05-14.

⁴ KA/Protokoll konferensen i Lemera 1958-07-09–16.

⁵ KA/70/A Holmström 1937-05-21.

ståndare. Ansvaret delades då mellan äldstebrodern Abednego Madengo och missionär Linnea Halldorf.¹

Under andra världskriget var det mycket svårt att få ut medel från Sverige. Församlingarna övertog då själva ansvaret för evangelisternas löner. Däremot var det inte tillåtet för de enskilda församlingarna att söka egen juridisk status. Initiativet till att påbörja nytt arbete i någon by kom oftast från afrikanerna.

¹ *Yubile imyaka 50 – Ishingero ryo ku Mugara.*

6. Fortsatt arbete i ett självständigt Burundi

6.1 Den politiska utvecklingen under 1960-talet

I avsnittet »Vägen mot politisk självständighet« följde vi utvecklingen fram till 1962, årtalet för Burundis politiska självständighet. Landet skulle snart visa sig präglad av politisk instabilitet. Sex olika regeringar avlöste varandra mellan 1962 och 1966, mycket beroende på att kungen inte respekterade det parlamentariska systemet utan själv tillsatte ministrar som inte själva satt i regeringen. De flesta av dessa var Bezi, och tillhörde alltså kungasläkten, som därigenom stärkte sin maktställning. Kungen kunde avgöra hur mycket makt en regering faktiskt hade. Många statstjänstemän fick sin ställning mer på grund av visad lojalitet än på grund av personlig kompetens. Statens budgetunderskott växte raskt. I Burundi fanns en allt större västerländskt välutbildad elit, som stod utanför det politiska arbetet. De krävde att få del i makten. Kampen om den politiska makten skulle från och med 1965 inte längre äga rum mellan rivaliserande prinsar utan mellan olika tutsisläkten och därunder skulle de olika folkgrupperna alltmer och mer spelas ut mot varandra. Till den ökade polariseringen bidrog skendet i Rwanda från 1959. Vi kommer att fördjupa oss något i denna polarisering, eftersom den skulle komma att få stora konsekvenser för landet och därmed också för pingströrelsen. Både hutuer och tutsier skulle komma att tillskriva den andra folkgruppen motiv och handlingssätt som egentligen inte gällde dessa grupper i Burundi, men som fanns uttalade och tydliga i Rwanda.

En ökad spänning mellan folkgrupperna hutuer och tutsier

Partiet UPRONA hade före självständigheten spelat en sammanhållande roll på det nationella planet. Efter Rwagasores död utbröt en maktkamp inom partiet mellan Paul Mirerekano, hutu, och André Muhirwa, ganwa (prinssläkte). Mirerekano hade 1961 av Rwagasore utsetts till vice ordförande inom partiet. Vid Rwagasores bortgång utnämndes dock Muhirwa till dennes efterträdare som premiärminister.

Maktkampen mellan dessa två kom att få en allt tydligare karaktär av motsättning mellan folkgrupper.¹ Det förstärktes i hög grad av kravaller med dödlig utgång i stadsdelen Kamenge i Bujumbura i januari 1962. De ansvariga för oroligheterna var medlemmar i organisationen *Jeunesses Nationaliste Rwagasore* (JNR), en förening av unga militanta tutsier, som inför självständigheten fick en slags paramilitär ställning av regeringen för att upprätthålla ordningen i de afrikanska bostadskvarteren i Bujumbura. Fackförbundet *Syndicat Chrétiens*, som dominerades av hutuer, klagade i början av 1962 på JNRs framfart och anklagade dem för att utså hat och aggression. Den 14 januari hölls ett JNR-möte i Kamenge, vilket utmynnade i en jakt på hutuer, aktiva inom *Syndicat Chrétiens*, eller i partiet *Parti du Peuple*. Flera ledande hutuer dödades och hus stacks i brand. Under fortsättningen av året inträffade ett flertal liknande incidenter, om också inte av samma omfattning.²

Även om motsättningar såg ut att i första hand bero på motsättningar mellan två folkgrupper, så var de sociala och politiska dimensionerna av större betydelse. Medlemmarna i JNR hade god utbildning, men var utestängda från de poster i samhället som gav prestige och inflytande. Under läsåret 1963/64 ökade spänningen också mellan hutuer och tutsier vid två av landets viktigaste lärosäten, landets universitet och *Collège du Saint Esprit*, båda belägna i Bujumbura.³ I parlamentet ledde motsättningarna till bildandet av två grupperingar, en hutudominerad, känd som Monrovia, och en tutsidominerad, Casablanca. I båda grupperna fanns trots allt medlemmar från båda folkgrupperna. Inom UPRONA gjordes försök att jämna ut motsättningarna.⁴ I stället tilltog spänningen mellan hutuer och tutsier.

Kungen tog inte ställning i konflikten mellan folkgrupperna, utan försökte de första åren att fördela delar av makten lika mellan hutu och tutsi. Premiärministrarna var omväxlande tutsi och hutu. I början av januari 1965 avskedade kungen den dåvarande premiärministern, Albin Nyamoya, som var tutsi, och tillsatte en hutu, Pierre Ngendadumwe. Tre dagar efter sitt tillträde dödades den senare av en flykting från Rwanda. Lemarchand framhåller att bakom scenen var gruppen Casablanca och

¹ Lemarchand 1994 s 64ff.

² Lemarchand 1970 s 347–349.

³ Lemarchand 1970 s 347, 359.

⁴ Lemarchand 1994 s 64.

den kinesiska ambassaden ansvariga. Några av JNR:s ledare ansågs medskyldiga och organisationen förbjöds för en tid.¹ Mordet på Ngen-dadumwe bidrog mycket starkt till att ytterligare öka motsättningarna mellan de två folkgrupperna.

Från monarki till republik

Kungen utlyste nyval, vilket genomfördes i maj 1965. Av de 33 platserna i nationalförsamlingen gick 23 till hutuer – som representerade två olika partier, *Parti du Peuple* och UPRONA. Det senare var inte längre ett sammanhållet parti utan i praktiken delat.² När kungen inte ville godta valresultatet växte missnöjet mot kungahuset. Det blev en maktkamp mellan kungen och parlamentet. Bland de missnöjda – av vilka flertalet var hutuer – fanns intellektuella, riksdagsmän, statstjänstemän, armé-officerare och högre polismän, vilka alla upplevde att kungen börjat favorisera tutsierna. I slutet av september inlämnade en grupp hutu-riksdagsmän en protestskrivelse till kungen, där de framhöll att dennes handlingssätt bröt mot konstitutionen. Den 18 oktober 1965 gjorde en grupp hutuer, officerare och höga polismän, ett försök till statskupp genom att angripa kungapalatset och samtidigt försöka döda premiärministern. Båda försöken misslyckades. En viktig roll i försvaret av den rådande ordningen spelades av en kapten Micombero, en tutsi från Rutuvo i Bururiprovinnsen. Kungen flydde några dagar senare till Europa, där han blev kvar till sin död. Ordningen återställdes snabbt i huvudstaden, men spred sig till landsbygden norr om Bujumbura. Hutuungdomsorganisationen *Jeunesses Mirerekano* angrep och dödade femhundra tutsier. Armén, inom vilken hutuer rensats från ledande poster, inledde nu vedergällningsaktioner. Uppskattningar talar om mellan 2 500 och 5 000 dödade och tusentals fångslade. De militärer som hade varit inblandade i kuppörsöket dödades. Nästan varje framstående hutupolitiker arresterades och många avrättades, bland dem Paul Mirerekano. Det gällde också alla som undertecknat protestskrivelsen i september samma år. Bland de arresterade parlamentsledamöterna ingick också pingstvännen, vilket vi återkommer till.

I norra delen av landet flydde många hutuer till Rwanda, där svenska pingstmissionärer tillsammans med hjälporganisationer hjälpte till i

¹ Lemarchand 1994 s 67–70; Lemarchand 1970 s 424.

² Lemarchand 1970 s 387–400, 412.

nyupprättade flyktingläger¹. I söder gick flykten till Tanzania.² Armén och den likaledes »rensade» statliga byråkratin, tog över regeringens funktioner. I mars 1966 utnämnde kungen den unge prinsen Charles Ndizeye till regent.³ Ledande krafter inom landet nöjde sig inte med en kung som flyttat till Schweiz. I juli 1966 utropades Ndizeye till kung under namnet Ntare V. Kapten Micombero utsågs till premiärminister. Kungen och regeringen kom snart på kollisionskurs. I slutet av november samma år avsattes kungen, då på besök i grannlandet Kongo, genom en militärledd statskupp. Micombero utropade sig själv till president.⁴

Burundi blir en militärdiktatur – motsättningarna inom tutsi

Åren efter republikens införande präglades av en intern maktkamp. Unga radikala tutsielement reagerade negativt på Micomberos tendenser till diktatur och protesterade. I flygblad anklagades regimen för att ha lierat sig med katolska kyrkans prästerskap och en amerikansk-belgisk neokolonialism. Flera av dessa unga radikaler hade fått poster i den nya förvaltningen, enligt Lemarchand delvis beroende på att många av dem, liksom höga officerare, kom från Bururiprovinnsen. Från och med mars 1967 började Micombero att göra sig av med vänsterradikala ministrar. Efter oroligheter i Bujumbura i maj samma år arresterades oppositionens ledare. Bland de mindre radikala tutsierna fanns också motsättningar av äldre datum. Sedan gammalt betraktades gruppen banyaruguru, tutsier mestadels från Muramvya i norra delen, sedan gammalt centrum för kungamakten, som högre socialt placerade än hima, den tutsigrupp som dominerade i Bururi. Micombero var själv hima. Under 1967 och 1968 tillsattes alltfler statstjänstemän och partifunktionärer ur himagruppen. I stället för de äldre beteckningarna talade man alltmer om banyabururi och banyamuramvya, dvs folk från Bururi respektive Muramvya. I slutet av 1968 var alla nyckelposter i regeringen tillsatta med banyabururi, en utveckling som också hade betydelse för pingstmissionens arbete, i synnerhet i Kiremba.

¹ KA/34/I Sandberg till Svenska Röda Korset 1966-04-12.

² KA/36/A Kjellberg 1966-03-16. Se också avsnittet 6.3 Pingstvänners politiska engagemang under 1960-talet.

³ Lemarchand 1970 s 290–298, 416–419, 421ff.

⁴ Lemarchand 1970 s 416–433.

I juli 1971 anklagades ledande banyaruguru inom UPRONA för att ha avsikt att återinföra monarkin. I januari 1972 föll domarna. Nio dömdes till döden och sju till livstids fängelse. Reaktionerna blev starka både inom och utom landet. En månad senare ändrades dödsdomarna till livstids fängelse. Följden var dock densamma – hima var nu ensamma om makten.¹ Rättegångarna 1971 återgavs noga i radio och tidningar och bidrog till att rädslan spred sig i hela landet.² Därmed närmar vi oss det ödesmättade året 1972, vilket hör till bokens nästa kapitel.

Allt hårdare motsättningar mellan hutuer och tutsier

I regeringen november 1967 ingick fem tutsier, fem hutuer och två *ganwa* (prinsläkte). Micombero hade sedan december 1966 haft ungefär lika många från de två stora folkgrupperna i sina regeringar.³ Det skulle dock ändras under 1960-talets sista år. Som en del i den interna maktkampen mellan de rivaliserande tutsigrupperna användes hutuerna som slagträ. När banyabururi anklagade banyamuramvya för att vilja återinföra monarkin, sades att det skulle ske med hjälp av hutuerna i Muramvyaprovinsen, det område där monarkin hade sitt starkaste hutufäste. Hutuer allmänt utpekades som fiender till regimen. Den dåvarande informationsministern, själv hutu, påpekade de negativa följderna av dessa misstankar:

Om några hutuer tar en drink tillsammans anklagas de för att konspirera ... Om en hutu [från Bujumbura] besöker sin hemtrakt låter de lokala myndigheterna bevaka honom ... Efter hans avfärd förhör de slakten och människor han mött.⁴

I september 1969 anklagades ledande hutuer för att ha förberett en statskupp. Det råder delade meningar om anklagelsen var sann. Följden blev dock att hutuer inom regering och förvaltning arresterades och ett hundratal avrättades. Händelserna mötte inte samma starka reaktion inom och utom landet som rättegångarna mot banyaruguru två år senare, något som av många hutuer upplevdes som ytterligare ett tecken på den åtskillnad som gjordes mellan tutsier och hutuer.

¹ Lemarchand 1994 s 8183, 87–88.

² Lemarchand 1994 s 84–86.

³ Lemarchand 1970 s 449–455.

⁴ *Rapport politique*, M Ndayahose till Micombero i april 1968, återgivet i Lemarchand 1994 s 86.

6.2 Överlämnandet av ansvaret för församlingarna

Konferens i Uvira inför självständigheten

Inför Kongos självständighet hölls flera viktiga konferenser i Kongo, Burundi och Sverige. Den första hölls i Uvira i mars 1960. Inbjudan till konferensen, som beskrevs som »äldste- och brödradagar»¹ inleddes med orden:

Vi glädjas med alla länder och folk som kunna bli självständiga! Vi bedja att Herren må leda och hjälpa Kongo och Ruanda-Urundi och dess kära folk i dessa skickesediga dagar... Med tanke på församlingens plats och uppgift härute i dessa allvarliga tider, känna vi behov av att komma tillsammans för bön och samtal i viktiga och vitala frågor.²

De belgiska myndigheterna hade fastslagit datum för Belgiska Kongos självständighet till den sista juni samma år. Medbjuden var också den svenske konsuln, som just då var i Bukavu för att ordna för eventuell evakuering av svenska medborgare. SFM behandlade alltjämt de tre länderna som en enhet och därför inbjöds äldstebröder och missionärer från samtliga länder.

År 1960 fanns i Burundi 25 000 pingstvännen, i Kongo 16 600 och i Rwanda, där verksamheten hade inletts senare, 1 600.³ Från Kongos Protestantiska råd hade det kommit förslag till hur det kommande samarbetet mellan missionerna och de nationella församlingarna kunde se ut. En viktig fråga var vilken juridisk status missionen respektive församlingarna skulle ha, om missionen skulle uppgå i församlingarna eller inte.⁴

Som brukligt var inleddes samlingen i Uvira med bön. Därefter valdes Simon Pettersson, missionär i Lemera, till ordförande. Den första frågan gällde vad som i framtiden skulle fungera som juridisk person för det gemensamma arbetet. Tre förslag fördes fram av missionärerna:

- Att missionen fortsätter som tidigare och församlingarna verkar i missionens namn och regi.

¹ Även om det kallades »brödradagar» fick de kvinnliga missionärerna delta, om de kunde få ledigt från skolor och sjukvård.

² KA/1/Rundbrev från G Palmertz, John Schenell och ? (kan inte tyda namnteckningen, trol. kongoles) 1960-02-14.

³ KA/69/IBA *Urundi-hälsning* augusti 1960.

⁴ KA/31/G Palmertz till Å Boberg 1960-02-28.

- Församlingen begär egen juridisk status, samtidigt som SFM behåller sin.
- SFM upphör och går upp i församlingarna, som då ensamma registreras som juridisk person.¹

Nu gjordes måltidspaus. Nästa session inleddes med att de afrikanska deltagarna presenterade en skriven plan vilken bestod av följande punkter:

- Församlingarna begär *uhuru* (självständighet).
- SFM upphör.
- Allt övertas av församlingarna: ansvaret för skolarbetet och sjukvården, att utse rektorer, skolinspektör och arbetare till sjukvården.
- Församlingarna övertar all SFM ekonomi, subsidier, församlingarnas pengar och pengarna från Sverige.

Vad missionärerna skulle syssla med fanns inte med i planen, varför en av dem reste sig och framhöll att han uppfattade planen så att nu hade alla missionärer fått sparken. Afrikanerna genmälde att det var självklart att de skulle finnas med för att lära upp dem och sätta in dem i allt det nya.² Följande morgon upplevde några av missionärerna att de ställdes inför ett ultimatum: »om inte främlingarna ville godtaga deras förslag, så hade de inget i landet att göra.»³ Efter en kaffepaus meddelade Simon Pettersson att missionärerna var eniga om att församlingarna skulle begära status som juridisk person. En kommitté tillsattes för att utarbeta stadgar. Man bestämde också att ett liknande möte skulle hållas innan den kommande årskonferensen, där både afrikaner och svenskar skulle delta och de avgörande besluten skulle fattas. Ewert Carlsson, skolinspektör, och Gösta Palmertz, missionens laglige representant, erbjöd sig båda att lära upp en efterträdare om »de hade av det nya Kongo erkänd kvalificerad person som de ville välja». En del rektorer sa detsamma och »den nyss så stormridna sjön låg där spegelblank och lugn».⁴ Något vidare samtal kring hur det fortsatta samarbetet skulle se ut fördes inte. Efter fortsatta samtal kring den politiska situationen övergick man till bönemöte.

¹ Förslag till föredragningslista, missionskonferensen i Stockholm 1960-04-27-28.

² KA/31/O Johansson till Å Boberg 1960-03-19.

³ KA/31/E Carlsson till Å Boberg 1960-03-06.

⁴ Ibid.

När missionärerna i brev till hemlandet diskuterar situationen är de flesta eniga om vikten att skilja de olika arbetsgrenarna åt. Det man kallar evangelisering och församlingsarbete bör helt afrikaniseras. Däremot bör missionärerna också i fortsättningen både arbeta med och leda sjukvården och skolorna men också grenarna litteratur och radioarbete.¹ Här sker en uppdelning, som egentligen är helt främmande för missionärernas egen ideologiska bakgrund. Inom svensk pingstväckelse framhölls att det var församlingen som bedrev samtliga arbetsgrenar. Nu avskiljs en del som »församlingens arbetsområde»² och församlingen på missionsfältet definieras därmed annorlunda än församlingen i Sverige. Det var ingen medveten ideologisk förändring utan framsprungen ur den praktiska verkligheten. Men vid konferenser i Sverige skulle den komma att ifrågasättas.

Missionärernas reaktioner på Uviramötet

Missionärsbrevens återger mycket olika intryck av de samlingar som hade hållits och deras åsikter går vitt isär. Några av dem var mycket positiva, andra kände sig chockade och ansåg att de blivit uppsagda och inte längre behövdes.³ Det var framförallt de missionärer som stod som församlingsföreståndare som hade upplevt konferensen negativ. Bland dem som arbetade på skolorna fanns en annan uppfattning. Olof Djurfeldt skrev:

De svarta ha begärt att vi ska lära upp folk för olika uppgifter ... så att de kan rycka in i uppgiften om det politiska läget skulle göra det nödvändigt... [De menar] ingalunda att vi ska fockas från våra tjänster. Svagheten... var att de inte tillräckligt gjorde klart för oss vilken roll de ville vi skulle spela, och det gjorde att vissa av kamraterna faktiskt uppfattade det hela som en licencié [uppsägning]. Men så illa är det dock inte.⁴

Djurfeldt tillägger att med tanke på de formella kompetenskraven på lärare och skolledare »åtminstone vi som skolfolk sitter ganska säkert i sadeln». En annan missionär som stöttade afrikanerna mer än vad flera

¹ KA/31/M Lagerström till Å Boberg 1960-03-28; KA/31/E Carlsson till Å Boberg 1960-04-10. SFM sände i samarbete med IBRA radioprogram på franska i Bukavu och Bujumbura. Studion låg i Lemera.

² KA/31/M Lagerström till Å Boberg 1960-03-28.

³ Se missionärsbrevens från mars 1960 i KA.

⁴ KA/31/O Djurfeldt till Å Boberg 1960-03-20.

av hans kollegor riktigt uppskattade var den laglige representanten, Gösta Palmertz, en av de äldsta i tjänsten: »Om någon eller några missionärer fingo den uppfattningen på vårt brödrämöte i Uvira, att missionärerna ej längre ha en uppgift i Kongo, så ha de fattat det fullkomligt fel, och de ha ej förstått våra infödda bröder! ... deras önskan var att få komma in mer i ansvarsfyllt arbete.»¹

Församlingsarbetet skulle bli den gren som i första hand skulle afrikaniseras, och det var med rätta de missionärer som förestod församlingar insåg att deras arbetssituation inom kort skulle totalt förändras. En av missionärerna framhåller att det var svårast för dem i medelåldern – mitt i sitt verksamma liv. Omställningen skulle bli svår. Två år efter överlämnandet av församlingsansvaret hade flertalet av dessa missionärer lämnat missionsfältet, trots att det uttryckligen sades att de alltjämt behövdes som rådgivare och stöttepelare.² De äldre gav intryck av att klara omställningen bättre, delvis på grund av den status deras ålder och erfarenhet gav dem. I Kongo försvårades situationen ytterligare av den krigssituation som utbröt strax efter självständigheten. I Burundi skedde omställningen under betydligt lugnare omständigheter.

De svenska församlingarnas syn på överlämnandet

I Sverige följde de Kongomissionerande församlingarna med stort intresse det som hände. I november 1959 skrev Willis Säwe, förestandare i Filadelfiaförsamlingen, Stockholm, en artikel i *Evangelii Härold* med rubriken »Afrika i smältdegeln.» Han uttryckte där sin förståelse för folkens frihetslängtan, efter år av exploatering och förödmjukelse av främmande makter. Missionens arbete måste få fortsätta under förutsättning att metoderna förändrades. Förberedelser för att överlämna arbetet i Tanganyika och Kongo hade redan inletts.³

Frågan om att överlämna missionsarbete var inte ny. Första gången det skett inom svensk pingstmission var i Brasilien 1930. Då överlämnades arbetet i den del av landet där missionärerna dittills arbetat och missionärerna drog till nya arbetsfält i södra delen av landet.

¹ KA/31/G Palmertz till Å Boberg 1960-03-24, jmf KA/31/M Lagerström till Å Boberg 1960-03-28.

² Intervju med Bertil Johansson 1986-09-02.

³ EH 1959 nr 48 s 7.

Samuel Nyström, nu missionssekreterare i Stockholm, var då själv missionär i Brasilien. I olika sammanhang framhöll han vikten av att lämna över verksamheten till de nationella så snart som möjligt.¹ År 1957 tillsatte missionskonferensen i Stockholm en kommitté för att bearbeta missionsfrågor. Svartsbetänkande presenterades under predikantveckan i december 1958. Kommittén förordade att »så långt det anses lämpligt ur andliga, juridiska och geografiska synpunkter» skulle det evangeliska arbetet tillika med kyrkobyggnaderna överlämnas åt afrikanerna så snart som möjligt. Stor vikt måste läggas vid frågan om dugliga ledare och lärare. Missionärerna borde på varje fält i lugn och ro få föra dessa frågor till en god lösning »efter de förutsättningar som finns för handen i varje särskilt fall».² Även om man förordar ett överlämnande så är ordvalet ganska försiktigt.

Samuel Nyström förespråkade en mer radikal linje och framhöll att pingströrelsen tagit intryck av västerlandets kolonialväsen med avseende på styrelsesätt, ekonomi och även i viss mån »blivit förmyndare för folken, då det gällt den andliga och kulturella sidan».³ Hans uppfattning var att där verksamheten överlämnats också ekonomiskt och administrativt fick arbetet större tillväxt. Dessutom var detta den nytestamentliga modellen, där ansvaret mycket tidigt lades på de nybildade församlingarna, »vars medlemmar huvudsakligen kom från rena hedendomen».⁴ Allmänt ger de ledande pastorerna och missionsledarna i Sverige uttryck för en större optimism än missionärerna.⁵ Lewi Pethrus framhåller att »Den politiska frigörelse som Afrika nu står inför är en direkt följd av missionsverksamheten». Han hänvisade också till det faktum att troende afrikaner i stort antal hade valts in i kommunala och statliga instanser, vilket visade att de också var kapabla att överta ansvaret för missionen.⁶ Många av missionärerna i Kongo och Ruanda-Urundi upplevde detta som att man i Sverige ansåg att missionärer inte längre behövdes i dessa länder.

¹ Se t ex *Julens Härold 1960* och *Riktlinjer för pingströrelsens i Sverige yttre mission*.

² Betänkande angående Pingströrelsens i Sverige Yttre Mission från 15-manna-kommittén, dec 1958.

³ EH 1959 nr 13 s 14.

⁴ Samuel Nyström *Riktlinjer för pingströrelsens i Sverige yttre mission 1959* utifrån innehållet, odaterad. EH 1959 nr 13 s 14–15.

⁵ Se intervjuerna med Willis Säwe, William Bäckman, Lewi Pethrus, Alfred Gustafsson och Samuel Nyström i EH 1960 nr 16 s 12–13, brev Å Boberg 1960-04-02.

⁶ EH 1960 nr 16 s 12, 1960 nr 20 s 12.

Kongokonferens i Stockholm

På uppdrag av mötet i Uvira skrev Gösta Palmertz till Willis Säwe, föreståndare i Filadelfiaförsamlingen i Stockholm och inbjöd honom att tillsammans med Harald Gustafsson, Smyrnaförsamlingen, Göteborg delta i nästa brödrämöte. Filadelfiaförsamlingen i Stockholm inbjöd övriga Kongo- och Tanganyikamissionerande församlingar och hemmarvarande missionärer till konferens den 26–27 april 1960. Förutom förslagen från Uvira behandlades också en skrivelse från Kongos Protestantiska råd. Det senare hade haft en samling i Kumbya, Rwanda i februari 1960 just för att diskutera den nya situationen för missionerna i samband med självständigheten.¹ Tre punkter i den skrivelsen valdes ut för att behandlas i Stockholm: a) det nödvändiga i att missionärer och afrikaner tillsammans behandlar alla verksamhetsfrågor, vilket förutsätter bättre utbildning av de senare, b) kyrkan bör bli juridisk person och missionen införlivas däri; ordet »mission» bör då ersättas av ordet »kyrka» och kyrkan representeras av en afrikan inför myndigheterna, c) alla ekonomiska poster, men undantag för löner, läggs under en centralkassa, som kyrkan förvaltar.

Inför konferensen i Stockholm sände flera av missionärerna brev till Säwe, Nyström och Pethrus för att klargöra sin syn på saken. Samuel Nyström meddelade Gösta Palmertz att han själv, Säwe och Harald Gustafsson delade Palmertz uppfattning att det tredje alternativet i förslaget från Uvira borde antas. Det innebar att församlingarna skulle få status som juridisk person och att missionen skulle gå upp i densamma.² Övriga missionärsbrev ger vid handen att flera av Gösta Palmertz kollegor tycker att den senare går för långt i sin åsikt att också missionsstationerna och skolorna skulle överlämnas.³ De missionärer som tog till orda i Stockholm förordade alternativet nummer två, att missionen skulle fortleva som juridisk person och att församlingarna samtidigt skulle söka egen juridisk status.⁴

¹ KA/1/G Palmertz deltog i den konferensen. S Nyström 1960-04-08.

² KA/1/S Nyström till G Palmertz 1960-04-08.

³ Det var ingen ny tankegång hos Palmertz. Han nämner detsamma i ett brev till L Edvardsson 1957-11-06.

⁴ EH 1960 nr 18 s 14–15.

De Kongomissionerande¹ församlingarna utsåg befullmäktigade ombud till konferensen i Stockholm, eftersom beslut skulle fattas angående överlåtande av egendom. Konferensen beslöt förorda det tredje alternativet. All missionens fasta egendom skulle alltså överlämnas till den afrikanska församlingen, dock med det förbehållet att missionärernas bostäder, samt byggnaderna för tryckeri, bokaffärer och svenska skolor fritt fick disponeras av missionärerna, för det ändamål de redan användes till, så länge missionärernas närvaro i landet ansågs nödvändig. Förhandlingar borde föras med respektive myndighet angående överlämnandet av skolor och sjukvård. Benämningen »mission» skulle inte längre användas. Den goda relationen till Kongos Protestantiska råd borde bevaras. Den tredje punkt som medtagits från Protestantiska rådets brev, den om centralkassan förklarades av en missionär inte vara aktuell. De fria församlingarna i Kongo hade ingen gemensam organisation och följaktligen ingen centralkassa.² Faktum var dock att missionen i praktiken hade både en gemensam organisation med beslutsfattande årskonferenser och en centralkassa.³ Konferensen beslöt också att befullmäktiga fyra pastorer att föra de svenska församlingarnas talan vid överläggningarna dels med berörda myndigheter, dels med de afrikanska församlingarna och missionärskårerna. De fyra som utsågs var Lewi Pethrus och Willis Säwe från Filadelfiaförsamlingen i Stockholm, Harald Gustafsson, pastor i Smyrnoförsamlingen i Göteborg och August Brissler, pastor i pingstförsamlingen i Östersund.⁴

Överlämnandet i Usumbura maj/juni 1960

Den historiska konferensen ägde rum i huvudstaden i Burundi, Bujumbura, som då fortfarande kallades Usumbura. Sjukvårdspersonal och lärare hade lyckats få ledigt. De svenska missionärerna uppgick till nästan ett nittiotal, varav inte mindre än 31 hade kommit ut efter fjolårets konferens. Från församlingarna hade minst två pastorer och äldstebröder per församling kommit.

¹ Häri inkluderades alltjämt arbetet i Ruanda-Urundi. De Tanganyikamissionerande församlingarna var också inbjudna, eftersom situationen upplevdes likartad där. I rapporterna i EH talas dock enbart om Kongomissionen.

² EH 1960 nr 18 s 14–15.

³ Centralkassan fanns kvar också efter överlämnandet.

⁴ EH 1960 nr 18 s 14–15; *Julens Härold* 1960 s 76.

Den 29 maj möttes de olika kommittéernas deltagare, svarta och vita. Följande dag överlade missionärerna tillsammans med de svenska pastorerna. Dagen därefter inleddes den gemensamma konferensen. Till ordförande valdes Olle Johansson och Petro Shematsi. Lewi Pethrus höll ett bibelstudium där han »klargjorde Bibelns metod ifråga om de fria församlingarna och deras sändebud.» Därefter framfördes den svenska delegationens förslag: Allt församlingsarbete skulle överlämnas. Varje lokalförsamling skulle söka egen juridisk status. Ett »kontaktorgan» mellan missionärskåren och församlingarna skulle skapas, dels i Kongo, dels i Ruanda-Urundi, med lika antal representanter för vardera kategorin. Två representanter inför myndigheterna skulle väljas, en afrikan och en missionär. Kontaktorganet skulle handlägga skolfrågor, sjukvårdsarbetet och annat socialt arbete. Nu gällde det att följa »bibliska riktlinjer vid utformning av stadgar och paragrafer». Till skillnad från konferensbeslutet i Stockholm föreslogs att missionärernas bostäder, Svenska skolan, missionens bilar, litteraturarbetet och radioverksamheten skulle få egen juridisk status. Tydligtogs här hänsyn till missionärernas uppfattning.

August Brissler läste Kol 3:12 och framhöll vikten av att afrikaner och missionärer hjälpte varandra i samförstånd och ömsesidigt beroende. Så följde en genomgång av missionens ekonomiska ställning, varefter en av afrikanerna framförde ett tack till missionärerna för »ansvarsfullt och osjälviskt arbete i missionens tjänst.» Afrikanernas representant, pastor Yosefu meddelade »att de beslutat att acceptera de förslag som de svenska bröderna jämte missionärskåren lagt fram för dem, och att de var villiga att gå in under större ansvar och tyngre arbetsbörda».¹

Den nya fasen av pingstmissionens arbete hade börjat. Nu skulle samarbete mellan jämställda parter – systerkyrkor – gälla för framtiden. Som ett konkret uttryck för detta övergick konferensen nu till att välja funktionärer till de nya organen. Som representanter för Ruanda-Urundi, som fortsatte att vara ett enda arbetsfält fram till självständigheten 1962, valdes Åke Boberg, Martin Agnestrand, Manasse Mafefere från Kiremba och Filipo Niyitegeka, Cyangugu (Rwanda). I skolkommittén och sjukvårskommittéen ingick fyra missionärer och fyra afrikaner. Centralkassan överlevde och fick ett gemensamt förvaltningsråd, som också bestod av samma antal missionärer som afrikaner. Dessutom

¹ Protokoll fört vid konferens för missionärer och afrikanska församlingsledare i Usumbura den 1–6 juni 1960.

förordade konferensen att lärare, som gått den fyraåriga utbildningen på Lemera, skulle insättas för att tjänstgöra jämte de dåvarande rektorerna, för att senare »vid behov vara beredd att övertaga helt.» Deltagarna från Rwanda och Burundi framhöll med skärpa att missionärerna borde använda landets språk, kirundi eller kinyarwanda. Konferensen beslutade att, enligt statens önskan, upphöra med swahili som undervisningsspråk.¹ Det var en process som redan hade inletts året innan, då successiv övergång till franskan inletts.

Samtliga deltagare tycks ha varit nöjda och tacksamma över resultatet av konferensen. Sven-Göran Andersson beskriver den som intressant och givande, där »allt gick härligt igenom».²

Burundiska pastorer och medarbetare tar över ansvaret *Val av församlingsföreståndare och andrepastor*

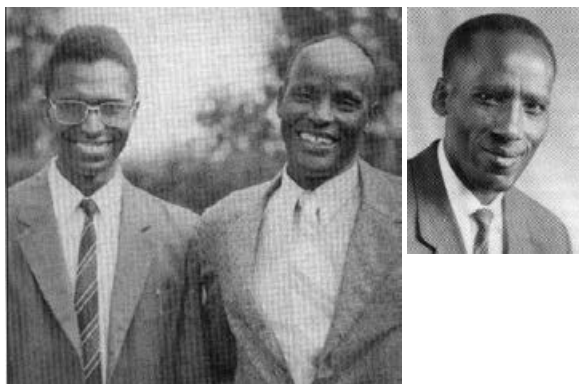
Var och en av landets sex stora församlingar; Kayogoro, Kiremba, Mugaru, Gishiha, Nyanza Lac och Bujumbura ansökte nu om »*personnalité civile*», dvs egen juridisk person. I varje församling valdes två äldstebröder/pastorer att representera församlingen inför staten. Till varje ansökan fogades församlingens stadgar. Enligt Kirembaförsamlingens ansökan var målet att sprida det fulltoniga evangeliet om Jesus Kristus enligt bibelns undervisning. Däri ingår evangelisation, skolverksamhet, sjukvård och socialt arbete.

De två valda äldstebröderna blev »förste- och andrepastor», med svensk pingstvänsvokabulär församlingsföreståndare och andrepastor. Samtliga som valdes hade sedan lång tid tillbaka arbetat som närmast ansvarig efter den missionär som var församlingsföreståndare och fungerat som pastorer. I Kayogoro valdes Lazaro Samiye och Daniel Ntambera, i Kiremba Abednego Madengo och Manasse Mafefere, i Gishiha Petero Ndirabika och Yousia Buhagaze. Buhagaze blev senare bisittare vid domstolen i Makamba.³ Han efterträddes då som pastor av

¹ Protokoll fört vid konferens för missionärer och afrikanska församlingsledare i Usumbura den 1–6 juni 1960.

² KA/59/Brev S-G Andersson 1960-06-26.

³ Dokument daterat 1961-03-31, från *Royaume Belgique – Ministère des Affaires Africaines*. Buhagaze dödades under inbördeskriget 1972. (Samtal med J Sinarinzi 2000-10-25.) Ndirabika fortsatte som pastor till sin död 1990.

Pastorerna Elie Ndikunkiko, Abednego Madengo och Lazaro Samiye.

Tito Ntibarekewe.¹ I Mugara föll valet på Bartolomayo Hajayandi och Simiyoni Gasindi, i Nyanza Lac på Ibrahimu som efter en tid efterträddes av Yonatani Kidebuye². Den tidigare pastorn i Bujumbura, Yakobo Sulimani, var kongoles och flyttade tillsammans med 400–500 församlingsmedlemmar tillbaka till Kongo i samband med det landets självständighet 1960.³ Den som valdes i hans ställe avgick efter en kortare tid. Pingstförsamlingen i Bujumbura hade en del interna problem under den första hälften av 1960-talet. Slutligen valdes Yusefu Muka-riza år 1966.⁴

Ansökningarna om församlingarnas nya status sändes in i oktober 1960. Samtidigt skapades ett samarbetsorgan mellan församlingarna som fick namnet *Association d'Entreaide des Eglises Pentecôtistes* (ADEEP). Vid en konferens i Usumbura i mars 1961 meddelades att ADEEP, som sågs »som en direkt fortsättning på Svenska Fria Missionen, erkänts som juridisk person i Ruanda och Urundi».⁵ All SFM:s egendom skulle därför överföras till ADEEP, som i sin tur skulle överföra kyrkobyggnader och kapell till respektive församling. Missionärsbostäderna

¹ Tito var andrepastor till 1972, då han flydde till Tanzania. Hans fru hade dödats under oroligheterna. Efterträdare blev Musa Muhandanye, bror till Lazaro Samiye, pastorn i Kayogoro. (Samtal med Inga Sandberg 2001-06-15.)

² Intervju med E Claesson 1992-06-12.

³ KA/Brev P Gustafsson 1960-10-06, KA/60/S-G Andersson 1960-12-20.

⁴ Intervju A Andersson 1991-03-19; KA/2/Alice Gustafsson 1966-07-25.

⁵ EH 1961 nr 17 s 14.

skulle disponeras av missionärerna, så länge de behövde dem.¹ Vid konferensen satt Gösta Palmertz och Manasse Mafefere ordförande. Det tog ett halvår innan alla papperen var klara. I oktober 1961 var Martin Angestrand, Manasse Mafefere och Alfred Andersson hos »högste chefen för justitieärenden» i Bujumbura. Där upprättades och undertecknades en överföringsakt genom vilken Svenska Fria Missionens egendom överläts till de burundiska församlingarna. Svenska Fria Missionen (*Mission Libre Suèdoise*) upphörde officiellt att existera sex månader efter undertecknandet.² Undantag tycks dock ha gjorts för missionärsbostäderna i Bujumbura (Kanyosha).³ Missionärerna kunde också i fortsättningen på de olika arbetsorterna bygga »egna» bostäder med bistånd från hemförsamlingarna i Sverige.

Vid ADEEP mötena under 1960-talet valdes en pastor och en missionär till ordförande, oftast de två representanterna inför staten. Samma styrkeförhållande gällde posterna som sekreterare och justeringsmän. Samtliga missionärer tycks ha haft närvarorätt vid ADEEP:s sammanträden. I februari 1968 möttes 37 missionärer och 16 pastorer och äldstebroder, från samtliga pingstförsamlingar i landet. Missionärerna hade samma antal röstberättigade som antalet deltagande pastorer. Från maj 1962 var det de burundiska församlingsföreståndarna som inbjöd till samtal kring verksamheten. Pastorer, äldstebroder och missionärer möttes till samtalsdagar i Mugara. Det gällde också samma kategorier inom pingströrelsen i Rwanda.⁴ Politiskt sett var länderna alltså en administrativ enhet.

Ansvar för skolarbetet överlämnas

Första halvåret 1961 skulle burundier tillsättas som rektorer för primärskolorna. Skolinspektören Olof Djurfeldt reste tillsammans med Ezéchias Kabura runt till skolorna, som drevs i de olika församlingarnas regi, och överlade tillsammans med den lokala församlingsledningen, lärarna och missionärerna. Därefter framlades förslag till myndigheterna för att få deras godkännande. Det upplevdes som en lättnad att

¹ KA/Protokoll fört vid ADEEP:s konferens i Usumbura 1961-03-27-30.

² KA/60/Brev A Andersson 1961-10-26.

³ KA/47/Protokoll fört vid sammanträde med missionärskåren i Burundi i Bujumbura den 18 november 1967.

⁴ KA/57/A-M Eriksson och I-B Ahlström, *Burundihälsning midsommar 1962*; KA/36/T Winberg till G Palmertz 1962-05-21.

inte behöva genomföra processen lika brådstörtat som tidigare skett i Kongo.¹ I juli samma år skulle en kurs hållas för de nya rektorerna, som sedan skulle få fortsatt praktisk handledning under resten av året. Konferensen rekommenderade de kvinnliga missionärerna att gå in för kvinnoarbete i församlingarna och evangelisation då de skulle bli fria från ansvaret för skolorna.

Vid konferensen 1961 beslöts att begära statens godkännande av Ezéchias Kabura som skolinspektör. Samtidigt ansöktes om 6–8 månaders praktikperiod för honom i Belgien. Kabura var en av fyra Lemerautbildade lärare som hade genomgått en påbyggnadskurs. Tyvärr blev hans arbetstid mycket kort. Innan han hann resa till Europa avled han i cancer i april 1963.²

Sjukvården kunde inte överlämnas på grund av avsaknaden av burundisk personal. Missionen hade ingen sjuksköterskeskola och den allmänna utbildningsnivån var alltfjämt låg. De som hade lite utbildning blev lärare. Satsningen hade varit betydligt större inom skolarbetet än inom sjukvården. Även om missionärerna från första början gjort vad de kunnat för de sjuka så hade inte organiserad sjukvård prioriterats under missionens första årtionden och en viss eftersläpning märktes alltfjämt.

Afrikanska missionärer och det egna landets språk

Vad som också behandlades vid konferensen i Bujumbura 1960 var arbetet på nya platser. Skillnaden mot tidigare låg nu framför allt i att de lokala församlingarna var ansvariga för det nystartade arbetet redan från början. De skulle också avlöna de burundiska pionjärarbetarna som de sände för att arbeta tillsammans med svenska missionärer, liksom de tidigare avlönat byevangelisterna. Själva arbetssättet för övrigt hade tillämpats från första början av arbetet i Burundi. Manasse Mafefere vände sig vid konferensen speciellt till de missionärer som tvingats att lämna Kivu och uppmanade dem att delta i det utvidgade arbetet i Ruanda-Urundi. En kort tid senare sändes Filipo Nyandwi, ursprungligen äldstebroder i Gishiha, som missionär till Rwanda.

Ett annat led i nationaliseringen var satsningen på de två ländernas egna språk. Nu diskuterades möjligheten att göra en kirundi-kinyar-

¹ Djurfeldt, 1972 s 181.

² A Nyberg, dagbok 1963-04-15.

wanda-upplaga av *Shahidi la Kweli*, pingströrelsens tidning i östra Kongo. Pastorer och äldste i Rwanda och Burundi uppmanades skriva böcker eller göra översättningar från swahili eller andra språk. I och med läsåret 1961/62 ersattes swahili i skolorna av kirundi som afrikanskt språk¹. Bland de protokoll som finns bevarade finns ett på franska från ADEEP:s första möte i april 1961, innan det officiella erkännandet. Samtidigt skrevs med största sannolikhet ett på swahili. Alla övriga bevarade protokoll från ADEEP:s samlingar under 1960-talet är på swahili, det gemensamma språket för pastorer och missionärer. Efter inbördeskriget 1972 övergick man till franska och kirundi.

Ett utökat samarbete mellan de olika församlingarna uppmanades. Ett exempel var den gemensamt bildade kassan som skulle bekosta Mafeferes lön som laglig representant. Ezéchias Kabura och Frédéric Mbikiye var kassörer.²

Överlämnandet av församlingsarbetet skedde således utan några problem. Skolarbetet fungerade också tillfredställande. Under de följande två årtiondena skulle antalet missionärer ändå växa. Flertalet arbetade vid den kommande lärarutbildningen på Kiremba, inom den expanderande sjukvården, vid barnhem och andra sociala projekt. Ett fåtal av dem skulle fortsätta att undervisa vid bibelskolor, delta i pionjärverksamhet, hålla bibelstudier i församlingarna och predika. Parallellt med detta skulle pingstförsamlingarna uppleva en stark expansion och sprida sig över hela landet. Tio år senare hade antalet medlemmar ökat med drygt 17 000, från 26 472 år 1960 till ca 43 840 år 1970.³ I senare kapitel kommer vi att mer i detalj följa utvecklingen på pingstmissionens olika arbetsområden.

6.3 Pingstvänners politiska engagemang under 1960-talet

Till en början sågs det som positivt inom rörelsen att pingstvännar, invaldes i olika statliga och kommunala organ. Under första hälften av 1960-talet blev en hel del pingstvännar på det sättet engagerade i olika politiska sammanhang. Situationen förändrades efter försöket till

¹ AK/C/Å Boberg - O Djurfeldt/O Djurfeldt *Commentaire du rapport scolaire* 1961–1962.

² KA/Protokoll fört vid ADEEP:s konferens i Usumbura 1961-03-27–30.

³ KA/Statistik 1960, 1964.

statskupp 1965, efter vilket ett antal pingstvännen arresterades. Synen på politiskt engagemang förändrades därmed radikalt inom pingströrelsen.

Kommunalvalen 1960

Vid kommunalvalen 1960 valdes pingstvännen in i flera kommunalfullmäktige och till borgmästare. Bururi var den enda provinsen där katolikerna var en minoritet¹, i övriga provinser utgjorde de minst 50 % av befolkningen. I kommunerna i Bururi, med ca 23 000 pingstvännen, gick det bra för UPRONA, trots att PDC vann i landet i stort. PDC kallas av pingstmissionärerna »det katolska partiet.»² De betraktade katolikerna som politiska motståndare. Det skulle vara en överdrift att påstå att det existerade vänskapliga relationer mellan katolska kyrkan och de protestantiska kyrkorna i Burundi på 1960-talet. Katolikerna, å sin sida, beskrev muslimer och protestanter som »fiender till kristenheten och till staten» i den lärobok i geografi, som de använde i sina skolor. De distribuerade också pamfletter som uppmanade katoliker att inte rösta på protestanter eller muslimer. Pingstmissionärer överlämnade exemplar både av geografiboken och pamfletten till FN:s kommission på besök i landet.³

Uppfattningen att PDC var ett katolskt parti var inte enda anledningen till att så många pingstvännen röstade på UPRONA. Mer avgörande var det faktum att dess ledare Rwagasore var son till *Mwami*, den traditionella och mycket respekterade auktoriteten i landet. Burundiska pingstvännen, som var med på den tiden, säger sig ha valt UPRONA därför att »Gud, kungen och den burundiska jorden hörde ihop».⁴ Majoriteten av befolkningen var fortfarande inte läskunnig. De visste inte mycket om demokrati och fria val. I Mugara undervisade Olle Johansson i demokrati.⁵ Under valen hjälpte skolpojkar de icke läskunniga att skriva namnen på dem de röstade på. Enligt en läskunnig pingstvän skrev en skolpojke på en ort namnen på PDC-kandi-

¹ Ca 30 % 1965. Biskop Martin i Bururi, citerad i Nyberg Oskarsson 2004 s 15.

² Se t ex Struble 1965 s 73.

³ KA/57/*Urundihälsning* 22 Augusti 1961; SLA/R Struble 1960-12-21.

⁴ Intervjuer i Kayogoro 2013-11-14.

⁵ Intervju med Marianne Johansson 2013-03-13.

dater när väljaren ville ha någon från UPRONA. Valet fick därför göras om på den orten.¹

Pingstpastorerna verkar ha varit engagerade i valkampanjerna, även om flertalet av dem inte själva kandiderade. Enligt en svensk missionär så »bestämde de i församlingen vilka kristna kandidater som församlingsmedlemmarna skulle rösta på».² Ett politiskt möte med en talare från UPRONA hölls utanför pingstkyrkan i Kayogoro direkt efter söndagens gudstjänst. Detsamma hände förmodligen utanför fler pingstkyrkor. Det rapporteras också från Gishiha strax före valet till parlamentet 1961.³ Redan innan kommunalvalen kunde pingstvännen fängslas när de engagerade sig politiskt. Enligt missionär Inger-Britt Ahlström hamnade ett tjugotal pingstvännen i fängelse och en del andra fick böter, därför att de »sagt sin mening i detta s.k. demokratiska sammanhang». En pingstvän stämde, anklagad för »delaktighet i en organisation som skrämde väljarna och förstörde ordningen under valet». Anledningen uppgavs vara att i en viss kommun förbjöds folket vid en sammankomst att välja en icke-katolik till borgmästare. När pingstvännen då frågade varför blev han satt i fängelse under en månad.⁴ Det framgår inte vem som förbjöd.

Liknande händelser rapporterades också från Gishiha och Kayogoro. De svenska missionärerna betraktade detta som en följd av åtgärder gjorda av de katolska prästerna eller katolska statstjänstemän.⁵ I mer än ett valdistrikt i Bururiprovinnsen utgjorde pingstvännen majoriteten av dem som valdes in i kommunfullmäktige. Valdistrikten var ganska små. En pingstförsamling kunde ha medlemmar från mer än ett valdistrikt. Alla fyra pingstförsamlingarna i Bururiprovinnsen hade medlemmar som valdes till borgmästare. I Gishiha valdes två äldstebröder/pastorer, Simon Mavumbo i kommunen Vugizo och Gabriel Gabo i grannkommunen Gikuzi, i Kayogoro Andrea Biryirobe, en bonde, och Deloc Hajayandi, en affärsman, i Mugara Ezéchias Biyorero, och i Kiremba läraren Gahimbiri.⁶ Enligt Rhode Struble ansåg katolikerna att det varit

¹ Johansson, 2006, s 165.

² SLA/Struble 1960-12-21.

³ PA/KA/G Norrman 1960-11-07; Struble, 1965 s 83.

⁴ PA/KA/57/*Urundihälsning* 1961.

⁵ KA/86/E Norrman 1961-09-10.

⁶ SLA/Struble, 1960-12-21; Struble, 1965 s 73,75, 79; KA/69/IBA *Urundihälsning* augusti 1960; intervjuer i Kayogoro 2013-11-14; brev från B Karorero 2015-10-06.

valfusk i de distrikt där pingstvännen fått de ledande posterna.¹ I Vugizo, kommunen där Gishiha ligger, blev det en stor UPRONA-seger i kommunalvalet med fjorton platser av nitton möjliga. Tretton av de fjorton var pingstvännen. I grannkommuner, vars pingstvännen också tillhörde Gishihaförsamlingen, invaldes sex från UPRONA – fem av dem tillhörde pingstförsamlingen – det var drygt hälften av antalet ledamöter.² I kommunen Kigwena, som Mugara tillhörde, utgjordes halva kommunfullmäktige av medlemmar i pingstförsamlingen, samtliga med i UPRONA. I en direktrapport från Gishiha skriver Sven-Göran Andersson:

Det har just varit val här ute i Ruanda-Urundi, allt har gått lugnt och bra, men det gick som vi misstänkte att katolikerna tog hem dom mesta rösterna, dom har ju sådana möjligheter till propaganda som inte vi som protestanter har, men trots det så är det många av våra bröder i församlingarna som har blivit valda av folket som borgmästare och andra förtroendeuppdrag. Det är ju roligt att frälsta bröder kommer i ledande ställning.³

Andersson är inte ensam bland missionärerna att uttrycka denna positiva syn på pingstvännernas engagemang i kommunstyrelsen. Flera ser det som ett tecken på det förtroende folket i byarna hade för dem. Samtidigt uttrycks ibland en rädsla för att det starka politiska intresset ska medföra ett svagare engagemang i församlingen.⁴

Parlamentsvalet 1961 och 1965

Inför parlamentsvalet i januari 1961 uttrycks i ett svenskt missionärsbrev något av valstrategi, mycket beroende på att man upplevde det hotande att det »katolska» partiet, PDC, var så aktivt i att propagera för sin sak. Missionären i fråga skrev: »Katolikerna gör mycket för att vinna folk och nu i valtider betyder det mycket om vi kan komma med nya idéer som kan höja vårt anseende.»⁵ Brevet innehöll en vädjan om ett sjukhus till Kayogoro, dit det kom 500–600 sjuka om dagen. Med posi-

¹ SLA/Struble, 1960-12-21.

² Struble 1965, s 79–80.

³ Brev S-G Andersson 1960-12-20.

⁴ Se t ex S Nordlanders rundbrev 1962-12-10, 1962-11-16; KA/57/Anne-May och Inger-Britt *Burundihälsning* 1962-03-14.

⁵ Brev P Gustafsson (Hammarberg) 1960-10-30.

tiv erfarenhet från kommunalvalen ville man nu i pingstförsamlingarna få in medlemmar också i riksdagen. I Kiremba hoppades man på den unge folkskolläraren Ezekia Kabura¹. Det verkar inte som han ställde upp i valet. Däremot blev han den förste burundiske skolinspektören inom landets pingstsamfund. Fyra pingstväänner, alla medlemmar i UPRONA, ska ha valts in i parlamentet²: Ezéchias Biyorero från Mugara, Yakobo Mugunira och Zabulon Ndabashinze från Kayogoro³. Jag har inte lyckats få veta vem den fjärde var. Struble skrev från Gishiha att »alla våra kristna röstade på UPRONA»⁴. Biyorero döptes som en ung man 1938. Under 1940-talet var han evangelist och byllärare. År 1953 utexaminerades han från pingstmissionens lärartutbildning i Lemera, Kivu och blev rektor vid en primärskola i Mugara och äldstebroder där. Under de första åren på 1960-talet spelade han en viktig roll som parlamentsledamot inom UPRONA och följde vid minst ett tillfälle den burundiske kungen på resa till Europa.⁵ Han blev också en framgångsrik affärsman, liksom Yakobo Mugunira. Den senare var äldstebroder i församlingen i Kayogoro. I en bok av en burundisk politiker omnämns han som en av de 85 i UPRONA, som »ledde Burundi till självständighet, vid sidan om Louis Rwagasore».⁶ Ndabashinze var lärare och evangelist.

I maj 1965 hölls nya val till parlamentet. Ezéchias Biyorero hade då lämnat UPRONA och ställde upp som kandidat för partiet *Parti du Peuple*, vilket betraktades som ett hutuparti.⁷ Vid valet fick *Parti du Peuple* tio platser av 33 i parlamentet. Yakobo Mugunira från Kayogoro, som var tutsi, fortsatte att vara kandidat för UPRONA. Biyorero valdes också denna gång men inte Mugunira. I hans ställe valdes en annan pingstvän från Kayogoro, Simoni Ntiyankomwe. En medlem i pingstförsamlingen i Kiremba blev också vald, men jag har inte lyckats fått tag i dennes namn.⁸

¹ KA/57/Anne-May o Inger Britt julhälsning 1960.

² SLA/R Struble 1961-10-10.

³ KA/45/S Nordlander 1962-07-26; Intervju Elisé Kashinba 2013-11-14.

⁴ SLA/Struble 1961-10-12.

⁵ Svea Nyberg nov 1962; KA/30/till Å Boberg från Mugara/1963-09-04.

⁶ Boniface F Kiraranganya, 1985, *La vérité sur le Burundi* s 28.

⁷ Intervju 4 i Kayogoro 2013-11-14; KA/86/M Johansson pingstafton 1965.

⁸ Intervju i Kayogoro 2013-11-14; KA/86/E Sandstedt, 1965-05-23.

Pingstväänner fångslas av politiska skål

I samband med invigningar av stora sociala satsningar, som BB i Mugara och lärarhögskolan i Kiremba, var högt uppsatta tjänstemån närvarande. Relationen mellan staten och pingströrelsen föreföll då vara god. Men i samband med oroligheterna på nationell nivå drabbades också de pingstväänner som innehade politiska förtroendeposter. När de politiska spänningarna ökade under 1963 fångslades vanliga församlingsmedlemmar, anklagade för politisk propaganda. År 1964 kom ett förbud mot att ha friluftsmöten på marknadsplatserna.

Bland de framstående politiker som arresterades efter försöket till statskupp i oktober 1965, fanns Ezéchias Biyorero. Polisen hade också varit till EAP-skolan i Mugara och sökt en elev.¹ Biyorero fick tillbringa en längre tid i olika fångelser och i flera missionärsbrev uttrycks en oro för hans öde. I fångelset blev han, som många andra, slagen och torterad. Olle Johansson besökte honom i fångelset i Rumonge och försökte få Internationella Röda Korset att ingripa för att hjälpa honom. Burundiska väänner till honom försökte också påverka landets myndigheter för att få honom frisläppt, vilket han slutligen blev 1968. I samband med nya oroligheter 1969 flydde han till Tanzania. Enligt en av hans döttrar fick han, i egenskap av oppositionsledare och därför viktig politisk flykting, personligt skydd av president Nyerere.² Riksdagsmannen från Kayogoro, Simoni Ntiyankomwe, arresterades i januari 1966, när han reste ned till huvudstaden.³ Det har inte gått att finna några uppgifter om hur det gick för honom.

Det var inte bara riksdagsmän som råkade illa ut efter den misslyckade kuppen. I december 1965 skrev Inger-Britt Ahlström att »katalogerna försöker lägga skulden för försöket till statskupp på protestanterna⁴. Många pingstväänner från Mugara, Kayogoro, Gishiha och några från Kiremba sattes i fångelse. Till Kayogoro kom »kommisionärer» med soldater och varnade för politiskt engagemang. Jonas Westman kallades till samtal och förhör hos guvernören i Bururi. Denne ville ha information om »de kristna samt i synnerhet ledarna i

¹ KA/45/S Nordlander rundbrev från Kayogoro 1963-02-12; KA/2/A-L Andersson till V Palmertz 1965-12-25.

² Johansson, 2006 s 205; intervju med M Johansson 2013-02-26; intervju med Miryam Mugalihya 2013-11-22.

³ E Sandell 1966-01-30.

⁴ KA/69/Ahlström, 1965-12-05.

församlingen». Han tillade att de höll ögonen på Kayogoro och trakten däromkring och i synnerhet på Mugara. Vid ett tillfälle fängslades 50 församlingsmedlemmar.¹ Området söder om Rumonge betraktades sedan gammalt som en oroshärd. De som arresterades hade en viss ställning i samhället, många av dem var framgångsrika affärsmän. De var alla hutuer. Många flydde från landet.

Det var svårt för missionärerna att veta hur de skulle agera. Anna-Lisa Andersson konstaterade i januari 1966 att »det är svårt att veta vad man vågar säga och inte vågar. Man måste vara försiktig ... det skiftar så från ena dagen till den andra.» Inte ens i brevet till Sverige vågar missionären uttrycka sig rakt på sak eller uppge riktiga namn. En annan pingstvän, f d fullmäktigeledamot på en ort, hade avlagt ett kort besök. Han gömde sig ute i bushen av rädsla att bli fängslad och fick nu ett skrovsmål på missionsstationen. I stället för att skriva namnet skriver hon: »Hans namn följer efter Habackuk», vilket ger den bibelkunnige namnet Sefanja.² I februari samma år avrättades pingstvännen, en del av dem hade varit soldater.³ I breven uttrycker pingstmissionärerna sorg och förskräckelse över att trosfränder sitter fängslade. Men med undantag av Olle Johansson 1965 och Rhode Struble, som 1960 kontaktade de lokala myndigheterna för att hindra arresterandet av en äldstebroder, så finns det inget i källorna som tyder på att missionärerna skulle ha försökt påverka myndigheterna för att få ut sina fängslade trossyskon.⁴

Alice Kjellberg, som hade tillbringat sin mesta missionärstid i Kayogoro och Gishiha, vistades 1965 i Gishiha. I ett brev berättar hon att många av de kristna har dödats och många sitter kvar i fängelset – andra har flytt. I Gishiha närmade sig mitt i allt detta församlingens kyrkbygge sin fullbordan. Men Alice Kjellberg orkar inte stanna kvar, utan tidigarelägger sin hemresa. Hon skriver från Rwanda, dit hon först reste: »Många av dessa som måst fly för sina liv äro ju 'mina' barn och man kan inte hjälpa att man känner särskilt för dessa. ... Denna jul bara 70 som döptes, förra sommaren många fler, kan bero på det oroliga

¹ KA/45/J Westman till S Nordlander från Kayogoro 1965-12-20; E Sandell 1966-01-30.

² KA/58/A-L Andersson 1966-01-02.

³ KA/86/O Johansson 1967-12-12.

⁴ PA/KA/49/H Stålgren, 1965-11-222; KA/45/J Westman 1965-12-20; KA/A Kjellberg, 1966-03-16; KA/58/A-L Andersson, 1965-12-21, 1966-02-21; Struble 1965 s 77-79.

läget i Burundi.»¹ Linnea Halldorf skriver i februari 1967 från Mugara: »Våra fängslade bröder sitter fortfarande inne. ... nog vi vilja se våra bröder fria efter lång tid i det mörka fängelset. Vi bedja för dem.»² Samtidigt talar brev om fortsatt väckelse.³ I december 1967 hade flertalet av de fängslade från Mugara släppts fria. I och omkring Kiremba var det inte många som drabbades. Missionärsbrevens därifrån understryker det goda förhållandet som råder till statsmakten. Många viktiga ministrar skulle komma från området kring Bururi. Ett par av dem hade varit guvernörer där.

Vid ADEEP:s konferens i augusti 1967 kom ämnet politik upp på dagordningen. Nu är tongångarna helt annorlunda än i början av decenniet. Manasse Mafefere, representant inför staten, tog till orda och varnade missionärer och pastorer för att ge sig in i politiken. Protokollet från konferensen återgav hans uppmaning: »Vi har vår kallelse och om vi inte fullgör kallelsen utan blandar ihop med politik, så kommer arbetet för Guds verk att minska och våra kyrkor vara i fara.»⁴ Pingströrelsen skulle från och med nu officiellt vara apolitisk. Deras pastorer och äldstebröder skulle inte längre ställa upp som politiskt förtroendevalda. Däremot var man mån om att behålla goda relationer till statsmakten. Där skulle det allt mer utökade sociala arbetet inom sjukvården, skolorna och barnhem komma att spela en stor roll.

6.4 Fleråriga bibelskolor växer fram

Vid ADEEP:s konferens i Bujumbura i mars 1961 efterlyste de burundiska pastorerna både en länge utbildning vid bibelskolan och mer av allmänbildning. År 1961 startade Gunnar Norrman en bibelskola i Kayogoro. Då hade Linnea Halldorf redan startat en EAP för evangelister och pastorer i Mugara.⁵ De burundiska pastorernas önskan om bättre utbildning skedde samtidigt som allt högre utbildade missionärer kom ut för att utbilda lärare till pingstmissionens skolor.

¹ KA/36/A Kjellberg 1966-03-16.

² KA/2/L Halldorf till V Palmertz 1967-02-13.

³ KA/49/H Stålgren till Elimförsamlingen, Malmö 1965-11-22, KA/36/A Kjellberg 1966-03-16, KA/O Johansson 1967-12-12.

⁴ *Orodha ya Konferensi ya Gishiha* 1967-08-16–20 § 10 (övers.: Anna-Lisa Persson, Hjorted).

⁵ Protokoll fört vid ADEEP:s konferens i Usumbura 1961-03-27-30 § 11, § 15 och § 24.

Den svenska pingströrelsen skiljde sig från den internationella pingströrelsen genom att inte starta fleråriga pastorsutbildningar. Historiskt sett hade det sina rötter i Lewi Pethrus personliga erfarenheter på 1910-talet och vad som skedde inom den svenska pingströrelsen under 1920-talet i samband med den s k Franklinstriden. En annan av den senares konsekvenser var att den dåvarande missionärsutbildningen lades ner och ersattes av kortare språkkurser.¹ Vi ska nu se lite närmare på utvecklingen i Burundi under 1960-talet.

Linnea Halldorf startar ännu en skola, nu i Mugara

En av pingstmissionens pionjärer och dess första utbildade lärare, Linnea Halldorf, kom över till Burundi för att än en gång starta en ny skola, denna gång i Mugara. Den var från början tänkt som en (inte statsunderstödd) EAP-skola, en enklare pedagogisk utbildning, men också som en fortbildning för de pastorer och äldstebröder som själva hade mycket litet av boklig bildning. Samtliga förste- och andrepastorer från de sex olika församlingarna gick där² och många av övriga pastorer, som t ex Kirembas »tredjepastor», Matiasi Nyambanda³. År 1961 kom Viola Lindgren⁴ för att bistå Linnea Halldorf. Utbildningen var tvåårig. Den bytte snart namn till *Cours de perfection*, för att bättre motsvara dess innehåll av fortbildning. Viola Lindgren och Linnea Halldorf undervisade båda i bibelämnena och allmänna ämnen.⁵ Elevbostäderna var inte i något vidare skick. Linnea Halldorf ansåg att »det var en skam för oss att gamla Guds trojänare skulle ha det så». Hon blev därför lite av byggmästare: »De hade det nu riktigt trevligt och bra. Det sista är att de fick in stora järnspisar från Huskvarna ... Jag tyckte det var så eländigt med den där röken. Jag fick klart för mig att Gud unnade dem spisar. Han har verkligen hjälpt.»⁶ Frågan är om pastorerna, uppvuxna

¹ Se kapitlet 2. Bakgrunden i Sverige.

² KA/57/Anne-May och Inger-Britt *Burundihälsning* midsommar 1962; samtal med Evy Litsgård-Norrman 2001-11-09.

³ KA/57/Anne-May och Inger-Britt *Burundihälsning* juli 1963.

⁴ Viola Lindgren (1928–2011), döptes i Filadelfia Umeå 1946. Utbildade sig till småskollärare. Läste franska i Sverige och Belgien och gick kolonialkursen. Sändes av pingstförsamlingen i Ånäset till Mugara i januari 1960.

⁵ Intervju med Viola Lindgren 1993-11-10.

⁶ KA/2/L Halldorf till Vera Palmertz 1964-04-12.

med rök inne i bostaden, led lika mycket av den som deras lärare. Men säkert uppskattade de hennes omsorg.

År 1966 flyttade Viola Lindgren till Gitega för att ta hand om kristendomsundervisningen vid läroverket där. En burundier, vars namn jag inte kunnat hitta, kom från Kiremba för att hjälpa Linnea Halldorf. Han undervisade i första årskursen och Linnea Halldorf i den andra. Den senare var mycket nöjd med deras goda samarbete.¹ Linnea Halldorf slutade efter läsåret 1967/68 och flyttade till Gitega för att ta över religionsundervisningen där.

Från och med 1968 infördes en ny utbildningsform i Mugara. Den riktade sig till förste- och andrepastorerna. Under senare hälften av 1960-talet kom nämligen ett statligt påbud att de som innehade ledande funktioner i församlingarna måste ha ett visst mått av utbildning. Därför togs ett beslut vid konferensen i Gishiha 1967 att vidareutveckla skolan i Mugara. Eftersom församlingsföreståndarna och deras närmaste medarbetare hade svårt att avsätta två år i följd för detta användes ett system med studieperioder, varvade med tid i den egna församlingen. Gunnar Norrman blev den första att ansvara för denna »pastorslinje». Som medhjälpare hade han 1970–1971 Viola Lindgren. En studieperiod var sex veckor lång. Undervisningen innebar »ett fördjupat studium av de bibliska sanningarna och det kristna tros livet» samt franska och allmänna ämnen.²

Bibelskolan i Kayogoro

Gunnar Norrman³ tillhörde dem som tidigt arbetade för treåriga bibelskolor⁴. I samband med att missionärerna tvingades lämna Lemera

¹ KA/2/L Halldorf till Vera Palmertz 1967-02-13.

² Intervju med V Lindgren 1993-11-10; samtal med Evy Norrman 2001-11-09; S-G Andersson – G Norrman Rapport till Filadelfia Stockholm 1969-09-10.

³ Gunnar Norrman (1918–1975) började som evangelist i sjuuttonårsåldern. Efter tio år tog han först studentexamen och läste sedan in en fil.mag. i franska och engelska. Evy f Litsgård (1927–2014) utbildade sig till sjuksköterska med siktet inställt på missionsfältet. Ett år tillsammans i Belgien för studier. Somrarna innan de 1959 reste till Belgiska Kongo tillbringades i Frankrike, där de deltog i pingstvännernas arbete bland romer. De sändes ut av Filadelfiaförsamlingen i Uppsala. Arbetade i Burundi från 1960. 1971/1972 flyttade de till universitetet i Kisangani i nuvarande Kongo-Kinshasa, där Evy blev rektor för en sjuksköterskeskola och Gunnar blev dels lärare, dels studentpastor.

⁴ KA/86/G Norrman 1960-03-27.

1960 blev han kallad av församlingarna i Burundi att starta en bibelskola där. Den öppnades i Kayogoro i februari 1961 och följde till en början det tidigare mönstret med kortkurser. Den första kursen var två månader lång. Efter ett par veckors uppehåll började så nästa, en fortsättningskurs. Enligt Gunnar Norrmans uppfattning skulle det behövas minst tre permanenta bibelskolor i Burundi för att täcka behovet med tanke på de hundratals evangelister som ingen utbildning hade.¹

Tills vidare satsade man från läsåret 1961/62 nu dels på en ettårig bibelskola, dels på kortare bibelkurser. Målsättningen med den ettåriga skolan var att ge en systematisk genomgång av de bibliska grundläggningarna samt elementära kunskaper i allmänbildande ämnen. Dessutom anslogs tid till praktiska övningar i textbehandling samt för orientering i kyrkohistoria.² Eleverna delades upp i två grupper, en nybörjarlinje och en för »mera försigkomna».³ Det första året användes kyrkan som undervisningslokal. Hösten 1962 uppfördes en skolbyggnad med två lärosalar under Sven Nordlanders ledning. Församlingen i Kayogoro stod för transporter och hantlangning vid bygget.⁴ Eleverna ordnade själva sin matlagning. Gunnar Norrman undervisade i teologiska ämnen och Evy Norrman och Hanny Wieselmann, en schweizisk missionär, i olika allmänna ämnen. Undervisningen skedde på franska och tolkades till kirundi. I augusti samma år hade Gunnar Norrman velat ha två klasser på skolan, men det var omöjligt på grund av brist på personal. I mars 1962 återvände familjen Nordlander till Kayogoro. Sven Nordlander deltog i undervisningen i bibelskolan förutom att leda byggandet av skolsalar och skolexpedition. Vid årskonferensen i Kayogoro 1963 deltog Filipino Nyandwi, som under ett år evangeliserat i Rwanda. En elev på bibelskolan berättade då att han upplevt Guds kallelse att också arbeta som missionär i Rwanda.⁵

År 1963 gick tjugofem elever den ettåriga utbildningen, där »vi upplever en underbar välsignelse ... Det händer ej sällan att skriften blir så

¹ KA/86/G Norrman 1960-12-19.

² KA/86/G Norrman 1961-08-21, 1961-10-28, KA/45/S Nordlander 1962-05-29, 1963-02-21.

³ KA/86/G Norrman 1962-05-28.

⁴ Pengar till bygget kom dels genom upprop i *Dagen* och *Evangelii Härold*, dels från den insamlingsresa den rwandiske pastorn Gabriel Kapitura då företog i Sverige. (KA/86/G Norrman 1962-03-05, 1962-05-28).

⁵ KA/86/G Norrman 1963-08-14.

Övre bilden: Bibelskolan i Kayogoro 1962. Första kursen som går ett helår.
Undre bilden: Avslutningshögtid i nya skolan 1963. Foto: Evy Norrman.

levande att lektionen avbryts av lovprisning».¹ I de kortare kurserna deltog ett större antal elever. De undervisades i stor utsträckning av nationella pastorer. Enligt Gunnar Norrmans uppfattning hade de senare speciellt mycket att lära ut när det gällde den praktiska handledningen av nybörjarevangelister. Däremot tycks han inte ha haft någon större tilltro till dessa pastorerers förmåga att själva vara »bibel-lärare». I vissa församlingar i Kongo hade, för en tid, en profetrörelse med spektakulära inslag fått insteg i vissa församlingar. Norrman kom direkt från Kongo och var präglad av vad han mött där.² Han var inte ensam bland missionärerna om sin tveksamhet inför de afrikanska

¹ KA/86/G Norrman 1963-02-21.

² KA/86/G Norrman 1963-02-21, 1961-10-28, 1961-11-15.

pastorernas undervisningsförmåga. Men många talar också om de burundiska pastorernas andesmorda och genomträngande förkunnelse.

Från september 1963 fick Gunnar Norrman lägga en del av sin tid på nystartade lärarutbildningen i Kiremba. I januari 1964 flyttade han och Evy till Bujumbura för att gå in i nya arbetsuppgifter.¹ Jonas Westman, som tidigare arbetet i Gishiha, blev nu huvudansvarig för bibelskolan. Andra som undervisade, ibland också med rektorsansvar, var Sven Norlander, Gideon Josefsson och Hugo Lindholm. År 1968 bestod skolan av två årskurser med intagning vartannat år. Då gick där tjugotre elever.²

Utbildning av burundiska kvinnliga evangelister

Utbildningarna i Mugara och Kayogoro hade länge bara manliga elever. Inom den svenska pingströrelsen hade kvinnor deltagit i de månadslånga bibelskolorna från allra första början. Majoriteten av missionärerna var kvinnor. Men fanns det utrymme för kvinnliga burundiska evangelister? I avsnittet om den första tiden i Kayogoro har vi berättat om Eramu Mugunge som redan på 1930-talet vandrade omkring på kullarna och evangeliserade tillsammans med sin man. Men hon tycks ha varit ganska unik. Tanken på kvinnliga evangelister behandlades vid »brödrämötet» 1944 och i ett tillägg till protokollet konstaterades att »Det vore härligt om vi också i Kongo, såsom i Kina och Indien, finge infödda och kvinnliga evangelister som även kunde följa våra systrar på bymöten».³ (Till sammanhanget hör att man påtalat det olämpliga i att kvinnliga missionärer åtföljdes av manliga »boyar» på sina resor.) Det dröjer dock in på 1960-talet innan man kan tala om kvinnliga afrikanska evangelister. I maj 1962 möttes missionärer, pastorer och äldstebroder till samtalsdagar i Mugara. Inger-Britt Ahlström framförde då tanken att få en plats för att undervisa kvinnor som kände kallelse att ge tid i evangelii tjänst. Enligt hennes uppfattning hade »svarta evangelistsystrar säkert sin plats här som på annorstädes i Guds stora evangelisationsplan. De skulle då ha väldig nytta av några månaders undervisning i olika ämnen, även profana för att bli före-

¹ Gunnar Norrman undervisade vid Alliansens skola i Kivimba, där det då fanns elever från pingströrelsen, Evy Norrman tog det praktiska ansvaret vid Svenska skolan som då flyttat till Kanyosha utanför Bujumbura.

² KA/70/Gideon och Greta Josefsson 1968-05-24.

³ KA/Protokoll från Brödrämöte Uvira 1944-01-26–28.

dömen för sina systrar både i gudsfruktan och lekamlig övning». Hon framhöll också att utvecklingen gick fort. Kvinnorna, som hade fått rösträtt vid valet 1961 hade börjat känna sitt människovärde. De organiserade sig och valde sina ledare som sedan fick tillträde till männens råd. Enligt *Burundihälsning* midsommaren 1962 var det mycket öppet för denna tanke i Mugara, både bland svarta och vita.¹

Någon allmän undervisning för kvinnliga evangelister ordnades dock inte inom pingströrelsen. I stället tog Inger-Britt Ahlström och Anne-May Eriksson egna initiativ. Vid tiden för samtalet i Mugara hade de redan sänt två unga flickor till en hushållsskola i Bujumbura, Perosa Ndirariha och Elisabeti Nyabwango.² De undervisade sedan i kvinnoskolan i Kiremba. Flera sändes senare till liknande kurser hos Protestantiska Alliansen.³ I september samma år startades en söndagsskola i Kiremba. Den startades i motvind. Ahlström berättar att »det fick man strida för ordentligt» innan de nationella pastoreorna insåg att söndagsskolan var något att satsa på. Där undervisade två lärare från folkskolan och fyra unga flickor, de två nyss nämnda och dessutom Nowadie Muribora och Doreta Nahimana.⁴ Dessa flickor sändes de följande två somrarna till Bujumbura för att gå en söndagskollärarkurs, som gavs där av den amerikanska *Evangeliska barnmissionen*. I juli 1963 uttryckte Inger-Britt Ahlström önskedrömmen att »ta ca 25 av de bästa flickorna – föredömen, döpta i Ande och Eld – och ge dem minst ett års undervisning i olika grenar för att sedan sända ut dem i byskolorna, där de ropar på hjälp för kvinnorna.»⁵ Lämpliga lokaler fanns. Men det skulle dröja innan den längre utbildningen blev verklighet. År 1964 inbjöd Inger-Britt Ahlström och Anne-May Eriksson unga kvinnor i församlingen i Kiremba till en vecka av bibelstudier och undervisning om hur undervisa barn om den kristna läran. På eftermiddagarna fick kursdeltagarna tillämpa sina nyvunna kunskaper genom att undervisa – med hjälp av flanellograf – under samlingar för barn. Dessa kursveckor blev ett återkommande årligt inslag för församlingens söndagskollärare från och med år 1966. På detta sätt fick de unga flickorna

¹ KA/57/Anne-May och Inger-Britt: *Burundihälsning* midsommar 1962.

² KA/57/Anne-May och Inger-Britt: *Burundihälsning* september 1962.

³ PRIA/K/Alice Gustafsson till V Palmertz 1966-07-25.

⁴ Av dessa skulle Doreta Nahimana och Elisabeti Nyabwango arbeta som evangelister också på andra orter.

⁵ KA/57/Anne-May och Inger-Britt *Burundihälsning* juli 1963.

både en praktisk allmänutbildning och evangelistutbildning. En av deltagarna i den första kursveckan var en ung kvinna, Teresia, som kort tid innan avskilts i församlingen som evangelist för att sändas till Gakwende.¹

Alltfler unga flickor undervisade i söndagsskolor och med åren skulle Inger-Britt Ahlström med medarbetare, svenska och burundiska, åka runt i landet för att ge ambulerande kurser för dessa. I protokollet från ADDEPs möte i maj 1973 konstateras att både unga män och unga kvinnor, som så önskade, var mycket välkomna till bibelskolan i Kayogoro. Jag har inte funnit något i källorna som säger att kvinnor faktiskt togs emot vid de ovan nämnda bibelskolorna under 1970-talet. En bit in på 1990-talet började ett litet antal kvinnor välkomnas till *Institut Biblique de Mugara*. Det institutet skapades först i början av 1980-talet och kommer därför att beskrivas i ett senare kapitel.

6.5 Fortsatt utveckling av skolarbetet

I och med självständigheten i Kongo och de därpå följande oroligheterna blev det omöjligt för de ca fyrtio burundiska eleverna att fortsätta sina studier vid lärarutbildningen i Lemera. Trettiosex av dem gick den fyraåriga utbildningen och åtta gick andra året på den tvååriga, EAP. Pingströrelsen i Burundi vände sig i januari 1961 till den Protestantiska Alliansen för att höra om dess elever kunde gå vid Alliansens skolor i Kibimba respektive Musema. Svaret blev jakande på villkor att pingstmissionen bidrog med lärare och sångare.² Detta ledde till en början till ett djupare samarbete mellan Alliansen och pingströrelsen. Däremot sades det ifrån att pingstmissionärerna inte fick undervisa i kristendom, med hänvisning till att de inte var medlemmar i Alliansen.³ På grund av inbördeskriget i Kongo hade missionärerna i Lemera tvingats lämna landet och det fanns därför lediga lärarmissionärer att tillgå. Ada Nyberg och Gunnel Molander började arbeta i

¹ EH 1964 nr 30 s 26–27; KA/57/Anne-May och Inger-Britt *Burundihälsning* september 1962, juli 1963, april 1964; AM Eriksson 1964-08-19, påskbrev 1966, trettiondagen 1967; I-B Ahlström rundbrev 1966-09-05.

² DDBA/XVI/H3/4/6/H Emming 1961-01-27; AK/CAP/R Brown till O Djurfeldt 1961-09-22; ADEEP till *Alliance Protestante* 1961-07-16; intervju med Ada Nyberg 1991-01-21.

³ Ada Nyberg till A Peterson 1965-07-30. Förbudet upphävdes senare då AP behövde lärarhjälp från SFM.

Kibimba i mars samma år. Gunnel Molander dog hastigt i maj efter en kort tids sjukdom.¹ Ada Nyberg arbetade kvar ett läsår till och efterträdde sedan Olof Djurfeldt som skolinspektör.² Hon avlöstes i Kibimba först av Mary Sedin, som gjorde en korttidsinsats inom pingstmissionen och sedan Gunnar Norrman. År 1961 utexaminerades där ett tiotal pingstväänner. Samtidigt lämnade ett par folkskollärare och ett större antal lärare med lägre utbildning sina arbeten vid pingströrelsens skolor för att istället ta mer välbetalda administrativa tjänster inom den kommunala eller statliga förvaltningen.³

Planer på utökat samarbete med Protestantiska Alliansen

Oroligheterna i Kongo var inte av övergående natur och behovet av att hitta en långsiktig lösning i Burundi växte. Tanken väcktes därför på en egen lärarutbildning inom pingströrelsen i Burundi. Samtal fördes med myndigheterna, vilka ställde sig positiva. Ett förslag till uppbyggnad och kostnad sändes till Sverige i augusti 1961. Tanken var att presentera det och det övriga behovet av skolbyggnader för den dåtida svenska statliga *Centralkommittén*, som förmedlade svenskt bilateralt bistånd.⁴ Enligt beslut fattat i den svenska riksdagen våren 1961 kunde detta bistånd också förmedlas via svensk mission.⁵ Åke Boberg, nu missionssekreterare i Filadelfia, Stockholm och därmed mycket inflytelserik när det gällde svensk pingstmission, var till en början skeptisk och trodde mer på en återgång till tidigare förhållanden, dvs en fortsatt gemensam utbildning i Kongo. Planerna fick till en tid vila.

¹ A Nyberg, dagbok 1961-03-02; 1961-05-16.

² Ada Nyberg (1911–2000) arbetade som småskollärare i Sverige innan hon i december 1953 reste till Belgiska Kongo, utsänd av Filadelfiaförsamlingen i Katrineholm, för att arbeta vid seminariet i Lemera, som rektor för den kortare utbildningen, EAP. Hon vidareutbildade sig till folkskollärare under sin första viloperiod.

³ AK/C/Å Boberg - O Djurfeldt/O Djurfeldt *Commentaire du rapport scolaire* 1961–1962

⁴ AK/C/Å Boberg - O Djurfeldt/O Djurfeldt: PM angående nybyggnadsbehoven i Svenska Pingstmissionens skolor i Ruanda-Urundi, Usumbura i augusti 1961; O Djurfeldt 1961-08-20 till Å Boberg; Boberg till Djurfeldt 1961-08-03.

⁵ AK/C/Å Boberg - O Djurfeldt/A Stenström Rundskrivelse till Svenska Missionsrådets medlemmar 1961-06-05. Redan 1960 hade Gösta Palmertz kontakt med Svenska Konsulatet i Kongo för att den vägen söka bidrag från Centralkommittén till lärarseminariet i Lemera. (KA/G Palmertz/brevväxling oktober–december 1960.)

I stället fortsatte samarbetet med Alliansen. I april 1961 hade två representanter från SFM/ADEEP deltagit Alliansens styrelsemöte för att där diskutera möjligheterna till samarbete inom skol- och sjukvårdsområdet, samtidigt som representanterna för pingströrelsen framhöll att man inte kunde bli fullvärdig medlem, på grund av SFM:s struktur. Som en följd av detta fick SFM i juni ett skriftligt förslag att bli fullvärdig medlem eller, om det inte gick, bli associerad medlem med i praktiken samma rättigheter som övriga medlemmar. Det förutsatte att pingströrelsen också betalade samma medlemsavgift.¹ Den senare bestämdes utifrån antalet medlemmar. Pingströrelsen var nu det näst största protestantiska samfundet efter anglikanska kyrkan. Vid årskonferensen i Bujumbura 27–30 april 1961 var frågan uppe till behandling. Missionärerna och församlingarnas representanter (förste- och andre-pastorer) enades då om »att det vore farligt att gå med i en organisationsform, som inte fanns omnämnd i bibeln», och som inte heller skulle tillåta pingströrelsen att arbeta utanför sina dåvarande gränser.²

Under en konferens i Kiremba i juli 1961 diskuterades frågan på nytt av pastorer och missionärer. Resultaten av samtalen återgavs i ett svarsbrev till Alliansen. SFM/ADEEP avböjde sedvanligt medlemskap, men förklarade sig vilja ha ett nära samarbete på skolområdet, i synnerhet med tanke på relationen till myndigheterna och var också beredd att bidra till Alliansens kostnader. Man sa sig vara öppen för att utveckla detta samarbete inom andra områden.³ Dåvarande skolinspektören, Olof Djurfeldt, blev medlem i Alliansens skolkommitté-styrelse och inbjöds att delta i Alliansens årskonferens i oktober samma år, 1961.⁴

Det inledda samarbetet blev inte långvarigt. Drygt ett år senare inbjöd Alliansen till samtal för att diskutera en utveckling av samarbetet. Thomas Winberg hade kommit till Burundi i september 1962 för att en kortare tid vara missionens representant. I december 1962 träffade han

¹ AK/CAP/H Emming till SFM, Usumbura, 1961-06-08. Alliansen använde alltjämt namnet *Mission Libre Suédoise* – det formella och juridiska godkännandet av ADEEP hade ännu inte skett.

² AK/Inspection ADEEP/Protocole de la Conférence de l’ADEEP du Ruanda-Urundi, à Usumbura 27-30 avril 1961 § 8.

³ AK/Inspection ADEEP/ADEEP till Alliance Protestante 1961-07-16.

⁴ AK/CAP/Procès-verbal Conseil Exécutif de la Sous-Commission de l’Enseignement de l’Alliance Protestante au Burundi 1961-11-20.

och Manasse Mafefere fyra av Alliansens styrelseledamöter för att diskutera möjligheterna till mer formellt samarbete. Bland annat samtalade man om ett gemensamt protestantiskt kontor i Bujumbura för gemensamma verksamhetsfrågor, som skolarbete och sjukvård.¹ Nu rädde inte längre samma öppenhet inom pingströrelsen. Thomas Winberg var sedan tidigare skeptisk till ett närmare samarbete med Alliansen. Han förmedlade denna sin skepsis till de burundiska pastorererna.² Ytterligare ett skäl var tveksamheten inför att »skicka dem som ska bli barnens lärare, att utbildas i skolor där andan är mycket kritisk till pingstväckelsen»³.

Samtalen fördes mellan Alliansens styrelse å ena sidan och pingströrelsens två legala representanter och skolinspektörer å den andra. Representanter var nu Manasse Mafefere och Thomas Winberg, skolinspektörerna Ezekia Kabura och Ada Nyberg. Ett nytt möte ägde rum i januari 1963, varefter missionärer och burundier möttes till konferens i Mugara i februari 1963. Som ett resultat av konferensen skrev Ezekia Kabura och Thomas Winberg ett brev till Alliansen, där tonen är ganska olik den i breven från 1961. Där framhölls att en dylik allians inte överensstämde med de grundläggande principerna i pingströrelsens bibel-syn. Dessutom framfördes klagomål över Alliansens sätt att fördela de statliga subsidierna under de år som gått. Enligt brevet hade pingströrelsen under åren missgynnats till fördel för Alliansens skolor. ADEEP ville därför inte binda upp sig för något som helst formellt samarbete.⁴ Brevet behandlades vid Alliansens sammanträde den 2 april 1963. I protokollet konstateras summariskt att ADEEP valt att inte bli medlem. Från ADEEP deltog Thomas Winberg, Manasse Mafefere, Abednego Madengo och Ada Nyberg. Från svensk sida konstaterades att man önskade »att få vara självständiga och fria. Och så skiljs vi åt i frid.»⁵ De elever från pingströrelsen, som redan fanns i Kibimba och Musema, fick tillstånd att gå färdigt sin utbildning.⁶

¹ AK/CAP/Bureau Protestant, *Usumbura*, 7 déc. 1962; KA/30/A Nyberg 1963-03-24, till pingstförsamlingen i Katrineholm.

² PMA/T Winberg till Mullsjö 1962-09-02.

³ KA/30/A Nyberg 1963-03-24, till pingstförsamlingen i Katrineholm.

⁴ AK/CAP/Kabura och Winberg till *Alliance Protestante du Burundi* 1963-02-22. Ada Nyberg fortsatte dock att under den terminen delta i Alliansens skolkommité sammanträden.

⁵ A Nyberg, dagbok 1963-04-02.

⁶ AK/CAP/*Inama Iroranya ya Alliance*, 2.4.1963 (övers. O Mayori).

Pingströrelsen startar en egen lärarhögskola – i motvind.

Vid ADEEP:s konferens i Mugara i mars 1963 fattades det formella beslutet att starta ett eget lärarseminarium. En av de närvarande missionärerna konstaterade att det var »mycket dåraktigt efter mänsklig beräkning»¹. Med hänvisning till den stora betydelse utbildningen i Lemera haft ansåg man att »detta var framverkat» av den heliga Ande.² Thomas Winberg föreslog Ada Nyberg, då missionens skolinspektör, att de skulle ta kontakt direkt med skolministern för att undersöka möjligheterna för ett enskilt missionssällskap att starta en lärarutbildning utan att ansökan måste gå via Protestantiska Alliansen. Samtalet med ministern ägde rum i slutet av april och upplevdes »Kyligt i början mer öppet mot slutet».³ Enligt ministern var det fullt möjligt och en ansökan lämnade in. Lazaro Samiye, förstepastorn i Kayogoro, sändes i början av juni till Sverige för att samla in medel till skolan.

Nu lade Alliansen in en ansökan om att få en lärarlinje till sitt gymnasium och det verkade som att de hade myndigheterna på sin sida. Mot slutet av juni anhöll Hugo Lindholm, som nu avlöst Winberg, och Manasse Mafefere om ytterligare ett samtal med undervisningsministern. De gick dit tillsammans med Abednego Madengo och Ada Nyberg. Ministern var »mycket förstående» och lovade att hjälpa ADEEP. I mitten av augusti besökte Manasse Mafefere och Yakobo Mugunira, pastor och riksdagsman från Kayogoro och vice representant för ADEEP, på nytt undervisningsministeriet. Pastorerna hade bestämt sig för att driva frågan inför kungen, om det skulle bli nödvändigt. Ministern frågade efter skolans program och ansvarig lärare.⁴ Tillsammans med den norske pingstmissionären Odd Børresen⁵ skapade Ada Nyberg ett förslag till undervisningsplan. Ännu återstod flera turer till ministeriet innan godkännandet. Man var nu inne i september och det gällde att få tillstånd i tid för att kunna börja det läsåret. Två Kirembamissionärer var på tillfälligt besök i Bujumbura, Inger-Britt Ahlström och Anne-May Eriksson. Just som de skulle åka hem till Kiremba hejdades de av Ezéchias Biyorero, riksdagsman från Mugara,

¹ KA/30/A Nyberg 1963-03-24.

² KA/30/A Nyberg 1963-03-24; KA/57/Ahlström/Eriksson påskbrev 1963

³ A Nyberg, dagbok 1963-04-26.

⁴ KA/57/Ahlström/Eriksson *Burundihälsning* juli 1963 s 4; KA/30/A Nyberg 1963-08-26.

⁵ Børresen hade undervisat vid lärarhögskolan i Lemera under en följd av år.

som sa: »Vi måste ha skolan beviljad innan ni åker hem!» Missionärerna hade inte råd att stanna längre i staden – det var innan det byggdes gästhus i Kanyosha. Biyorero räckte dem en nyckel till ett hotellrum som han hyrt åt dem. Dagen efter, den 11 september, gick Ada Nyberg och Manasse Mafefere upp till undervisningsministeriet, och fick till slut ut tillståndet från generaldirektören. Kirembamissionärerna kunde samma kväll fara hem med beskedet.¹

Delade meningar om var lärarseminariet skulle byggas

Att pingströrelsen skulle få ett eget lärarseminarium var något mycket stort för de burundiska pingstförsamlingarna och deras ledare. Gärna såg man att seminariet blev placerat i den egna församlingen. Också bland missionärerna gick meningarna isär om var seminariet skulle placeras. Mugara och Kiremba var de två församlingar som starkast visade sitt intresse. Den inofficiella EAP-skolan låg redan i Mugara. Till en början var tanken att åtminstone använda en av EAP:s skolsalar och sända den EAP-klassen tills vidare till Kayogoro. En del ansåg också att klimatet och tillgången på mat var bättre i Mugara än i Kiremba.² Diskussionen fortsatte inom missionärskåren. Vid ett sammanträde i mars bestämdes dock att man både skulle bygga och börja redan första året i Kiremba.³ I Kiremba skred man snabbt till handling och hade i mitten av augusti påbörjat byggandet en sovsal och en matsal. Pastorererna och äldstebröderna hade fått lärarna och evangelisterna att lämna varsin halv månadslön till kostnaderna för detta⁴. Enligt en av lärarna, Yusefu Mahemeri, lämnade de en hel månadslön och de gjorde det med glädje. Dessutom bestämdes att varje församlingsmedlem också skulle bidra, männen med tio francs och kvinnorna med fem⁵.

En riktig enhet tycks ändå inte ha uppnåtts inom missionärskåren. Inom Burundimissionerande kretsar i Sverige pågick två år senare en diskussion, där hela projektet ifrågasattes. »Bröderna» i Burundi (de manliga missionärerna?) uppmanade då Ada Nyberg att sända en

¹ A-M Eriksson intervju 1992-10-07; A Nyberg intervju 1991-01-21; KA/30/A Nyberg 1963-09-11; EH 1963 nr 52 s 4-5.

² A Nyberg till missionssekreterare A Peterson 1965-07-30; Djurfeldt 1970 s 169.

³ Protokoll från konferens i Kiremba 1965-03 § 6.

⁴ KA/30/A Nyberg 1963-08-26.

⁵ Intervju med J Mahemeri 2000-03-20; KA/57/Ahlström/Eriksson *Burundihälsning* juli 1963.

skrivelse till Arne Peterson, då missionssekreterare i Filadelfia, Stockholm, för att beskriva hur beslutsprocessen gått till. Hennes uppgift var både att motivera varför man startat en folkskollärautbildning och varför Kiremba var lämplig som plats.

Även församlingen i Kayogoro tycks till en början också ha varit intresserad, men sedan accepterat att skolan förlades till Kiremba. Ada Nyberg konstaterar i sin dagbok i april 1963: »Uppgörelsemöte mellan Kay o Kiremba. Mycket gott.»¹ Som nämnts tidigare, sändes Lazaro Samiye, pastorn i Kayogoro, till Sverige för att göra en insamlingsresa till förmån för skolan. Han reste runt till olika pingstförsamlingar och propagerade för skolan under drygt två månaders tid.²

En början under mycket knappa förhållanden

Ada Nyberg sände ut en skrivelse till samtliga folkskolerektorer inom ADEEP i Burundi. Den 16 september skulle skolan öppnas i Kiremba och rektorerna inbjöds att sända dit sina bästa tio elever i årsklass sju. De skulle då genomgå en inträdesexamen enligt statens krav.³ Samtidigt skrevs en inbjudan till Alliansen att få sända dit 10 elever.⁴ Svarebrevet från anglikanerna i Matana har bevarats. Där tog man tacksamt emot erbjudandet och sände några elever samtidigt som missionären ifråga uttryckte sin glädje över att ADEEP fått tillstånd att börja sin lärarutbildning.⁵

Själva terminen skulle börja en vecka efter inträdesexamen och eleverna sändes därför hem efter utförda prov. Under tiden skulle allt praktiskt förberedas. Anne-May Eriksson och Inger-Britt Ahlström åkte runt, inhandlade tallrikar och mat och bad alla missionärer köpa en elevsäng var. Men problemen var ännu inte över. En vecka efter det att skolarbetet kommit igång kom en statlig inspektör på besök och begärde att få se alla papper. Efter att ha konstaterat att allt var i ordning och att eleverna gjort sina inträdesprov så berättade han att han egentligen var utsänd av ministeriet för att annullera tillståndet för seminariet. Det gällde inte bara ADEEP:s skola utan alla som inte hade

¹ A Nyberg, dagbok 1963-04-21.

² Intervju med L Samiye 2000-03-17.

³ AK/Brev A Nyberg 1963-09-10; KA/30/A Nyberg 1963-08-26.

⁴ AK/CAP/Brev A Nyberg till *Bureau de l'Enseignement Protestant* 1963 09 och 1963-09-16.

⁵ AK/CAP/P J Bell till A Nyberg 1963-09-16.

startat före den 20 september.¹ Men eftersom de faktiskt kommit igång före det datumet så gällde det inte skolan i Kiremba. Till pingstmissionärernas stora förvåning tillade inspektören: »Det måste vara Gud i detta!»²

Skolan startade med de resurser som stod tillbuds. Gunnar Norrman blev rektor den första tiden. Fyrtio elever antogs, två av dem var flickor, en från Mugara och en från Kayogoro.³ Församlingens internatbygge var ännu inte klart, utan ett av hushållsskolans klassrum fick bli matsal och ett annat blev sovsal för pojkarna. I början av december stod den nya byggnaden klar, bekostad och uppförd av församlingen i Kiremba. Lektionerna hölls till en början i kyrkans lilla sal. Maten lagades över öppen eld, tänd på klassiskt burundiskt vis över tre stora stenar. Som vanligt var i stora delar av Burundi fanns inget elektriskt ljus. Enligt Henry Stålgren, rektor från och med september 1965, bidrog den dåliga materiella standarden till myndigheternas negativa inställning till skolan de första åren.⁴

I brevet till församlingarna i Burundi hade framhållits att eleverna skulle ha goda rekommendationer från hemförsamlingen. Som statsunderstödd måste skolan också ta emot icke-protestantiska elever. Ingen tycks på allvar ha räknat med att någon sådan skulle söka. I januari 1964 kom Eivind Wiström tillsammans med sin fru Karin för att bli rektor.⁵ Wiströms hade bland annat med sig utmärkt undervisningsmaterial i fysik och kemi. De skulle av hälsoskäl tvingas återvända till Sverige ett och ett halvt år senare.

I april 1964 ägde en samtalsdag rum i Kiremba angående skolans tillbyggnad. Tydligt rådde delade meningar om hur stor satsning som skulle ske, och Ada Nyberg noterade i dagboken: »Hårda tag! Men Gud gav seger och seminariebygget beslutas.»⁶ Hon återvände samma år till Sverige för »viloperiod» och reste under den tiden runt till pingst-

¹ Intervju med Anne-May Eriksson 1992-10-07.

² Intervju med Ada Nyberg 1991-01-21.

³ Detta var den första internatskola i Burundi som tog emot både pojkar och flickor.

⁴ KA/69/IB Ahlström julbrev 1963; H Stålgren till *Dagen* 1965-12-29; intervju med Henry Stålgren 1988.

⁵ Eivind Wiström (1938–2009) var lärare i franska och latin. Karin Wiström (1937–2014) var folkskollärare och kunde också franska. De sändes ut av pingstförsamlingen i Solna. EH1963 nr 29 s 5.

⁶ A Nyberg, dagbok 1964-04-06.

församlingar i hemlandet för att samla in medel till *Ecole Normale de Kiremba*, som skolan officiellt hette.¹ Under det långa lovet 1965 ledde Martin Agnestrand² och Harry Jansson byggandet av ett skolhus med tre lektionssalar och rum för administrationen, till en kostnad av knappt 30 000 kronor. Förutom rektorn Henry Stålgren undervisade Ada Nyberg, Gun Berge³, Els-Marie Petterson och tre burundier som jag inte funnit namnen på. Anna-Carin Stålgren var skolsköterska och Harry Jansson var ekonom och skolans »allt-i-allo».⁴ Matiasi Nyabenda arbetade som övervakare på internatet och Elie Ndikunkiko⁵ som skolans sekreterare. Skolan hade nu 100 elever. Att vara ekonom var inte det lättaste. Den burundiska staten gav bidrag till driften, men inte alltid i tid. Det hände att Harry Jansson måste låna pengar av samtliga missionärer för att få pengar till mat till eleverna.⁶

Tanken var att ha en sjuårig utbildning. Efter de första tre åren kunde eleverna välja mellan en ettårig utbildning för att undervisa i de två första klasserna i den sjuåriga primärskolan, och en fyraårig för lärar-kompetens för hela den sexåriga primärskolan. År 1969 utexaminerades de första nitton »lågstadie lärarna».⁷ Lärarbehovet hade ökat stort under åren 1967–1968. Antalet folkskolor drivna av pingstförsamling-

¹ A Nyberg, dagbok 1964-12-31.

² Martin Agnestrand arbetade som missionär i Rwanda och hjälpte till i Burundi just vid stora byggnationer.

³ Gun Berge (1924–2015) upplevde missionärskallelse som 13-åring, utbildade sig till lärare, läste franska och swahili och reste till Lemera 1954, utsänd av pingstförsamlingen i Södertälje. Hon gjorde två arbetsperioder i Kiremba, till 1971, och sedan en period i dåvarande Zaire.

⁴ Henry Stålgren, f 1933 i Karlskrona. Bibelskola i Filadelfia, Stockholm, då 18 år gammal. Evangelist under 2 år. Upplevde missionärskallelse och utbildade sig därför till lärare med tanke på Lemera. Anna-Carin Stålgren, f 1937 i Kristianstad, utbildade sig till sjuksköterska med tanken att bli missionär. De tillbringade ett år i Belgien, där de läste franska och gick administrativ kurs resp. kurs i tropisk medicin. Pingstförsamlingarna i Karlskrona, Kristianstad och Lund stod bakom dem. (Intervjuer gjorda av Ruth Öberg).

⁵ Matiasi Nyabenda (1930–1988) var också »tredjepastor» i församlingen i Kiremba. Elie Ndikunkiko, född 1940 nära Kiremba, gick lärarutbildningen i Lemera. 1972 avskildes han som äldste/pastor och var samtidigt rektor för en folkskola. Åren 1972–1976 studerade han teologi i Belgien. 1979 blev han andrepastor i församlingen i Kiremba och 2012 dess förstepastor. (Intervju med E Ndikunkiko 2000-03-22.)

⁶ H Stålgren till *Dagen* 1965-12-29; KA/49/H Stålgren 1965-12-04.

⁷ KA/B Halldorf 1969-07-08.

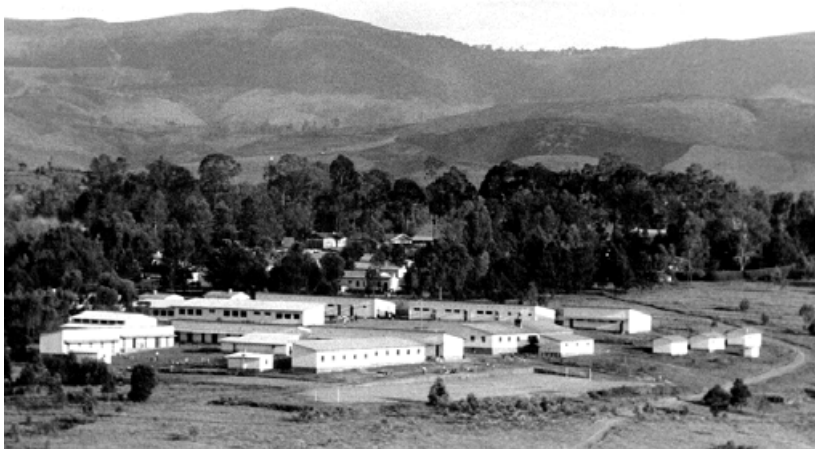
Primärskolan i Kiremba med rektor Zachée Rwakiranya. Henry Stålgrens album.

arna som fick statsbidrag fördubblades under de två åren och uppgick nu till 300 skolor med omkring 13 000 elever.¹

Skolan byggs ut för SIDA-medel

Under 1966 byggdes ytterligare ett skolhus med tre salar för insamlade medel. Nu öppnade sig också andra möjligheter. Via det statliga svenska biståndsorganet NIB – föregångare till SIDA – kunde nu missionsorganisationer söka om statliga bidrag till sociala projekt. För svensk pingstmissions del gick de första statliga bidragen till Burundi, till lärarhögskolan, och till Etiopien. Bidragen förmedlades via Pingstmissionens U-landshjälp, PMU, som grundades 1965 av de tidigare Kongomissionärerna Petrus och Jenny Hammarberg. År 1966 togs den första kontakten för Kirembaskolans räkning. SIDA begärde detaljerade planritningar och Martin Agnestrand använde tre månader våren 1967 till att rita dessa. I juni godkändes ansökan och arbetet startade i augusti samma år. Totalt bidrog SIDA med knappt 1,4 miljoner kronor. Förutom Martin Agnestrand var också Helge Westin och Ingemar Bäckman inkopplade på byggnadsarbetet. Under de följande åren byggdes skolsalar, administrativa byggnader, internat, kök m.m. I oktober 1970 ägde en högtidlig invigning rum i närvaro av bland annat högt uppsatta statliga tjänstemän och den katolske biskopen i Bururi. Provinsguvernören i Bururi uttalade sitt tack för det statliga svenska

¹ S-G Andersson, G Norrman 1969-09-19. Rapport till Filadelfia, Stockholm, inför missionskonferens.

Ecole Normale i Kiremba 1975. Foto: Petrus Hammarberg.

stödet och uttryckte samtidigt sin uppskattning över vad pingstmissionen tidigare gjort för Burundi inom sjukvård, undervisning och barnavård.¹

Skolan hade nu drygt 290 elever, 275 pojkar och 17 flickor. Där fanns åtta klassrum, fem specialsalar för naturvetenskapliga ämnen, språk och musik, gymnastiksal och internat. Vattenfrågan hade ordnats genom ett belgiskt u-landshjälpprojekt. Det var god standard på de pedagogiska hjälpmedlen. Skolans personal bestod av ett tjugotal personer. I juli samma år tog de första färdigutbildade folkskollärarna examen. Tre av dem anställdes vid *Ecole Normale*: Eraste Notere som sekreterare, Jérémie Nisubire och David Barywabo som lärare i de lägre klasserna. Lärare var också Esai Minani, efter två års utbildning i Frankrike och Sophonie Minyaruku, tidigare rektor för primärskolan i Kiremba. Sju missionärer arbetade som lärare. Nu hade Gunnar Nimmersjö, Margit Åkerlund, Roger och Françoise Lefèbre tillkommit. Henry Stålgren var rektor och Elie Ndikunkiko var ansvarig för internaten. Antalet elever växte snabbt. År 1970 fanns där nära 340.² Då utexaminerades de första färdiga folkskollärarna.

Undervisningsministeriet ställde allt starkare krav på skolan och dess lärarkår och kom från och med våren 1971 med egna förslag till lärare. Detta upplevdes negativt av skolans och ADEEP:s ledning. Skolan hade framförallt tillkommit för att fylla de stora behov av lärare i de skolor

¹ O Djurfeldt i *Dagen* 1970-10-08 s 5.

² KA/49/H Stålgren 1970-10-08; KA/Rapport Annuel, 1971.

Ecole Normale de Kiremba. De första folkskollärarna 1970 tillsammans med sin klassföreståndare Ada Nyberg (skymd). Henry Stålgrens album.

som pingströrelsen drev, även om man också tog emot elever som inte tillhörde pingstförsamlingar. En viktig del i målsättningen var att förmedla den kristna tron till skolans elever genom lärare som själva var pingstvännar. Henry Stålgren arbetade hårt för att få ut välutbildade pingstvännar från Europa i avvaktan på att de burundier som fått stipendier till universitetsstudier skulle bli klara. Förutom svenskar kom det också pingstvännar från Belgien och Frankrike. De senare kunde byta sin militärtjänstgöring mot två år i u-landstjänst eller komma som fredskårister. De var mycket viktiga för skolan, eftersom undervisningsministeriet ställde höga krav på skolans lärare i franska. Svensk pingstmission fick volontärbidrag från SIDA för både svenskar och andra europeer. Den burundiska staten bidrog med löner för de burundiska lärarna och med bidrag för de europeiska. Bidragen gick till skolans övriga omkostnader.

Problem på skolan

År 1965 var ett oroligt år i Burundi. I huvudstaden hade spänningen redan tidigare ökat mellan de två stora folkgrupperna, hutuer och tutsier.¹ Det satte också sina spår i skolorna. I april 1964 förekom

¹ Se avsnittet Den politiska utvecklingen under 1960-talet (s 173 ovan).

problem vid den stora sekundärskolan *Collège du Saint Esprit* i Bujumbura. Hutuer kände sig hotade och en del lämnade skolan. I juni 1965 kom guvernören i Bururi till Kiremba på grund av bråk på skolan, vilket sades bero på folkgruppsmotsättningar. Ett stort *shauri* (rådslag) hölls tillsammans med Ntemako från utbildningsministeriet. Hela skolans framtida existens stod på spel. Det slutade dock med att skolan fick fortsätta sitt arbete. Men allt var inte över därmed. Några månader senare, efter försöket till statskupp i oktober, lämnade 25 elever skolan under natten. Flertalet av dem kom från Mugaraområdet. Majoriteten återvände ganska omgående. Ingående samtal med eleverna visade att orsaken var fruktan. Ett rykte hade gått på skolan att ett femtontal elever skulle bli arresterade av soldater från förläggningen i Bururi. Tre elever som ansågs vara ansvariga för ryktesspridandet avstängdes från skolan. Det skulle få oväntade konsekvenser. En av eleverna vände sig till dåvarande undervisningsministern, som tillhörde hans egen folkgrupp, hutu. Ministern tog omgående ifrån Kirembaskolan dess rätt till statsbidrag. Det skulle dock visa sig att ministerns makt var begränsad. Pastorerna i Kiremba vände sig till guvernören i Bururi. Den senare ställde sig på skolans sida och tog upp frågan i regeringskretsar. Dessutom ordnade han så att Manasse Mafefere fick audiens hos kronprinsen för att förklara situationen. Det hela slutade med att skolan fick tillbaka sin rätt till statliga subventioner.¹ Detta skeende bekräftar den allt starkare ställning som Bururiprovincens politiska företrädare i huvudstaden var i färd med att skaffa sig.

Eleverna möts till bönemöten

Henry Stålgren berättade i brev i november 1965 om elevernas bönesamlingar:

Varje söndagskväll är det frivilligt bönemöte i en av skolsalarna. I början var det endast 5–6 st, som kämpade troget, men de sista gångerna har skaran ökat till ett 40-tal. Varje lördagskväll samlas eleverna till vittnesbördsmöte. Då blir det inga »döda punkter». Den ene hinner knappast sluta förrän en annan kommer fram. Det är oftast nöd och glöd i hjärtat hos dessa och det ger osökt känslan av möten i en underbar ungdomsvecka.²

¹ A Nyberg, dagbok 1965-06-09; KA/49/H Stålgren 1965-11-28; H Stålgren 2016 s 29–30.

² KA/49/H Stålgren 1965-11-22.

Elevmöte Kiremba omkring 1970 Henry Stålgrens album.

Föregående termin hade en av pojkarna blivit »mäktigt döpt i den helige Ande».¹ Några år senare berättas att ett par pojkar blivit andedöpta. En av dem var son till en äldstebroder i Mugara. Han sa till sin pappa att han »ville gå ut på fältet» som evangelist. Fadern uppmanade honom dock att först avsluta studierna.²

Inbördeskriget 1972 skulle få mycket svåra följder för skolan, vilket senare kapitel kommer att visa. Verksamheten fortsatte dock att utvecklas därefter. Elever från *Ecole Normale* skulle med tiden komma att fylla viktiga uppgifter både i församlingar och skolor. Flera av dem som läste vidare vid universitetet i Bujumbura spelade en viktig roll i den kristna ekumeniska studentföreningen där. Efter universitetsexamen blev de av staten utplacerade på olika poster i landet, där de engagerade sig för att sprida det kristna budskapet. Men då är vi framme på 1980-talet.

Stipendiater

Tidigt insågs behovet av universitetsutbildade burundier, som kunde ta över undervisningen vid lärarutbildningen. År 1966 skriver Henry Stålgren till Burundimissionärer i Sverige på »hemnavistelse» och ber dem försöka ordna stipendier för unga burundier. Det året hade tre unga pingstvännar tagit studentexamen i Bujumbura. De var de första

¹ KA/57/Ahlström/Eriksson *Burundihälsning* 1964-04-20 s. 2.

² KA/57/Ahlström/Eriksson Rundbrev 1968-04-02.

Barnabé Karorero till höger. Här i Sverige tillsammans med dåvarande burundiske ambassadören. Foto: Peter Knopp.

inom pingströrelsen i landet som var berättigade för universitetsstudier. Två av de första som fick stipendium från Sverige var Meshac Mananga och Barnabé Karorero, son till Abednego Madengo, då förstepas-tor i Kiremba. Båda studerade i Schweiz. Andra, som gått ut skolan i Kiremba, sändes till Kongo för fortsatta universitetsstudier. Barnabé Kan-

yosha fick stipendium från eleverna vid pingströrelsens folkhögskola Kaggeholm. Tanken var att han efter några år som lärare skulle bli rektor på *Ecole Normale*.¹ Stipendiatkassor bildades i pingstförsamlingarna i Lund och Uppsala.² Det handlade då inte bara om stipendiat från Burundi utan också från grannländerna. Henry Stålgren sökte också fler stipendiatmöjligheter i antalet lärare.

Kvinnoutbildning

Det var fortfarande ett större antal flickor än pojkar som inte hade haft möjlighet att gå i skolan eller kunnat fullfölja den sexåriga folkskolan. För dem fortsatte pingstförsamlingarna att ha undervisning i läsning, skrivning, kristendom och slöjd, både vid huvudorterna och på utposterna. Under 1960-talet utvecklades denna verksamhet och fler ämnen infördes. Els-Britt Säker³ undervisade vid en i Nyanza Lac från 1963. När Siri Karlsson och Axelia Lundström flyttade till Kirembas stora

¹ En tid efter sin återkomst till Burundi blev Barnabé Karorero rektor för det relativt nystartade statliga universitetet i Bujumbura.

² I Lund drevs kassan av studentföreningen Gospel, som H Stålgren varit aktiv i under sin studietid.

³ Els-Britt Säker (1921–2005). Medlem i pingstförsamlingen i Gävle. Bibelskola, två år som evangelist. Sjukvårdskurs. Missionärslinjen på Kaggeholm. Språkstudier i England. Utsänd till Tanzania 1950 tillsammans med maken Joel Säker. (Intervju gjord av Marianne Hellberg 1990-02-28.)

Kvinnoskolan i Bujumbura. Övre bilden: Birgit Flordin till vänster undervisar i sömnad, denna gång med hjälp av Hannelie Weilemann. Undre bilden: Doroty Gustavsson och Siri Karlsson tillsammans med eleverna.

utpost Gakwende startade de en kvinnoskola. Siri Karlsson flyttade därifrån till Bujumbura 1963 för att arbeta vid den nystartade kvinnoskolan där. Den burundiska staten ställde lokaler till förfogande. Vid den senare skolan arbetade under olika tider också Alice Gustavsson, Dorkas Asplund, Elisabeth Öllsjö, Ebba Hagstrand, Doroty Gustafsson, Birgit Flordin och Hannelie Weilemann.¹ År 1965 utexaminerades ett trettiotal unga kvinnor efter en treårig utbildning. De var då kvalificerade för att i sin tur undervisa vid andra kvinnoskolor. Efter några år uppstod problem i samarbetet med staten med avseende på lokaler och personal och skolan lades ned mot slutet av 1960-talet.

¹ EH 1966 nr 31 s 14–15, 22; KA/2/Alice Gustafsson 1966-07-25.

När Eva Bodén¹ återvände till Mugara 1961 för sin andra arbetsperiod startade hon tillsammans med Karin Fernström en bredare utbildning för flickor/kvinnor med tanke på att dessa själva skulle bli lärare i kvinnoskolor på utposter och också ta över ansvaret i Mugara. Utbildningen där blev tvåårig. Från den skickades flera elever för fortsatta studier i Gitega, där det fanns en treårig utbildning. De fortsatte sedan arbetet i Mugara med utposter. Ansvarig efter Eva Bodén blev till en början Miryam Mugalihya, dotter till Ezéchias Biyorero. Hon hade gått EAP-utbildningen i Lamera och skickades i början av sextioalet till Sverige för vidareutbildning.²

År 1970 fanns i Mugara en kvinnoskola, kallad *foyer*³, med 85 elever, som undervisades av tre burundiska lärarinnor. Dessutom fanns *foyers* på utposterna Minago och Nyakibu. En *foyer* riktade sig i första hand till elever som inte gått primärskolan. Förutom kurser i sömnad, matlagning och hygien fick de som behövde också undervisning i läsning och skrivning.⁴

De kurser som blev tvååriga fick namnet hushållsskolor. Mot slutet av 1960-talet bestämdes att pingströrelsen skulle driva en *Ecole Ménagère*, en treårig utbildning för flickor som gått sex år i skolan men inte klarat nationalexamen. Tanken var också där att utbilda lärare som sedan i sin tur kunde undervisa ute i byarna. Utbildningen var både teoretisk och praktisk med franska som undervisningsspråk: läsning, skrivning, hygien, sömnad, tillskärning, matlagning, barnavård, födoämneslära, odling av grönsaker och sojabönor, skolkök särskilt för att laga barnmat. Församlingarna skickade dit elever och skulle sedan stå för deras lön. Missionärernas tanke var först att kvinnoskolan i Bujumbura skulle flyttas till Nyanza Lac och bli treårig. Fältkonferensen i Stockholm ville hellre se att skolan blev kvar i Bujumbura, vilket inte stämde med de

¹ Eva Bodén (1929–1998) föddes i Bjärträ i Ångermanland. Efter 6-årig folkskola arbetade hon några år. Hon blev frälst som 14-åring, andedöpt och döpt. Upplevde samtidigt att Gud ville att hon skulle arbeta i Afrika. Bibelskola i Stockholm. Evangelist i två år. Fick i en syn höra orden »Väckelse över Urundi». Studier på Kaggeholm, arbetade på ett hem för äldre i Belgien och följde kurser i franska och sedan kolonialkursen. Reste till Kongo 1955, utsänd av pingstförsamlingen i Köping. Efter ett år i Bukavu kom hon till Mugara.

² Intervju med E Bodén 1991-09-19.

³ På svenska: foajé.

⁴ KA/2/K Fernström 1970-03-03; KA/51/H Stålgren februari 1975 – Rapport om utbildning inom Pingstmissionen i Burundi.

Kvinnoskolan i Bujumbura. Övre bilden: Margit Åkerlund undervisar. Mellanbilden: Else Sandell undervisar i matlagning. Undre bilden: Apie lär sig sy.

Foto: Petrus Hammarberg.

burundiska myndigheternas uppfattning. De ville hellre se en dylik utbildning placerad ute i landet.¹ Slutligen förlades också den utbildningen till Kiremba eftersom där då fanns en ledig skolsal och en ledig sovsal som inte längre behövdes efter tillbyggnaden av *Ecole Normale*. Skolan öppnades i september 1969 med 50 elever. En lokal med tre skolsalar byggdes. Ett flertal missionärer arbetade på skolan. Ethel Kullberg gjorde upp kursplaner och hade teoretisk undervisning. Doroty Gustavsson², utbildad internatföreståndare, som hade arbetat ett år på kvinnoskolan i Bujumbura, undervisade i praktiska ämnen, Klara Lindberg i hälsolära och hygien, Else Sandell i sömnad och biologi, Margit Åkerlund i psykologi och burundiern Samuel Barantota i övriga ämnen.³ Varje

¹ Protokoll fört vid ADEEP sammanträde 1968-11-02.

² Doroty Gustavsson (1937–2011) föddes i ett lantbrukarhem i Veum, Skåne. Döptes i en pingstförsamling som 11-åring, upplevde kallelse till att bli missionär som 21-åring, gick korta bibelskolor, utbildade sig till internatföreståndare, arbetade på pingströrelsens folkhögskola Kageholm, då hon blev ombedd att avlösa en av Filadelfiaförsamlingens i Stockholm missionärer i Burundi. Hon läste franska i Belgien och reste till Burundi 1967. (Intervju 1995-06-16.)

³ Ethel Kullberg slutade vid skolan i mars 1971. Samuel Barantota flydde till Kongo 1972.

morgon hölls andakter. Flertalet av eleverna startade och undervisade vid *foyer* i sina hemförsamlingar, ofta på utposter. Deras insatser kom att spela stor roll på landsbygden, inte minst genom sin kunskap om barnavård och tillagning av barnmat för småbarn. Många av eleverna var från Gishiha och Kayogoro, där en del senare lärdes upp inom sjukvården. Ett flertal andra blev småskollärare efter krisen 1972, då många lärare dödades.¹

Skolan blev godkänd för statsbidrag 1973, vilket innebar att den första kullen elever, som då gick ut hade möjlighet att söka vidare till sjuksköterskeskolor eller annat. Tyvärr ändrades kraven redan året efter och eleverna måste ha godkänt i nationalexamen för att få börja på *Ecole Ménagère*. Skolan lades då ner för att uppstå i ny form senare.

Yrkesskola i Mugara

Det fanns också många pojkar/unga män som inte klarade national-examen. För dem startades en yrkesskola för snickare i Mugara. År 1964 började Olle Johansson bygga lokaler och internat för den. När han sommaren året därefter var i Sverige träffade han slöjdläraren och möbelsnickaren Berndt Hardenborg², som hade upplevt att Gud kallat honom till att bli missionär. Han reste till Burundi hösten 1965. Året därefter kom hans fästmö Anne, sjuksköterska dit, och de gifte sig i Bujumbura.

Utbildningen, som bestod av både praktisk och teoretisk undervisning var treårig. Varje pingstförsamling sände dit två elever, så det blev tolv i varje årskurs. Eleverna hade eget hushåll och betalade 100 francs (10 kronor) per månad i skolavgift. Berndt Hardenborg hade ganska mycket verktyg med sig, som han hade tiggat ihop eller köpt billigt i hemlandet. Där fanns redan sedan tidigare en stor snickerimaskin på plats. Skolan drevs av den lokala församlingen. Berndt Hardenborg hade efter en tid Zakayo, en av första eleverna, som medhjälpare. Elev-

¹ Intervjuer med Doroty Gustavsson 1996-06-16 och Else Sandell 1996-05-03; KA/48/S-G Andersson 1969-09-09; Samtal med Doroty Gustavsson 2002-08-21.

² Berndt Hardenborg f 1935 i Uppsala. Hörde missionär Gösta Werlinder tala om behov i Burundi och upplevde att där skulle han göra en insats. Gick bibelskola i Stockholm och läste franska i Bryssel, träffade där sin blivande hustru Anne (1936–2017), sjuksköterska från Alingsås, som också förberedde sig för att arbeta i ett fransktalande land. De sändes ut av pingstförsamlingen i Uppsala. (Intervju med Berndt Hardenborg 2000-02-15, gjord av Evy Norrman.)

Yrkesskolan i Mugara. Berndt Hardenborg och Olle Johansson.

erna gjorde fönster, bord, stolar, skolbänkar och beställningsarbeten. Efter avslutad utbildning fick eleverna med sig verktyg för att kunna etablera sig som egna företagare. Elever togs in vartannat år. Tyvärr blev skolan inte långvarig. Den låg nere under Hardenborgs vistelse i Sverige åren 1969–1971.¹

Lokalerna och den lösa utrustningen blev helt förstörda under inbördeskriget 1972. År 2000 var där en mekanisk industri med två verkstäder, som tillverkade fönster och dörrar.

6.6 Emmanuel – Gud med oss – de moderlösa barnens tillflyktsort

Det hände nu och då sedan missionens början att missionärerna under en längre eller kortare tid tog hand om små barn. Oftast berodde det på att modern var sjuk eller hade i dött i samband med förlossningen. Det var i allmänhet för en kortare tid, innan barnets släktingar kunde överta vårdnaden. Missionärskonferensen 1957 föreslog att ett barnhem skulle förläggas till Mugara. Av olika anledningar, främst ekonomiska, genomfördes aldrig det förslaget. Under 1960-talet växte det däremot fram två barnhem inom pingströrelsen i landet, det ena i Bujumbura, det andra i Kiremba. Det förra överlämnades efter några år till den burundiska staten. Vi kommer därför att här koncentrera framställningen till barnhemmet Emmanuel i Kiremba.

¹ O Johansson, 2006 s 185–186.

En barndomsdröm närmar sig sitt förverkligande

Anne-May Eriksson¹ var småskollärare när hon år 1954 för första gången kom till Burundi. Hela sin första period tjänstgjorde hon som rektor för folkskolan i Gishiha. Hon hade vuxit upp under mycket enkla förhållanden och blev som fjortonåring placerad i fosterhem. Hennes stora dröm hade varit att själv få leda ett barnhem, en dröm som hon gav upp när hon bejakade sin kallelseupplevelse att bli missionär. I juni 1960 kom hon till Kiremba för att där arbeta tillsammans med Inger-Britt Ahlström. Vid ankomsten dit blev de av församlingen ombedda att särskilt satsa på utpostarbetet, vilket de också gjorde. Parallellt därmed kom de att grunda ett barnhem, som skulle få stor betydelse, inte bara för de barn som kom dit, utan också för pingströrelsens renommé i hela landet.

I början av 1962 kom ett paket från Sverige till Anne-May. Det innehöll barnkläder och blöjbyxor. Plötsligt väcktes den gamla drömmen till liv. Hon berättade allt för Inger-Britt Ahlström, som genast undrade om inte de skulle starta ett barnhem. De kom överens om att till en början inte säga något om detta, utan be och avvakta. Efter ett par månader kom en förfrågan från evangelisten i Nyakarambo. Kunde de ta hand om ett par tvillingflickor, vars mor hade blivit fördriven från hemmet av fadern? De hade gått i den lilla småskolan och kunde fortsätta i skolan i Kiremba, om de bara fick bo någonstans. Missionärerna lyckades få kontakt med modern och fick tillåtelse att emot flickorna i sitt hem.² Fadern sände via borgmästaren ett skriftligt tillstånd. Flickorna flyttade in hemma hos missionärerna i augusti 1962.³ En tid därefter kom den första bebisen, Pierre. Hans mamma hade fött tre barn, vilka alla var albino. De två första dog. Pierre var den tredje. Modern bönföll nu missionärerna att ta hand om honom. Det var ett oväntat fall. Både mor och barn var friska. Frågan som förföljde missionärerna var som skulle hända med barnet om de inte tog hand om

¹ Anne-May Eriksson (1930–1993) föddes i Hedemora och utbildade sig till lärare. Efter ett års tjänstgöring slutade hon och gick bibelskola i Stockholm och arbetade som evangelist. Kolonialkursen i Belgien 1953. Antogs som missionär av pingstförsamlingen i Tranås. Arbetade i Burundi 1954–1977. Åren 1978–1981 arbetade hon på Madagaskar tillsammans med Ethel Kullberg och två pingstmissionärer från Brasilien. (Intervju med Anne-May Eriksson 1992-10-07.)

² Intervju med Anne-May Eriksson 1992-10-07.

³ KA/69/I-B Ahlström brev september 1962.

det. De beslöt att vända sig till de mer erfarna missionärerna Siri Karlsson och Axelia Lundström, som då fanns på Kirembas utpost i Gakwende. De var väl insatta i problematiken. Inger-Britt Ahlström och Anne-May Eriksson ville också höra vad de ansåg om hela idén att starta ett barnhem.¹

De yngre missionärerna fick all den uppmuntran de önskade och åkte hem och spikade ihop en barnsäng. De samtalade också med pastorerna för att få deras godkännande, och inte bara med pastorerna, utan också med deras fruar. En av pastorerna följde med och hämtade den två månader gamla bebisen. Modern kom ofta för att hälsa på och uttryckte sin tacksamhet över att den lille levde. På grund av omgivningens reaktioner var det inte lätt att föda och ha ett albinobarn. Efter ytterligare någon tid kom hon med en ny liten bebis på ryggen, en svart denna gång. I handen höll hon tjunderrepet till en svart getabock, som missionärerna fick till tack för att de tagit hand om Pierre. Det nya barnet fick växa upp hemma – där fanns inte samma rädsla att det inte skulle överleva. Snart kom nästa spädbarn till missionärerna, en liten flicka vars mor hade dött vid förlossningen.²

Församlingen i Kiremba tar ansvaret för barnhemmet

Eftersom ADEEP som organisation redan fattat beslutet att ha sitt officiella barnhem i Bujumbura blev frågan vem som skulle ta ansvaret för barnhemmet i Kiremba. Thomas Winberg, som var vikarierande representant, föreslog att Anne-May Eriksson och Inger-Britt Ahlström skulle samtala med församlingsledningen i Kiremba. Som ett resultat skrev äldstebröderna samman ett dokument, i vilket de förklarade att »för att lyda Gud som säger att församlingen skall vårda sig om faderlösa barn och änkor, så beslutar församlingen i Kiremba att följa detta ord, med den hjälp Gud ger». Samtliga äldstebröder undertecknade dokumentet.³

Till en början bodde alla barnen i missionärernas hem. Under 1963 uppfördes den första barnhemsbyggnaden med tre rum. Det stod inflyttningsklart till julen det året. Samtidigt byggde Inger-Britt Ahlström och Anne-May Eriksson ett boningshus intill, det hus som för alla i

¹ Intervju med Anne-May Eriksson 1992-10-07.

² Ibid.

³ Ibid.

Barnhemmet Emmanuel 1963. Anne-May Eriksson och Inger-Britt Ahlström tillsammans med barn och personal. Elimförsamlingens i Örebro arkiv.

Kiremba skulle bli känt som »Gula Huset». Nu bodde i barnhemmet tretton barn plus några flickor i tonåren.¹ Det var svårt för att få pengarna att räcka till. Elimförsamlingen i Örebro tog ett speciellt ansvar och sökte också medel från andra håll. I mars 1964 lovade ledningen för tidningen *Hemmets vän* ett bidrag på ett tusen kronor i månaden². I takt med att barnhemmet växte till infördes ett system med fadderföräldrar, vilket sköttes av Elimförsamlingen. Barnen blev tidigt vana att delta i bön och att göra andliga upplevelser. Varje dag hölls morgonbön. En vecka, när Inger-Britt Ahlström och Anne-May Eriksson undervisade unga flickor, blivande söndagsskollärare i församlingen, fick flickorna öva sig genom att ge flanellograflektioner för barnen på barnhemmet. Barnen fängslades av det som sades och samlingsen gick över i bönemöte. Ett efter ett blev flera av barnen andedöpta.³

Barnhemmet blir en barnby

Allt fler förfrågningar om barn som behövde bli omhändertagna nådde missionärerna. Vanligen kom någon anhörig, ofta med ett papper från

¹ KA/69/I-B Ahlström julbrev 1963.

² KA/69/G Önnestam till Ahlström 1964-03-08.

³ KA/69/I-B Ahlström julbrev 1963.

någon myndighet, och bad om plats för något eller några barn. Då sökte någon av pastorerna upp familjen eller släkten för att bedöma behovet. Flera av föräldrarna hade avlidit i TBC. Det hände att läkarna kom direkt från sjukhuset i Bururi med ett barn, vars mor hade dött i samband med förlossningen. Flertalet av de barn som kom som nyfödda, återvände hem efter ett par år. De, som inga släktingar hade, blev kvar och började skolan.¹ Vid ett tillfälle tog äldstebrodern Andrea med hustru Rebecka hand om en av pojkarna, som inte hade någon familj.² År 1969 gick hälften av barnen i skolor på orten.³

I slutet av år 1965 bodde trettio barn på hemmet, som då hade tio anställda.⁴ Det var nödvändigt att bygga ut. På ADEEP:s konferens 1966 beslutades att ett nytt barnhem skulle byggas.⁵ I januari 1967 köpte församlingen i Kiremba kullen Mutando, ett fem hektar stort område ett par kilometer bort. Under de närmaste åren kom bidrag in från olika håll. Kommunen, som Kiremba ligger i, lovade att bidra med ett tusen svenska kronor, från socialministeriet kom 5 000 kronor och från Eriks-hjälpen 10 000. Rädde Barnen i Sverige anslog medel, liksom Pingst-missionens U-landshjälp.

I februari 1967 började byggandet, som pågick under flera år. På grund av seminariebygget och byggnationer i Mugara försenades arbetet. Anne-May Eriksson visade sig ha talang för byggkonstruktioner. Hon lånade ritbord med tillbehör av Martin Agnestrand och ritade hela planen färdig. »Kiremba-Marko», församlingens egen byggmästare, ledde arbetet.⁶ I stället för en stor byggnad uppfördes ett antal mindre hus. Barnen bodde tillsammans efter ålder. En del av markområdet odlades upp för att förse barnen med grönsaker. I december 1967 flyttade de första tio barnen in och därefter fortsatte flytten att ske etappvis, i takt med att allt fler hus blev färdiga. I april 1968 hade antalet barn ökat till 63. Det var det enda barnhemmet i södra delen av landet och det enda i hela landet, som tog emot barn i skolåldern. Det sista medförde att det statliga barnhemmet i Bujumbura ville sända dit

¹ KA/69/I-B Ahlström diverse brev 1963–1967.

² KA/57/AM Eriksson 1963-11-20.

³ I-B Ahlström rundbrev 1966-03-14.

⁴ KA/69/I-B Ahlström 1966-02-13.

⁵ KA/69/I-B Ahlström 1966-08-15.

⁶ KA/69/I-B Ahlström 1967-01-05; 1967-02-17; 1967-03-17; 1968-07-10; 1968-07-30; P Hammarberg till Pingstkyrkan i Örebro 1968-09-19; S O Svensson 1969-03-01.

En av byggnaderna i barnbyn. Foto: Gunilla Nyberg Oskarsson.

flyktningbarn från Rwanda¹. I november 1971 flyttade de sista barnen från det gamla området.² Under de sista årtionedena på 1900-talet höll sig antalet barn omkring åttio. I slutet av nittioalet och i början på det nya århundradet har trycket på barnhemmet ökat mycket starkt på grund av den ökade dödligheten i AIDS. De barn som blir kvar över skolåldern får hjälp till utbildning. Redan 1967 började en av pojkarna på »högstadiet» på lärarseminariet.³ De allra flesta återvänder till sina familjer efter ett par år. Regelbunden kontakt hålls hela tiden mellan barnet och familjen.

Personal

Inger-Britt Ahlström och Anne-May Eriksson var under större delen av 1960-talet också ansvariga för kvinnoundervisning, söndagskolarbetet och skolor på utposter, samtidigt som de deltog i evangelisationsarbetet. Vid deras första Sverigevistelse efter barnhemmets grundande ryckte Svea Nyberg in som vikarie.⁴ År 1966 kom Elsa Lindström från Filipstad för att hjälpa till.⁵ Hon skulle komma att arbeta där i omgångar fram till sin pensionering.

¹ KA/69/I-B Ahlström 1976-06-21.

² KA/57/Rundbrev från barnhemmet december 1971.

³ KA/69/I-B Ahlström 1967-06-21.

⁴ Svea Nyberg (1905–1965) var i landet på besök hos sin syster Ada Nyberg. Hon dog 1965, under tjänsten på barnhemmet, på grund av hjärtsjukdom.

⁵ KA/57/I-B Ahlström rundbrev 1966-03-14.

Gunn Pettersson med barn och personal juni 1972. Elimförsamlingens i Örebro arkiv.

Unga flickor anställdes tidigt för att hjälpa till med skötseln av barnen. Den förste att få ett mer övergripande ansvar var Novadie, som också var söndagsskollärare.¹ Andra namn som tidigt nämns i rundbrev är Orpa Ngendakuriyo och Noomi. Barnen har alltid fått hjälpa till efter förmåga. År 1965 var Jeremia anställd för att övervaka läxläsningen och ordningen. Han efterträddes 1969 av Lewi, pastorsson från Kiremba, som också var hjälplärare i barnhemmets egen förskola.²

Behovet av sjukvård var stort. Anna-Carin Stålgren svarade för den 1964–1968. Else Sandell³ tog över fram till 1969, då Kerstin Alander, också från Finland, blev ansvarig 1969–1971.⁴ Hon efterträddes av Gunn Pettersson⁵ från Örebro. Andra missionärer arbetade där kortare eller längre tider, ofta kombinerat med andra arbetsuppgifter. I och med Gunn Petterssons ankomst fick barnhemmet sin egen sjuksköt-

¹ KA/57/Anne-May o Inger-Britt *Burundihälsning* juli 1963.

² KA/57/Rundbrev från barnhemmet, påsken 1969, december 1971.

³ För personuppgifter, se s 242 nedan.

⁴ KA/57/Rundbrev från barnhemmet, påsken 1969, oktober 1969 och december 1971.

⁵ Gunn Pettersson f 1938 i Glanshammar, Närke. Föräldrarna var med i pingstförsamlingen Elim i Örebro, där Gunn döptes som fjortonåring. Ett halvår senare upplevde hon sitt andedop, när Inger-Britt Ahlström bad för henne. Sjuksköterskeutbildning. Bibelskola på Götabro. Via ett rundbrev från barnhemmet fick hon sin kallelse att resa dit. Efter franskstudier och tropikkursen i Belgien reste hon till Burundi i oktober 1971. (Intervju 1996-10-14.)

erska, som blev kvar där, med undantag för vilohår i Sverige, fram till 1994, då hela ansvaret överlämnades till burundier. Hon avlöstes under Sverigevistelserna av Ruth Englund, också från Örebro. Regine Bukuro, som samarbetat med Gunn Petterson i många år, blev 1994 ansvarig för hälsovården.¹

Barnhemmet får en burundisk föreståndare

En av de unga flickorna som arbetade på barnhemmet var Perosa Ndirariha. Hon var själv föräldralös och kom från en av Kirembas större utposter, Murinda. År 1962 gick hon en halvårslång kurs vid en *Foyer Social* i Bujumbura.² Efter den undervisade hon vid kvinnoskolan i Kiremba under några år. När Elsa Lindström 1966 tillfälligt fick rycka in i en annan arbetsuppgift gick Perosa Ndirariha in i tjänsten som övervakare för barnen. Missionärerna beskrev henne med orden »Hon är en väldig hjälp för oss, fin och rar med naturligt ledarförmåga».³ År 1968 fick Perosa Ndirariha Sveriges Ekumeniska Kvinnoråds stipendium för studier i Sverige. Samma år reste hon dit för att utbilda sig vid hemsysterskolan i Uppsala. Efter sin återkomst till Burundi dröjde det inte länge förrän hon blev barnhemmets föreståndare, vilket hon fortsatte att vara fram till sitt giftermål, då hon flyttade till Mugara. Perosa Ndirariha efterträddes av sin närmaste medarbetare Orpa Ngendakuriyo, omnämnd tidigare. Som

Perosa Ndirariha och Orpa Ngendakuriyo. Elimförsamlingens i Örebro arkiv

¹ Intervju G Petterson 1996-10-14.

² KA/57/Anne-May o Inger-Britt *Burundihälsning* midsommardagen 1962 och september 1962.

³ KA/57/Anne-May och Inger-Britt rundbrev 1966-09-05.

föreståndare ansvarade de för barnens vård och ledde personalens arbete. Däremot var det fram till 1994 en missionär som ansvarade för ekonomin och bokföringen. Venace Nijembere, rektor för primärskolan och äldste i församlingen, tog då över det administrativa ansvaret och blev också föreståndare.¹

Barnhemmet skapar good-will för hela pingströrelsen

Landets myndigheter såg mycket positivt på satsningen på ett barnhem. Från socialministeriet kom uppskattande ord, likaså från de lokala makthavarna i Bururi.² Till större högtider i Bururi inbjöds alltid barnhemmet för att uppföra ett eget program. Det kunde handla om nationaldagen, kronprins- eller senare presidentbesök. Kirembas pingstväänner var inte vana att höra sig lovordas av myndigheterna, men vid kronprinsens besök i Bururi i april 1966 uppmärksammades barnhemmet speciellt:

Kommissarien höll ett fint tal så våra kristna trodde knappast sina öron. Därefter föreslog han att man skulle applådera dessa som tagit hand om barnen, en applåd som både prinsen och alla andra notabiliteter instämde i. Dagen efter sändes både talet och barnens sång på landets radio.³

Under 1960-talet kom allt fler av landets makthavare just från Bururi. Under 1970- och 1980-talen sökte pingströrelsen tillstånd att arbeta i norra delarna av landet. Det visade sig att guvernören i provinsen Ngozi hade sina rötter i Bururitrakten och väl kände till Kirembaförsamlingens arbete. Med hänvisning till barnhemmet gav han dem öppna dörrar i »sin» provins.⁴

6.7 Sjukvård före 1970

De svenska missionärerna mötte tidigt behovet av sjukvård, inte minst vård av svåra sår. Det är inte möjligt att i detalj följa utvecklingen vid de sjukstugor och BB som senare växte fram, utan avsikten med detta

¹ Intervju G Pettersson 1996-10-14.

² KA/69/IB Ahlström 1967-06-21, 1967-11-20. Senare skulle också det här barnhemmet bli uppmantat att inte ha barn som var över 5 år. (Intervju med G Pettersson 1996-10-14.)

³ KA/69/IB Ahlström 1966-04-08.

⁴ Intervju med IB Ahlström 1991-10-03.

kapitel är att genom exempel från de olika orterna ge en så allsidig bild som funnet material och utrymme tillåter.

Till en början fick alla missionärer vara beredda på att lägga om sår och dra ut tänder. Alda Holmström var den enda av pionjärmissionärerna inom SFM som var utbildad sköterska. En av de allra första kristna i Kiremba berättade att hon vann befolkningens förtroende genom sina sjukvårdskunskaper.¹ Övriga missionärer fick till en början försöka hjälpa med de små kunskaper de hade. Några gick kurser för att bli bättre förberedda. Gösta Werlinder, som i Belgien gått en kurs i tropikmedicin följde våren 1936 den belgiska statens kurs i sjukvård i Gitega och fick därigenom behörighet att också ge injektioner. Hilda Karlsson hade gått en sjukvårdskurs i Sverige och avlöste Gösta Werlinder vid den senares resa till Sverige 1938. När missionärerna börjat vinna omgivningens tillit blev de kvinnliga missionärerna ofta kallade när problem uppstod vid förlossningar. Efter sin första återkomst till Sverige gick Siri Karlsson, utan egen sjukvårdsutbildning, den teoretiska delen av barnmorskeutbildningen. Under nästa »viloperiod» följde hon den tropikmedicinska kursen i Bryssel.² Andra lärde sig via praktisk erfarenhet. År 1959 kom Febe Andersson till Gishiha där pionjärmissionären Alice Kjellberg hade fortsatt att sköta om sår och dra ut tänder. Febe Andersson hade arbetat två år på sjukhus i Sverige som sjukvårdsbiträde och hade därför en viss vana. Alice Kjellberg lärde upp henne i mycket av vad som saknades, som t ex att lägga matolja på brännskador. Febe Andersson konstaterade åtskilliga år senare att »i dagens läge var det lite konstiga metoder kanske, men jag tror att Gud hjälpte där också så man lyckades riktigt bra».³ När missionärerna blivit bilburna fick missionärens bil bli ambulans vid svåra fall.

Den första sjukvårdskliniken byggs i Kayogoro

Ett rum att behandla sjuka i byggdes tidigt på alla missionsstationer. Den första riktiga sjukstugan eller »dispensären», som det heter på missionärssvenska, byggdes i Kayogoro. Alda Holmström var ansvarig för skolarbetet i Kiremba samtidigt som hon fortsatte att behandla dem

¹ Mwimbira M, återgivet i Ciza, 1993 s 46.

² Alice Kjellberg opubl; EH 1969 nr 17 s 25; KA/intervju med S Karlsson 1993-04-19.

³ Intervju med Febe Andersson 1997-03-22.

som kom för att söka hennes hjälp. Hon gick under namnet »Madame Muganga», dvs madame doktor.

I Kayogoro tog Anna-Lisa Andersson i början av 1940-talet över ansvaret för sjukvården efter Hilda Karlsson. Hon hade mottagning varje morgon. I mitten av 1940-talet fick hon inte längre göra det på grund av strängare direktiv från staten. Däremot fick hon fortsätta att hjälpa dem som bodde i den »kristna byn».¹ I Kayogoro och Gishiha var avståndet relativt långt till närmaste läkare och/eller sjukstuga, särskilt för dem som bodde i Gishiha. År 1947 fanns en statlig dispensär 20 km från Kayogoro. Det var långt att gå till fots med sjuka och skadade. När en smittkoppsepidemi bröt ut det året dog 30 personer i närheten av missionen. Det bestämdes då att baracker för de sjuka skulle byggas strax intill dispensären. Werlinders, som nu var tillbaka, sände in en ansökan om att få bedriva sjukvård. Gösta Werlinders sjukvårdsutbildning gällde allttjämt.²

År 1948 byggdes en dispensär, 7,5x5 kvadratmeter stor. Som alltid var problemet att få pengarna att räcka. I dessa efterkrigstider fick de svenska missionerna en viss penningkvot anslagen per år. Det var svårt att få den utökad. Men i juli 1949 undertecknades en överenskommelse angående statsbidrag till sjukvården mellan »Territoriet Ruanda-Urundi» och SFM. SFM skulle stå för lokal och personal, den belgiska staten för lönen. År 1950 efterträddes Gösta Werlinder av sjuksköterskan Anna-Lisa Karlsson från Jönköping³. Det årliga bidraget från staten var 28 000 francs.⁴

Debatten inom SFM angående missionssjukvård

Det var inte helt självklart inom svenska pingstmission att man skulle ägna sig åt sjukvård, framförallt inte i större skala. Under Nyhemskonferensen år 1945 diskuterades om det var rätt att sända ut läkarmissionärer eller om man enbart skulle lita till Gud som den store läkaren. Alla missionärer som tog till orda förordade läkarmission. Samuel Nyström, missionssekreterare i Filadelfia, Stockholm framhöll

¹ KA/70/A-L Andersson till Gr Josefsson 1946-05-13.

² KA/46/V Werlinder 1947-01-20, 1947-02-03.

³ Anna-Lisa Karlsson (1913–1995). Efter språkstudier i Belgien sändes hon ut från Filadelfiaförsamlingen i Jönköping. När hon hade gjort två perioder i Kayogoro flyttade hon över till Rwanda.

⁴ KA/46/G Werlinder 1948-12-15, KA/A3-pärm/Addendum 1950-12-30.

att också läkaren har en uppgift inom missionsarbetet. Sjukvårdsarbete var fullt möjligt att förena med tron på helbrägdagörelse.¹

År 1954 besökte den norske evangelisten Ersvik Mugara. Han talade mycket om helbrägdagörelse. Efter bibelstudiedagarna sa han till missionärerna att det inte på någon annan missionsstation han hade besökt hade det varit så öppet för att undervisa om gudomligt helande. Enligt hans uppfattning berodde det på att det där inte fanns någon dispensär.² Inom missionärskåren märks dock inget motstånd mot sjukvård. Lemuel Karlsson skrev 1938 att det var »stor nåd att kunna hjälpa».³ Behovet av sjuksköterskor fortsatte att öka och antalet blev allt större under de följande decennierna.

Den tropikmedicinska kursen i Antwerpen

I mitten av 1940-talet införde den belgiska staten strängare direktiv för vem som fick syssla med sjukvård. Förutom en grundutbildning i Sverige krävdes en tropikmedicinsk kurs i Antwerpen. Många kvinnliga missionärer inom SFM har gått den under årens lopp. Det var inte lätt. Flera hade en dålig grund i det franska språket, vilket var undervisningsspråk. Det var inte alla som klarade slutexamen i första försöket utan fick försöka en gång till. Det hände ett par gånger att de misslyckades också då. De missionärerna fick resa till missionsfältet utan att ha rättighet att förestå en sjukstuga, men kunde ändå använda sina yrkeskunskaper som medhjälpare. Under senare hälften av 1950-talet inleddes kursen med en månads språkundervisning i medicinska termer för dem som så behövde. Från början av 1960-talet fick alltfler tillbringa längre tid i Belgien för språkstudier. Det gjorde det lättare för dem att klara tropikmedicinkursen.⁴

Det fortsatta arbetet i Kayogoro

Efter att ha gjort en månads praktik i dåvarande Astrida i Rwanda (nu Butare) fick Anna-Lisa Karlsson år 1950 gå direkt in i arbetet på sjukvårdskliniken i Kayogoro utan att ha studerat swahili eller kirundi, en erfarenhet som hon tyvärr inte varit ensam om inom svensk pingst-

¹ EH 1945 s 637–638.

² KA/72/A Lundström 1954-03-28.

³ KA/36/L Karlsson 1938-12-30.

⁴ Diverse intervjuer med sjuksköterskemitmedlemmar.

mission i Östafrika. Till sin hjälp hade hon två unga män. En av dem kunde lite franska. Under 1950 kom ca sjuttio patienter per dag. Två gånger i veckan hölls gudstjänster bland de sjuka. Även om Anna-Lisa Karlsson fann det svårt att under samlingarna få riktigt stillhet, så omvände sig efter någon månad en man bland patienterna.¹ Under det följande året nästan fördubblades besöken vid dispensären. Dessutom kom 100 barn varje vecka för spädbarnskontroll. Det är tydligt att missionären vunnit mödrarnas förtroende. Werlinders hade rest till Sverige och i väntan på nästa missionärsfamilj vikarierade Anna-Lisa Karlsson som arbetsledare på missionsstationen.²

Den första februari 1952 ägde ett svårt jordskalv rum i Kayogoro. Bostadshuset och sjukstugan blev båda svårt skadade. Med de kristnas praktiska hjälp reparerades först bostaden. Mottagningen med mer än 200 sjuka per dag fick fortsätta så gott det gick fram till i oktober, då den stängdes en månad för reparation. Anna-Lisa Karlsson fick sitt tillfälle att ägna sig åt swahilistudier – förutom de ord hon redan plockat upp under arbetets gång.³ På statens uppdrag genomfördes en allmän smittkoppsvaccination. I januari 1954 kom Gothy Peterson, som annars arbetade i Kongo, för att överta ansvaret och Anna-Lisa Karlsson återvände till Sverige. Förutom det hårda arbetet på dispensären hade hon fått vara med om att väckelsen brutit ut, något hon med stor glädje skildrade i sina brev.⁴ Från och med 1957 fanns där två sjuksköterskor, en med ansvar för den vanliga sjukvården och den andra för förlossnings- och barnvården. På kliniken arbetade en utbildad sjukvårdare, Gabriel Ntihuruka, som kunde franska. I maj 1957 rapporterades ca 100 000 konsultationer under föregående år. Elna Sandstedt⁵, som då kom till Kayogoro skulle komma att arbeta där fram till 1988. Hennes arbetsperioder blev långa, liksom för flertalet sjuksköterskor. I regel tillbringade hon vart femte år i Sverige.⁶

¹ FRAJkpg/A-L Karlsson 1950-10-09, 1950-12-27.

² FRAJkpg/A-L Karlsson 1951-05-17, 1952-01-28.

³ FRAJkpg/A-L Karlsson 1952-02-01, 1952-09-29.

⁴ FRAJkpg/A-L Karlsson 1954-03-07, 1954-04-24, 1954-05-11, 1954-11-01.

⁵ Elna Sandstedt föddes i Sandhem, Mullsjö 1922. Blev andedöpt som åttaåring. Döpt i vatten året efter. Efter utbildning till barnmorska och tjänstgöring på sjukhus, gick hon bibelskola. Arbetade ett år som evangelist. Reste 1956 till Bryssel för tropik-kursen och språkstudier.

⁶ Intervju med E Sandstedt 1992-07-10.

Under 1961 gjordes stora tillbyggen för sjukvården under Rhode Strubles ledning. En klinik och liggsalar uppfördes. Året därefter började man också med separata mottagningar för leprasjuka, vilka kom var fjortonde dag för behandling på speciella tider.¹ År 1964 byggdes ett BB med åtta rum.² Då fanns det också en burundisk barnmorska, Rose, utbildad vid anglikanska *Ruanda Mission's* skola i Kibuye. Under de följande årtiondena skulle en grupp sjuksköterskor avlösa varandra i Kayogoro. Förutom Elna Sandstedt arbetade där Margareta Svensson, Anita Söder³ och Linnea Nykvist. Andra arbetade dels där, dels på andra av pingströrelsens kliniker i landet, bland dem Marianne Lidé, Anne-May Fridlund, Solveig Bergman och Else Sandell.

Mot slutet av 1960-talet planerade den burundiska pingströrelsen att bygga ett sjukhus i Kayogoro. Från de lokala myndigheterna var svaret positivt och kommunen skänkte en fin tomt. Men något tillstånd från staten kom aldrig. I stället föreslog staten att pingstvännerna antingen skulle ta över verksamheten vid sjukhuset i Rumonge eller bygga eget i Nyanza Lac. Det första alternativet avlogs vid ADEEP:s årsmöte i november 1969. Förslaget om Nyanza Lac skulle bearbetas vidare.⁴ Inget hade dock hänt när inbördeskriget, som skulle föra större delen av församlingen i Nyanza på flykt till grannlandet, bröt ut två och ett halvt år senare.

BB och klinik byggs i Mugara

Siri Karlsson och Axelia Lundström i Mugara hade under 1940-talets första hälft också daglig sjukvårdsmottagning. Mot slutet kunde det komma uppemot 50 patienter per dag. Alla svårare fall skickades till statens sjukhus i Rumonge, som då redan funnits ett drygt tiotal år.⁵ Ingen av missionärerna som arbetade i Mugara under 1950-talet var

¹ KA/45/S Nordlandet 1962-11-16; KA/85/G Norrman 1961-08-13, E Norrman 1962-07-04.

² KA/45/S Nordlander 1956-04-27.

³ Anita Söder (1942–2020) sjuksköterska. Studier i franska i Belgien. Kurs i tropikmedicin i Uppsala. Arbetade 1970–1971 i Mwezo, Kongo. Var husmor på Svenska skolan i Bujumbura 1974–1976. Kom till Kayogoro 1976, utsända av Smyrna församlingen i Göteborg. Gjorde där tre treåriga arbetsperioder. Därefter två korta insatser inom katastrofhjälp i Kongo. (Intervju 1999-09-05, gjord av Evy Norrman.)

⁴ KA/70/Greta Josefsson 1968-09-28, *Orodha ya mukatano wa ADEEP kwa Mugara* 1969-11-10.

⁵ KA/33/A Lundström dagbok 1941-05-06, 1944-04-17.

formellt sjukvårdsutbildad. År 1959 kom beskedet att SFM kunde få överta arbetet vid det statliga BB som låg i Rumonge.¹ Kerstin Fransson², som kommit till Lemera i januari 1959, ombads bli ansvarig. Till en början skulle hon få hjälp av den rutinerade Gothy Petersson. Sedan kom Margareta Svensson och Ingrid Åkerström.³ Kerstin Fransson tillhörde det privilegierade fåtal som läste swahili samtidigt med den inledande praktikperioden.

Delvis annorlunda arbetsförhållanden rådde vid ett BB som låg utanför en missionsstations område. Rumonge var ett muslimskt samhälle, med speciell lagstiftning. De kristna bodde utanför själva samhället. I Mutambara, en bit ifrån Rumonge, fanns en pingstkyrka. Pastor Abednego Magorwa och evangelister därifrån kom minst en gång i veckan för att hälsa på och hålla andakt, som brukligt var vid sjukvårdsmottagningen vid missionsstationer. Andakten sågs av de muslimska kvinnorna som ett »nödvändigt ont».⁴ Kerstin Fransson skulle tillsammans med olika medarbetare bli kvar där till 1968, då ett BB byggdes i själva Mugara. År 1961 kom den första burundiska »hjälpbarnmorskan», Rhoda, dit. Vid Kerstin Franssons första hemresa 1963 avlöstes hon av Ingrid Åkerström⁵, som då hade arbetat en tid i Kongo bland Rwandaflyktingar, med lön från Röda Korset.⁶

Vid ADEEP:s konferens 1965 framhöll Bartolomayo Hajayandi, pastor i Mugara, att ett BB behövde byggas där. Arbetsituationen i de små lokalerna i Rumonge hade blivit allt mer påfrestande. År 1967 fanns där två svenska sjuksköterskor, Kerstin Fransson och Anne Hardenborg. Det året hade de mer än 1 000 förlossningar. Två av de burundiska hjälpbarnmorskorna hade slutat. De svenska sjuksköterskorna

¹ KA/33/A Lundström Brev 1959-11-18.

² Kerstin Fransson f 1934. Döptes i Elimförsamlingen i Rödja utanför Vetlanda 1944. Andedöpt som 16-åring. Hon hade tidigt en önskan att bli missionär, vilket förstärktes vid Nyhemsveckan 1946, då man efterlyste 100 nya missionärer. Förutom sin sjuksköterskeutbildning gick hon bibelskola och arbetade som evangelist, innan den fortsatta utbildningen i Belgien.

³ Konferensen 23 juli 1959, protokollet på svenska § 13; intervju med K Fransson 1996-11-23.

⁴ I Sandberg 1967-07-21.

⁵ Ingrid Åkerström (f 1934) var utsänd av Filadelfia Stockholm. Hon utbildade sig till sjuksköterska, läste franska och gick kursen i tropikmedicin. I mars 1963 reste hon till Kongo på Röda Korsets uppdrag.

⁶ KA/69/I-B Ahlström julbrev 1963.

höll därför »på att digna under arbetsbördan» och Inga Sandberg¹ blev ombedd att komma dit för att hjälpa till. Dessutom gnisslade ibland samarbetet med staten. Vägen mellan Rumonge och Mugara var ofta dålig. Konferensen godkände byggplanerna. Samma år träffade pingstförsamlingens pastorer de ledande männen inom kommunen för att diskutera samarbete. Det beslöts att varje medborgare i kommunen skulle bidra ekonomiskt, en vuxen man med 450 Burundifrans, kvinnor och ungdomar med 300 francs vardera. En grovarbetare i Mugara tjänade 30 francs om dagen. Det fanns sällan mer än en löntagare i familjen. En del familjer betalade därför totalt in en halv månadslön. I maj 1968 stod ett stort BB färdigt. Olle Johansson var byggledare. Den nyöppnade yrkesskolan bidrog med snickeriarbeten av olika slag. Bygget kostade 85 000 kronor. Svenska Röda Korset bidrog med 15 000, PMU med 6 000 och resten stod den lokala församlingen och lokalbefolkningen för.² Invigningen blev en folkfest. Vi lämnar ordet till ett ögonvittne:

Den ena billasten missionärer efter den andra körde upp till missionen i Mugara! Skolbarnen hade sin sista repetition före de stora festligheterna. ... Och 9.30 marscherade skolbarnen in på plan iklädda skolans uniform. ... under tiden de marscherade sjöng de en visa som de komponerat för tillfället. ... Efter skolbarnen kom poliserna, den politiska ungdomsorganisationen, kvinnoorganisationerna m. flera och alla sjöng de samma visa. Kl. 10.00 började representanterna för myndigheterna att komma: landshövdingen, länets tillsynsläkare, partisekreteraren för UPRONA, som samtidigt var presidentens representant o.s.v. Högtidligheterna inleddes av missionens representant, Manasse Mafefere. Han läste psalm 127 v.1, höll ett kort tal och förenade oss alla i bön.³

Därefter följde en mängd tal. Mellan talen sjöng skolbarnen och hade gymnastikuppvisning. Efter själva invigningen var ett 80-tal gäster bjudna på middag i Olle Johanssons hus. De övriga – det rörde sig om tusentals – fick coca-cola och bullar om de hade betalt för det i förväg.

¹ KA/34/Inga Sandberg (1927–2008) föddes i Muckö, Estland. Flydde tillsammans med en bror under andra världskriget till Stockholm. År 1944 döptes hon i Filadelfiakyrkan där. Under en gudstjänst med Daniel Bukange från nuvarande RCA hade hon en stark kallelseupplevelse. Gick bibelskola, missionärslinjen på Kaggeholm, sjuk-sköterskeskola, studerade franska och tropikkursen i Belgien. Pingstförsamlingen i Karlskoga var utsändande församling.

² KA/34/I Sandberg 1967-09-18, 1968-06-08; EH 1968-05-24 s 13, 21.

³ KA/34/I Sandberg 1968-06-08.

Slutkommentaren i brevet lyder: »Vi tackar Gud att Han har hjälpt oss med denna byggnad, så att vi nu har ännu bättre möjligheter att hjälpa dessa stackars kvinnor».¹

Några år senare byggdes också en sjukvårdsklinik med medel dels från Clara Lindbergs utsändande församlingar, dels från den lokala församlingen i Mugara. I området däromkring fanns det gott om odlingar av oljepalmer och kaffe, vilka gav goda inkomster. Inredning och utrustning sändes ut från Erland Jonssons u-landsdepå i Axvall, där överblivet material från svenska sjukhus samlades och skickades till länder där det behövdes bättre.² Clara Lindberg³, som hade kommit för att byta arbetsplats med Inga Sandberg, blev kvar i Mugara till januari 1970. Hon avlöstes då av Solveig Bergman⁴. Också i Mugara blev det några sjuksköterskor som under ett par årtionden arbetade där samtidigt eller avlöste varandra: Marianne Lidé⁵, Kerstin Fransson, Ingrid Brodin, Ingrid Åkerström och Birgitta Mattsin.

Sjukkas och dispensärbygge i Gishiha

Från Gishiha var det ca 35 kilometer till sjukstugan i Kayogoro och sedan ytterligare ett trettiotal till sjukhuset i Bururi, som hade öppnats mot slutet av 1950-talet. Den i mars 1959 ganska nytutkomne missionären Sven-Göran Anderson skrev i ett brev om hur »smärtsamt det är att

¹ KA/34/I Sandberg, 1968-06-08.

² KA/91/Solveig Bergman 1971-05-11.

³ Clara Lindberg (1925–2006) föddes i Robertsfors kommun. Föräldrarna tillhörde pingstförsamlingen i Ånåset. Andedöpt som elvaåring, döptes året därefter. Kageholms folkhögskola. Bibelskola i Stockholm. Evangelist. Utbildning till sjuksköterska. Studier i franska och kursen i tropikmedicin i Belgien. Fick förfrågan av Röda Korset (via Filadelfia Stockholm) om att arbeta bland Rwandaflyktingar i Kongo från april 1963. Fr o m januari 1964 fick hon lön från fem svenska pingstförsamlingar, med församlingen i Ånåset som ansvarig. Kom till Burundi i juni 1964.

⁴ Solveig Bergman föddes i Örebro 1935 i en pastorsfamilj. Bibelskola i Göteborg, arbetade som evangelist, utbildade sig till sjuksköterska och till barnmorska. Språkstudier i Frankrike. Tropikkursen i Antwerpen. Hon arbetade också i Gishiha och i Kayogoro. Lämnade Burundi för gott 1985.

⁵ Marianne Lidé (f 1934) växte upp i en pingstvänsfamilj. Medlem i församlingen som 13-åring. Gick Kageholms folkhögskola. Utbildade sig till sjuksköterska och barnmorska. Hörde mycket om mission under hela uppväxten. Bibelskola i Göteborg. Studier i franska och i tropikmedicin i Belgien. Kom till Kongo i juli 1966 för att i sex mån arbeta bland flyktingar med lön från Röda Korset, utskickad av pingstförsamlingen i Arvika via PMU.

komma ut i byarna och se hur mycket lidande de [kvinnorna] måste gå igenom». Han tänkte speciellt på det långa avståndet till läkare och lasarett om det uppstod komplikationer vid födselar. SFM hade vid konferensen 1957 bestämt sig för att ansöka hos staten om tillstånd att öppna en dispensär i Gishiha. Den belgiske guvernören hade gett ett halvt löfte. Om det blev beviljat, skulle staten stå för bygget och missionen hålla med personal. Av någon anledning fördröjdes igångsättandet.¹ Tiden för den politiska självständigheten närmade sig och inget nytt tycks ha hänt på byggfronten förrän 1961.

I avvaktan på dispensärbygget var det stora problemet kostnaderna för sjuktransporterna. Rhode Struble, som tillsammans med sin fru Gudrun kommit till Gishiha 1959,² föreslog därför att församlingen i Gishiha, skulle starta en sjukkassa. Förslaget som antogs innebar att varje församlingsmedlem betalade 5 francs (50 öre) per år. Sjukkassan skulle då betala sjukresan och hälften av medicinkostnaden mot intyg om resans nödvändighet. Kassan stod under äldstebrödernas uppsikt och förvaltades gemensamt av fem män. Att tillhöra kassan var frivilligt och ca 2 000 anslöt sig. Systemet tycks ha fungerat väl den tid det var i bruk.

Efter valen 1960 väcktes på nytt frågan om staten kunde stå för kostnaderna för byggnationerna. De flesta av kommunfullmäktige var församlingsmedlemmar, men detta var inte en fråga som kunde avgöras på kommunal nivå. Församlingen bestämde sig för att själv bygga en sjukstuga på missionens område och att använda det färdigbrända tegel som framställts till kyrkbygget. Struble lovade att pingstmissionen skulle stå för murarlöner, fönster, dörrar och cement. Från varje utpost skulle medlemmar komma på bestämda dagar tillsammans med sin evangelist och göra sin andel av arbetet. Alice Kjellberg, som just då var i Sverige, samlade in missionens del. Förutom sjukstugan uppfördes en väntsal, ett hus på tre rum för dem som behövde bli inlagda, ett BB samt

¹ Protokoll från missionärskonferensen i Lamera 1957-08-14-21 samt 1958-07-09-16; S G Andersson till pingstförsamlingen i Alingsås 1959-03-17.

² Rhode Struble (1929-2012) var son till missionärer, uppvuxen i Rhodesia, Kongo och Sverige. Utbildade sig till lärare. Reste ut som missionär 1950 och arbetade sin första period dels i Kongo, dels i Gishiha. Gudrun Struble, f Drott, 1935. De gifte sig 1956 och reste samma år till Bryssel, där Rhode gick kolonialkursen och Gudrun läste franska.

Mona Claesson och nyblivna mödrar utanför BB i Gishiha.
Foto: Jan-Olov Claesson.

ett bostadshus för en sjukvårdare. BB bestod egentligen bara av en stor sal. Sven Norlander blev byggnadsledare.

Sjukstugan öppnades i juli 1962 och Anne-Maj Fridlund¹ flyttade upp från Kayogoro för att arbeta i Gishiha.² Hon sände två unga flickor, Noomi och Lowi, till *Ruanda Mission's* barnmorskeutbildning. De tog examen våren 1965 och kom tillbaka för att arbeta i Gishiha tillsammans med Mary Andersson³, som hade avlöst Anne-Maj Fridlund i oktober 1964. Där fanns då också sjukvårdaren Samsoni, som kunde ge injektioner, Simsoni som fick ge vissa mediciner och Danieli, som lärts upp till att ta blodprover. Dessutom arbetade två kvinnor på sjukstugan, Kareni och Fanueli. Frederiko var vattenbärare och hämtade vatten nere i dalen.⁴ Det var först drygt tio år senare som man drog vattenledningsrör till kullen där sjukstugan, BB och kyrkan låg. Mary

¹ Anna-Maj Fridlund (f 1923) utsändes av Smyrnaförsamlingen, Göteborg år 1959 till Kongo och arbetade dels där, dels i Burundi till 1964, då hon återvände till Sverige.

² KA/45/S Norlander 1962-07-18. G Norrman till Filadelfiaförs. Uppsala 1962-07-06.

³ Mary Andersson kom till Kongo 1963, utsänd av Elimförsamlingen i Västerås. Flydde därifrån på grund av inbördeskrig. Arbetade efter 1967 åter i Kongo till 1987. (Intervju 1995-09-01).

⁴ Intervju Mary Andersson 1995-09-18 s 80.

Andersson blev kvar till 1967, då Clara Lindberg och Elsa Sandell¹ tog över under ett år, avlösta av Inga Sandberg och Marianne Lidé. Inga Sandberg skulle komma att tillbringa många år i Gishiha, med avbrott för kortare insatser i Kayogoro. Solveig Bergman var en av hennes kollegor liksom Anne-Marie Johansson² och Mona Claesson.

Arbetsförhållanden

Samtidigt som samarbetsavtalet med den belgiska staten gav missionen ett viktigt bidrag till finansieringen, band det upp sjuksköterskorna. De hade bara tillstånd att stänga sjukvården två veckor per år. Lediga kunde de därför bara vara om de skaffade ersättare – vilket inte var lätt. Ofta tog de ut sin ledighet i samband med årskonferensen.³ Under de årtionden som följde, då alltfler dispensärer byggdes, skulle sjuksköterskorna bli mest uppbundna av alla missionärer – och mest störda nattetid. De kunde också bli kallade på under gudstjänsterna om det kom akutfall.

Ofta var det svårt att få avlösare från Sverige när en arbetsperiod närmade sig sitt slut. Perioderna blev ibland längre än vad som var

Vattenledningsrören kommer på plats. Foto: Jan-Olov Claesson.

¹ Else Sandell föddes 1933 i Pernå socken i Finland. Lyssnade som 12-åring till missionären Mildred Lindberg från Burundi. Upplevde att dit ville hon också. Gick bibelskolor i Filadelfia i Helsingfors. 4 år som evangelist. Utbildade sig till mental-sköterska. Flyttade till Belgien 1961 för att arbeta där med missionär Ethel Kullberg. Gick kursen i tropisk medicin 1963/64. Reste till Burundi i december 1964, utsänd av Filadelfiaförsamlingen i Borgå, med lön också från pingstförsamlingen i Broaryd, Småland.

² Anne-Marie Johansson (f 1942). Sjuksköterskeutbildning. Till Burundi 1972 tillsammans med maken Gunnar, som blev svårt sjuk och dog följande år. Utsänd av Älvängens pingstförsamling 1972–1990 i olika perioder, 1999–2001 av pingstförsamlingen i Alingsås. Den sista perioden på handikappcentret i Gakwende.

³ FRAJkpg/A-L Karlsson 1952-7-21.

tänkt och sjuksköterskorna slutkörde.¹ Deras dagböcker talar om irritation på grund av trötthet. När en ny sjuksköterska kom ut fick hon därför ofta gå direkt in i arbetet. Franska lärde de sig oftast innan tropikkursen i Belgien, men någon tid för studier i kirundi fanns det nästan aldrig. Flera av dem lärde sig en viss kirundi under arbetets gång. Sjuksköterskorna vid de dispensärer som blev statsunderstödda deltog i statens vaccinationsprogram, de förde statistik, skötte bokföring och lämnade utförliga årsrapporter. En dag i veckan hade de mödravård. Förutom sår, malaria och andra tropiska sjukdomar handlade det mycket om graviditeter och barnafödande. Många sjuksköterskor suckade i brev eller dagböcker över vad de kallade »hednamedicin». Det inträffade ofta när människor kom med en kvinna som legat i värkar utan att kunna föda fram. När barnet sedan fötts såg sjuksköterskorna på fostervattnet att kvinnan druckit vad som varit skadligt. Många gånger dog barnet i samband med födseln.² Men en av sjuksköterskorna framhåller att inte all traditionell medicin var skadlig. En del personer kände väl till örter och läkande förmåga och använde dem på ett bra sätt. För att motverka felaktigt bruk av växter höll missionärerna och deras medarbetare med tiden föredrag i hälsovård.³

Det var inte lätt att ställa om från svenska sjukhusrutiner till de förhållanden som rådde på dåtida burundisk landsbygd och att inte sällan vara den enda sjuksköterskeutbildade. Ett citat från ett av Inga Sandbergs brev ger en bild av hur en arbetsdag kunde se ut:

I går lördag hade vi endast 92 patienter, men bland dessa flera olycksfall: ett litet barn som bränt sig ganska illa på vä hand och fot, en ung man, som i samband med gräshackning huggit sönder sin vänstra stortå och en medelålders man som blivit stängad av en ko i högra ögonvrån. ... bara ett under att inte ögat blev förstört. Så fick vi en ny världsmedborgare, en liten flicka på 2.750 gr.⁴

Hon berättar om hur nattsömnen blev störd och om hur hon drömde om sugklockor på nätterna. Ibland var hon så trött om kvällarna att hon inte orkade prata utan stupade i säng.⁵ Avstånden till sjukhus med

¹ Se t ex KA/74/G Norrman till I Sandberg 1970-11-17.

² Se t ex intervju med Mary Andersson 1995-09-18 och KA/34/Inga Sandberg dagböcker och brev 1968.

³ Intervju Elna Sandstedt 1992-07-01.

⁴ KA/74/I Sandberg 1971-07-11.

⁵ KA/34/I Sandberg dagbok 1968-02-08.

läkare försvårade ytterligare arbetssituationen. Många gånger har sjuksköterskor tvingats utföra ingrepp eller fatta beslut som låg utanför deras egentliga kompetensområde.

Utbildning av burundisk sjukvårdspersonal

SFM hade ingen egen utbildning av sjukvårdare eller sjuksköterskor, utan de svenska sjuksköterskorna fick de första årtiondena oftast själva lära upp sina medhjälpare.¹ Vid varje sjukstuga som byggdes inom missionen satsade man på att utbilda burundisk personal. Till en början lärdes de upp genom att delta i arbetet på kliniken under missionärens ledning. År 1957 bestämdes vid årskonferensen att man på missionens sjukstugor skulle gå in för att undervisa afrikanska flickor och så förbereda dem för den tvååriga barnmorskeskolan i Bukavu.² Det finns inga uppgifter på hur många som gick den kursen. Året därefter skickades två unga män från Kayogoro till Lemera för att förberedas för sjukvårdsutbildning.³ Under 1960-talet sändes medhjälpare till kurser, som gavs av den anglikanska kyrkans mission i Kibuye i norra Burundi. Samtidigt fortsatte de svenska sjuksköterskorna att själva lära upp personal. Bland annat utbildades unga flickor med viss skolutbildning till hjälpbarnmorskor.⁴

Finansiering

De första åren i Burundi fick SFM bidrag från staten till sjukvården, men redan 1938 upphörde detta. Flertalet missionärer hade inget verksamhetsbidrag. Från Sverige var det då svårt att få medel just till sjukvården. Lemuel Karlsson tog upp det problemet i ett brev till Paul Ongman.⁵ Först mot slutet av 1940-talet öppnades nya möjligheter. De missionärer som var utbildade sjuksköterskor och som hade gått tropikmedicinska utbildningen i Antwerpen kunde då få statsbidrag till lönen. Eftersom missionärlön utbetalades av den utsändande församlingen kunde bidraget från staten gå till verksamheten vid dispen-

¹ FRAJkp A-L Karlsson 1951--05-17, 1952-01-28.

² Protokoll fört vid konferensen i Lemera 14–21 aug 1957 § 42.

³ KA/S Nyström 1958-04-04.

⁴ Intervju med K Fransson 1996-11-23, med M Andersson 1995–09–18 och med I Sandberg 1991-10-04.

⁵ KA/36/L Karlsson 1938-12-30.

sär och BB. Det var dock inte tillräckligt. Ofta gick missionärens tiondegivande till medicinen och till löner för anställda på dispensären men också till lärarna.¹

Vid missionärskonferensen i Lemera 1958 beslutades att en centralkassa skulle inrättas. Dit skulle samtliga statliga bidrag, både för skolverksamheten och för sjukvården föras.² På så sätt kunde bidragen fördelas efter behov, vare sig orten ifråga hade statliga bidrag eller ej. Efter Burundis politiska självständighet 1962 sjönk det statliga bidraget till medicinkostnaderna betydligt.³ Därför började missionen söka bidrag från andra håll. När ett BB byggdes i Mugara 1968 fick man t ex 15 000 kronor från Svenska Röda Korset. Från 1970-talet och framåt förmedlades allt mer medel från SIDA via den 1965 startade samarbetsorganisationen PMU. Sjuksköterskorna gjorde också allt de kunde för att hålla nere kostnaderna. När ett nytt BB byggdes i Mugara sydde de själva förlossningsmadrasser och plastfodral till sängmadrasser och kuddar.⁴ Från 1970-talet och framåt kunde pingstmissionen få volontärbidrag från SIDA för att betala sjuksköterskelöner.

Sjukvårdens utveckling under 1960-talet

Plats	1960			1965		
	Patienter	Behandlingar	Födslar	Patienter	Behandlingar	Födslar
Gishiha				7 188	40 147	39
Kayogoro	21 337	153 841	132	12 913	67 277	445
Rumonge/Mugara	950	5 648	282			763

Plats	1969			
	Patienter	Behandlingar	Födslar	Barnkonsultationer
Gishiha	9 110	43 699	118	9 590
Kayogoro	14 583	64 705	380	22 426
Rumonge/Mugara	7 636	38 225	603	7 526

¹ KA/45/S Nordlander 1956-04-15.

² Protokoll fört vid konferensen i Lemera 9–16 juli 1958 § 12.

³ KA/S Nyström 1963-10-09.

⁴ KA/34/I Sandberg dagbok 1968-01-27.

6.8 Första expansionen mot norr och mot öster

Under trettio- och fyrtiotalen utbreddes pingströrelsen i landets södra delar. Mot slutet av fyrtiotalet grundades en församling också i huvudstaden. Men resten av landet var då stängt för pingstmissionen. Redan 1934 hade SFM försökt få tillstånd att börja strax söder om Gitega, men fått avslag med hänvisning till närheten till den katolska missionen. Efter självständigheten gällde inte längre de tidigare restriktionerna utan pingströrelsen kunde ansöka om platser i hela landet, även om det inte alltid var säkert att det beviljades. Tanken att dra vidare fanns där sedan tidigare. Vid årskonferensen i Lemera 1957 föreslog de afrikanska pastorerna att församlingarna själva skulle starta en missionskassa för att sända ut evangelister, särskilt med tanke på nya arbetsområden. Under ADEEP:s konferens i Bujumbura 1961 diskuterade missionärer och pastorer från Rwanda och Burundi framtida expansion. De enades om att de lokala församlingarna från första början skulle vara engagerade i all ny verksamhet genom att sända ut och underhålla afrikanska missionärer att arbeta tillsammans med de svenska missionärerna. Den första expansionen skedde norr om Kiremba, mot Gitega, ett par år senare följt av en satsning i östra Burundi. Under senare hälften av 1960-talet präglades årskonferenserna mer än en gång av anföranden som framhöll vikten av att evangelisera norra Burundi. Vid ADEEP-mötet i slutet av 1967 bestämdes att varje församling skulle ta ansvar för en ny plats, skicka dit evangelister och söka tomt för kyrka och skola. Församlingen i Mugara hade då ansvaret för arbetet i norr.¹

Nyakarambo – den första utposten i Gitegaprovinzen

Som en följd av den stora väckelsen i Burundi under 1950-talet beslöts vid konferensen 1957 att söka tillstånd för ännu en missionsstation i det landet. Vid följande årskonferens meddelades att man bestämt sig för att söka tomt i Nyakarambo, nära en stor marknadsplats norr om Kiremba, inne i Gitegaprovinzen, några mil söder om Gitega, den gamla huvudstaden. På grund av brist på missionärer ville man inte påbörja någon byggnation där det året. Församlingen i Kiremba sände dit en lärarevangelist, Marko Nyaga, och lät uppföra en enkel skolbyggnad av lera och gräs. När Inger-Britt Ahlström och Anne-May

¹ KA/74/E Norrman 1968-01-22.

Eriksson i december 1959 återvände för en andra arbetsperiod var de helt inställda på att med Kiremba som utgångspunkt öppna en ny missionsstation. Men det saknades lärare i Lemera och de nyanlända uppmanades av missionärskåren att arbeta där under en termin.

Vid sin ankomst till Kiremba i juni 1960 blev de av församlingen där ombedda att särskilt arbeta på utposterna. Tillsammans gjorde de upp ritningar för de byggnader de tyckte behövde byggas i Nyakarambo, presenterade dem för missionens byggnadskommitté och fick dem godkända.¹ Sommaren 1960 blev Anne-May Eriksson byggleddare där, upplärd av byggmästaren från Kiremba, »Marko iKiremba», som han vanligen kallades. Han var i sin tur upplärd av Tomas Winberg.² Först byggdes två bostadshus, klara i oktober samma år. Ett av de senare var tänkt för missionärerna, det andra för en lärare och en evangelist, som båda hade sina familjer kvar i Kiremba. Men missionärerna fick inte tillåtelse av myndigheterna att bo där permanent, utan blev tvungna att ha kvar sitt egentliga boende i Kiremba och resa emellan med bara enstaka övernattningar på det nya stället. Den enkla skolan behövde redan i april 1961 ersättas med en bättre byggnad. Tillräckligt med tegel fanns, men inte pengar att betala murarna med. Filipo Bwandiko, äldstebroder i Kiremba, förklarade att han tänkte be för murarna, så att de skulle ställa upp gratis – vilket fem av dem gjorde. Det satte fart på församlingen, som förklarade att detta var deras ansvar. De gjorde en insamling som räckte till lön för murarna och frivilliga kom till dem med mat. Efter 18 dagar stod skolan klar med fyra klassrum. Två av dem var sammankopplade och kunde användas som gudstjänstlokal. En av lärarna i Kiremba, Yohana Rwaswa, hade i flera år upplevt att Gud kallade honom att arbeta i Nyakaramboområdet, men han hade inte vågat ta det steget. Mot slutet av 1961 hade hans fru upplevt detsamma och Rwaswa började då arbeta där. Nyår 1963 döptes de första 22 och sex av dem blev andedöpta under den följande gudstjänsten. Nyakarambo blev snart ett eget centrum med eget församlingsmöte. Primärskolan omfattade redan 1965 fem årskurser, med 40–50 barn i varje klass.³

¹ KA/Protokoll från konferensen i Lemera 1958-07-9-16; KA/57/A-M Eriksson 1960-11-05; KA/69/I-B Ahlström 1960-06-08.

² KA/57/A-M Eriksson 1960-11-05.

³ KA/69/I-B Ahlström påskbrev 1961, 1961-08-22, jultrev 1961; KA/57/A-M Eriksson Rundbrev 1967-07-04; KA/69/I-B Ahlström 1965-09-28.

Inger-Britt Ahlström och Anne-May Eriksson öppnade också en kvinno-skola där. De reste ofta dit tillsammans med lärare ifrån kvinnoskolan i Kiremba. År 1965 flyttade två av dessa lärare, Elizabeti Nyabwango och Doreta Nahimana, dit för att ta hand om kvinnoarbetet och söndagsskolan. De blev kvar där i fyra år.¹ 1968 fanns där 346 medlemmar som i oktober det året började slå tegel för att bygga en kyrka och en byggnad för kvinnoarbetet.²

Gitega – den gamla residensstaden

Sedan 1930-talet hade de svenska missionärerna diskuterat möjligheten att arbeta i eller nära Gitega. Men före självständigheten hade alla dörrar varit stängda. De svenska pingstmissionärerna var nu ivriga att börja i Gitega:

Det vore en välsignelse för hela Urundi, om vi fick säte i Kitega. Hela det omkringliggande området är fantastiskt välbefolkat o vi har ingen mission någonstans där uppåt. Alliansen har en bibelskola i närheten, men den som undervisar får inte tala om dop, nattvard, andedop, en fri församling ... Vad finns sedan kvar?³

I augusti 1961 åkte Inger-Britt Ahlström och Anne-May Eriksson till Gitega tillsammans med Gösta Werlinder, Abednego Madengo och Filipo Bwandiko för att undersöka möjligheterna till att få en tomt där. De lyckades inte den gången men mot slutet av 1961 dök möjligheten upp för SFM att bli ansvarig för den protestantiska religionsundervisningen vid realskolan, *l'Athenée*, i Gitega.⁴ Ethel Kullberg⁵, finlands-svensk pingstmissionär i Belgien, lovade att komma till det arbetet. I avvaktan på hennes ankomst som ägde rum i slutet av 1962 flyttade

¹ KA/69/I-B Ahlström 1965-09-28. E Nyabwango och D Nahimana fortsatte hela livet att arbeta i församlingstjänst, förblev ogifta och bröt därmed med den lokala traditionen (Intervju med A-M Eriksson 1992-10-07.)

² KA/69/I-B Ahlström 1968-02-21.

³ KA/57/A-M Eriksson och I-B Ahlström *Burundihälsning* 1962-03-14.

⁴ KA/69/I-B Ahlström Julbrev 1961; KA/2/O Djurfeldt till G Palmertz 1962-01-01.

⁵ Ethel Kullberg (1931–1993) föddes i Esbo, Finland. Tillhörde den svensktalande pingströrelsen. Evangelist först i hemlandet, sedan i Belgien. Efter två perioder i Burundi arbetade hon på Madagaskar och i Etiopien. Utsänd av Filadelfia i Helsingfors. Fick del av sin lön från pingstförsamlingen i Broaryd, Småland.

Elisabeth Johansson¹ (senare Öllsjö) dit i september samma år. Som statsanställd fick hon en egen liten lägenhet.² Förutom att undervisa i skolan startade hon också arbete bland kvinnor och barn. I januari 1963 efterträddes hon av Ethel Kullberg. Ungefär samtidigt sändes den första burundiska pingstevangelisten dit, Andrea Ntagataka från Kiremba. Hans hemförsamling betalade halva hans lön och borgmästaren i Bururi (också pingstvän) betalade tillsammans med en lärare den andra halvan, totalt 500 francs. Andrea Ntagataka evangeliserade bland befolkningen och sålde kristna böcker. Hans familj bodde kvar i Kiremba och en gång i månaden, i samband med församlingsmötet där, vandrade han till fots den långa vägen hem. Redan vid påsken det året fanns det dopkandidater, några unga pojkar.³

Inger-Britt Ahlström och Anne-May Eriksson fortsatte att resa till Gitega, ofta tillsammans med pastorerna i Kiremba, för att försöka hitta en tomt att bygga på. Guvernören lovade dem en tomt – om en godkänd ritning lämnades in. Tillsammans med ADEEP:s representant Manasse Mafefere och pastor Abednego Madengo åkte de dit en dag i juli 1963 för att ordna detta. Det kändes motigt. De hade inte mod att be om tomt när de inte hade råd att bygga.⁴ Inger-Britt Ahlström berättar:

Vi satt där rätt modlösa allesammans hos Ethel och resonerade. Men så tog vi ett bönemöte och vi bad verkligen om ledning och hjälp. Bröderna gick sedan ut och tog sig en promenad och ... träffade en man, som kände till en som hade ett par rum till uthyrning ... för 1 700 frs per månad. ... De slog till på en gång och kom hem glädjestrålade och berättade om »kapet».⁵

¹ Elisabeth Öllsjö (1913–2002) föddes i ett lantbrukarhem i Torups socken i Halland. Föräldrarna tillhörde Bibeltrogna Vänner. Döptes i pingstförsamlingen i Oskarström. Bibelskola i Smyrna Göteborg 1937, där hon fick sin missionärskallelse bekräftad. Arbetade på föräldragården, var samtidigt evangelist och läste korrespondenskurser i svenska, engelska och franska. Åkte 1946 till Belgien för språkstudier och arbetade sedan som evangelist där och i norra Frankrike fram till april 1960, då hon reste till Kongo. (Intervju 1991-01-15.)

² KA/57/A-M Eriksson och I-B Ahlström *Burundihälsning* 1962-03-14, *Burundihälsning* sep 1962.

³ KA/57/Ahlström/Eriksson påskbrev -63, *Burundihälsning* juli 1963.

⁴ KA/57/Eriksson/Ahlström *Burundihälsning* juli 1963; KA/69/Ahlström Julbrev 1963.

⁵ KA/69/Ahlström Julbrev 1963.

Huset innehöll egentligen två affärslokaler och en stor altan längs husets framsida. Den ena lokalen kunde bli bostad åt evangelisten. Strax efteråt hade ADEEP samling i Bujumbura. En av pastorerna i Kayogoro, Luka Kayaga, berättade då han kände sig kallad till Gitega. Församlingen i Kayogoro blev ansvarig för verksamheten där. Ett par månader senare var verksamheten i full gång. Det kom mycket folk på gudstjänsterna. Ethel Kullberg behövde också hjälp till kvinno- och barnarbetet. En av lärarinnorna i kvinnoskolan i Kiremba, hade känt kallelse till Gitega. Först sa hennes mamma ifrån, men ändrade sig och hon blev Ethel Kullbergs medarbetare.¹ Förutom i lokalen hölls möten också i fängelset och på militärförläggningen. I juni 1965 hölls det första dopet då fyra personer döptes. Alla var interner i stadens fängelse. Ingen av dem var från själva Gitega.² Vid årskonferensen 1965 bestämdes att Luka Kayaga skulle få hjälp av en evangelist, Natanael Manwa, från Kiremba med lön från församlingen där. Den senares huvudsakliga uppgift var till en början att undervisa barnen.³ Luka Kayaga slutade i Gitega i december 1967. Kiremba tog då över ansvaret och sände dit äldstebroder Nikodemo Nyandwi. Ethel Kullberg blev kvar till juni 1966, då hon reste till Finland för en viloperiod.⁴ Hon avlöstes av Viola Lindgren, som stannade till 1968. Läsåret 1968/69 undervisade Linnea Halldorf i kristendom på läroverket. Kiremba hade då en pastor och två evangelister där.

I april 1969 kom det svenska missionärsparet, Gideon och Greta Josefsson, till Gitega. I juni samma år döptes de första från själva Gitega, sex personer. Dessutom döptes två elever från *Ecole Normale*, som bodde i närheten.⁵ Eftersom Gitega fortfarande var en utpost till Kiremba finns inga medlemssiffror för den orten i statistiken under 1960-talet. I början av 1970 fick ADEEP myndigheternas tillåtelse att köpa en tomt i centrala Gitega. Gideon Josefsson ledde byggandet av kyrka och missionärsbostad. Greta Josefsson tog undervisningen i religion. Linnea Halldorf, som nu var i Sverige, samlade in medel till kyrkbygget i sam-

¹ KA/69/Ahlström Julbrev 1963.

² A Nyberg, dagbok 1964-06-27; KA/70/G Josefsson, 1965-07-08 till Bankeryd; EH 1966 nr 12 s 6-7 Rapport från Ethel Kullberg.

³ AK/*Mukatani Kiremba* 1965-08-08-14.

⁴ KA/Protokoll ADEEP 1968-08-19 § 6; Ahlström/Eriksson Rundbrev 1968-04-02; KA/69/Ahlström 1968-01; FSPMA/E Sandell 1966-07-02.

⁵ KA/70/Gideon och Greta Josefsson 1969-03-08; KA/69/I-B Ahlström 1969-06-23.

band med konferenser inom pingströrelsen. Hon skänkte dessutom ett arv hon fått och fick släktingar i USA att stödja bygget. Hon lyckades på det sättet få in pengar till halva kostnaden för byggnationerna, som totalt gick på 62 000 kronor.¹ Kyrkan invigdes den 28 mars 1971 i närvaro av pastorer från samtliga pingstförsamlingar i landet, svenska missionärer och lokala statstjänstemän.

Mugara och Kayogoro skickar missionärer till Ruyigi

Från mitten av 1960-talet inleddes också expansion mot öster, i Ruyigiprovinsen, och senare ännu längre norrut, först i Muyingaprovinsen och senare också i Kigozi, utanför Kirundo. Vid den årliga konferensen 1966, som det året hölls i Nyanza Lac, hölls ivriga appeller för att öppna arbete på nya orter i landet. Oroligheterna i landet 1965 hade väckt tankar att det gällde att ta vara på tiden. När Eva Bodén i augusti, strax efter konferensen 1966, återvände från Sverige till Mugara för ännu en arbetsperiod, hade hon klart för sig att hon denna gång skulle gå vidare till en ny plats, Ruyigi, som låg 17 mil nordost om Mugara. Men när hon bad dök också ordet *warega* upp, vilket konfunderade henne, eftersom hon visste att en folkgrupp i Kongo hette så. Svaret på den gåtan skulle komma. Redan på flygplatsen i Bujumbura fick hon veta att det nyligen varit missionärsavskiljning i Mugara, där två män, som känt sig kallade att arbeta i Ruyigi, hade avskilts. Hon skulle bli deras medarbetare tillsammans med två kvinnor från Mugara. En av männen var Paul Minani, en affärsman som också ägde palmodlingar och var bygdens rikaste man. Året innan hade han för en tid levt som flykting i Tanzania och under tiden där gått på pingstvännernas bibelskola i Kigoma. Då hade en tidigare kallelseupplevelse om att vara evangelist på nya områden gjort sig påmind. Vid sin återkomst till Mugara var han beredd att gå in i det nya arbetet i Ruyigi. Den andre som blivit avskild var Yekonia Ruranyaga, en fiskare, som också hade det bra ställt.²

Mugaraförsamlingen var inte först att sända missionärer till Ruyigi. Vid nyss nämna konferens rapporterade Yakobo Mugunira, pastor i Kayogoro, att arbetet för Herren gick framåt i Ruyigi. Han uppmanade

¹ Intervju med Gideon Josefsson 1991-05-02; KA/70/Brev Josefsson 1970-01-20, 1971-04-21.

² Intervju med E Bodén 1999-09-19; Djurfeldt 1972 s 145–146.

konferensen att be om en tomt där och att uppmana sina församlingar till förbön. Året innan hade församlingen i Kayogoro sänt dit Daniel Kagoma. Han hade redan 1961 upplevt att Gud i drömmar uppmanade honom att arbeta i Ruyigi. Han ville först inte, men talade så småningom med pastorerna i Kayogoro om sin upplevelse. De respekterade det han upplevt och sände honom till Ruyigi i juni 1965. Till en början höll han gudstjänst på fotbollsplanen, där han sjöng och predikade. Det dröjde innan människor vågade stanna och lyssna. Utanför staden bodde det sju flyktingfamiljer från Kongo, som tillhörde folkgruppen warega. De var pingstvännar. När Kagoma varit där i tre månader fick han kontakt med dessa familjer. De flyttade in till staden och deltog i verksamheten där. År 1966 hölls den första dopförrettningen då tio personer döptes.¹

Senare samma år kom Paul Minani och Yekonia Ruranyaga dit för att leta bostad. De hittade en ölbår till salu för 1 500 francs och uppmanades av Eva Bodén att köpa den. Först bodde Daniel Kagoma i den, senare byggdes den om något och blev Eva Bodéns bostad. Hon kom tillsammans med Rakel Magonywa och Ester. Den senare hade gått utbildningen i Gitega för dem som skulle undervisa i kvinnoskolor. Rakel Magonywa hade inte mycket till formell utbildning men hade arbetat tillsammans med Eva Bodén i Mugara. Det blev alltså sju pionjärmissionärer tillsammans med Daniel Kagoma. Tillsammans med waregagruppen byggde de en lerkyrka och en liten skola med grästack samt öppnade både en kvinnoskola och en enklare skola för barn. Två evangelister från Ruyigiprovinserna, Emmanuel Senzoya från Cankuzo och Petero Manisha från Ruyigi, avskildes och fick lön från Kayogoro.² Arbetet utvecklades fort och snart öppnades arbete på ett flertal utposter. Människor kom från olika byar runt om och bad pingstvännarna öppna skolor också hos dem. Inga Sandberg berättar 1968 om ett besök på en utpost dit Eva vandrade minst en gång i veckan. Där fanns ett litet kapell, byggt av lerjord, i vilket man dels hade en kvinnoskola, dels gudstjänster. Då bestod den lilla gruppen pingstvännar där av tolv personer. Verksamheten leddes av evangelisten Yekonia Ruranyaga.³

¹ Intervju med D Kagoma 2013-11-15.

² Intervju med E Bodén 1999-09-19, med D Kagoma 2013-11-15, med L Samiye 2000-03-16 och med Ferdinand Barindogo 2017-10-30.

³ KA/74/Sandberg 1968-03-17; intervju med F Barindogo 2017-10-30.

Redan 1969 hade pingstförsamlingen 207 medlemmar, 276 dopkandidater och nio utposter. I kvinnoskolan gick 203 elever och i skolan inne i själva Ruyigi 89. På utposterna fanns det dels skolor med undervisning alla vardagar, dels tvådagarskolor. De förra hade 175 elever, de senare 574.¹ Behovet av en riktig samlingslokal var stort. I januari 1970 kom Olle Johansson tillbaka till Burundi för att leda arbetet med att bygga en kyrka. Den var redan tre månader senare klar att inviga.²

Muyinga – Gishihas utpost i norr

Församlingen i Gishiha ville också arbeta på nya områden norrut. I Burundis nordöstra hörn ligger Muyinga, centralorten i provinsen med samma namn. Den anglikanska kyrkan hade några utposter i provinsen. Den första som sändes dit från Gishiha var Elisabeth Öllsjö, som hade kommit tillbaka till Burundi strax före jul 1964. Hon fick tillstånd att bo i statens gästhus och vara beredd att tillfälligt flytta ut när det kom någon högt uppsatt person på besök. Det innebar också att hon inte kunde anordna gudstjänster hemma hos sig. Men hon hade en grammofon och skivor med sånger och evangelietexter på kirundi. Dessa spelade hon när hon hade vanliga bjudningar i hemmet och när hon besökte stadens fängelse. Hon hade också söndagsskola för barnen och undervisning för kvinnor. I oktober 1965 kom pastor Yona Ntacoyayijize från Gishiha för att leda församlingsbyggande verksamhet. Redan till julen det året fanns det en dopklass på fängelset. Året därpå kom Alice Gustafsson också dit, framför allt för att hjälpa till med undervisningen för flickor och kvinnor. Då hade de lyckats få hyra ett rum för att hålla gudstjänster i.³ Pastor Yona Ntacoyayijize dog 1967. Församlingen i Gishiha sände då dit Dawudi Barampuneye och en evangelist. Den första dopförrättningen hölls i september 1969. Alla som då döptes var fängelseinterner.⁴

Mot slutet av 1969 flyttade Elisabeth Öllsjö till Gasorwe, två mil utanför Muyinga, för att där börja en hushållsskola för statens räkning. Hon köpte ett hus i de muslimska kvarteren för att använda det som bok-

¹ KA/Rapport Annuel, 1969.

² Djurfeldt 1972 s 149–150.

³ EH 1966 20/ juli s 20–21/; KA/E Öllsjö till E Norrman 1965-05-26; A Gustafsson till V Palmertz 1966-07-25.

⁴ KA/36/A Kjellberg 1968-03-25; KA/85/E Norrman 1969-09-07; Öllsjö 2000 s 93; FSPMA E Sandell 1968-01-06; samtal med Jacques Ngenda 2017-10-18.

affär och barnmöteslokal. Då fanns fyra evangelister Daudi Sambura, Chartier Ntahobari¹, Andrea Harakandi och Shadrak från Gishiha inne i Muyinga och de planerade att ha dopförrättning i mars 1970. Verksamheten leddes alltjämt av Dawudi Barampuneye. De döpta fängelseinternerna återvände till sina hemorter efter avtjänat straff. Elisabeth Öllsjö berättar hur en av dem, Musa, vid hemkomsten hyrde en lokal och började predika. De första från Muyinga som omvände sig var några tonåringar. En samlingslokal byggdes i Nyamaso, i närheten av Muyinga. I början av 1970 började Elisabeth Öllsjö också arbeta bland folkgruppen batwa, som bodde i en by inte långt ifrån Gasorwe. Där undervisade hon i läsning och skrivning och höll gudstjänster tillsammans med sina medarbetare. Påsken 1971 blev de första från batwabyn kristna, bland dem en ung flicka, Bukuru, och bychefen. Byinvånarna började då bära sten för att kunna bygga en skola. Idag (2017) finns där en utpost med ett kapell.²

År 1970 hade Elisabeth Öllsjö och hennes medarbetare fått en tomt inne i Muyinga, nära det lilla hus de redan hade i de muslimska kvarteren. I mitten av 1971 bedrevs verksamhet på åtta platser. Där fanns två hushållsskolor och sex enkla lokaler byggda av trä och lera. Allt virke hade de fått gratis från staten. I dessa lokaler bedrev de skolor för dem som inte hade haft möjlighet att gå i folkskolan. Bland dem fanns också många muslimska elever. Elisabeth Öllsjö tyckte sig märka större resultat i verksamheten och rapporterade 1971 i *Evangelii Hårold* att »de sista ett och ett halvt åren har Gud verkat synligt i Muyingaprovinsen».³

Kirundo-Kigozi

I Kirundo, nära gränsen mot Rwanda, tog församlingen i Mugara också upp arbete. I januari 1969 avskildes två evangelister, Eliya och Onesimus, och sändes dit tillsammans med Bertil Johansson⁴, son till missio-

¹ De två dödades 1972.

² EH 1971 nr 33 s 10–11, Elisabeth Öllsjö. Samtal med Jacques Ngenda 2017-10-18.

³ KA/E. Öllsjö 1970-02-26; Öllsjö 2000, s 93, 96, 116; EH 1971 nr 33 s 10–11, 22.

⁴ Bertil Johansson föddes i Bujumbura 1948. Reste till Sverige för att gå på högstadiet. Återvände 1967 han till Burundi och deltog i utbyggandet av *Ecole Normale* i Kiremba. Återvände tillfälligt till Sverige på grund av gulst. Från Sverige skrev han till församlingen i Mugara att han upplevde kallelse till norra Burundi. Efter tiden i Burundi har han dels arbetat i Burkina Faso tillsammans med sin fru Ingrid, dels varit pastor inom pingströrelsen i Sverige.

Avfärden till Kirundo från Mugara.
Bertil Johanssons album.

Första möteslokalen i Kirundo.
Bertil Johanssons album.

närerna Marianne och Olle Johansson. Tillsammans hyrde de ett rum vid torget i Kirundo. Strax norr där om, i Kigozi, fick de tag i en tomt i början av februari. Som första samlingslokal satte de upp ett hus med grästak, ca 2,5x4 kvadratmeter och byggde också ett enkelt bostadshus. Dessutom tillverkade de en trumma, för att kalla till möten.

Till en början kom det 6-7 barn. De två evangelisterna gick runt i samhället och samtalande med människor och knöt kontakter. Snart började det komma vuxna till gudstjänsterna. Redan i mitten av april möttes ca 100 till gudstjänst, i juli hade det ökat till ungefär 200. Från byarna runt omkring kom önskemål om evange-

lister. I juni bildades en dopklass med 50 deltagare.

Planerna var att bygga en missionärsbostad, en evangelistbostad, en yrkesskola och en skola i Kirundo som samtidigt skulle vara gudstjänstlokal. I juli var ett litet bostadshus klart för Bertil Johansson på tomten i Kigozi. Då byggdes också den första utpostskolan på mark man fått. Församlingen i Mugara hade sänt dit två evangelister till. I juli var Bertil Johansson i Bujumbura för att leda byggandet av en lärarbostad åt Svenska skolan. Där blev han svårt sjuk och måste återvända till Sverige. Han hade påbörjat uppförandet av en pastorsbostad på

Kirundo. Första dopförrättningen 1970.
Bertil Johanssons album.

tomten de införskaffat.¹ Evangelisterna fortsatte sitt arbete och redan i januari följande år kunde den första dopförrättningen, då 38 döptes, äga rum. Den kombinerade skol- och kyrksalen rymde över 200 personer. Nästa dop hölls redan i oktober, då 48 döptes och 400–500 deltog i dopgudstjänsten. På flera platser hade då byskolor byggts på ca 15 kvadratmeter med plats för 125–150 personer. Flera hade också upplevt ett andedop. I juli 1971 fanns där sju utposter och totalt undervisades 828 barn och vuxna, de flesta i Kigozi.²

De första evangelisterna som sändes norrut kom utan sina familjer. Att lämna jorden man ärvt från sina fäder var till en början otänkbart. Frun och barnen stannade därför kvar i hemmet och fortsatte att sköta åkrarna. Evangelisterna reste nu och då hem och lämnade då samtidigt rapport i hemförsamlingen, vilket bidrog till att hålla missionsintresset där vid liv.

Pingströrelsens arbete i norra Burundi skulle uppleva stora svårigheter i samband med folkmordet 1972, vilket vi återkommer till.

¹ KA/91/B Johansson 1969-04-14, 1969-05-10, 1969-07-15 och 23; intervju Bertil Johansson 1986-08-02.

² EH 1970 nr 11 s 4–5, 23–24, KA/91/S Bergman 1970-10-25; M Ohlsson anteckningar juli 1971.

7. Utvecklingen i landet under 1970-talet och dess följder

7.1 Utvecklingen i landet under 1970-talet

Under 1960-talet tilltog den politiska oron i Burundi. De som kämpade om makten underblåste motsättningar mellan landets två stora folkgrupper, hutu och tutsi. President Micombero försökte alltmer stärka sin maktställning. Vad som betraktades som ett försök till statskupp 1969 användes för att ytterligare rensa ut potentiella ledare bland hutuerna. Ett hundratal statstjänstemän och militärer dödades. Två år senare anklagades ledare från gruppen tutsi banyaruguru för konspiration mot Micombero. Nio av dem dömdes till döden och sju till livstids fängelse. Domarna verkställdes aldrig utan mildrades och några släpptes helt. Det sades bero på den internationella opinionen, men för majoritetsgruppen i landet, hutuerna, blev det ytterligare ett tecken på den ojämlika behandlingen av de två folkgrupperna.

Micombero hade nu gjort sig av med alla ledande politiker inom den rivaliserande tutsigruppen. Spänningarna inom landet fortsatte att öka. Ryktesspridningen tilltog och därmed oron. I mars 1972 återvände den före kungen, Ntare V, till Burundi från sin exil i Uganda. Han internerades omgående i Gitega. Den 29 april upplöste Micombero regeringen och lät avrätta Ntare. På kvällen samma dag utbröt ett hutulett uppror i Rumonge, Nyanza Lac, Bujumbura och Bururi.¹ Flera tusen tutsier dödades, bland dem många statliga och kommunala tjänstemän. Vedergällningen blev skoningslös. Till en början fängslades och avrättades de hutuer som anklagades för delaktighet i försöket till statskupp. Men det övergick snart till att gälla alla hutuer med någon högre ställning i samhället och de som gick någon högre utbildning, inklusive de som gick på högstadie- och gymnasieskolor. Det kom att inkludera framgångsrika affärsmän. Det drabbade kvinnor och barn. Utrensningen genomfördes främst av armén, som nu var helt tutsidominerad och av UPRONA-partiets ungdomsorganisation, JRR.²

¹ Reyntjens Filip 1989.

² För en detaljerad skildring av 1972 års händelser, se Chrétien och Dupaquier 2007.

Uppmaningar i landets radio ledde till att också tutsier utanför dessa organisationer dödade ledande hutuer i grannskapet. 100 000–150 000 människor dödades. Hundratusentals flydde till grannländerna.¹ Omvärlden reagerade förvånansvärt lamt. Den belgiske premiärministern förklarade att ett verkligt folkmord ägde rum i Burundi, FN:s generalsekreterare Kurt Waldheim bekräftade att den mänskliga tragedi som drabbat Burundi var »förskräcklig».² Men inget konkret skedde med undantag av att Belgien avbröt sitt militära samarbete med Burundi. Det ersattes av ett liknande avtal med Frankrike, som var i färd med att försöka överta Belgiens roll i Centralafrika. Frankrike uttalade sig överhuvudtaget inte om händelserna. De södra delarna, där upproret först brutit ut, var den del av landet som drabbades hårdast av vedergällningen. Det innebar svåra konsekvenser för pingstförsamlingarna, som då var koncentrerade till den delen av landet. Den utvecklingen kommer att skildras mer detaljerat i kommande kapitel.

Även om utrensningssaktionerna avtog successivt under de följande månaderna så fanns spänningarna kvar i landet. I juni 1973 publicerade de katolska biskoparna i Burundi dokumentet »En appell till världens kristna», där de påtalade svårigheterna i landet. Samtidigt anklagade regimen missionärer för att motarbeta Burundis intressen. I juli samma år förbjöds ADEEP och pingstmissionärerna utvisades, en utvisning som upphävdes alldeles innan den skulle verkställas. Micombero hade hela tiden styrt med militärens hjälp och återgång till civilt styre lät vänta på sig, trots löften om en ny konstitution. När den genomfördes 1974 förändrade den inget i sak eftersom både den legislativa och den exekutiva makten låg i presidentens händer. Partiet UPRONA hade inte längre något att säga till om. Dessutom blev maktkampen inom tutsi-hima-gruppen allt tydligare. En grupp unga officerare upplevde den interna striden som ett hot mot tutsiernas maktposition och avsatte till slut Micombero den 1 november 1976.³

Ny statschef blev Jean-Baptiste Bagaza, också han tutsi-hima och från samma kommun som Micombero, Rutuvo i Bururiprovinserna. Det innebar att landet fortsatte att styras av samma grupp som tidigare. Den nya statsledningen utgav i november 1976 en deklARATION, som skapade stora förhoppningar. Den talade i klartext om de allvarliga

¹ Reyntjens 1989 s 6–7.

² Reyntjens 1989 s 8.

³ Reyntjens 1989 s 9–13.

problemen med en uppdelning av befolkningen i olika etniska och regionala grupper. Till en början märktes ingen större skillnad. Landets högsta styrande myndighet, det revolutionära högsta rådet, CSR, bestod av trettio officerare, alla tutsier. Samtliga provinsguvernörer tillhörde dessa trettio. I regeringen – som alltså spelade en underordnad roll i relation till CSR – var tre av sexton ministrar hutuer. Bara en av dem innehade en post av politisk betydelse.

Deklarationen innebar en viss öppenhet inför landets verkliga problem och skrämde tutuextremister inom regeringen och inom armén. I juli 1977 utbröt en strejk bland landets soldater och underofficerare. De krävde högre löner och andra förmåner. Bagaza mötte de strejkande och gick dem delvis till mötes. Han stärkte samtidigt sin makt genom att följande år avskeda premiärministern och inrikesministern, vilka båda tillhörde gruppen tutsier från Matana och han tog istället in män från sin egen grupp – Rutuvotutsier. Inrikesministern ansågs ha legat bakom strejken bland soldaterna i avsikt att försvaga Bagazas ställning.¹

Bagaza försöker ena landet

President Bagaza talade mycket om vikten att ena landet. Partiet UPRONA, som hade förlorat människors förtroende, omorganiserades från bynivå upp till provinsnivå. Till en början skedde inga val utan människor som omgivningen hade förtroende för blev tillfrågade om att bli representanter för partiet. Dessutom värvades medlemmar. Den 26 december 1979 öppnades UPRONA:s nationalkongress med 654 delegater. Ämnet för kongressen var nationens enhet. Revolutionsrådet upplöstes och i stället skapades en centralkommitté med 48 medlemmar. Lösningen på motsättningarna skulle vara att ta bort de gamla beteckningarna på folkgrupper och regioner och ersätta dem med nya benämningar. Avsikten var att skapa en solidaritet och »naturliga, varaktiga och dynamiska allianser».² I praktiken innebar det att svårigheterna i landet till stor del sopades under mattan i stället för att öppet belysa problematiken och söka lösningar. Kongressen innebar därför ett avsteg från den inriktning som Bagaza och hans medhjälpare utlovat

¹ Reyntjens 1989 s 16.

² Reyntjens 1989 s 18.

1976. Alla ledande positioner i landet fortsatte att ligga i tutsiers händer. Flertalet av dem som gick vidare till högre studier var tutsier.

Under de följande åren skulle presidentens grepp över landet hårdna och han skulle komma att hamna i öppen konflikt med den katolska kyrkan. Den senare upplevdes av presidenten som ett hinder i vägen för att ena landet, bland annat genom de lokala diskussionsgrupper den startat för att engagera lokalbefolkningen i kommunala angelägenheter. Redan 1977 utvisades ett antal katolska missionärer och andra, som tillfälligt var i hemlandet, tilläts inte återvända. Samma år stängdes den protestantiska radiostationen Radio Cordac. Två år senare förbjöds kristna samlingar ute i byarna.¹ Situationen blev allt mer spänd, vilket vi återkommer till i senare avsnitt.

Regeringen hade vidtagit åtgärder för att stimulera jordbruksproduktionen, bland annat genom att höja priserna på kaffe och bomull. Vissa ansatser gjordes för att nationalisera de viktigaste näringsgrenarna, som kaffe, bomulls- och teproduktionen. Dessutom förbättrades infrastrukturen på landsbygden. På Imboslätten gjordes vissa försök att tvinga befolkningen att bo i stora byar. Enligt regeringen skulle detta bland annat underlätta skapandet av kooperativ och främja demokratin och landets enhet. Det traditionella sättet, med spridda bostäder bakom häckar ansågs däremot vara en bidragande orsak till landets problem. Befolkningen upplevde det nya snarast som en möjlighet för myndigheterna att utöva social och politisk kontroll av befolkningen. Det genomfördes inte i någon större skala.²

7.2 Expansion och oro kring 1970

Under 1970-talet fortsatte pingstmissionens arbete att förändras. Några enstaka missionärer fortsatte att ha som huvuduppgift att undervisa i bibelskolor och delta i evangelisationsarbetet, men det stora flertalet arbetade i skolor och med sjukvård. De deltog i gudstjänstverksamhet och evangelisationsresor under sin fritid. En annan orsak till förändring var de stora och smärtsamma svårigheter som skedde i landet från och med 1972, vilket vi återkommer till i ett senare kapitel. År 1970 reste Olof Djurfeldt runt på sitt gamla missionsfält i Burundi. Han redogör

¹ Lemarchand 1996, s 112–113; *Ruanda Notes 216/June/1977*.

² Reyntjens 1989 s 16–22; Lemarchand 1996, s 112–113.

för den vistelsen i sin bok *Det nya Afrika*, där han bland annat konstaterar:

Officiellt är de tre folkgrupperna jämställda. Men många påstår, att det gamla systemet lever kvar, att tutsi gynnas på hutus bekostnad och att hutu undanröjs när de fått utbildning eller position. Ingen talar högt om det och det är svårt att veta vad som är sanning. ... För enkelt folk är det säkrast att inte blanda sig i politiken.¹

Djurfeldt lade märke till att de enklaste frågor var brännheta, t ex de som gällde en persons familj eller dess traditionella plats på rangskalan. Han beskriver ett samhälle där människor lever i rädsla för den politiska makten, där en grupp anses vara privilegierad jämförd med övriga. Olle Johansson, missionär i Mugara, uttryckte en oro i samtalen med Djurfeldt, en oro som bland annat berodde på de alltfjämt fängslade medlemmarna i Mugara.

Oron märktes också på landets sekundärskolor. I april ägde en samling för skolansvariga rum på undervisningsministeriet. Det hade varit »rasproblem» på en del skolor och ministern uppmanade skolorna att införa ämnet *Education Civile* för att forma goda burundiska medborgare. En viktig del i den undervisningen var att tala om UPRONA, det enda existerande partiet och dess ungdomsorganisation, JRR, men också att lära ut respekt för lärare och elever med en annan religion än den egna. Skolledningarna borde dessutom kontrollera elevernas korrespondens och »anordna debatter då rasfrågorna ventileras.»² Under det följande läsåret försämrades det politiska läget och spänningen mellan folkgrupperna skärptes. Där fanns också en ökad spänning mellan katolska kyrkan och pingströrelsen, där den förra anklagade den senare för proselytism.

Till en början fortsatte dock arbetet som vanligt inom pingströrelsen. Djurfeldt berättar om en snabbt växande församlingsrörelse, en tillväxt som accentuerades under 1971. Vi har sett att år 1960 hade den burundiska pingströrelsen 26 472 medlemmar, tio år senare 41 549. Året därefter, 1971, var antalet 47 523.

¹ Olof Djurfeldt 1972 s 156.

² KA/49/H Stålgren 1970-04-21.

1971 Väckelsens år

I november 1970 konstaterade Inger-Britt Ahlström, då nyligen åter i Kiremba efter Sverigevistelse, att »Burundi är VIDÖPPET». Hon nämner speciellt den folkrika Muramvyaprovinsen i centrala delen av landet, där ingen protestantisk verksamhet fanns. En ny guvernör hade tillsatts. Inger-Britt Ahlström kände honom sedan många år eftersom han tidigare haft en statlig tjänst i Bururiprovinsen. Guvernören sände bud att han önskade att pingstförsamlingen i Kiremba skulle börja arbeta i Muramvyaprovinsen. Men det var ont om evangelister och församlingen hade just då ingen att sända.¹

Från och med mars 1971 berättas om väckelse på Kiremba: »Det är ju verkligen något utöver det vanliga vi upplever i dessa dagar. Gud vare lov och tack!! Vi hoppas bara att det skall sprida sig över hela Burundi.»² I maj 1971 rapporterade Henry Stålgren att ett hundratal elever på *Ecole Normale* och flickskolan blivit andedöpta under terminen.³ En svårt sjuk pojke, son till en katolik i Bururi hade blivit frisk efter förbön i Kiremba. Det ledde till att till påskdagens gudstjänster i Kiremba hade det kommit många katoliker från Bururi.⁴

Väckelsen berörde inte bara eleverna. Francois, lärare och Rwanda-flykting gick utanför kyrkan när »Anden föll så där mäktigt». Han gick in och omvände sig. Att en lärare blev pingstvän var extra viktigt för skolans ledning denna vårtermin. Man hade fått besked från skolministeriet att den skulle skicka kompetenta lärare till skolan, utan att ta hänsyn till vilken konfession de tillhörde. Både pingstmissionen och församlingen i Kiremba ville egentligen enbart ha pingstvännen anställda. Men för de statliga subsidiernas skull kunde de inte vägra att ta emot de lärare som ministeriet sände.⁵

Under ledning av Inger-Britt Ahlström och Elie Ndikunkiko gjordes under 1971 ett flertal evangelisationsresor till de norra delarna av landet. Under skolloven det året följde också ungdomar från *Ecole Normale* med. De besökte de platser där de andra församlingarna hade startat verksamhet men också många andra orter. I mars samma år hade

¹ KA/67/Ahlström 1970-11-16.

² KA/69/Ahlström 1971-03-30.

³ KA/49/H Stålgren 1971-05-25.

⁴ KA/69/Ahlström tredjedagpåsk 1971.

⁵ KA/Protokoll 1971-05-20.

Dags för ny evangelisationsresa. Inger-Britt Ahlström, Birgitta Fransson, Elizabeti Nyabwango, Doreta Nahimana och pastor Zakaria framför evangelisationsbussen. Foto från slutet av 1970-talet. Elimförsamlingens i Örebro arkiv.

det första numret av pingströrelsens egen tidning, *Ijwi rya Pentekote* tryckts. Dess huvudsakliga innehåll var vittnesbörd av burundier om vad de hade upplevt att Gud hade gjort i deras liv. Bland författarna fanns lärare på *Ecole Normale*. Tidningen och olika traktater blev viktiga redskap under dessa resor. Lärare och elever vid *Ecole Normale* gjorde en viktig insats när det gällde att ta fram material på kirundi. Dessutom hade Inger-Britt

på sin bandspelare spelat in sånger och vittnesbörd, som de spelade upp varhelst de mötte folksamlingar, som på marknader och i flyktingläger. Ibland följde evangelisterna Elizabeti Nyabwango och Doreta Nahimana med och hade då barnmöten. Gunvor Österlund från Finland, som hade arbetat som missionär i Belgien i många år, kom nu för att under något år hjälpa till med evangelisationsarbetet.¹ Inger-Britt Ahlström beskriver hur en evangelisationsresa norrut kunde gå till:

Vi har nått massor av människor med evangelium. I bagaget har vi haft bibeldelar, traktater, ... Och så vår nya Pingsttidning! Vi har stannat efter vägarna, vittnat och delat litteratur. Ingen har hindrat oss. Tvärtom. Vi har uppsökt myndigheterna, av vilka vi känner många som har arbetat här i Bururi och de har lika tacksamt tagit emot pingsttidningen och bibeldelar. ... På marknadsplatser och efter vägarna, där vi såg grupper av människor stannade vi, slog upp stora dörren efter långsidan på bilen, en mini-buss, och så började vi samtala med folk, presentera oss, spela sånger på bandspelaren, sånger som Kiremba-sångarna sjungit in. Ibland blev det regelrätta möten i fri stil. ... På ett ställe där vi stannade och gav bibeldelar,

¹ KA/67/Ahlström 1971-05-20, 1971-09-22

så tog en gammal gumma en bok. Hon såg så väldigt rar ut, hon var säkert katolik. Oh, sa hon, ni sprider Jesus över hela Burundi!!! Ja, sa vi och skrattade, det gör vi verkligen!¹

Tillbaka i Kiremba berättade de för de kristna där om sina resor för att inspirera till evangelisation i dessa nya områden i norr.

Under ett skollov reste en grupp elever tillsammans med läraren Francois, pastor Elie Ndikunkiko och svenska missionärer till ett stort flyktingläger med ca 17 000 Rwandaflyktingar någon mil från gränsen till Tanzania i östra Burundi. Francois hade släktingar i lägret och det öppnade dörren för evangelisationsteamet. De delade ut pingstvännernas tidning, sålde litteratur, delade ut mängder av traktater och tidningar och berättade om sin tro. I oktober 1971 sände Kiremba två evangelister dit. Vid årets slut fanns det 300 dopkandidater. Då fanns också funderingar på att bygga en lokal där, något som inte hade realiserats då inbördeskriget med dess svåra följderna bröt ut följande år. Församlingen i Kayogoro ansåg att området låg inom deras »evangelisationsområde» och tog över ansvaret från Kiremba, vars evangelister flyttade. Under sommarlovet var två grupper av elever från *Ecole Normale* ute och evangeliserade både i Ruyigi och längre norrut.²

Rapporter om väckelse kommer också från andra orter. Inga Sandberg hade återkommit och arbetade som sjuksköterska i Gishiha. Hon skrev i juli 1971 från en gudstjänst i Gishiha att »en väckelsens och missionens ande var rådande». En av evangelisterna från Muyinga var på besök i sin hemförsamling och han talade »så att hela församlingen blev gripen».³ Solveig Bergman rapporterar från en församlingsdag i Mugara i september:

[I] söndags var det över 100-talet människor som kom fram och begärde förbön. Övervägande var det unga människor i 15–25-årsåldern. Den Helige Ande var mäktigt utgjuten och jag tror att det var någon eller flera som kom igenom till Andens dop. Det var mer än 4000 personer som hade kommit. ... I Burundi upplever vi just nu hur Gud går fram.⁴

¹ KA/69/Ahlström tredjedagpåsk 1971.

² KA/69/Ahlström tredjedagpåsk 1971; 1971-08-03. Samtal med Elie Ndikunkiko 2017-11-05.

³ KA/74/Sandberg 1971-07-12.

⁴ KA/91/S Bergman 1971-09-02.

Tillväxten, som tilltagit från 1967, var extra stark under 1971. En del berodde på den allt större satsningen norrut, men än så länge var den starkaste tillväxten alltså i södra delen av landet.

Hos andra kyrkor fanns ett nytt intresse för karismatiska och andliga nådegåvor, ett resultat av den karismatiska rörelse som under 1960-talet spreds inom kyrkor över hela världen. Pingstmissionärerna deltog nu i bönesamlingar hos danska baptistmissionärer och i samband med språkstudier hos katolska nunnor och berättade om sina erfarenheter av andedop.¹

7.3 April 1972 – inbördeskrig och folkmord

I ett tidigare kapitel berättades om utvecklingen i landet under 1970-talet och om det inbördeskrig som övergick i ett folkmord år 1972. När oroligheterna bröt ut lördagen den 29 april 1972 kom de inte som en total överraskning för de svenska pingstmissionärer som arbetat en längre tid i landet. Där hade funnits spänningar alltsedan oroligheterna 1965. Under läsåret 1970/71 meddelade skolministeriet att vissa åtgärder behövde göras på grund av »rasproblem» på vissa internatskolor.² Pingstmissionens internatskola i Kiremba verkade dock inte ha varit berörd – tvärtom konstaterade en av svenskarna att läsåret varit lugnare än vanligt. De hade i stort sett »slupit politiska oroligheter». Det ansågs delvis ha berott på att »Övervakningen på skolan har hela tiden varit väldigt skärpt» och att det politiska läget varit relativt lugnt. Enligt samma källa var det lätt att märka i ett så litet land om det var politiska oroligheter, »inte minst hos eleverna i skolan som lätt engagerar sig för eller emot».³ Men ingen var förberedd på att ett uppror skulle bryta ut och sedan slås ned med mycket svåra konsekvenser för landets befolkning. Däremot kom det inte helt oväntat för de burundier som arbetade på ADEEP:s kontor i Bujumbura. Dåvarande laglige representanten, Manasse Mafefere, hade en kort tid tidigare blivit kontaktad av rektorn för ADEEP:s folkskola i Nyanza Lac. Denne hade berättat att flera personer i Nyanza Lac hade blivit arresterade, anklagade för att vilja störta regeringen. Då ryktet om arresteringarna

¹ KA/67 Ahlström 1971-09-22, 1971-11-16.

² KA/50/H Stålgren 1970-04-21.

³ KA/49/A-C Stålgren 1970-06-19, 1970-07-23.

spreds flydde två av lärarna vid skolan till Tanzania. Det antogs allmänt att de varit med i en grupp som förberedde en statskupp.¹ Denna händelse verkar inte ha nått de svenska missionärerna.

De första av svenskarna som förstod att allt inte stod väl till var sjuksköterskorna i Mugara. Lördagen den 29 april hölls ett stort UPRONA-möte i Rumonge. Höga statliga tjänstemän hade kommit ner från Bururi och flera av personalen på sjukvårdskliniken i Mugara hade kallats dit för att närvara. Det fanns därför bara jourpersonal på BB. När de höga tjänstemännen från Bururi skulle återvända hem från mötet överfölls deras bil strax söder om Rumonge. Flera av dem dödades, bland andra läkaren från Bururi. Guvernören, vars son gick på *Ecole Normale* i Kiremba, lyckades fly. Militärkommendanten i Bururi övertog ledningen av provinsstyret.² Marianne Lidé, som gjorde sin första arbetsperiod i Mugara, (sin andra i Burundi) fick på kvällen samma dag ta emot en patient med ett djupt huggsår i huvudet. När hon ville skicka den skadade till sjukhuset i Rumonge fanns det plötsligt ingen som ville åka trots att många i trakten hade bil. Man sa bara att det inte var lämpligt att vara ute och åka. Hon fick sy ihop såret i huvudet så gott det gick. Sedan kom alltför många skadade. Till slut förklarade en av lärarna att det var inbördeskrig. Missionärerna rådgjorde sinsemellan och kom fram till att det var bäst att de lade upp ett litet förråd av fotogen och annat som beredskap om de skulle bli isolerade. Affärerna på den närliggande marknadsplatsen var fortfarande öppna. De packade också en väska om de skulle behöva ge sig av med kort varsel.³

Pingstmissionärerna i Kanyosha strax söder om huvudstaden fick samma natt veta att det »var fullt krig i staden».⁴ Missionärerna stannade där de var utan att försöka förflytta sig. På tisdagen kunde Sven-Göran Andersson ta sig in till staden, där det då var relativt lugnt. Vägen söderut längs Tanganyikasjön var helt stängd och missionärerna hörde talas om strider där med många döda.⁵ De första dagarna var det hutubeller som, understödda av kongoleser, gick till anfall och dödade tutsier. Striderna var koncentrerade till södra delen av landet. Striderna

¹ Intervju i Mugara 2017-10-24.

² Intervju med M Lidé 1955-09-22 s 28; intervju med B Halldorf 1996-12-07 s 18; Lemarchand 2008 s 12; Chrétien och Dupaquier 2007 s 83–91.

³ Intervju med M Lidé 1955-09-22 s 28.

⁴ KA/50/Anna-Carin Stålgren till H Stålgren 1972-02-05.

⁵ Ibid.

var på de flesta platserna över på några dagar – sedan kom veder­gällningen. Den drabbade pingströrelsens alla stora centra på olika sätt. Vi ska nu följa utvecklingen av inbördeskriget på de olika platser där svenska pingstmissionärer arbetade.

Mugara och Nyanza Lac

I Mugara fortsatte striderna i svenskarnas närhet. Där arbetade Anne och Bernt Hardenborg, Solveig Bergman, Kerstin Fransson och Marianne Lidé. Hardenborgs hade två små söner. Missionärerna på Mugara visste i många fall inte vilken folkgrupp människorna de kände tillhörde. Som vi sett tidigare dominerades regionen av hutuer. En del av personalen gömde sig och missionärerna hjälpte till att skydda dem. De anställda inom sjukvården hjälpte varandra oavsett folkgrupp­­tillhörighet. Efter några dagar kom militären till Mugara. De uppmanade svenskarna att vara samlade i ett och samma hus. Samma kväll som alla flyttat in i Hardenborgs hus bröt strider ut i byn på området nedanför missionsstationen. På BB fanns det skadade personer tillsammans med den personal som var kvar. De stängde dörrar och fönster till BB och gömde sig. Till allas förvåning tog sig armén inte in på BB, inte heller frågade de svenskarna om där fanns några skadade. Några ur personalen, tre unga flickor, bodde i de svenska sjuksköterskornas hus. Andra hade inte kommit till arbetet sedan oroligheterna bröt ut. De allra flesta av personalen lyckades fly. Efter kriget fanns bara en hjälpbarnmorska kvar. Hon var hutu, gift med en tutsi.¹ Totalt hade där funnits 29 burundier anställda inom sjukvården.²

På morgonen följande dag, torsdagen den 4 maj, landade en helikopter utanför Hardenborgs hus, där samtliga missionärer då bodde. Piloten, en europé, kom in och meddelade att de skulle bereda sig på att bli evakuerade. Han återvände sedan till Bujumbura där han kontaktade den svenska missionen och berättade att svenskarna i Mugara mådde bra. Samma dags eftermiddag blev de senare tillsagda att åka till Kigwena, en katolsk missionsstation i närheten. Efter två nätter där evakuerades svenskarna med helikopter till Bujumbura.³ Efter svenskarnas avfärd dödades de två pastorererna, Bartolomayo Hajayandi och

¹ Intervju med M Lidé 1955-09-22.

² Årsrapport 1971.

³ KA/50/A-C Stålgren till H Stålgren 1972-05-07.

Simiyoni Gasindi. De sköts helt nära kyrkan. Redan den 2 maj hade Abednego Magorwa, pastor på utposten Mutambara och ansvarig för arbetet i Rumongetrakten, dödats tillsammans med en evangelist i samband med en gudstjänst i ett litet kapell. Paul Minani, affärsmannen som också var evangelist i Ruyigi, var på besök i Mugara och dödades.¹

Familjen Hardenborg reste efter en tid till Sverige. Sjuksköterskorna Marianne Lidé och Solveig Bergman började arbeta i Kayogoro, varifrån Solveig Bergman sedan fortsatte till Gishiha. Runt Mugara, som av militären betraktades som ett centrum för rebellerna, ägde en stor förödelse rum. De flesta husen brändes och förstördes, ett okänt antal människor dödades och tusentals flydde till Tanzania. Strider hade pågått vid och runt om själva missionsstationen, vid kyrkan och runt sjukvårdskliniken och BB. När pingstmissionärerna från Kiremba besökte Mugara i början av juni kunde de konstatera att »allt uppe på

Kerstin Fransson beskådar förödelsten i Mugara.
PMU-foto.

kullen [den ursprungliga missionsstationen] var skövlad, uppbrutet och bortrövat. Ett lik kvar på barassan [verandan] vid Olle J:s hus, annars allt sådant bortstädat». Men kyrkan, BB, dispensären och sjuksköterskornas hus var då nästan orörda. De såg inga människor i närheten, men överallt utbrända eller skövlade hus.²

Pingstvännen Ezéchias Biyorero, f d parlamentsledamot, som hade arresterats i samband med oroligheterna 1965, blev av myndigheterna beskylld för att vara en av dem som låg bakom hutuupproret.³ Han var i Tanzania. I hans ställe fängslades och dödades hans svärson Sadok

¹ Johansson 2006 s 237, 240.

² KA/67/IB Ahlström 1972-06-09 till O Djurfeldt.

³ Detsamma sägs i Chrétien och Dupaquier 2007, och bekräftades i intervju i Burundi. Enligt Biyoreros dotter mottogs han som en oppositionsledare av Tanzanias dåvarande president.

Ntamagi, domare i Gitega. Den senares hustru, Biyoreros dotter Miryam, som var gravid, satt en tid fängslad tillsammans med sina tre barn. Hon födde en dotter samma dag som hon släpptes ur fängelset. Else Sandell och Klara Lindberg tog hand om henne en tid och hjälpte henne sedan att fly till grannlandet Kongo, där hon fick arbeta på en skola som drevs av pingstmissionen.¹

I och kring Nyanza Lac, där tutsier dödats den 29 april, hade vedergällningen också varit hård. Några kilometer utanför Nyanza Lac, låg missionsstationen Gifuruzi, där Els-Britt och Joel Säker² bodde. Den platsen var det svårast för övriga svenska missionärer att få kontakt med. Den 10 maj ringde arméns överbefälhavare till Svenska Missionen i Kanyosha och meddelade att Säkera mår bra. En militärhelikopter som flugit över Nyanza Lac hade rapporterat att européer badade i Tanganyikasjön. Just den helg som oroligheterna bröt ut hade Säkera fått besök av ett engelskt par, som arbetade vid anglikanska kyrkans sjukhus i Matana. De var under ett tiotal dagar helt isolerade men upplevde inga strider i sin närhet. Det engelska paret återvände då till Matana och Säkera blev kvar några veckor till, men kunde inte göra annat än att stanna på missionsstationen. Själva Nyanza Lac och området däromkring utsattes för liknande skadegörelse som området runt omkring Mugara och människor dödades eller flydde till Tanzania. Större delen av pingstförsamlingen flydde. Vid ett besök där den 24 maj beskrev Linnea Nyqvist trakten med orden: »helt dött, endast getter, hundar, katter o höns springer lösa».³ Els-Britt och Joel Säker reste till Sverige kort tid därefter.

Kayogoro

Märta och Sven Nordlander hade rest från Kayogoro till Bujumbura dagarna innan oroligheterna bröt ut. Kvar på Kayogoro var sjuksköterskorna Elna Sandstedt och Linnea Nyqvist. Ett ADEEP-möte var planerat i Bujumbura till den 2 maj. Söndagen den 30 april hade Petero

¹ Intervju med Miryam Mugaliya 2013-11-22.

² Joel Säker (1919–2002). Gick bibelskola. Arbetade som evangelist inom pingströrelsen. Studier vid Elim Bible College, London. Kaggeholms missionärslinje. Utsänd 1950 tillsammans med sin fru Els-Britt till Tanzania av pingstförsamlingen Sandhem. Senare utsänd av pingstförsamlingen i Gävle. Flyttade från Tanzania till Nyanza Lac 1963. Arbetade i Burundi fram till 1980. (Intervjuad av Marianne Hellberg 1990-02-28.)

³ KA/76/Linnea Nyqvist dagbok 1972-05-24.

Ndirabika och Musa Muhandanye, pastorer i Gishiha, kommit tillsammans med missionär Miriam Peterson för att med de ledande pastorerna från Kayogoro åka till huvudstaden via Nyanza Lac. Bilen stoppades innan de hann påbörja själva nedfärden från bergsplataerna mot Tanganyikasjön. Orsaken angavs vara oroligheter i Nyanza Lac. Rykten om inbördeskrig började sprida sig. Följande dag, måndag 1maj, infann sig först 15 patienter på sjukstugan, men snart var de alla försvunna. Allt fler rykten nådde missionärerna och dem som bodde kring Kayogoro. Oron steg. På tisdagen kom en bil med huturebeller och sökte genom området på jakt efter inflytelserika tutsier. Några gömde sig i kyrkan. I grannbyn brändes flera hus. Linnea Nyqvist skrev i dagboken: »Vi anbefaller oss i Guds beskydd». Under onsdagen brändes hus i närheten av missionen. Den dagen kom den första motattacken från regeringsidan – skottlossning från en helikopter. Flera dödades och fler och fler skadade fördes till sjukstugan. I Nyqvists dagbok står: »Vet inte hur många vi sytt. Hu en så'n dag.» Under torsdagen fortsatte striderna, nu också på marken. Bilar med soldater kom till marknadsplatsen i närheten, där skottlossning ägde rum. På fredagen tycktes regeringssoldaterna ha läget under kontroll. Först följde ett par lugna dagar. Pastor Lazaro Samiye som legat gömd några dagar återvände nu hem. Många i hans släkt hade dödats de första dagarna. Armén jagade hutuer, särskilt de med någon form av utbildning. Den 8 maj kom soldaterna igen. Framför ögonen på de svenska sjuksköterskorna sköts två av deras burundiska sjukvårdare ihjäl, liksom patienter de plåstrat om. En äldstebroder, hutu, dödades och hans hem förstördes. Hus brändes och många människor flydde till Tanzania.¹

Några dagar senare uttryckte Elna Sandstedt sina känslor i ett brev till makarna Nordlander, då fortfarande kvar i Bujumbura. I brevet säger hon sig ha upplevt några mycket svåra veckor med »fasansfullt blodbad, hat och hämnd». Två burundier, Kagoma och Gabriel, var hos dem natt och dag. Hon trodde sig inte kunna gå tillbaka till arbetet – att ha sett sina medhjälpare dödas framför sina ögon var mer än hon orkade med. Bara tre kvinnor fanns kvar av sjukvårdspersonalen. De som inte hade dödats hade flytt landet. Till sjuksköterskornas stora lättnad kom Gunnar Åkerlund och Anne-May Eriksson, missionärer i Kiremba, den 12 maj till Kayogoro. De hade fått tillstånd från myn-

¹ KA/76/L Nyqvist dagbok 1972-04-30, 1974-05-10; KA/50/H Stålgren till S G Andersson 1971-05-06 och 07.

digheterna att resa till Kayogoro, Gishiha och Nyanza Lac för att se hur situationen var där.¹ Elna Sandstedt och Linnea Nyqvist stängde sjukstugan och följde följande dag med dem till Kiremba. Likadant gjorde Miriam Peterson och Inga Sandberg i Gishiha. Bara lite mer än en vecka senare återvände tre av sjuksköterskorna för en rekognosceringstur.² Veckan därefter flyttade de tillsammans till Kayogoro. Alla stannade där tills vidare men åkte nu och då uppför bergen till Gishiha ett par dagar i taget och skötte om mottagningen också där. En vecka senare kom Märta och Sven Nordlander tillbaka i sällskap med Burundiveteranen Alice Kjellberg.

De ledande pastorerna i Kayogoro, Lazaro Samiye, Luka Kayaga och Yakobo Mugunira hade överlevt. Två äldstebröder hade dödats och övriga hade flytt.³

Gishiha

I Gishiha var de två sjuksköterskorna, Miriam Petersson⁴ och Inga Sandberg, de enda svenskarna när oroligheterna utbröt. På måndagsmorgonen 1 maj kom pastorerna och Miriam Petersson, som skulle ha deltagit i ADEEP-mötet, tillbaka från en enbart påbörjad resa och berättade om oroligheter och dödande i Nyanza Lac. Till Gishiha kom nu män med långt gräs instuckat i kläderna, tecken på att de tillhörde vad burundierna kallade *murere* och kongoleserna *mukulele*. Det tydde på att upprorsmännen nere från slätten hade kontakt och samarbetade med rebeller från Kongosidan. De kom nu till kullarna runt Gishiha, brände hus och dödade tutsier. Det hände att hutufamiljer ljög för att skydda grannarna och sa: »Här finns inga tutsier.» Många tutsier flydde över bergen till Bururi. Minst en av dessa familjer hade förvarnats av hutuvänner om vad som var på gång. Svenskorna hade ingen radio och inga möjligheter att kommunicera med omvärlden. Till sjukstugan kom

¹ KA/54/E Sandstedt till Märta och Sven Nordlander, daterat Kiremba lördag kväll.

² Elna Sandstedt, som bara hade några månader kvar av sin arbetsperiod, kunde efter en månad resa till Sverige, Linnea Nyqvist i november.

³ KA/67/I-B Ahlström 1972-06-04, 1972-06-09.

⁴ Mirjam Pettersson (f 1938). Döpt i pingstförsamling som 12-åring. Tidig önskan att arbeta i Afrika – hon mötte missionärer i föräldrahemmet. Utbildade sig till sjuksköterska och barnmorska. Läste franska i Frankrike. Gick tropikkursen i Belgien. Sändes 1971–74 till Burundi av pingstförsamlingen i Bengtsfors. Arbetade följande arbetsperiod i Kongo.

allt fler och fler med sår av machetknivar, sår som måste sys ihop. Rebbellerna lyckades att för en tid ta den lokala makten. De upprättade en lokal myndighet i Vyanda under namnet *République de Martyazo*. En av pastorerna i pingstförsamlingen och folkskolans rektor, också pingstvän, fick båda tjänster inom den nya administrationen. Den situationen rådde nästan i två veckor, sedan återtog regeringsstyrkorna området. Pastorn/administratören flydde till Tanzania. För en tid gömde en tutsifamilj hans barn.¹ Liksom i Kayogoro och på övriga platser drabbade nu vedergällningen hårt de hutuer som var utbildade eller hade en ledande position i samhället. Många av dem tillhörde pingstförsamlingen. I en av de familjer som ljugit för att rädda tutsier dödades familjefadern. Sonen flydde till Tanzania medan sonhustrun och hennes barn stannade kvar på gården. Av pastorerna fanns Petero Ndirabika, Musa Muhandanyi och Matayo Ntibusumirwa kvar. Ndirabika, som var hutu, ansågs ha överlevt därför att han uppfattades som »neutral».² Tydligt hade han lyckats bevara båda gruppernas förtroende. Yohana Nisubire, en av första äldstebröderna i Gishiha, dödades under oroligheterna i samband med en stöld. Ett fyrtiotal evangelister hade försvunnit, antingen dödats eller flytt ur landet. Många församlingsmedlemmar hade flytt ut ur landet.³

Inga Sandberg fick höra att den burundiska barnmorskan Noomi, dotter till pastor Gabriel Gabo, var eftersökt. Hon bodde då hemma hos svenskorna. Inga Sandberg lyckades varna henne i tid så att hon kunde fly till Tanzania. Lowe, den andra barnmorskan, hade också flytt, liksom flera av den övriga sjukvårdspersonalen.⁴ Det var strax innan de svenska sjuksköterskorna evakuerades till Kiremba. När de nio dagar senare återvände för ett kort besök upplevde de atmosfären »mycket tung och svår». För en kortare tid bodde de därför i Kayogoro och åkte upp till Gishiha över dagen. Men redan sedan första augusti bodde Inga Sandberg och Miriam Peterson på nytt i Gishiha, nu tillsammans med Alice Kjellberg.

¹ KA/50/H Stålgren 1972-05-04 anteckningar, Lemarchand 2008 s 136; samtal med Oscar Mayori 2010-07-12; KA/76/L Nyqvist dagbok 1972-05-13.

² KA/50/H Stålgren till A Peterson 1972-05-29.

³ Intervjuer med burundier 1994-10-13; I Sandberg intervju 1991-10-04 s 6, KA/67/Ahlström 1972-06-09.

⁴ KA/I Sandberg intervju 1991-10-04 s 6.

Ruyigi och Gitega

I östra Burundi, i Ruyigi, satte sig Eva Bodén i sin bil söndagen den 30 april för att åka till ADEEP:s konferens i Bujumbura. Innan hon for i sällskap med en av sina medhjälpare, ursprungligen flykting från Kongo, hörde de på radion att något hade hänt i landet, men anade inte omfattningen av det hela. Strax före Gitega var en vägspärr. Där stod en lastbil, full med folk med uppsträckta händer. I diket bredvid låg män utsträckta. Längs vägen stod militärer med vapen och de ropade: »Låt den vita passera». Eva Bodén, som trodde att det hänt en olycka, körde vidare in till pingstkyrkan i Gitega. Där fanns det militärer som upplyste henne om att hon inte kunde fortsätta ner till Bujumbura. Hon kunde inte heller återvända hem, eftersom det hade »varit ett slag» bortåt Ruyigitrakten. Hon stannade då några dagar hos missionären Elisabeth Öllsjö, som bodde bredvid pingstkyrkan i Gitega. De fick nu klart för sig att det var krig i landet. Eva Bodén bestämde sig för att återvända till Ruyigi. Hon tänkte på bygget som pågick och arbetarna hon skulle avlöna. Under vägen tillbaka mötte hon 25 vägspärrar, men med sitt vägbrev från guvernören i Gitega kom hon igenom alla. Hennes återkomst visade sig vara av stor vikt. Myndigheterna hade anklagat henne och pingstpastorerna för att känna till upproret eftersom de hade rest därifrån. Men pastorerna hade först rest till sina hemorter i Mugara och Kayogoro, där en del av dem blev dödade. Evangelisterna som fanns kvar i Ruyigi gömde sig på missionen. Eftersom de var från Mugara var de eftersökta av myndigheterna. En dag följde två av dem med Eva Bodén på ett bönemöte. Under hemfärden hejdades bilen och den ene evangelisten arresterades och fördes till fängelset, där han efter en tid avrättades. Den andra släpptes sedan han lyckats klargöra för militären att han var tutsi. Andra veckan i juni rapporterades att fem evangelister blivit arresterade av myndigheterna. Det framgår inte vad som hände dessa.¹ De flesta medlemmarna i församlingen fanns kvar, mycket beroende på att där fanns inga välutbildade. Läget stabiliserades relativt fort i Ruyigi. Men inför självständighetsdagen den 1 juli blev övriga evangelister från Kayogoro och Mugara ängsliga och gav sig av till sina hemorter, varifrån många senare flydde vidare

¹ KA/67/I-B Ahlström 1972-06-09 till O Djurfeldt.

till Tanzania. Redan innan dess hade Eva Bodén själv två gånger blivit kallad till förhör för att redogöra för sitt samarbete med Mugara.¹

Tidigare samma år hade Eva Bodén tillfrågats om hon ville ha telefon dragen till sin bostad. Ruyigi skulle allt som allt få tio linjer. Ett par veckor innan kriget bröt ut fanns en provisorisk telefon på plats. Det innebar att hon kunde hålla kontakt med de svenska missionärerna i Bujumbura, vilket betydde mycket i den osäkra situation som rådde. I augusti fick Eva Bodén en välbehövlig semester under två veckor, då Gunn Pettersson och Gunvor Österlund kom från Kiremba till Ruyigi och stannade där under hennes frånvaro.

Kyrkan i Ruyigi var klar innan kriget bröt ut. Ett foto från en församlingshelg strax före krigsutbrottet visar 22 pastorer och evangelister. Av dem fanns kanske fem evangelister kvar efter kriget. De kom från Ruyigi, två av dem var Emmanuel och Petro. Övriga hade dödats, flytt eller återvänt till sina hemtrakter.²

Elisabeth Öllsjö var ensam svensk pingstmissionär i Gitega. Hon undervisade de protestantiska eleverna vid det statliga gymnasiet i kristendom och lyckades hjälpa några av eleverna att fly. Många hutuer med utbildning dödades i staden under arméns hämndaktioner.³ Situationen blev aldrig så svår i den lilla församlingen där som i de stora församlingarna i södra Bururiprovinnsen. Gudstjänstverksamheten kunde hela tiden pågå.

Kiremba

Ecole Normale, pingströrelsens lärarutbildning i Kiremba hade nu omkring 330 elever, fördelade på sju årskurser.⁴ Där fanns också det största antalet svenska pingstmissionärer, varav flertalet arbetade på skolan. Missionärerna i Kiremba kunde skicka brev till Bujumbura med den militärhelikopter som varje dag flög mellan Bururi och huvudstaden. Breven lämnades på den katolska missionen i Bururi. De kunde därför under oroligheterna hålla kontakt med sina kollegor i Kanyosha och med barnen på Svenska skolan. Ibland kunde de även få låna telefon och ringa. Samtidigt försökte de också få kontakt med missio-

¹ Intervju med Eva Bodén 1995-09-05 s 39–42, 44–47; KA/67/Ahlström 1972-06-09 till O Djurfeldt.

² Intervju med E. Bodén 1995-09-05 s 39–42, 44–47; KA/67/Ahlström brev 1972-08-01.

³ KA/67/Ahlström brev 1972-06-09; intervju med E Öllsjö 1991-01-15.

⁴ *Dagen* 1972-09-19 s 6.

närerna i Kayogoro, Gishiha och Nyanza Lac, till en början utan framgång. Den 7 maj lyckades en pastor ta sig från Gishiha till Kiremba. Han kunde berätta att missionärerna i Gishiha och i Kayogoro mådde bra, men läget var fortfarande oroligt.¹

Redan på kvällen den 29 april nåddes trakten kring Kiremba av rykten om strider vid kusten.² Inga egentliga strider förekom i Kirembas omedelbara närhet. Men *Ecole Normale* skulle komma att drabbas mycket hårt. Söndagen den 30 april blev skolans lastbil rekvirerad av armén.³ Samma dag arresterades två av skolans lärare, Frédéric Baransegeta och Eléazar Bategeye. De fördes till militärens lokaler i Bururi där de anklagades för att ha varit med och förberett attackerna i Rumonge.⁴ Vägen till Bururi från kusten var full av flyktingar. Flertalet tog sin tillflykt till den stora katolska missionsstationen i Bururi, som under några dagar hyste nästan 4 000 flyktingar. *Ecole Normale* i Kiremba bidrog till mathållningen med mjölsäckar och tormjölkpulver.⁵

Den 4 maj arresterades ytterligare fem lärare och en kort tid senare ytterligare en.⁶ En av dem, Eraste Notore, som också var skolans sekreterare, hade anat vad som skulle ske. I ett efterlämnat brev bad han Stålgren ta hand om hans fästmö. Hans sista brev lyder i översättning:

Allt är slut. Lyckligtvis är mitt kristna liv väl förberett. Jag har bekämt alla detaljer som tryckte mitt samvete. Jag anförtror till er Sia Toyi, som litar på mig, må hon fortsätta sina studier var som helst. Om de två barn som jag är ansvarig för kunde få återvända till sina släktingar när vägarna öppnats igen, vore det bra.

Där slutar brevet abrupt.⁷ En annan som dödades var läraren David Baryuwabo, son till pastor Abednego Magorwa från Mugara. Folkskolans biträdande rektor blev också arresterad. Tillsammans med de två belgiska lärarna åkte Henry Stålgren efter till Bururi, där han be-

¹ PRIA50 H Stålgren till S-G Andersson 1972-05-06-07.

² KA/53/B Halldorf 1972-04-30.

³ KA/50/H Stålgren/1972 Krigshistoria/Rekvissionsorder (på franska).

⁴ KA/50/H Stålgren Anteckningar 1972-05-02, brev till missionärskamrater 1972-05-04, brevet aldrig avsänt; H Stålgren 1972-05-29; Johansson 2006 s 237.

⁵ KA50H Stålgren till S-G Andersson 1972-05-03.

⁶ KA/50/H Stålgren till missionärskamrater 1972-05-04, brevet aldrig avsänt; KA/50/H Stålgren 1972-05-29.

⁷ KA/50 1972 Krigshistoria.

Ecole Normale Kiremba Åk 3 1970/71. Bara fyra av dessa elever fanns kvar vid skolårets slut 1972. Henry Stålgrens album.

gärde att få tala med kommandanten. Dennes ersättare kom, vägrade tillträde till kommandanten och uppmanade Stålgren att inte lägga sig i landets inre angelägenheter. Ett trettiotal elever försökte fly under den följande natten. Fyra–fem av dem blev infångade och arresterade. Andra hade tänkt fly men Stålgren uppmanade dem att stanna. Han var helt övertygad om att eleverna skulle vara trygga om de stannade på skolan – det hade militärkommendanten/guvernören försäkrat honom.¹ Den civile guvernören var nu ersatt med en militär.

Efter två veckors avbrott började folkskolan i Kiremba sin verksamhet på nytt.² Den 17 maj samlades missionärerna och pastorerna i Kiremba till bönedag.³ Tre dagar senare, den 20 maj, skedde det ingen av missionärerna hade kunnat föreställa sig – elever på *Ecole Normale* arresterades och fördes bort. Vid halvelvatiden på förmiddagen får Stålgren veta att militären tvingat en av personalen att skicka dem tre tutsielever till folkskolan. Först senare ska det gå upp för honom att eleverna hade tvingats uppge vilka elever i de tre högsta klasserna som var hutuer. Fem manliga folkskollärare, alla hutuer, tvingas upp på en lastbil tillsammans med 53 elever från *Ecole Normale*. Stålgren protest-

¹ KA/50/H Stålgren 1972-05-05, 1972-05-20, påbörjat brev till guvernören, 1972-05-29.

² KA71/H Stålgren till Gunnar Norrman, 1972-05-15, ej avsänt.

³ KA71/H Stålgren rundbrev till missionärerna i Kiremba 1972-05-17.

erar, framhåller att kommandanten sagt att elever inte skulle arresteras – men inget hjälper. Eleverna stämmer upp en kristen sång, som de sjunger medan bilen kör ut från skolans område och under färden till Bururi.¹

Den 22 maj kom en man från undervisningsministeriet till Kiremba. Han lovade att göra vad han kunde för de arresterade eleverna och att komma tillbaka följande dag – vilket han inte gjorde.² Samma dag arresterades evangelister och ett par pastorer. Församlingen höll bönedag.³ Den 23 maj kommer den som Stålgren kallar »Den onde» – förmodligen åklagaren/domaren – från Bururi och begär att Stålgren ska kalla på eleverna. När han kallat dem samman genom klockringning kommer soldater fram bakom ett av skolhusen. »Domaren» läser upp namn, 74 stycken, och den från missionen rekvirerade lastbilen kör fram. Eleverna tvingas upp, några av dem ropar *A Dieu* (till Gud) och sträcker händerna mot himlen. De förbjuds att sjunga, tvingas lägga sig ner på golvet. Så kör lastbilen. Två av eleverna var flickor. Nu handlade det om elever från de lägre klasserna.

Henry Stålgren försökte på olika sätt protestera mot arresteringarna. Vid varje fängslande åkte han till militärförläggningen tillsammans med någon eller ett par europeiska lärare. Inte vid något tillfälle får de träffa någon ansvarig – tvärtom de hotas med skjutvapen om de inte ger sig av. När myndighetspersoner kommer till Kiremba försökte han varje gång ta reda på vad som hänt med dem som arresterats.⁴ Efter första arresteringen av elever skrev han omgående ett protestbrev till undervisningsministeriet, som han bad Sven-Göran Andersson att lämna över. I följebrevet till Andersson står: »Ni kanske tycker att brevet är för starkt, men Ni bör ju veta att situationen är mycket allvarlig. Inte för våra liv – vi missionärer ... Men stackars folk ... Vi har sett sådant som vi nog aldrig kommer att glömma.»⁵ Stålgren uppmanade också Andersson att tillsammans med Manasse Mafefere, ADEEP:s burundiske representant, och Elie Ndikunkiko, uppvakta Micomberos närmaste man,

¹ KA/50/H Stålgren Anteckningar 1972-05-20.

² KA/50/H Stålgren till S-G Andersson 1972-05-26.

³ KA/50/H Stålgren till S-E Grön 1972-05-22, KA/50/Mapp 1972. Krigshistoria/Dagboksanteckningar H Stålgren 1972-05-22–24.

⁴ KA/50/H Stålgren till missionärskamrater 1972-05-04, KA/50/H Stålgren, Anteckningar 1972-05-04.

⁵ KA/50/H Stålgren 1972-05-05.

arméchefen Tomas Ndabemeye. Denne hade tidigare varit guvernör i Bururi provinsen. Han deltog vid invigningen av *Ecole Normale* i oktober 1970, som presidentens representant och hade då uppmanat Stålgren att vända sig till honom om det skulle uppstå problem på skolan.¹ Inger-Britt Ahlström och Manasse Mafefere kontaktade Nda-bemeyes fru. Det gav inget resultat.² Alla som hade arresterats avrättades, både lärare och elever. De flesta elever som togs var från Mugara och området däromkring, bland dem äldstebroderens Boas Nyabendas son Israel Niyongeko. Men också Manasse Mafeferes son Onesimus från Kiremba var bland offren.³

Flickorna i *Ecole Menagère*, hushållsskolan, där Else Sandell undervisade, var nu helt inställda på att det skulle bli deras tur härnäst. En missionär skrev: »... det är som himmelens förgård att höra dem bedja och sjunga. De korta som nu finns kvar bara går och väntar på sin tur. Men de är beredda att möta Gud. ... det är i stort sett bara bibelläsning och bön på lektionerna.»⁴ Hushållsskolan hade också berörts av den väckelse som året innan präglade *Ecole Normale*. Flickorna höll samman och vägrade att tala om vilka som tillhörde vilken folkgrupp, vilket troligen är förklaringen till att ingen av dem arresterades.⁵

Området kring Kiremba berördes framförallt av de utrensningar som följde på kriget. Regeringstrupper arresterade och sköt människor utan rättgång. Två av pastorena, pastor Andrea i Gakwende och Natanael, mer än 17 evangelister och ett hundratal medlemmar dödades.⁶ En missionär framhåller att båda sidor höll de vita utanför, men att de senare »lider fruktansvärt med detta arma folk som håller på att begå självmord».⁷ Trots den svåra situationen så fanns det också här människor som var beredda att hjälpa över folkgruppsgränserna, blanda andra lastbilsåkaren Gahomera. En annan var den katolske sjukhusdirektören

¹ KA/50/H Stålgren 1972-05-04 anteckningar; H Stålgren till S-G Andersson 1972-05-04 vid 22-tiden; Stålgren till S-G Andersson 1972-05-05 vid 10-tiden; H Stålgren till S-G Andersson 1971-05-05 vid 17-tiden.

² KA/50/A-C Stålgren till H Stålgren 1972-05, 07.

³ KA/50/Mapp 1972 Krigshistoria/Dagboksanteckningar H Stålgren 1972-05-22-24, 1972-05-28; brev till förf. från H Stålgren 2014-03-21; KA/67/I-B Ahlström 1972-06-04.

⁴ KA/50/A-C Stålgren A-C till Nimmersjöes 1972-05-25.

⁵ Intervju med E Sandell 1995-03-05.

⁶ KA/50/H Stålgren till A Petterson 1972-05-29; KA/69/Ahlström 1972-06-09; KA/50/B Halldorf 1972-05-20.

⁷ KA/50/H Stålgren till S-G Andersson 1972-05.

i Bururi som under två veckor gömde två av Manasse Mafeferes döttrar.¹ Den 26 maj kom landets president Micombero till Bururi och gav order om att inga fler fick arresteras. Det var för sent för de minst 127 eleverna från *Ecole Normale* som redan hade avrättats. Henry Stålgren blev ombedd att komma till militärförläggningen för att ta hand om tre unga flickor, som skulle ha dödats, men nu blivit räddade genom presidentens order.

En allmän atmosfär av misstro rådde. Den som inte var villig att ange vilka som var hutuer, riskerade själva att anklagas för delaktighet i upproret. Det gällde bland andra pastor Yusefu Mahemeri och Zachée Rwakiranya, då folkskolerektor, båda tutsier. Den senare eftersom han vägrat peka ut de fem lärare som ändå togs den 20 maj.²

Katolska skolor drabbades också hårt. Vid den i Bururi dödades sex lärarinnor. De fördes bort på order av samme domare som arresterade Kirembaeleverna. Han hade förlorat sin familj alldeles i början av kriget och sökte hämnd.³ Vid en katolsk *Ecole Normale* i Rutovu lyckades missionärerna hejda arrest av eleverna, men inte av lärarna.⁴

Bujumbura

I Bujumbura förekom endast smärre strider. Men den 30 april började högt uppsatta hutuer att arresteras och dödas, bland dem samtliga ministrar som var tutu samt vice arméchefen. Ett hundratal avrättades. Bland dem som arresterades var rektorn för pingströrelsens folkskola i huvudstaden. Förstepastorn i pingstförsamlingen Yusefu Mukariza arresterades i samband med ett bönemöte och dödades. Andrepastorn, Matayo, flydde till Tanzania. Flertalet av lärarna vid primärskolorna försvann – det framgår inte av tillgängliga källor hur många i pingstförsamlingen som dödades och hur många som flydde. Det blev inga avbrott i gudstjänstverksamheten utan enligt en rapport från slutet av juni fylldes kyrkan varje söndag. I samma rapport konstateras: »få bedja med många som har känt att det enda som räknas är att vara i rätt

¹ KA/50/H Stålgren till S-G Andersson 1972-05-23; intervju med Margit Åkerlund 1994-03-04.

² KA/50/H Stålgren 1972-05-30.

³ KA/50/H Stålgren till P Hammarberg 1972-05-29.

⁴ KA/50/H Stålgren 1972-05-29.

ställning inför Gud.»¹ Ny personal behövdes vid den bokhandel som pingstförsamlingen bedrev och på ADEEP kontoret. Sekreteraren där hade flytt till Tanzania. Sven-Göran Andersson skrev i december: »även i församlingslivet har det skett stora förändringar, många av våra närmaste medarbetare är borta och det känns tomt och även ibland meningslöst, men så kommer Gud och man får andra perspektiv på vårt jordeliv och vår tid här på jorden».² Sven-Göran Andersson var då missionens representant. Han blev vid ett flertal tillfällen kallad till säkerhetspolisen för förhör.

Svenska skolan i Kanyosha, strax söder om huvudstaden, fortsatte sin verksamhet till den 26 maj. Samma dag meddelade svenska UD att skolan måste evakueras snarast. Elever, som hade sina föräldrar i Kongo eller Rwanda flögs till Kigali följande dag.³

Pingstförsamlingarna i norra delen av landet

De unga pingstförsamlingarna i de norra delarna av landet drabbades alla mycket hårt. Samtliga pastorer och evangelister flydde eller dödades. Flertalet av dem kom från Mugara och de anklagades för medverkan i rebellupproret. Pastor Elia i Kirundo hade rest till Bujumbura tillsammans med Bertil Johansson för att delta i det planerade ADEEP-mötet. De blev först hejdade under resan, men fick efter ett par dagar fortsätta till huvudstaden. Elia, som av Ahlström beskrivs som en »riktig profetgestalt» var gömd i Bujumbura några månader innan han lyckades fly till Kongo. En tonårig flicka, Maria Kabagagwe, som kunde läsa, höll ihop den nu decimerade skaran av troende i Kirundo. De möttes till bön och bibelläsning ute i naturen.⁴ I Muyinga blev det några av ungdomarna som fortsatte verksamheten när alla pastorer och evangelister var borta.⁵ Eftersom Mugaraförsamlingen drabbats så hårt tog nu Kirembaförsamlingen över ansvaret för arbetet i norr. Vi återkommer till detta.

¹ KA/59/S-G Andersson 1972-06-30.

² KA/59/S-G Andersson 1972-12-21.

³ KA/50/Britha Hagstrand till A-C Stålgren 1972-05-26.

⁴ Intervju med B Johansson 1986-08-02, och med E Sandell 1995-03-05.

⁵ Intervju med Elisabeth Öllsjö 1990-10-15.

7.4 Och dess följder

Situationen i församlingarna

Det var ofrånkomligt att det uppkom svåra situationer i pingstförsamlingarna. Stora pingstförsamlingar låg i de mest krigsdrabbade regionerna. Tidigt kom anklagelser från myndigheterna mot pingstförsamlingar för att ha deltagit i upproret på rebellernas sida. De svåraste anklagelserna riktades mot församlingen i Mugara. Som vi sett anklagades en tidigare äldstebroder och parlamentsledamot därifrån, Ezéchias Biyorero, för att vara en av ledarna bakom upproret¹. En av rektorerna i Mugara påstods ha deltagit i ett försök att anfalla Bururi. Områdena kring Mugara och kring Nyanza Lac drabbades hårdast av arméns utrensningar. Pastorerna i Mugara, som dödades alldeles utanför kyrkan av armén, sades vara rebellernas vänner eftersom de inte blivit dödade av rebellerna.²

Två ledande män från pingstförsamlingen i Gishiha var med i den kortvariga rebellregimens administration. När pastor Lazaro Samiye i Kayogoro under några dagar gömde sig var det för sina egna församlingsmedlemmar. Direktören för folkskolan i Kayogoro uppgavs ha varit en av de lokala rebelledarna. Trots att eleverna på *Ecole Normale* bevisligen befunnit sig på skolan under de dagar strider pågick, så anklagades de av myndigheterna för att ha deltagit eller att ha känt till vad som skedde/skulle ske.

Under kriget sågs pingstvännen med vapen som batonger, machete-knivar och spjut. En äldstebroder kom till församlingens kontor med ett svärd i handen, trots – påpekar vår burundiske sagesman – att pastorer och äldste i församlingarna inte förväntades ställa upp för att försvara landet. Redan i mitten av maj hade Henry Stålgren känsla av att det skulle komma att ta lång tid innan läget helt normaliserats, »speciellt i våra församlingar».³ Samtidigt så fanns där hela tiden människor från den ena folkgruppen, som försökte skydda människor från den andra. I brev till Sverige konstaterade missionärerna att en del

¹ E Biyorero nämns i olika källor som en av ledarna bakom upproret. Det bekräftades av en medlem i Mugaraförsamlingen vid mitt besök där 2017.

² KA/50/H Stålgren dagboksanteckningar 1972-05-28 söndag morgon kl. 8.30, brev 1972-06-27; KA/67/I-B Ahlström 1972-06-09.

³ KA/50/H Stålgren till P Hammarberg 1972-05-14; intervju med burundier 1994-10-13.

pingstvännen hade engagerat sig aktivt på rebellernas sida och framhöll att det bör ha rört sig om »namnkristna»¹.

I pingstkyrkorna talade man till en början inte alls från talarstolarna om det som hade hänt. Men en burundier berättar att Manasse Mafefere, pingströrelsens representant inför myndigheterna fram till augusti 1973, kom till deras kyrka och talade öppet om problematiken hutututsi och uppmanade de kristna att inte ge sig in i konflikten utan vara måna om att bevara freden.² Sedan tycks den av staten påbjudna tystnaden ha utbredd sig. Intervjuade burundier har uttryckt det som att ingen tröst fanns att få i kyrkan. Rädslan var alltför stor de första åren.³

Förbudet att inte använda beteckningarna hutu och tutsi respekterades av både burundier och missionärer. Svenskarna använde nu istället orden »buskar» och »träd». I församlingarna talade man inte om och bad inte heller för Tanzaniaflyktingarna.⁴ Några officiella kontakter ägde inte rum mellan den burundiska pingströrelsen och dess tidigare pastorer. De senare blev med tiden ledare i stora pingstförsamlingar i flyktinglägren i Tanzania. De besök som senare skedde av pastorer från Burundi var privata. Pastorena i flyktinglägren uttryckte till besökande svenskar en stor besvikelse över den avbrutna kontakten.⁵

Från missionärshåll – särskilt från Kiremba – kunde man framhålla att i församlingen möttes man utan problem, tutsier och hutuer. Burundier, som var med då, ger en annan bild.⁶ En burundier konstaterade att utläningar kanske trodde att vänskapsrelationerna bland burundierna fortsatte som tidigare, men i själva verket tog det mer än ett år innan relationerna började läkas så smått och flera år innan läget på kullarna var något så när normaliserat. En ny tid inträdde i samhället och i församlingarna med avseende på relationerna mellan de två folkgrupperna. Hutuerna utvecklade en underordnad attityd. Det viktigaste hade blivit att överleva. Läkandet började på ett ställe med att grannkvinnorna började närma sig varandra och umgicks.⁷

¹ KA/67/I-B Ahlström 1972-06-09.

² Intervju med burundier 1994-10-11 s 7.

³ Intervjuer med burundier 1994-10-13 och 14 s 49.

⁴ Ibid.

⁵ Intervjuer med återvändande pastorer oktober 2017; samtal med Alf Werlinder 2019-09-12.

⁶ Intervjuer med burundier 1994-10-13; intervju med Sophonie Ngendakuriyo 2013-11-26.

⁷ Intervjuer med burundier 1994-10-13 och 14 s 49.

Under några veckor hölls inga samlingar i pingstkyrkorna i södra Burundi. Kiremba var den församling som först kunde ha reguljär verksamhet och den enda som hade dopförrättning den torrtiden. I början av september kunde på nytt gudstjänster och snart också församlingsmöten hållas i Gishiha och Kayogoro. Till den första gudstjänsten i Kayogoro kom bara en handfull deltagare. I Mugara och Nyanza Lac fortsatte verksamheten att tills vidare ligga nere. Mugara hade ett 30-tal utposter i riktning mot Kiremba. Där fanns en del evangelister kvar och Kiremba sände nu evangelister till en del av de övriga utposterna. En äldstebroder från Kiremba blev tills vidare ansvarig.¹ Vi återkommer till återuppbyggnaden av arbetet i nästa kapitel.

Inga hutuer tillsattes nu som församlingsföreståndare med undantag av Manasse Mafefere, som i augusti blev församlingsföreståndare i Bujumbura. En missionär framhöll att det var nödvändigt att tutsier förde rörelsens talan inför myndigheterna. Däremot fick hutuer som var äldstebroder fortsätta att vara ansvariga för sina respektive utposter. Mafefere fortsatte som pingströrelsens representant inför myndigheterna ännu ett år.²

Missionärernas reaktioner

Flertalet av de svenska pingstmissionärerna ger intryck av att ha varit oförberedda på vad som hände, även om flera av dem i brev tidigare under året talat om en hård andlig kamp. En av de yngre lärarna på Kiremba berättar: »Vi var många vita och vi var fullt upptagna med vad man skulle undervisa nästa dag och så där. Vi var väldigt lite insatta i vad som rörde sig i landet.»³ Även om de svenska missionärerna aldrig riskerade någon kroppslig skada, så var det som hände en mycket stor psykisk påfrestning för dem. När de var ute bland människor vågade de inte visa vad de tyckte och tänkte, av rädsla att det skulle få konsekvenser för pingströrelsen och dess medlemmar.⁴ De blev också uppmanade att inte visa vad de kände. En av dem skrev: »Mycket ofta har jag svårt för att få något gjort ... allt som hänt, speciellt

¹ KA/67/IB Ahlström 1972-09-06, 1972-08-01; intervju med L Nyqvist 1991-09-27.

² KA/67/IB Ahlström 1972-08-01, 1972-08-03, 1972-11-05; protokoll från ADEEP:s årsmöten 1972–1973.

³ Intervju med M Ohlsson 1995-10-11.

⁴ KA/50/S-G Andersson till H Stålgren 1972-05-24.

med eleverna bara maler och maler ... oskyldiga stackare ... van-sinnesdåd. I går fredag hade jag en sådan där svår dag – i dag har jag fått tvinga mig att jobba.»¹ Marianne Ohlsson, som gjorde sin allra första arbetsperiod i Burundi, har i en intervju berättat om hur hon upplevde situationen:

Det var väldigt överkligt, det var som en ond dröm som man skulle vakna ifrån, man visste inte var man skulle vara, världen bara snurrade. ... Jag minns mest att vi försökte be, jag tycker mig också minnas att jag kunde inte be. ... det bara snurrade i huvudet. ... det var liksom så tjockt i luften på något sätt. Det var svårt att undervisa, vissa dagar så tog jag med mig dragspelet till skolan ... Vi sjöng först en stund på lektionerna, det var särskilt en sång som dom fäste sig särskilt vid. Il tient ma main, Gud håller min hand, som vi sedan sjöng om och om igen de här små 5–10 minuterna, då gick det lite lättare att ta tag i det här som man måste göra.²

Missionärerna pratade sinsemellan mycket om det som skedde. På Kiremba tillbringade de som tidigare bodde ensamma, nu nätterna tillsammans. De pratade, bad och sjöng.³ De upplevde också en väldig frustration över att regeringen försökte förneka vad som hade skett: »Hur ska man kunna arbeta i ett sådant här land där lögn helt plötsligt blivit gångbart i alla sammanhang och där varje funktionär nästan är en mördare...»⁴ Det var lätt att känna uppgivenhet: »Måste delvis ompröva vårt engagemang i Kiremba, varför utbilda ungdomar och låta dem bli gevärsmat».⁵ Samtidigt försökte de fortsätta att arbeta med vad de kunde. I *Ecole Normale* fortsatte lektionerna med de elever som fanns kvar. Sjuksköterskorna återvände till sina arbetsplatser så fort det var möjligt. På Kiremba tog missionärerna hand om 17 elever från Mugara och Nyanza Lac, som inte kunde återvända hem under det långa lovet efter skolårets slut. Förutom mat och husrum fick de möjlighet att jobba lite och kunde tjäna lite pengar.⁶

På samtliga platser försökte missionärerna besöka utposter för att ge de kristna hjälp och stöd. Där fanns ett mycket stort behov av materiell hjälp till änkor och barn. Många hade förlorat allt de ägde när deras hus

¹ KA/50/H Stålgren 1972-05-26.

² Intervju med M Ohlsson 1995-10-11.

³ KA/50/H Stålgren till S-G Andersson 1972-05-26; intervju med M Ohlsson 1995-10-11.

⁴ KA/50/H Stålgren till S-G Andersson 1972-06-14.

⁵ KA/50/H Stålgren 1972-05-26.

⁶ KA/50/H Stålgren 1972-06-24.

brändes ned. I pingstförsamlingar i Sverige gjordes extra insamlingar för att bistå de drabbade.¹ Flera missionärer påpekade det stora behovet av bibelundervisning och en framhöll att »endast Ordet och Anden förmår att återförena och uppbygga och ge stadga»². Enligt flera missionärer var det lättare för de svenskar som fortsatte att arbeta i landet att ta sig igenom den psykiska påfrestning de varit med om. Det var dem till hjälp att de fick vara med om att försöka förbättra det svåra läget och se att allt inte var förstört av det de tidigare varit med om att bygga upp. Under det långa skollovet fick de möjlighet att besöka grannländerna och några också Sverige. De resorna var för alla en viktig återhämtning.

Missionärerna blev snart ganska försiktiga i sina rapporter till Sverige. Redan i slutet av maj ber Henry Stålgren dem han skriver till att vara försiktiga med vad som publiceras. En fransk katolsk präst, som återvänt till Frankrike, hade i en tidningsintervju berättat vad som skett i Burundi. Den burundiska regeringen hade protesterat och dragit in tillstånd för resor inom landet för alla missionärer. Det var viktigt för missionärerna att få möjlighet att stanna kvar i landet och påbörja återuppbyggnadsarbetet.³

Frågan var hur den svenska pingströrelsens tidning *Dagen* skulle förhålla sig till det som skedde i landet. Chefredaktör var då Olof Djurfeldt, tidigare Burundimissionär och med god kunskap om landet. Här skilde sig snart uppfattningen mellan de missionärer som var kvar i Burundi och de som fanns i Sverige. Till en början verkar de i Burundi ha varit nöjda med nyhetsrapporteringen, men med tiden uttrycks en mer negativ ton. Pingstmissionens U-landshjälp sände i juli Olle Johansson till Tanzania för att se vad som kunde göras för de stora flyktinglägren med burundier där. Han fick då ta del av deras berättelser om deras mycket svåra erfarenheter och återgav detta i en intervju med *Dagen*. Detta och liknande reportage upplevdes negativt av flera missionärer i Burundi, som ansåg att läget ändå hade förbättrats i landet och att det inte kom fram i *Dagens* olika reportage. Framförallt handlade det om en rädsla för att det skulle ge missionärerna i Burundi svårigheter om

¹ KA/45/S Nordlander 1972-06-15; KA/67/Sven O Svensson till I-B Ahlström.

² KA/50/H Stålgren 1972-06-27 till Sven O Svensson.

³ KA/50/H Stålgren till A Pettersson och P Hammarberg 1972-05-29, till S-G Andersson 1972-05-07.

myndigheterna där skulle få kännedom om Olle Johanssons besök hos flyktingarna.¹

Pingströrelsens skolor

Vid pingströrelsens alla folkskolor tycks det bara ha funnits en rektor kvar, den för pojkskolan i Kiremba. Sven-Göran Anderson fruktade att pingstmissionen och pingströrelsen stod inför en mycket svår tid. Det gick då inte att bedöma hur många lärare som fanns kvar inom ADEEP. Innan kriget hade pingstförsamlingarna 301 folkskoleklasser och i slutet av maj 1972 uppskattades antalet till cirka 50.² Statistiken visar hur arbetet förändrades under året. År 1971 fanns vid de skolor som låg vid församlingarnas huvudorter 93 lärare och 3 820 elever. Vid slutet av 1972 fanns det 54 lärare och 2 119 elever. På utposterna fanns det dels skolor med undervisning varje veckodag, dels tvådagarskolor. Antalet lärare och elever halverades vid båda dessa slag av skolor. Lärarna vid utskolorna var också evangelister.

Missionärerna drog slutsatsen att det inte längre var någon idé att skicka hutuer som stipendiater. Sedan tidigare fanns det bland annat två i Bukavu. De skulle med största sannolikhet inte kunna insättas som rektorer efter sin utbildning. De uppmanades av Stålgren att bli kvar där.³

Mot slutet av juli träffade Henry Stålgren och Sven-Göran Andersson den högste chefen på skolministeriet. Denne meddelade att inför nästa läsår skulle burundiska skolchefer utnämnas. Man ville dock ha fortsatt samarbete med svenskarna och Stålgren föreslogs bli studierektor. Tanken var att Barnabé Karorero, som då studerade i Schweiz, skulle komma tillbaka och bli rektor. Nu blev det inte så utan han fortsatte sina doktorandstudier. Stålgren fick tillåtelse att fortsätta som rektor med den förre folkskolerektorn Zachée Rwakiranya som studierektor.⁴

Det nya skolåret inleddes i hela landet den 21 september. *Ecole Normale* hade nu inga klasser i de högsta tre årsklasserna. De elever som överlevt hade förflyttats till andra skolor. I stället fick skolan ta emot

¹ KA/67/I-B Ahlström 1972-08-01, 1972-11-23.

² KA/50/H Stålgren till A Petterson 1972-05-29.

³ KA/50/S-G Andersson till H Stålgren 1972-05-16; KA/50/H Stålgren till S-E Grön 1972-05-22.

⁴ KA/50/H Stålgren till P Hammarberg 1972-06-24; KA/67/I-B Ahlström 1972-10-05.

två klasser från katolska skolor, ditsända av myndigheterna. I sitt julbrev det året rapporterar Inger-Britt Ahlström att många av dessa elever »har mött Gud till frälsning och andedop». Samtidigt konstaterar hon att landet alltjämt har oerhörda problem med »oläkliga sår.» Mäniskor präglades av rädsla.¹ Elever från *Ecole Normale* har i intervjuer berättat hur rädslan fanns kvar under årat.²

Sjukvården

Som vi sett ovan så var sjukvården på nytt igång i Kayogoro redan i slutet av maj, även om det fick ske under enkla former. Därifrån gjordes under en tid dagsresor till Gishiha för att kunna ha mottagning också vid kliniken där. I augusti var sjuksköterskorna tillbaka i Gishiha för att bo där och fortsätta sitt arbete som tidigare. I Mugara låg tills vidare allt arbete nere.

Statistiken visar de stora skillnaderna i hälsovårdsarbetet. År 1971 togs 31 079 sjuka om hand, 112 067 behandlingar genomfördes och 1 436 födslar ägde rum på pingstmissionens olika kliniker. Årsrapporten för året därefter visar en halvering. Att antalet födslar är det som minskat förhållandevis mest beror på att BB i Mugara var helt stängt. Siffrorna är inte helt rättvisande eftersom resultaten från Mugara under årets första fyra månader, då arbetet alltjämt pågick, inte finns med.

Många flyktingar återvände under de följande åren. Att arbetet relativt fort kom igång på de olika orterna avspeglar sig i årsrapporterna. År 1975 var antalet patienter 19 367, antalet behandlingar 60 968 och antalet födslar 846 inom pingströrelsens sjukvårdsarbete. Kommande avsnitt kommer att visa hur den positiva utvecklingen fortsatte och hur allt fler burundier utbildades inom sjukvård.

Stora församlingar i flyktinglägren i Tanzania

Hundratusentals hutuer hade flytt till grannländerna, de flesta till Tanzania. Där upprättades stora flyktingläger, vilka med tiden utvecklades till regelrätta byar. Det i Mishamo, i västra Tanzania, bestod i början av 1980-talet av 16 byar med 32 000 innevånare. Det sågs då som en före-

¹ KA/50/H Stålgren 1972-11-14; KA/67/Ahlström 1972-11-07 Julbrev 1972.

² Intervjuer med burundier 1995-10-13, 2013-11-26; intervju med Sophonie Ngenda-kuriyo 2013-11-26.

bild för ett samhälle, med stora odlingar, sjukstugor, skolor och fiskdammar¹. Så såg det inte ut när de första flyktingarna från Burundi kom dit eller till de andra lägren. Också i lägret Gatumba hamnade många pingstvännen. Varje familj tilldelades ett område att odla. Den tanzaniska staten delade, med hjälp från UNHCR, ut filter, kastruller och hackor till jordbruket. Dessutom fick flyktingarna mat fram till dess den första skörden var färdig. Flyktingarna fick också hjälp för att bygga skolor. Redan från början fortsatte pastorer, evangelister och lärare att arbeta på samma sätt som i Burundi. Först hade man ett tält som kyrka, sedan byggdes enkla kapell för att senare ersättas av kyrkor byggda av tegel, som de själva slog. Den första tegelkyrkan var klar 1980.² Församlingarna växte hela tiden till. Ett visst samarbete förekom med svenska pingstmissionärer som arbetade i Tanzania och också med den tanzaniska pingströrelsen. Många av dessa flyktingar drömde hela tiden om att kunna återvända till Burundi. Under det första årtiondet av 2000-talet gjorde många det på grund av utvecklingen i hemlandet. Valet stod emellan att återvända eller att ansöka om tanzaniskt medborgarskap, vilket staten där erbjöd. Många som var väl etablerade i Tanzania tog fasta på detta erbjudande.

7.5 Pingstmissionens och församlingarnas relation till myndigheterna

Någon vecka efter det att oroligheterna hade brutit ut den 29 april gick det rykte om att alla svenska missionärer i Kiremba hade rest till Tanzania, varför Ntemako på undervisningsministeriet kallade på pingstförsamlingarnas representant inför myndigheterna, Manasse Mafefere. Mafefere kunde visa brev från Henry Stålgrens, vilka visade att arbetet fortsatte och att alla lärare var på plats – förutom de burundiska lärare som var fångslade.³ Svenskarna hade till en början tilltro till landets högsta ledare. Stålgren skrev i slutet av maj, efter det andra bortförandet av elever: »Nu anser jag att vi inte kan tåla längre – vi måste tala om vad som hänt för den högste chefen i landet. Säkerligen vet han inget.» Tillsammans med de belgiska lärarna hade han därför skrivit ett

¹ B Larsson i SMT nr 3 år 2000 s 391.

² Intervju med Jean-Pierre Mwomeye 2017-10-24.

³ KA/50/S-G Andersson till H Stålgren söndag 1972-05-07, 1972-05-10.

brev till presidenten, i vilket han berättat om händelserna i Kiremba. Men svenskarna fick klart för sig att även landets president var personligen involverad i utrensningsaktionerna och brevet lämnades aldrig fram.¹

Som missionens representant inför staten hade Sven-Göran Andersson många kontakter med myndigheterna, vilka ökade under dessa orostider. Han hade ofta ärende till säkerhetspolisen för att försöka utverka tillstånd för missionärerna att få resa inom och utom landet. En dag blev han kallad dit och ombads skriva under ett dokument i vilket det stod att det var hutuer som startat kriget. Sven-Göran Andersson vägrade och fick till svar: »Du kommer inte ut från den här lokalen förrän du skrivit under dokumentet.» – »Jaha, då sitter jag väl här. Skjutsa mig till flygplatsen, hämta min fru så åker vi, men något papper får du mig inte att skriva på.»² Samtalet fortsatte några timmar. Stämningen blev bättre mot slutet. Säkerhetspolisen visade Andersson hur mycket uppgifter de hade om varje svensk missionär. Dessutom tog han fram sammanställningar från svenska tidningar och läste upp översättningar från olika artiklar, bland annat från *Expressen*, *Göteborgsposten* och *Dagen*. Förklaringen var att hans chef hade en flickvän i Sverige som noterade vad som publicerades om Burundi, översatte och skickade det.³

Petrus Hammarberg från Pingstmissionens U-landshjälp besökte landet i månadsskiftet september/oktober 1972. Han träffade då guvernör Gaspard Kazohera i Bururi vid ett för missionen positivt samtal om det fortsatta arbetet.⁴ Guvernör Kazohera skulle komma att stötta pingstmissionen under de svårigheter som väntade framöver. Inger Britt Ahlström, som rapporterade om mötet, funderade kring hur det skulle vara för Barnabé Karorero att bli rektor och konstaterade att det skulle bli en »trolig samvetskonflikt mellan statens order och den kristna synen på mänskliga rättigheter».⁵ Förutom missionens representant Sven-Göran Andersson blev det nu missionärer och pastorer från Kiremba som höll i kontakterna med landets myndigheter.

¹ KA/50/H Stålgren till S-G Andersson 1972-05-26, 27.

² KA/S-G Andersson intervju 1997-03-21.

³ Ibid.

⁴ KA/67/I-B Ahlström 1972-11-23.

⁵ KA/67/I-B Ahlström 1972-07-08 till O Djurfeldt.

Svenska pingstmissionärer, som arbetade nära de stora flyktinglägren i Tanzania, engagerade sig aktivt för Burundiflyktingarna. Pingstmissionens U-landshjälp fick stora bidrag från Radiohjälpen, Röda korset och också hjälp från Läkarmissionen och Erikshjälpen till arbetet där, vilket av de burundiska myndigheterna tolkades som ett stöd till rebeller.¹ I oktober 1972 publicerades i en svensk tidning en artikel om det svenska stödet till hutuflyktingarna i Tanzania. Den översattes till en fransk tidning och kom till de burundiska myndigheternas kännedom, vilket ledde till negativa uttalanden om den svenska pingstmissionen. Här uppstod en viss motsatsställning mellan de svenska pingstmissionärer i Tanzania som blev involverade i hjälparbetet i de mycket stora flyktinglägren och en del av missionärerna i Burundi. En av de senare tyckte att »flyktingarna ska ha hjälp men utan publicitet».² I olika dokument kan en viss motsatsställning också märkas bland de missionärer som arbetade inom landet, till stor del beroende på var i landet de arbetade. Redan 1972 fick pingstmissionen besked från landets myndigheter att vissa av de missionärer som lämnat landet inte var välkomna tillbaka. Enligt Sveriges konsul i Burundi berodde det inte på något de gjort utan på vad de hade sett.

Tidigt 1973 fick Olle Johansson ett brev från Burundiflyktingar i Tanzania, där de beskrev svåra händelser inne i Burundi. Olle Johansson kontaktade Petrus Hammarberg som i sin tur, med tips från svenska UD, tog kontakt med en journalist vid den franska tidningen *Le Monde*. Resultatet blev en artikel utifrån en intervju med Olle Johansson om innehållet i brevet. Den publicerades också i den belgiska tidningen *Le Soir* den 21 mars. Rubriken löd i svensk översättning: »Masakrerna på hutuer fortsätter i Burundi – enligt svenska vittnen.» Förutom händelser inne i Burundi rapporterades också om hjälparbetet i Tanzania. Artikelnen citerades och kommenterades med negativa uttalanden om svenska pingstmissionärer i Burundi i den statliga burundiska tidningen *Flash-Infor* den 5 april. Detta skedde trots att den svenske konsuln i Bujumbura, belgaren Frank, redan 30 mars hade meddelat den burundiske utrikesministern att uppgifterna i *Le Soir* var felaktiga, vilket utrikesministern »tacksam noterar».³ I Bujumbura blev reaktionerna ändå starka från landets ledning. Sven-Göran Andersson kallades

¹ Johansson 2006 s 244–245.

² KA/67/I-B Ahlström 1972-11-23.

³ KA/50/H Stålgren 1973–04.

till säkerhetspolisen för förhör. Henry Stålgren och Inger-Britt Ahlström reste vid olika tillfällen till guvernören i Bururi tillsammans med pastor Abednego Madengo och Zachée Rwakiranya för att diskutera läget. De enades om att sätta ihop en skrivelse till myndigheterna, i vilken uppgifterna i den uppseendeväckande artikeln dementerades. Det rådde delade meningar inom missionärskåren i Kiremba om detta var lämpligt, eftersom den med all säkerhet skulle publiceras i *Flash-Infor* och några var rädda att det skulle kunna få negativa konsekvenser för hutuer. Skrivelsen blev inte avsänd eftersom missionärerna fick vetenskap om att konsuln redan agerat.¹

Missionärerna på plats i Burundi skrev nu till ansvariga i Sverige för att påpeka att deras bild inte stämde med det som stod i artikeln. I stället framhölls de många angrepp som flyktingar i Tanzania skulle ha utfört vid gränsen mellan de två länderna. Man berättade också att det fanns flyktingar som hade återvänt till Kayogoro och fått tillbaka sina åkrar. I februari samma år hade det meddelats från Sverige att SIDA var tveksamma till de tänkta satsningarna på lokaler för nya folkskolor. Henry Stålgren skrev då i sitt svarsbrev:

För oss missionärer handlar det inte om att stödja en viss regim utan missionens arbete. Vi sympatiserar inte med regimen – det har vi aldrig gjort!! Men om vi vill arbeta som missionärer måste vi vara neutrala. ... ytterst är det dem vi vill hjälpa som förlorar på sådana ställningstaganden.²

Efter publiceringen av artikeln i *Le Soir* framhåller Stålgren att det måste bli stopp på sådana artiklar om de svenska pingstmissionärerna ska kunna fortsätta att arbeta i Burundi. Han konstaterar att det inte finns någon demonstrationsrätt i landet och ingen yttrandefrihet. Men som mission har de »frihet att förkunna evangelium och det är därför vi är kvar».³ Villkoret för att kunna hjälpa var att, liksom Röda Korset, vara politiskt neutrala. I början av maj fick svenskarna besked från säkerhetspolisen att problemet nu var ur världen.⁴

Bara en månad senare skulle nya problem dyka upp. Vid skolårets slut var det ett antal missionärer som skulle åka till Sverige för en viloperiod eller skulle besöka något av grannländerna. För att sedan

¹ KA/50/H Stålgren till S-G Andersson 1973-04-12; 1973-04-26.

² KA/50/H Stålgren 1973-02-18.

³ KA/50/H Stålgren 197-04-02.

⁴ KA/50/H Stålgren 1973-04-12, 1973-05-25, 1973-05-09.

kunna återvända var det nödvändigt att före avresan få returvisum, vilket de inte fick. Sven-Göran Andersson kontaktade Pingstmissionens U-landshjälp och bad dem sända ut ett par medarbetare som kunde förklara för de burundiska myndigheterna hur flyktinghjälpen i Tanzania var upplagd. Enligt myndigheterna innebar svenskarnas hjälp att flyktingarna fick medel som de använde till att köpa vapen. Filadelfiaförsamlingen i Stockholm, som juridiskt representerade de svenska missionärerna i Burundi, sände ut sin tidigare missionssekreterare Åke Boberg, f d Burundimissionär, tillsammans med Petrus Hammarberg från PMU. De reste via Geneve, där de träffade FN-tjänstemän som var ansvariga för flyktingarbete i Afrika och samtalade med dessa om situationen. FN:s huvudansvarige för Burundiflyktingarna i Tanzania bestämde att skicka ut en delegat till Tanzania för att se över flyktingsituationen. Nästa stopp under resan blev Nairobi för ett besök på svenska ambassaden där. Tyvärr var inte den svenske ambassadören ackrediterad inför Burundis regering, vilket innebar att han inte hade någon möjlighet att ingripa. Ett resultat av besöket blev att de svenska missionärerna skrev till svenska UD och begärde att ambassadören i Nairobi skulle bli ackrediterad också för Burundi. Efter Hammarbergs och Bobergs ankomst till Bujumbura 25 juni försökte konsul Frank anordna möten med berörda myndigheter. Till slut hade de ett positivt samtal med chefen för den politiska byrån på utrikesdepartementet, som lovade att visumfrågan skulle ordnas. Från ambassadören i Nairobi hade de medfört en skrivelse, som beskrev den svenska hjälpen till Tanzania. Hammarberg och Boberg hade också överläggningar med burundiska pastorer och de svenska missionärerna i landet innan de lämnade Bujumbura den 1 juli.¹ Vad varken de, pingstmissionärerna eller pastorerna hade fått veta var att det redan fanns ett dekret från den 13 juni enligt vilket svensk pingstmission förbjöds att arbeta i Burundi. Det anslogs den 18 juli och lästes upp i radio den 24 juli. Tre dagar senare kallades Manasse Mafefere till Immigrationsministeriet och fick besked om att samtliga svenska pingstmissionärer skulle utvisas och lämna landet senast den 2 augusti. På kvällen hölls ett hastigt sammankallat ADEEP-möte på Kanyosha. Där beslutades att all missionens egendom skulle överlåtas till församlingarna – allt enligt stadgarna. Sven-Göran Andersson kontaktade Arne Petersson, missions-

¹ KA/50/P Hammarberg och Åke Boberg, konfidentiell rapport från besök i Burundi den 25.6-1.7 1973.

sekreterare i Filadelfia Stockholm, som i sin tur kontaktade det svenska utrikesdepartementet. Det senare gav i uppdrag till ambassadör Crafoord i Nairobi att kontakta den svenske konsuln Frank i Bujumbura.¹

Inga gudstjänster fick hållas i pingstkyrkorna. Den 30 juli åker pastorererna i Kiremba till Bujumbura för att försöka samtala med myndigheterna. Läget verkar låst och de flesta missionärer börjar tömma sina hus, packa och sälja sina tillhörigheter, inklusive bilar. Ambassadören i Nairobi, C G Crafoord, kommer till Bujumbura och kontakter andra ambassader, eftersom han inte kan kontakta burundiska myndigheter direkt. Den 31 juli har de flesta av missionärerna kommit till Kanyosha. En stor lastbil har beställts för att köra Svenska skolans material till Bukavu. Tio minuter innan den kommer meddelar ambassadören att utvisningsordern är återkallad – svenskarna får stanna. Det officiella beskedet kommer tre dagar senare, via guvernören i Bururi. Svenskarna återvänder till sina olika arbetsplatser och försöker köpa tillbaka vad de sålt. De packar upp och flyttar in i sina hus. Återkallelsen av utvisningsordern upplevdes av svenskarna som ett stort Guds under. Så vitt de förstod hade både FN:s högste representant i landet och den amerikanske ambassadören uppvaktat Burundis president å svenskarnas vägnar.²

Att missionärerna fick tillstånd att stanna i landet innebar inte att alla problem var lösta. Eftersom varje församling var egen juridisk person fick församlingarna omgående fortsätta sin verksamhet. Kyrkorna och kapellen var bara stängda en helg. Verksamheten vid sjukstugor och BB-avdelningar återupptogs också. I början på den följande veckan återupptogs verksamheten vid sjukvårdsklinikerna i Mugara, Gishiha och Kayogoro.³ Däremot dröjde det ytterligare några veckor innan pingströrelsens skolor fick tillstånd att fortsätta sin verksamhet till hösten.⁴ Organisationen ADEEP, samarbetsorganet för pingstförsamlingarnas sociala arbete, var fortfarande förbjuden och nu vidtog arbetet med att skapa något som kunde ersätta den.

¹ KA/50/A Petersson 1973-07-27.

² KA/50/H Stålgren Rapport till Arne Peterson 1973-08-10.

³ KA/50/H Stålgren till A Peterson 1973-08-10; KA/67/I-B Ahlström till S O Svensson.

⁴ KA/50/H Stålgren 1973-08-14, 1973-08-10, 1973-08-24.

ADEEP blir CEPBU

Trots att utvisningsbeskedet hade upphävts skulle det ta lång tid innan den burundiska pingströrelsens samarbetsorganisation på nytt skulle bli formellt godkänd av staten. Den 22 augusti fick pastorerna Abednego Madengo och Elie Ndikunkiko i Kiremba muntligt besked från inrikesministern att pingstmissionen/ADEEP skulle få fortsätta sitt arbete som tidigare. Föräldrarna till barn som gick på Svenska skolan i Bujumbura men bodde i grannländerna fick inte visum inför skolstarten. Till slut accepterade också de ansvariga på immigrationsministeriet det förändrade beslutet och svenskar fick på nytt inresevisum och returvisum. Även om man uppfattade inrikesministerns meddelande som att förbudet mot ADEEP var upphävt, ansåg de burundiska pastorerna att det var nödvändigt att skapa en ny organisation för det gemensamma arbetet.¹ Den 24 augusti möttes därför pastorer och missionärer. Manasse Mafefere sa upp sig efter 13 år som representant inför myndigheterna med hänvisning till sitt myckna arbete som pastor i församlingen i Bujumbura. Han hade redan under det ordinarie årsmötet i maj påtalat att hans arbetsbörda var alltför stor och att han önskade avlastning genom att få utöka den administrativa personalen. En kommitté tillsattes som skulle komma med förslag till en ny organisation. Efter flera sammanträden antogs de nya stadgarna i november 1973. Därefter söktes myndigheternas godkännande av den nya organisationen, som fick namnet *Communauté des Églises de Pentecôte au Burundi* (CEPBU). Målet var att fortsätta skolarbetet, sjukvårdsarbetet och det sociala arbetet som ADEEP bedrivit. Pastor Madengos son Barnabé Karorero valdes till ordinarie representant för den nya organisationen inför myndigheterna och Zachée Rwakiranya till hans ersättare, eftersom Karorero fortsatte sina doktorandstudier i Schweiz. Musa Muhandanye fortsatte som vice representant. Abednego Madengo valdes till representanternas »specielle rådgivare.» Han hade funnits med i de flesta uppvaktningsarna av myndigheterna. Den nya organisationen skulle enbart ha burundiska medlemmar. Missionärerna skulle fungera som rådgivare. De representerades i CEPBU av samma missionär som representerade den svenska missionen inför myndigheterna.² I februari 1974 efterträddes Sven-Göran Andersson av Gideon Josefsson.

¹ KA/50/H Stålgren till A Petersson 1973-08-22, 1973-08-24; KA/53/B Halldorf 1973-09-19.

² KA/47/Procès-Verbal de l'Assemblée constituante tenue à Kiremba les 6 et 7 novembre 1973.

Det första svaret på ansökan om att få registrera den nya organisationen kom i juli 1974 och var negativt. Den ansvarige på justitiedepartementet konstaterade att ADEEP faktiskt var förbjudet och att de inte kunde ansöka om att få den organisationen ersatt med en ny förrän förbudet blivit upphävt. Detta berodde förmodligen på att förbudet aldrig upphävts skriftligt. Nya försök gjordes men först i november 1975 kom regeringens officiella godkännande.¹ Under tiden kunde arbetet ändå fortsätta som vanligt. Den nya organisationen, CEPBU, skulle överta de byggnader med tillhörande utrustning som tillhört ADEEP, dvs *Ecole Normale*, bibelskolan i Kayogoro, sjukvårdsklinikerna och BB i Gishiha, Kayogoro och Mugara, bokhandeln i Bujumbura och den burundiske representantens bostad i Bujumbura.²

7.6 Återuppbyggnad 1972–1975

Under det senare halvåret 1972 var det nödvändigt för den burundiska pingströrelsen att dels börja bygga upp vad som blivit förstört materiellt, dels försöka få arbetet i församlingarna att fungera igen och dels få igång verksamheten på orter där den legat nere sedan striderna började. Inte minst de olika sjukvårdsklinikerna behövde nystartas, även om antalet invånare starkt hade minskat på de platser som drabbats hårdast. Materiell hjälp söktes från olika håll. I november 1972 övertog församlingen i Kiremba ansvaret för tretton av Bujumbura-församlingens utpostskolor som låg uppe i bergen. Efter en tid började en del flyktingar återvända.

Mugara och Nyanza Lac

Mugara och Nyanza Lac var de områden som hade drabbats allra hårdast av kriget. Missionärerna och församlingen i Kiremba försökte på olika sätt hjälpa pastors- och evangelistänkor. I oktober 1972 fick pastor Bartolomayo Hajayandis änka Yudito tillstånd från guvernören att få tillbaka familjens åkrar och flyttade hem med sina barn. Samma månad fick pingstmissionärerna tillstånd av guvernören att börja reparera lokalerna i Mugara, där det tidigare hade funnits ett väl utrustat BB samt en sjukvårdsklinik. När missionärerna kom dit på besök i oktober

¹ KA/Officiella brev/Minani Philippe 1974-06-01, Ndayisaba L 1975, No 563/623/20.

² KA/47/Procès-verbal de l'Assemblée Constituante tenue à Kiremba les 6 et 7 novembre 1973.

visade det sig att nu var alla byggnader plundrade och delvis förstörda. Joel och Els-Britt Säker, som då studerade franska i Bryssel, avbröt studierna för att komma och hjälpa till med uppbyggnadsarbetet. De flyttade till Mugara tillsammans med Kerstin Fransson och Solveig Bergman i slutet av oktober. Förutom att alla byggnader skulle återställas i gott skick behövde all sjukvårdsutrustning införskaffas på nytt. FN gav bidrag till reparation av byggnaderna. FN bidrog också till viss del till inventarier och sjukvårdsutrustning. Till Mugara kom också bidrag från Sverige. När själva byggnadsarbetet var färdigt återvände Säkers till Sverige.¹

Till en början hade sjuksköterskorna en viss mottagning hemma vid köksdörren. Det tog tid innan allt var återuppbyggt och all ny utrustning kommit på plats. Dessutom måste ny sjukvårdspersonal läras upp. Av de tidigare fanns bara barnmorskan Rhode kvar. Hon hjälpte nu till att lära upp ungdomar. Det skulle dröja innan det på nytt fanns personal utbildad vid vårdskolor. Ungdomar från Mugara fick under flera år efter upproret 1972 inte gå i av staten erkända skolor. I december 1973 kunde arbetet vid BB och sjukvårdskliniken ändå återupptas. Då hade ett nytt ungt missionärspår kommit till Mugara, Anita och Staffan Magnusson. De första följande åren kom bara en bråkdel av det tidigare antalet patienter eftersom så många däromkring hade dödats eller flytt.²

Under andra hälften av 1972 och under hela 1973 låg all skolverksamhet nere vid församlingens folkskolor. Men redan under 1973 började evangelisterna tvådagarskolor på utposterna. Där gick då 3 733 elever, något fler flickor än pojkar. Följande år fanns det folkskolor i Mugara och på 19 utposter. Eftersom det ännu inte fanns behöriga lärare fick skolorna inga statsbidrag utan församlingen måste betala lärarnas löner. De som undervisade hade 6–7 års egen skolgång bakom sig.³ Inga av klasserna var godkända av staten i februari 1976, vilket tyder på att mycket läromedel fortfarande saknades. Ett förberedande arbete med att upprusta byskolorna pågick. Karin Fernström undervisade vid en kvinnskola.

¹ KA/67/I-B Ahlström 1972-08-01; 1972-10-05; KA/50/H Stålgren 1973-01-24:

KA/Intervju med Kerstin Fransson 1996-11-23; intervju med Els-Britt Säker 1990-02-28.

² Intervju med M Lidé 1955-09-22 s 39, 45. A och S Magnusson blev kvar till 1975. De arbetade senare i Rwanda.

³ KA/51/H Stålgren 1974-06-14.

Som vi sett tidigare kunde arbetet på de av Mugaras utposter som låg närmast Kirembaförsamlingens arbetsområde fortsätta – en tid under ledning av evangelister från Kiremba. De kompletterades senare med lokala evangelister som hållit sig gömda. En evangelist från Kiremba besökte i september 1972 Mugaraförsamlingens område och skrev upp namnen på dem som fanns kvar för att kunna upprätta en medlemsförteckning. En äldstebroder från Kiremba blev tills vidare ansvarig.¹ Andrea Rurageze från Kiremba blev ny förstepastor i Mugara. Han var tutsi och blev enligt missionär Kerstin Fransson väl mottagen av församlingen och mycket uppskattad. Också andrepastorn, hutun Lazaro Makobero, kom från Kiremba. De blev ett väl fungerande pastors-team. Makobero, som var född 1922, döptes redan 1939 och var bland de första att uppleva dopet i den helige Ande. Han hade avskilts som äldste/pastor 1959.² I december 1972 hölls en dopförrättning då 60 personer döptes. Vid årets slut hade församlingen 3 138 medlemmar mot 7 646 året innan. Antalet evangelister hade sjunkit från 76 till 37. Det enträgna uppbyggnadsarbetet fortsatte. Inger-Britt Ahlström berättar om hur hon tillsammans med de två burundiska evangelisterna Doreta Nahimana och Elizabeti Nyabwango hade samlingar för ca 200 barn och undervisning för 57 evangelister under en vecka i februari 1974. Vid slutet av 1975 hade församlingen 103 evangelister, 5 007 medlemmar, 722 dopkandidater och fyra svenska missionärer.³

Församlingen i Nyanza Lac upphörde under ett tiotal år att vara en självständig församling. Den var då åter en utpost till Kayogoro. Det handlade framför allt om utposterna inåt landet. I själva Nyanza Lac och dess närområde fanns nästan inga människor kvar och bara en församlingsmedlem.⁴ I februari 1973 kunde de för första gången sedan oroligheterna fira församlingssöndag då flera utposter möttes till gemensam gudstjänst på en av utposterna.⁵ I september 1974 hade medlemmar röjt upp runt kyrkan. Flyktingar hade börjat återvända och myndigheterna bad pingströrelsen att påbörja verksamhet där igen. Joel Säker kom till Burundi i maj 1975 för att delta i arbetet i Nyanza Lac.

¹ KA/67/IB Ahlström 1972-09-06, 1972-08-01.

² Intervju med M Lidé 1955-09-22 s 37–38 och med Lazaro Makobero 2000-03-07.

³ KA/53/B Halldorf julbrev 1972. KA/67/A-M Eriksson 1973-01-25 KA/67/I-B Ahlström 1974-02-06; Årsrapporter 1971 och 1972.

⁴ KA/Årsrapporter ADEEP 1971–1984, samtal med Bengt Säker 2016-09-15.

⁵ KA/50/H Stålgren 1973-02-18.

Första återbesöket i Nyanza-Lac, februari 1975. Joel Säker tillsammans med medarbetaren Eliah. Foto Bengt Säker.

Kyrkan i Bukeye var i stort sett oskadad medan skolhusen var helt förstörda, liksom missionärsbostaden i Gifuruzi. Under pingsthelgen det året hölls gudstjänst på nytt i kyrkan. Det var inte många med och mötet övervakades av militär. I början av februari 1976 samlades 27 personer till förmiddagsgudstjänst. Centrum av Nyanza Lac var då fortfarande i stort sett obebott, där fanns nästan bara soldater. Däremot hade människor börjat återvända för att bosätta sig längs landsvägen

Första gudstjänsten i kyrkan i Bukeye, pingsten 1975. Maj Säker till vänster och Joel Säker till höger Foto Bengt Säker.

Joel och Els-Britt Säker.
Kaffepaus i Nyanza Lac medan
nybygge pågår.

Nya missionärsbostaden i
Gifuruzi. Foto: Bengt Säker.

mellan Nyanza Lac och Rumonge. Joel Säker bodde till en tid i Mugara medan ett nytt boningshus uppfördes i Gifuruzi, dit han flyttade tillsammans med hustrun Els-Britt under senare hälften av 1976. Då hölls på nytt regelbunden verksamhet i kyrkan i Bukeye. Fyra evangelister hade sänts dit från Kayogoro. Två dopförrättningar hade hållits och församlingen hade ett hundratal medlemmar. PMU och Eriks-hjälpen bidrog vardera med 12 000 kronor till bostaden och reparationen av kyrkan.¹

Gishiha och Kayogor

I Gishiha hade antalet församlingsmedlemmar nästan halverats. Många hade dödats och många hus hade förstörts. Bland de överlevande hade de som engagerat sig för rebellrörelsen flytt landet, liksom andra hutuer som var rädda för att bli dödade. Alice Kjellberg var för en tid tillbaka på sitt verksamhetsfält och förmedlade hjälp från Sverige till änkor och andra behövande. Långsamt byggdes området upp igen.

Petero Ndirabika fanns kvar som förstepastor. Musa Muhandanye blev nu andrepastor. Nu fanns fyra äldstebröder, mot sex året innan. Tre av dem var nyinsatta: Aroni Ntirinija, Eléazar Ntahiraja och Lamek Manyurane. Antalet evangelister hade sjunkit från 58 till 18. Antalet

¹ KA/67/I-B Ahlström 1974-09-2-4; KA/51/H Stålgren 1975-05-07, 1975-06-19, 1977-01-03; KA/51/Gideon Josefsson 1975-05-01; samtal med Bengt Säker 2016-10; PMU Arkiv/Burundi/Utbyggnad av seminariet/Reserapport jan-febr 1976.

församlingsmedlemmar sjönk från 7 350 år 1971 till 3 252 år 1973. Under en tid låg arbetet nere på många av utposterna. Under läsåret 1970/71 hade 1 333 elever undervisats i de nu nerlagda primärskolorna på utposterna. Under flera år bedrevs folkskoleverksamhet enbart i själva Gishiha. Däremot fortsatte tvådagarsskolorna på de 18 utposter som hade evangelister. Det skulle dröja till mitten av 1980-talet innan antalet evangelister var lika högt som före 1972.¹ I juli 1973 berättar Inga Sandberg om en dopförrättning som hållits i floden Murenge nära Gishiha då 208 personer döptes. »Det var en högtidlig stund ... En fin inramning gav Gishihakören åt dopakten med sin vackra sång. Efter dopförrättningen blev kyrkan så full med folk att alla inte fick plats! Det var som före kriget på församlingsdagarna – en verklig högtidsdag!»²

Den positiva utvecklingen fortsatte, om också i långsammare takt än innan orosåret. År 1975 var antalet utposter uppe i 33, med lika många evangelister. Det fanns 3 538 medlemmar, två pastorer, fyra äldste och tre svenska missionärer. Gishiha hade under några år inga egna pastorer/evangelister i Musinga men bidrog till lönerna för de församlingsarbetare som då skickades dit från Kiremba. Det skulle dröja till 1977 innan Gishiha på nytt sände dit evangelister.

Verksamheten vid sjukvårdskliniken var på nytt igång redan i augusti 1972 under ledning av sjuksköterskorna Inga Sandberg och Miriam Peterson. Också här måste ny sjukvårdspersonal läras upp. En ung man, Amon Ndayimirije, lärdes upp till att vara mikroskopist och två unga flickor, Kerene Nyabari och Dorkas Ndamanisha, först till sjukvårdsbiträden och sedan till hjälpbarnmorskor. Det dröjde också här innan det kom lika många patienter som tidigare. Efter en tid fortsatte man det redan påbörjade arbetet att bygga ett BB. Det upplevdes väldigt positivt av befolkningen. Dels skapades arbetstillfällen, dels visade det på en framtidstro vilken positivt påverkade den negativa stämning som rådde. Bosse Einarsson kom dit i februari 1974 för att under sex månader tillsammans med sina burundiska medarbetare genomföra byggandet. Det invigdes i oktober 1974. Hjälp kom från olika håll, bland annat från pingstförsamlingen i belgiska Liège. Erikshjälpen bidrog med 15 000 kronor och Läkarmissionen med

¹ Årsrapporter ADEEP 1971–1984; intervju med Jaques Ngenda 2000-03-17 och med I Sandberg 1991-10-04; brev till förf. från O Mayori 2016-09-02; samtal med Gishiha pastorer 2017-10-22.

² KA/74/I Sandberg 1973-07-22.

en ambulans. Inga Sandberg och Miriam Peterson avlöstes i februari 1974 av Solveig Bergman och Anne-Marie Johansson.¹ I augusti 1974 kom Mona och Jan-Olov Claesson till Gishiha.² Mona var sjuksköterska och barnmorska. Jan-Olov arbetade med olika vattenprojekt och skolbyggnationer. De arbetade där under tre olika perioder fram till 1987.

I Kayogoro skedde en liknande utveckling. Som sjuksköterskor arbetade den första tiden efter oroligheterna Marianne Lidé och Solveig Bergman. Linnea Nykvist åkte till Sverige i september 1972. Också här fick ny sjukvårdspersonal läras upp. Olika hjälporganisationer ställde upp och gav hjälp till änkor och drabbade familjer. Marianne Lidé var kvar där till juli 1973. Solveig Bergman återvände till Mugara när arbetet återupptogs där. Jonas Westman kom tillbaka i september. Bibelskolan startade på nytt i februari. Många av de tidigare eleverna var döda och många andra levde i landsflykt, varför man tog in nya elever.

Ingen av de ledande pastorerna hade dödats. Lazaro Samiye var kvar som förste pastor och Luka Kayaga som andre. Den första helgen i oktober hölls på nytt församlingsmöte. För första gången sedan oroligheterna bröt ut var kyrkan fullsatt då drygt 2 500 deltog. Barnvälsignelse hölls för ett tiotal barn, vars fäder nästan alla dödats under oroligheterna. Sex nya diakoner avskildes. Livet beskrevs då vara som vanligt i Kayogoro men det förekom fortfarande intermezzon i gränstrakterna. Under senaste månaderna hade en del kommit åter från landsflykten.³ År 1971 hade där funnits 9 140 medlemmar, 77 evangelister, 90 utposter, sju äldste och två pastorer. Två år senare var siffrorna 6 360 medlemmar, 55 evangelister, sex äldste och två pastorer. Redan år 1975 hade antalet medlemmar ökat till 7 982 och antalet evangelister till 65. I maj 1974 rapporterades att stora flyktingskaror återvände till både Kayogoro och Gishiha.⁴

¹ Intervju I Sandberg 1991-10-04. KA/67/IBA 1974-10-03; KA/74/Sandberg 1973-06-15, 1974-01-22; brev till förf. från Oscar Mayori 2016-09-14.

² Mona Claesson föddes 1939. Döptes i pingstförsamlingen i Västerås 1949, andedöpt 1953, upplevde tidigt att hon skulle bli missionär. Utbildade sig till sjuksköterska och till barnmorska. Jan-Olov Claesson föddes 1940 och döptes som 11-åring. Gick bibelskola och arbetade som evangelist i några olika pingstförsamlingar 1961–1971. De gifte sig 1970 och tillbringade ett år i Belgien för att lära sig franska och för att Mona skulle gå kursen i tropikmedicin. Pingstförsamlingen i Västerås blev utsändande församling.

³ KA/45/S Nordlander 1972-10-02, 1972-12-18.

⁴ ADEEP/Statistik 1971–1975; KA/50/H Stålgren 1974-05-01.

Ruyigi

Som vi sett tidigare så dödades förmodligen inga vanliga församlingsmedlemmar i Ruyigi och inte heller många flydde. Pastorena och evangelisterna som inte var från området dödades eller flydde ut ur landet. Ingen av dem kom sedan tillbaka till Ruyigi. Det fanns bara två evangelister, Emanuel och Petero, kvar i själva Ruyigi, båda från orten. Bland dem som arbetat på utposterna fanns fler kvar. Eva Bodén beskriver situationen som att det var som att börja om på nytt. År 1973 kom en ny pastor från Kayogoro, Samuel Basombanza, som två år senare efterträddes av Esau Kamondo som arbetade tillsammans med Ferdinand Barindogo. Stödet från både Mugara och Kayogoro upphörde. De två församlingarna hade tidigare stöttat sina medarbetare ekonomiskt.

Under hösten 1972 studerade Eva Bodén kirundi i Kayanza, samtidigt som byggnationerna i Ruyigi färdigställdes under ledning av en lokal byggmästare. Hon kunde nu flytta från den före detta ölbaren inne i samhället till ett eget hus nära kyrkan, liksom de kvinnor som var hennes närmaste medarbetare. Verksamheten fortsatte och under 1973 ökade den lilla församlingen med ca 150 medlemmar. Året därpå blev församlingens primärskola godkänd av staten och fick statsbidrag. Då var Eva Bodén i Sverige, varifrån hon återvände i januari 1975 tillsammans med Marion Petersson¹, som först studerade kirundi i fyra månader vid den katolska kyrkans språkskola i Kayanza. Kvinno-skolan hade fortsatt och nu startades också en yrkesskola för snickare. Marion Peterson, som lärt sig träslöjd under sin utbildning till lärare, undervisade tillsammans med en snickare från orten.

Arbetet i norr

Det visade sig ta längre tid att återuppta arbetet i de nordligaste delarna, i Kirundo och Muyinga. De flesta av de tidigare evangelisterna och pastorena hade varit utsända från Mugara, Kayogoro och Gishiha, alla tre platser där rebellrörelsen haft starka fästen. Myndigheterna var därför mycket negativa till människor därifrån. I september 1972 och

¹ Marion Petersson (f 1929) döptes i pingstförsamlingen i Jönköping. Upplevde missionärskallelse tidigt. Utbildade sig till mellanstadielärare. Lärare vid Svenska skolan 1958–1961 i Nzega Tanzania, 1967–1970 i Bujumbura. Utsänd av pingstförsamlingen i Jönköping. (Intervju 1994-06-16.)

viss tid framöver rådde förbud för pingstvännen att över huvud taget hålla gudstjänster i dessa trakter, om inte en »välkänd» pastor eller missionär var med.¹ Det betydde med största sannolikhet någon som myndigheterna hade förtroende för. Under oroligheterna hade pingstvännerna mötts i mindre grupper i hemmen, i Kirundo ledde av tonåringen Maria Kabagabire, vilket de tillsvidare fortsatte de med. Mot slutet av oktober kunde tre missionärer delta i en gudstjänst i Muyinga. En ung pojke från orten, Apollinaire Ngendahazi, som arbetat för Elisabeth Öllsjö, ledde då verksamheten.²

Pastorerna Abednego Madengo från Kiremba och Nikodemo Nyandwi från Gitega reste till Kirundo i november tillsammans med missionärerna Gideon Josefsson och Inger-Britt Ahlström för att få myndigheternas tillstånd att börja verksamhet på nytt. 30 personer kom till gudstjänsten. Det bestämdes – efter att Bertil Johansson hade tillfrågats – att Kiremba skulle sända dit ett par evangelister. Bertil Johansson lovade att ordna medel till deras löner.³ De två evangelisterna, Paul Bamboneyeho och Natanael Manwa, kom dit i januari 1973. Redan i april var det verksamhet igen på alla dåvarande utposter. I juni döptes 213 personer och lokalen som tjänat som kyrka blev nu alldeles för liten. Under Gideon Josefssons ledning byggdes under 1974 en ny kyrka, med plats för 700, och en ny evangelistbostad.

Missionärer, pastorer och evangelister åkte regelbundet dit från Kiremba. Inger-Britt Ahlström var den missionär som oftast deltog. Hon hade av församlingsledningen fått som sitt speciella ansvar att delta i evangelisationsarbetet på de nya arbetsfälten. I november 1973 kunde de för första gången efter oroligheterna på nytt dela ut litteratur överallt där de reste i norr.⁴ Att de fick tillstånd till detta berodde enligt Inger-Britt Ahlström på Kirembaförsamlingens goda relation till myndigheterna. »Kiremba hade verkligen ett gott namn, de hade förtroende för oss ... Man fick väl lite nu och då ha ett sådant där vägbrev med rekommendation från guvernören i Bururi.»⁵ Ofta reste hon i sällskap med evangelisterna Elizabeti Nyabwango och Doreta Nahimana. De

¹ KA/50/H Stålgren 1972-09-08.

² KA/69/I-B Ahlström 1972-11-05; samtal med Gishiha pastorer 2017-10-22.

³ KA/69/I-B Ahlström 1972-11-05.

⁴ KA/67/A-M Eriksson 1973-01-25, KA/67/I-B Ahlström 1973-04-09, 1973-07-23, 1973-12-10; Intervju med E Sandell 1995-03-05.

⁵ Intervju med I-B Ahlström 1991-01-03 s 28.

senare hade barnmöten och undervisade söndagsskollärare. Inger-Britt Ahlström predikade och hade lektioner för evangelisterna. Elsa Abrahamsson, som sedan början av 1974 arbetade i Gitega, var också ofta norrut och hade sy- och hushållskurser.¹

Den nya kyrkan/skolan invigdes i januari 1975. Arbetet fortsatte att växa till. Fler evangelister sändes dit från Kiremba samtidigt som allt fler evangelister fick enkel undervisning på orten. Från och med det året finns Kirundoförsamlingen med i pingströrelsens årsrapport då den i mångt och mycket fungerade som en egen församling. Vid slutet av 1975 fanns det 1 034 medlemmar i församlingen, 2 pastorer, 5 äldstebröder, 18 evangelister, 22 utposter och ca 800 barn i söndagsskolan. Tvådagarsskolor hade också startats på utposterna.²

I januari 1973 framförde pastorerna i Gishiha önskemålet att Kiremba även skulle överta deras arbete i Muyinga. Två evangelister sändes dit och året efter ytterligare en. Det visade sig vara mer svårarbetat där än i Kirundo. Under 1974 döptes 24 och året därpå 25. Evangelisterna bodde mycket enkelt och Inger-Britt Ahlström vädjade till sin hemförsamling i Örebro om medel till en ny bostad.³ I början av 1975 stötte nya svårigheter till. Staten tog tillbaka området där skolan/kapellet låg för att där skapa ett mönsterjordbruk. Samtidigt tyckte evangelisterna att det hade ljusnat i verksamheten. Efter förhandlingar mellan pastorer från Kiremba och guvernören för Muyingaprovinsen fick pingstvännerna en ny tomt och löftet att myndigheterna skulle bygga en ny skola åt dem. I slutet av 1975 fanns där 69 medlemmar, 1 pastor, 2 äldstebröder, 7 evangelister och 8 utposter.⁴

Vi kommer att följa den fortsatta utvecklingen av arbetet i norra Burundi i nästa kapitel.

Reparation av förstörda byskolor

Pingstmissionen sökte bidrag hos det svenska utvecklingsorganet SIDA för återuppbyggnad av de förstörda byskolorna men fick till en början avslag med hänvisning till regimen. Efter ett besök i Burundi av den svenske ambassadören i mars 1975 ändrades inställningen. SIDA

¹ Intervju med I-B Ahlström 1991-01-03; KA/67/I-B Ahlström 1974-10-03, jultrev 1974.

² KA/Rapport Annuel, 1975.

³ Intervju med Elisabeth Öllsjö 1990-10-15; KA/67/I-B Ahlström 1974-08-12, 1974-09-24.

⁴ KA/67/I-B Ahlström 1975-01-30, 1975-02-04.

sände ut en medarbetare som tillsammans med Petrus Hammarberg reste omkring i landet tillsammans med Anne-May Eriksson. Den senare berättar om ett oannonserat besök på en utpost till Mugaras:

Vi gick 2½ timme rakt in i bushen för att komma till en utskola. När vi kommer dit så är det full aktivitet, de håller på och bygger en skola med tre skolsalar och hade kommit till fönsterhöjd. De blev så överraskade att vi kom. »Vad trevligt att ni håller på och bygger» sa vi. »Ja vi var tvungna att sätta igång men vi vet inte hur vi ska få något tak på det här, men vi sa det att vi gör vad vi kan.»

Anne-May Eriksson berättade då att de kommit just för att ta reda på vad de behövde till sina byskolor av bänkar, till fönster, dörrar och tak. Efter en ny ansökan anslog SIDA det året nära 700 000 kronor för återuppbyggnad av 45 förstörda byskolor, inalles 247 klassrum. Det arbetet skulle komma att ledas av Anne-May Eriksson och David Nordlander.¹ Vid ett senare besök av svenske biståndsattachén i Dar Es Salaam besöktes en annan av Mugaras utposter. Just då kom 200 kvinnor från Tanganyikasjön med sina bördor av sand och sten. Samtidigt pågick skolundervisningen så gott det gick. Besökarna var väntade och i kyrkan hade lärarna och medhjälpare dukat upp ortens frukter. Därpå följde en måltid med höna, bönor, ärter och bananer samt tacktal. Alltsammans gjorde ett sådant intryck på besökarna att i rapporten till SIDA nämndes besöket vid denna byskola som resans bästa erfarenhet.²

¹ KA/51/P Hammarberg 1974-01-03; KA/51/H Stålgren mars 1975; KA/51/A-M Eriksson 1975-12-05.

² Intervju med A-M Eriksson 1992-10-07.

8. Nya initiativ och fortsatt utveckling av arbetet

8.1 Förnyad expansion i norr och öster

I avsnittet 7.1 kunde vi följa utvecklingen i Burundi under 1970-talet. President Bagaza skulle komma att fortsätta att styra landet fram till oktober 1987. Hans grepp om landet blev allt hårdare och situationen för mänskliga rättigheter försämrades allt mer. Konflikten med den katolska kyrkan tog sig allt starkare uttryck, vilket påverkade samtliga kyrkor i Burundi. I februari 1985 förbjöds alla kyrkliga aktiviteter under veckodagarna. I april året därefter övertog staten kontrollen av alla sekundärskolor och i oktober stängdes alla katolska byskolor. Enligt vissa källor hade 550 missionärer utvisats eller nekats returvisum fram till 1987, enligt andra var antalet drygt 300. Anglikanska kyrkan med ca 50 000 medlemmar hade år 1985 nästan inga missionärer kvar. Då fanns där ca 60 katolska missionärer, ca 20 protestantiska missionärer och ett 40-tal pingstmissionärer. Pingstmissionärerna var själva förvånade över att de tilläts vara kvar.¹

Relationerna mellan hutuer och tutsier fortsatte att vara ansträngda. De förra upplevde sig diskriminerade och rädslan från 1972 fanns kvar. Förbudet att tala om olika folkgrupper och om händelserna 1972 gjorde att det outtalade låg kvar som en tung börda. Tutsier å sin sida var rädda för vad som skulle hända om den styrande gruppen skulle förlora makten. De i maktposition ville inte heller förlora sina privilegier eller sin makt.

Regimens hållning gentemot den katolska kyrkan blev mer och mer ifrågasatt av omvärlden. *Amnesty International* framhöll det ökande antalet politiska fångar. Viktiga samarbetsländer, som Belgien och Tyskland, började ifrågasätta biståndet till Burundi. Landets ekonomiska utveckling led också av problem. Jordbruket moderniserades inte och korruptionen var utbredd. Bagaza avsattes genom en statskupp den 3 september 1987.

¹ Reyntjens 1989 s 25–32; Lemarchand 1996 s 113–114; *Partners Together* 25, June 1988; KA/52/H Stålgren 1985-11-26.

Trots de nämnda restriktionerna fortsatte pingströrelsen sitt expansiva arbete samtidigt som antalet missionärer blev allt färre. Orsaken till det senare berodde framför allt på att det inte längre behövdes lika många missionärer som lärare vid *Ecole Normale*. Tyngdpunkten i detta kapitel kommer att läggas på arbetet i norra Burundi, dit alltfler svenska missionärer sändes från församlingarna i söder. Vid den svenska pingströrelsens konferens för arbetet i Burundi i februari 1980 rekommenderades varje Burundimissionerande församling att satsa medel för verksamheten i norra Burundi. Medlen skulle sändas till Filadelfiaförsamlingen i Stockholm, som i sin tur sände pengarna vidare till pingstförsamlingen i Änåset utanför Umeå. Den församlingen hade sedan tidigare visat ett stort engagemang för arbetet i norr, vilket vi återkommer till senare i detta kapitel.¹ Samtidigt samlade församlingarna i södra Burundi in medel till samma arbete.

Kyrkbygge i Kigozi/Kirundo

Vi har tidigare sett att arbetet i Kigozi/Kirundo² tog ny fart från 1973. År 1976 var Paul Bamboneyeho pastor där och Natanael Manwa evangelist, båda från Kiremba och tutsier. De utvecklade ett gott samarbete med den lokala församlingen, där flertalet var hutuer. Men Kirembaförsamlingen ville också sända dit svenska missionärer. När Clara Lindberg och Else Sandell år 1974 hade avskedsmöte i Kiremba blev de ombedda av pastorerna där att nästa arbetsperiod arbeta i norra Burundi. När de kom tillbaka till Burundi följande år fick de först rycka in och hjälpa Ada Nyberg, missionens dåvarande representant inför myndigheterna, med praktiska frågor inklusive gästverksamheten.³ Samtidigt gjorde de resor upp till Kirundo för att lära känna området och sina blivande burundiska medarbetare. De hade också med sig mediciner och gjorde vad de kunde för sjuka under sina besök. I maj 1976 flyttade Else Sandell dit. En av de första sakerna hon gjorde var att bygga en bostad, vilket skedde med medel från den finlandssvenska pingströrelsen. Under tiden bodde hon i det lilla hus Bertil Johansson hade låtit bygga. På dess veranda, *baraza*, hade hon en tid en enkel, men

¹ Protokoll fört vid fältkonferens för Burundi i Filadelfiakyrkan Stockholm 1980-02-27.

² Eftersom kyrkan låg utanför Kirundo, i Kigozi, är det senare församlingens egentliga namn. I missionärsbrev och intervjuerna används ofta Kirundo för den verksamheten.

³ Ada Nyberg var den första kvinnan på den posten.

Ny kyrka byggs i Kigozi. Ivar Larsson (Sandell) till vänster.

välbesökt sjukvårdsmottagning. Anne May Eriksson gav henne en ritning på ett bostadshus. Byggaren Barnaba och 3–4 murare från Kiremba gjorde själva jobbet. Huset blev klart på drygt tre månader. Efter att ha vikarierat inom sjukvårdsarbetet i Kayogoro kom Clara Lindberg i oktober. Hon flyttade först in hos Else Sandell under tiden hon lät bygga om Bertil Johanssons lilla stuga med stöd från sin hemförsamling i Ånäset.¹

Pastorer, evangelister och svenska missionärer besökte olika platser och fortsatte sitt evangelisationsarbete. Allt fler människor kom till gudstjänsterna, som redan 1976 fick lov att hållas utomhus. Året därpå kunde det komma fyra till fem tusen människor på församlings-söndagarna. Människor kom från alla hörn av provinsen för att lyssna. En del av mötesdeltagarna gick flera dygn till mötena i Kigozi. Dop-förrättningarna kunde kräva lite extra förberedelser. Ett missionärsbrev berättar i juli 1977: »Bröderna hade smort in sina ben med spillolja för att slippa blodiglarna och ute i vattnet paddlade 3 kanoter som höll undan flodhästar och krokodiler.» Den dagen döptes 377 personer.²

I juni 1976 började församlingsmedlemmar köra sten och sand i tro att de snart skulle kunna bygga en ny kyrka. Av någon anledning ansågs det självklart att en missionär och en manlig sådan skulle leda det bygget. Men ingen manlig missionär som kunde leda bygget hitta-

¹ Intervjuer med Else Sandell 1995-03-05 och med Clara Lindberg 1993-11-01; FSPMA/E Sandell brev 1976-07-22, 1977-03-27; 1977-04-02.

² FSPMA/E Sandell 1977-04-06 och 1977-08-31.

des. Pastor Abednego Madengo sa då till Else Sandell att han kände på sig att hon var den som skulle påta sig den uppgiften. Det gjorde hon tillsammans med murare från Kiremba, alltjämt ledda av Barnaba. I november 1977 fanns där tolv murare och ett 30-tal hantverkare. Murarna byggde under två månader och var sedan hemma under två veckor. Gunnar Karlsson från Kiremba ritade kyrkan och var med och stakade ut den. Ivar Larsson (senare Sandell) som också arbetade i Kiremba kom och ledde svetsarbetena. Else Sandells huvuduppgift blev att få fram material och ekonomiska medel.¹ Följande citat från Else visar hur det kunde vara att vara byggansvarig:

Jag åkte ner till Buja för att inhandla järn för takkonstruktionen, plåt, nockplåt, armeringsjärn, spik m.m. ... Kirembas stora lastbil kom ner och vi åkte runt på sta'n i 2 dagar och lastade tio ton som skulle till Kirundo. Vi fick också tag på ett fat bensin till svetsmotorn fast »det inte fanns» att köpa.²

Problemen var inte slut där. De måste också hitta sågblad för järnsågen eftersom allt skulle sågas för hand. Det verkade omöjligt att hitta. Efter en bönestund skickades de som skulle svetsa till den stora marknaden, där de lyckades hitta 40 blad. Efter nio timmars resa var de så tillbaka i Kigozi med all sin last.

Clara Lindberg hade fått medel från sin hemförsamling till en liten lastbil och kunde använda den för att forsla material till bygget. Det var också hon som skjutsade murarna de 30 milen fram och tillbaka till Kiremba. Kirembas stora lastbil kördes oftast av Gunnar Åkerlund som kom med cement och med sand. Sanden hade församlingsmedlemmar burit upp från den närbelägna sjön under två veckor. Ett 70-tal använde små pytsar och skrapade ihop från sjöbotten. Därefter var det dags att börja slå cementblock. Else Sandell berättar i ett brev att omgivningen var imponerad av allt det trägna arbete de kristna gjorde.

Kostnaden för kyrkan beräknades bli 200 000 kronor. Medel för byggmaterialet kom från olika håll. Eivor och Nils-Erik Brandin³, som arbetat

¹ Intervju med Else Sandell 1995-03-05, FSPMA/Sandell brev 1977-11-27.

² FSPMA/E Sandell 1978-01-23.

³ Eivor Brandin, född 1947 i Katrineholm. Föräldrarna tillhörde pingstförsamlingen i Valla, där hon döptes som åttaåring. Kände tidigt missionskallelse. Utbildade sig till folkskollärare. Läste franska vid högskolan i Örebro. Arbetade som lärare några år. Gifte sig 1970 med Nils-Erik, född 1945 i Hörby. Nils-Eriks föräldrarna tillhörde pingstförsamlingen i Ängelholm. Döptes där som 11-åring. Utbildade sig till hushållslärare (Sveriges första manlige). Arbetade som några år. Ettårig bibelskola. Studerade tillsammans i Belgien hösten 1972. Reste till Kiremba januari 1973. Ut-sända av pingstförsamlingen i Valla, Södermanland.

vid *Ecole Normale* och nu var i Sverige, samlade in pengar i olika pingstförsamlingar. 12 000 kronor kom in som ett resultat av artiklar skrivna av Inger-Britt Ahlström. Den finlandssvenska pingströrelsen bidrog också, både på nationell nivå och direkt från Else Sandells hemförsamling. PMU anslog 15 000 kronor eftersom lokaler för kvinnoverksamheten också utgjorde en del av kyrkbygget. Den nya kyrkan, med plats för 3 000 personer, invigdes i september 1978. Den tidigare lokalen där blev nu enbart skola med tre skolsalar.¹

Snabb utveckling av utpostverksamheten

Redan i september 1976 hade församlingen i Kigozi 26 utposter. Förutom de närmast liggande utposterna hörde hela nuvarande Muinga-provinsen också dit. Pastorerna och evangelisterna från Kiremba hade ett stort verksamhetsfält. Det blev i längden inte möjligt för dem att »långpendla» hem till Kiremba. De gjorde det nästan otänkbara för en burundier, köpte mark i norr och flyttade upp med hela familjen. Den förste att göra det var Natanael Manwa, som i augusti 1977 med hustru och tio barn flyttade till Renga, en av de första större utposterna, 26 km norr om Kigozi. Hans exempel skulle följas av flera pastorer och evangelister, som Paul Bamboneyeho och Esau Mahwane. Några av dem fick ett visst ekonomiskt stöd från Sverige för att kunna köpa mark.²

Rent organisatoriskt tillämpades samma mönster som i den södra delen av landet. Ganska snart hölls dopförrättningar på de större utposterna. Dessa leddes av en äldstebroder eller en erfaren evangelist. På dessa större utposter hölls månatliga församlingsdagar för ett antal mindre utposter.

En av de tidiga utposterna, Cindoyi, ligger i den folkrika Ngozi-provinsen. Församlingen i Kirundo/Kigozi köpte mark där omkring 1973. Till en början var motståndet från omgivningen hårt och den unge evangelisten var färdig att ge upp. Men pastor Paul Bamboneyeho uppmuntrade honom att fortsätta. I oktober 1976 var en äldre evangelist från Kiremba, Gabriel Nditije, ansvarig för arbetet. Då fanns en grupp med 80 kristna. Else Sandell och Clara Lindberg deltog i en gudstjänst med ca 500 deltagare. Den första dopförrättningen hölls i juli

¹ FSPMA/E Sandell 1977-03-27, 197-08-31, 1978-05-04.

² FSPMA/E Sandell 1977-08-31; KA/67/IB Ahlström 1977-08-22; Samtal med E Ndikunkiko 2017-11-07.

1977. 174 personer döptes och ett par tusen människor deltog i gudstjänsten. Ett par veckor tidigare hade en kvinna som varit stum en längre tid blivit frälst och helad.¹ Motståndet från myndigheterna var större där än i Kirundoprovinsen, vilket vi ska återkomma till.

Missionärerna hjälpte till att bygga större kyrkor på några av de utposter där medlemmarna från olika utposter möttes till församlingsdagar. Redan i oktober 1977 avslutades bygget i Renga av en 10x30 kvadratmeter stor kyrka. Som på andra utposter hade de kristna själva slagit tegel, sågat virke och byggt upp väggarna. Sedan fick de hjälp från Sverige med kostnaderna för takplåtarna. På de mindre utposterna byggdes små kyrkor av församlingsmedlemmarna. De fick en viss hjälp från församlingar i Sverige och Finland till takplåt.²

Huvudorten Muyinga i nuvarande provinsen Muyinga var mer svårarbetad än den utpost som senare öppnades i Kagari, som ligger på vägen mellan Kirundo och Muyinga. I juli 1977 rapporteras från Kagari att en dopförrättning hållits där, då 80 döptes. Under en utomhusgudstjänst där i början av juni samlades flera hundra personer. I samma rapport omtalas att i Muyinga fanns då »en liten skara och för en liten tid sedan kom Herren och döpte dem i den Helige Ande».³ En evangelistbostad hade uppförts i Muyinga under Anne-May Erikssons ledning. Else Sandell ledde nu byggandet av en samlingslokal/skola. I Gasorwe, en bit från Muyinga, fanns också verksamhet och ett 70-tal människor möttes där till gudstjänst.⁴ I oktober 1977 var församlingen i Gishiha redo att återta ansvaret för arbetet i Muyinga och sände dit två erfarna evangelister, Ananias Makobero och Salomo Misago. Ananias Makobero skulle från 1980 bli pastor på utposten i Karama. Redan 1983 fanns på den senare orten över 1 000 medlemmar. Kiremba fortsatte att från Kigozi arbeta i Kagari. Arbetet där leddes av Elisha Makarakara och Wilson Nkuraniwe. De hade båda flyttat upp från södra delen av landet.⁵ Mugaraförsamlingen överlät åt Kiremba att fortsätta i Kirundoområdet. De sände 1976 evangelisten Eliakimu Surwawuba

¹ FSPMA/E Sandell 1976-10-10, 1977-08-31; KA/67/IB Ahlström juli 1977.

² FSPMA/E Sandell 1976-10-10.

³ KA/67/IB Ahlström 1977-06-10.

⁴ KA/67/IB Ahlström juli 1977; FSPMA/E Sandell 1977-06-13.

⁵ KA/I Sandberg 1977-10-26; intervju med I-B Ahlström; KA/74/I Sandberg 1983-09-10; W Nkuraniwe blev 1984 pastor i Maramvya i Kayanzaprovinsen och arbetade där till sin död 2015. Församlingen hade då ca 50 000 medlemmar. (*Dagen* 2015-05-12.)

för att arbeta i Buhoro i Cibitokeprovinsen. En medlem från Mugara, agronomen Prospère Mukuri, hade ett par år tidigare fått sin arbetsplats där och hade börjat evangelisera på sin fritid. Den första dopfireringen hölls 1978. Församlingens centrum ligger idag i Rusagara¹.

Församlingstillväxten i norr fortsatte i allt snabbare takt. I juli 1978 döptes totalt 1 002 personer på fyra olika platser.² Det är inte möjligt att inom ramen för den här boken följa utvecklingen på alla de olika platserna i norra Burundi, utan tyngdpunkten kommer här att ligga på de orter där svenska pingstmissionärer arbetade.

Relationen till de lokala myndigheterna

Trots Kirembaförsamlingens goda relationer med myndigheter så uppstod tidvis konflikter med lokala myndighetspersoner i norra Burundi, ibland också med militären. Första gången Clara Lindberg och Else Sandell skulle se sig om lite på området åkte de ner till stranden och köpte lite papaya. Plötsligt dök det upp en militärbil med berusade militärer, som anklagade dem för att vara ute och propagera politiskt. De körde sedan efter dem till Kigozi. Else Sandell berättar: »Vi kom hem och gömde oss bakom det där lilla huset, rädda, och då kom pastor Natanael och så sa han: 'Lugna er flickor! Minns ni hur det var när Kaleb och Josua var och spejade i främlingslandet? Ni ska inte frukta för de där jättarna', sa han. Så där hade vi vårt fulla stöd.»³

När det gällde problem med civila myndighetspersoner handlade det till en början främst om utposten Cindoyi i Ngoziprovinsen. När evangelisten Gabriel Nditije kom dit från Kiremba i oktober 1976 vägrade först de ansvariga på kommunen skriva in honom som bosatt där. Veckan efter pingst 1977 kom Clara Lindberg och Else Sandell till Cindoyi tillsammans med Inger-Britt Ahlström och Birgitta Melkersson för att hålla kurser för söndagsskollärare. De blev då kallade till de lokala myndigheterna där de anklagades för att ha samlat folk utan tillstånd och blev tillsagda att inte stanna över natt en gång till utan att anmäla sig på kommunkontoret – det hade inte hänt tidigare. En kort tid därefter förbjöds all pingstverksamhet i den provinsen – men tre

¹ Brev från Kerstin Fransson till förf. 2012-12-03.

² FSPMA/E Sandell 1978-07-21.

³ Intervju med E Sandell 1995-03-05.

dagar innan det första planerade dopet skulle hållas fick de ett positivt skriftligt svar på sin förfrågan om att få fortsätta.¹

Missionärerna ansåg först att problem berodde på motståndet från katolska kyrkan eftersom många av dem som blev pingstväänner tidigare varit katoliker.² Efter regimskiftet i november 1976 förklarades det också med att nya män tillsatts på alla större poster i landet och de nya i norr kände inte till pingstväännernas arbete i södra delen av landet. Ett halvår senare försvårades situationen ytterligare. I en radioutsändning anklagades pingstväännerna i Kirundo för att inte lyda partiet. Bland annat anklagades kvinnor i församlingen för att ha vägrat att bära öl till partidagarna. Det blev många resor för pastorerna och missionärerna till de olika kommunkontoren för att förklara hur de såg på vad bibeln lärde. Bara en månad senare hade dock hela situationen svängt. En av de nya guvernörerna var från Matana och kände till arbetet i Kiremba. En tjänsteman sammankallade administratörerna från de olika kommunerna och förklarade att de hade handlat fel emot pingstväännerna och kommit med falska anklagelser.³ Tiden därefter skulle i stort sett präglas av goda relationer mellan pingstförsamlingarna och de lokala myndigheterna. De senare ställde vissa krav på pingstförsamlingarna. För att få tillåtelse att köpa tomter skulle församlingarna ägna sig åt social verksamhet, t ex skolor och bygga skolor/kapell i bestående material.

Arbete bland sjuka, batwa och handikappade

Som vi sett tog de två svenska missionärerna tidigt emot sjuka, först på Else Sandells veranda, sedan under ett stort träd. Antalet besökare som kom till den enkla sjukvårdsmottagningen ökade starkt. Det var påfrestande att arbeta under så enkla förhållanden. I april 1977 bestämde de sig för att bygga en enkel sjukstuga, som också innehöll ett rum där patienter vid behov kunde ligga en tid. Svåra sjukdomsfall fick de köra till baptistsamfundets sjukhus i Musema.⁴

Ganska nära Kigozi bodde en grupp batwa. När Clara Lindberg och Else Sandell var där och köpte lerkrukor av dem såg de att många av barnen led av undernäring och olika slag av sjukdomar. De frågade

¹ FSPMA/E Sandell 1977-06-13, 1977-08-31.

² Enligt en katolsk tidskrift var befolkningen i Ngozi redan 1964 till 80–90 % katoliker.

³ FSPMA/Sandell brev 1976-10-10, 1976-10-17, 1977-06-13, 1978-01-23, 1978-02-28.

⁴ FSPMA/Sandell brev 1977-04-04.

sina burundiska medarbetare om de hade börjat evangelisera bland batwa, men fick till svar att det var ett omöjligt uppdrag – de kunde inte läsa och de skulle inte begripa. Det visade sig att klyftorna var stora mellan batwa och övriga grupper i samhället. Batwa vågade inte komma till den vanliga sjukvårdsmottagningen med motiveringen att andra inte ville umgås med dem. Clara Lindberg cyklade till en början till batwa för att där behandla de sjuka. Efter en tid kom de till den vanliga mottagningen – men inte på samma tider som de övriga.

Med äldstebrödernas goda minne började de båda missionärerna evangelisera också bland dessa utstötta och föraktade. De tog med sig evangelisationstidningar och barntidningen. Det visade sig att där fanns en läskunnig kvinna, som kunde läsa ur dem för sin familj och grannar. Så småningom – under 1980-talet – kom några till alfabetiserings- och foajékurser och några av barnen började skolan. I mitten av 1980-talet började de också bli medlemmar i församlingen.

Clara Lindberg försökte också hjälpa rörelsehindrade. Hon tog dem till sjukhuset i Muyinga där en fransk läkare opererade om det var möjligt. Det kunde handla om att räta ut ben och lägga gips. Eftervården skedde i Clara Lindbergs sjukvårdsrum. Hon hjälpte dem också att gå i skola eller att följa undervisningen i en *foyer*. För att kunna göra det blev de inackorderade hos kristna familjer i närheten av Kigozi.¹

År 1978 reste både Clara Lindberg och Else Sandell till Sverige respektive Finland för »viloperiod», under vilken de hade många missionsmöten. De avlöstes nu i Kirundo av Eivor och Nils-Erik Brandin, som då bodde i Gitega, varifrån de gjorde resor till arbetet i norr. Clara Lindberg och Else Sandell skulle båda komma igen för flera arbetsperioder, Else då tillsammans med sin man Ivar, som i samband med giftermålet bytte sitt efternamn från Larsson till Sandell.

Bibelskolor växer fram

På grund av den snabba tillväxten sändes unga evangelister till utposterna utan bibelskola eller någon längre skolutbildning. En del av dem kunde knappast läsa. De fick återkommande undervisning under ett par dagar, ofta i samband med församlingshelgen. Inger-Britt Ahlström fortsatte att komma regelbundet för att undervisa tillsammans med evangelisterna Doreta Nahimana och Elizabeti Nyabwango. Från

¹ Intervju med C Lindberg 1993-11-01 s 14–17.

Inger-Britt Ahlström och Clara Lindberg tillsammans med bibelskolelever.

Utdelning av kursdiplom till bibelskolelever. Inger-Britt Ahlström och Yotama.

och med 1977 ingick också missionär Birgitta Melkersson i det arbetslaget. Pastor Elie Ndikunkiko i Kiremba fick efter sin återkomst från studier i Belgien år 1979 ansvaret för de församlingar som Kiremba understödde i norr. Missionärerna framhåller i sina brev det stora behovet av bibelkurser för alla dessa evangelister.¹ I januari 1979 hölls den första fyra veckor långa kursen. Inger-Britt Ahlström undervisade tillsammans med Joel Säker och Birgitta Melkersson 60 unga evangelister, som saknade längre skolgång. De kom från Kirundo, Cindoyi, Muyinga och Kagari.²

Under 1980-talet hölls två veckor långa bibelkurser för evangelisterna två gånger om året. Som lärare fungerade burundiska och tillresande svenska och finländska pastorer och missionärer. Clara Lindberg konstaterade: »Det var unga nyfrälsta män och några kvinnor som kände kallelse. Och de blev avskilda.» Clara Lindbergs hemförsamling, pingstförsamlingen Ånåset tog ett speciellt ansvar för bibelskolan. De burundiska församlingarna stod efterhand alltmer för matkostnaderna.³ År 1988 startades en tvåårig bibelskola.

¹ FSPMA/E Sandell 1977-08-31, 1977-09-18; intervju med pastor Elie Ndikunkiko 2000-03-22.

² KA/67/Ahlström 1979-03-03.

³ Intervju med C Lindberg 1993-11-01 s 17–19, 33–34.

Alfabetiseringskurser

Marianne Ohlsson hade under två perioder arbetat som lärare vid Ecole Normal, Kiremba. Under en Sverigevistelse i början av 1980-talet blev hon kontaktad av Bengt Halldorf. Den senare hade från den engelska pingstmissionären Kathleen Lucas, som då arbetade inom svensk pingstmission i Rwanda, fått tips om organisationen *Literacy and Evangelism International*. Bengt Halldorf tog då kontakt med dess ledare, experten på alfabetiseringskurser, amerikanen Robert Rice. Pingstpastorerna i Burundi hade talat med Bengt Halldorf om detta mycket stora behov, speciellt i landets norra del. Evangelister höll redan tvådagarskolor, men var själva inte utbildade för att undervisa i alfabetisering.¹

Marianne Ohlsson återvände till Burundi i februari 1982. En månad senare kom Robert Rice. Tillsammans med två burundiska medhjälpare, Jeanson Sinarinzi och Sophonie Ngendakuriyo, tog de fram ett lämpligt undervisningsmaterial på kirundi. Marion Pettersson tecknade bilder till boken. Rice stannade bara en vecka men då hade teamet fått klart för sig hur de skulle gå tillväga för att fortsätta arbetet. Kurserna hade en dubbel målsättning. Förutom att eleverna skulle lära sig läsa skulle de också få undervisning om kristen tro.

Marianne Ohlson fick nu lära sig på tryckeriet i Kiremba hur man gör ett bokmanus klart för tryckning. Ett halvår senare trycktes den första upplagan av boken. Dessutom skapades olika pedagogiska hjälpmedel. Evangelister, som tidigare arbetat med läsundervisning, skulle nu gå två veckor långa kurser för att lära sig att använda det nya materialet. Dessutom undervisades de elever som gick utbildningen för foajélärare i Kiremba. Ganska snart bestämdes det att speciellt satsa på alfabetiseringskurser i norr, där befolkningstätheten var högre men läskunnigheten lägre. Pingstförsamlingarna hade fått många nya medlemmar och församlingsledningarna ansåg att det var viktigt att de nya medlemmarna själva skulle kunna läsa bibeln.

PMU anslög 25 000 kronor till utbildning av kursledare. Tillsammans med Sophonie Ngendakuriyo åkte Marianne Ohlson upp till Kigozi. Ett trettio evangelister deltog i den första kursen. De hade mycket olika bakgrund, en del hade gått ut primärskolan, andra hade knappt gått i skolan alls. När kursen var slut fick varje deltagare visa att han kunde tillämpa det han undervisats om. Eftersom deltagarna ofta inte hade

¹ Intervju med Bengt Halldorf 1996-12-06.

Alfabetiseringskurser i Kirundo.

råd att köpa läroboken så skapade man tillsammans stora blädderblock, som evangelisterna fick med sig efter avslutad kurs tillsammans med annat material. Tillbaka på sina utposter började de nu ha tvådagarskurser. Dit kom både barn och vuxna. Efter en tid reste Marianne Ohlson runt till de olika utposterna för en uppföljning. De som undervisade fick då också tre dagars fortbildning, där man fick tillfälle att samtala om problem som uppstått under arbetet. Marianne Ohlson hade ett nära samarbete med Eivor och Nils-Erik Brandin och deras foajéarbete. De upplevde att de mötte liknande problem och frågeställningar och kunde lära av varandra. De reste ofta tillsammans till de olika utposterna.¹ En viktig medarbetare blev Zachee Buchabanka.

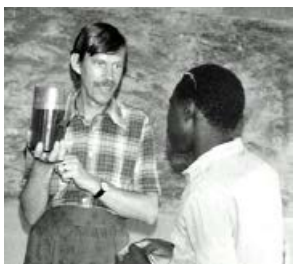
Under hösten 1983 utbildades 200 kursledare. I början av 1984 fick 15 000 personer undervisning i läsning och skrivning. De möttes två gånger per vecka och skulle följa kurserna under två år.²

Fördjupat foajéarbete

När Nils-Erik och Eivor Brandin arbetade i Kigozi från 1979 startade de en kortare utbildning för foajélärare. De hade strax innan gått en kurs i kirundi, vilket med tiden skulle visa sig ha extra stor betydelse då Eivor kom att arbeta med att ta fram läroböcker för undervisningen i foajéerna. Lärarna som de utbildade kom dels från Kirundoområdet och dels från Kagari. Brandins fortsatte att bygga ut foajéverksamheten tillsammans med olika missionärskollegor under olika tidsperioder: Clara Lindberg, Eva Bodén och Else Sandell. Läsåret 1981/82 arbetade

¹ Intervju med M Ohlsson 1995-10-11. Eivor Brandin skulle senare skapa en lärobok i matematik för dessa kurser.

² S-E Grön Rundbrev 1984.

Nils-Erik och Eivor Brandin undervisar vid lärarutbildning för kvinnoskollärare i Kirundo 1982–1983.

Brandins vid den ettåriga utbildningen av foajélärare i Kiremba. Bland eleverna fanns sådana som deltagit i den kortare kursen i Kirundo. Därefter hölls ettåriga kurser också i Kigozi, där ett skolhus byggts för foajéarbetet. Läsåret 1982/83 deltog 18 elever, som i sin tur blev lärare i tretton nya foajéskolor med 25–30 elever.

I utbildningen av foajélärare ingick läsning, skrivning, räkning, geografi, religion, enkel näringslära, hälsolära, hygien, sömnad, skolkök och trädgårdsskötsel. Grundkravet för att bli antagen var, förutom att vara god kristen, egentligen sexårig grundskola, men ibland togs de in som bara hade fyra års skolgång när det saknades behöriga.

Foajéskolorna var i första hand tänkta för flickor över 15 år och kvinnor som inte haft möjlighet att gå i den vanliga skolan men ibland fick också unga män delta. Eleverna fick betala en låg startavgift och för den fick de en griffeltavla samt krita, två synålar och tio knappålar. Utbildningen var fyraårig med två dagars undervisning per vecka.

Till en början var hela norra Burundi – de nuvarande provinserna Kayanza, Ngozi, Kirundo och Muyinga – ett enda arbetsfält, vilket innebar långa resor för missionärerna när de reste runt till de olika foajéerna för att hålla fortbildningskurser eller hjälpa till att ta fram undervisningsmaterial. Eivor Brandin skapade kursplanerna. Nils-Erik Brandin framhåller att den här skolformen betydde mycket för att få ingång i en bygd – pastorererna var starkt engagerade i uppbyggnaden. Församlingarna blev också ansvariga för foajélärarnas löner, som var blygsamma. De sålde också sydda kläder. Bland missionärernas närmaste medarbetare och delansvariga för foajéarbetet nämns Nicolas Habimana och Abraham Karenzo.¹

¹ Intervjuer med Nils-Erik och Eivor Brandin 1994-08-18–19 s 12–15, med Eva Bodén 1995-09-19 och med Else Sandell 1995-03-05; FSPMA/E Sandell brev 1983-09-02.

Kyrkbyggen och andra byggen

Den stora församlingstillväxten förutsatte allt större kyrkor. I april 1981 kom Gunnel och Ingemar Bäckman för att hjälpa till med detta. Tre stora kyrkor byggdes i Kagari, Cindoyi och Murarambwe – med plats för ca 3 000 i varje. År 1983 meddelade staten att kapell måste byggas av bränt tegel och med plåttak. Bosse Einarsson¹ sände då ett upprop till pingströrelsen i Sverige om hjälp till taken. Insamlingar gjordes och våren 1984 sändes 200 000 kronor ut via PMU. Det räckte till 32 utposter, varav 20 låg i norra Burundi. I Muyinga fanns 26 utpostkyrkor. Bara två av dessa var byggda enligt statens föreskrifter.² I september det året hade gruppen i Karama hunnit slå 30 000 tegelstenar och burit sten till grunden. Dyrast var plåt och cement, som gruppen fick viss hjälp till att köpa. Pastorer var då Ananias Makobero och Shadrak Bizabigomba. Följande år hjälpte Ingemar Bäckman till att bygga evangelistbostad för pengar från Sverige.

Ingemar Bäckman var också med och lade grunden till åtta primärskolor. Samtidigt lärde han upp åtta murare. SIDA gav medel till skolorna, inklusive en foajé. Tillsammans med Clara Lindberg och Nils-Erik Brandin ägnade sig Ingemar Bäckman också åt skogsplantering. Över 15 000 träd sattes med bidrag från *Svenska Journalen*. Redan efter fem år fanns där stora eukalyptusträd som bland annat användes till takstolar och kyrkbänkar. Gunnel Bäckman körde tegel och hjälpte till med foajéarbete och med att sköta sjuka.³ År 1983 avlöstes Ingemar Bäckman av Ivan Sandell (f d Larsson), som nu återvände tillsammans med Else Sandell. Han samarbetade bland andra med två lokala murare, Fredric och Gahutu, vilka var byggledare på olika utposter. Båda tillhörde församlingen i Kigozi. Andra medarbetare var Evariste och Justus. Den senare ledde byggnadsarbetet i Karama. I Gashikanwa var Barnaba från Kiremba ansvarig. Ingemar Bergbom som bodde i Bujumbura bistod en tid genom att köra upp material därifrån. På varje arbetsplats fanns ett trettiotal arbetare. Ungefär hälften av dem var murare. Till Ivar Sandells uppgifter hörde att betala ut löner och sända underlag till

¹ Pingstmissionens representant inför myndigheterna.

² KA/74/I Sandberg 1984-05-15; KA/74/B Einarsson 1984-06-26; KA/74/I Sandberg 1984-07-08.

³ Intervju med Clara Lindberg 1993-11-01; KA/74/I Sandberg 1983-09-10 (4 olika brev), 1984-07-06.

den bokföring angående skolprojektet som Monica Einarsson¹ skötte i Bujumbura.

Ivar Sandell byggde också upp en verkstad i Kigozi och lärde först upp en svetsare, Kanimera. Ingemar Bäckman, som nu var i Sverige, sände ut en kvarn för att mala säd. Snart fanns där ett flertal arbetare som tillsammans skötte verkstaden och kvarnen. Förutom att tillverka sådant som behövdes vid de olika byggena så fyllde verkstaden en viktig uppgift genom att svetsa trasiga cyklar och jordbrukshackor. När Sandells for till Sverige 1987 tog pastor Yesaya över det ekonomiska ansvaret och Joakim ledde det praktiska arbetet.²

Ngozi – Gashikanwa

När Eivor och Nils-Erik Brandin återvände till Burundi 1978 var de inställda på att arbeta i norra delen av landet, i Ngoziprovinen. De bosatte sig därför i Gitega, varifrån de lättare skulle kunna göra resor norrut i landet. Först gick de en fyra månader lång kurs i kirundi. När den var slut arbetade de, som vi sett ovan, en stor del av tiden i Kirundoprovinen. Samtidigt undersökte de möjligheten att kunna arbeta i Ngozi. Det visade sig att redan innan oroligheterna så hade pastor Elia köpt en tomt i Gashikanwa. Redan 1978 hade det kommit människor från Kajaga i den södra delen av Ngoziprovinen till Cindoyi i norra delen, där Kigozi hade en utpost. Släktingar till dem hade hört pingstbudskapet i Kigozi och delat det med sina familjer. Till en början deltog dessa nyomvända i verksamheten i Cindoyi men det innebar en vandring på sex timmar för att komma dit. År 1978 köpte därför Gabriel Nditje, evangelist och diakon i Cindoyi, två landområden i södra delen av provinsen, ett i Kajaga och ett annat i Mushitsi. Det skedde på uppdrag av pastor Paul Bamporeye. Då fanns ett 30-tal kristna i Kajaga. Dopkandidaterna fick undervisning av evangelister på de nya platserna men dopen ägde ännu en tid rum i Cindoyi och de nydöpta blev medlemmar i församlingen i Kigozi. Ett kapell/byskola uppfördes i Kajaga och det första dopet med ca 40 dopkandidater skedde 1979. Det

¹ Monica och Bosse Einarsson skötte gemensamt uppdraget att representera pingstmissionen gentemot myndigheterna 1979–1985. Bosse Einarsson besökte myndigheter och gjorde resor i landet, blev också äldste i pingstförsamlingen där, Monica Einarsson arbete var att sköta olika projekts räkenskaper och att vara ansvarig för gästverksamheten i Kanyosha.

² Intervju med Ivar Sandell (Larsson) 1995-03-06.

Gashikanwa 1985. Pastorena Joel Bigirabagabu och Elihudi med medarbetare

nya centrat för arbetet i södra Ngoziprovin sen kom att ligga i Gashikanwa, 20 km från Kajaga. Missionärerna Eivor och Nils-Erik Brandin köpte 1980 på nytt samma tomt som pastor Elia köpt nästan tio år tidigare och dessutom ett markområde till. Tomterna betalades dels med pengar som församlingen i Kigozi samlat in, dels med ett bidrag som Marianne Ohlsson fått från sin hemförsamling i Strängnäs.¹ Under åren 1982–1984 byggdes förrådshus, gästhus och bostad. Byggmästare var än en gång Barnaba från Kiremba. Ett första skolhus blev färdigt då och ett andra några år senare. Skolorna byggdes med SIDA-bidrag och drevs sedan av staten. Brandins flyttade dit i mars 1984. De hade redan tillbringat kortare tider där, i det lilla gästhuset. Brandins fortsatte också att utveckla foajéarbetet i de nordliga provinserna och tillbringade därför långa perioder i Kigozi.

Pastor i Gashikanwa var sedan 1982 Joel Bigirabagabu, ursprungligen från Mugaratrakten. Han hade varit medarbetare till Linnea Halldorf vid bibelskolan i Mugara och också varit lärare/evangelist i Gakwende.² En annan mycket uppskattad medarbetare till Brandins var Elihodi. Till en början hölls gudstjänsterna i kapell/skolor, men där blev det snart för trångt. Mot slutet av 1986 stod kyrkan färdigbyggd. Den invigdes ett och ett halvt år senare. Gashikanwa var en tid utpost till Kigozi, som var utpost till Kiremba. Efter Kigozis självständighet blev Gashikanwa direkt utpost till Kiremba. Den nuvarande pastorn,

¹ Intervju med Nils-Erik Brandin 1994-08-18; FSPMA/E Sandell brev 1980-03-06.

² Intervju med Nils-Erik Brandin 1994-08-18 och med Abraham Karenzo 2017-10-11.

Gashikanwa 1985. Bygge av dopgrav.

Melchior Miburu, tillhör dem som var från Kajaga och som omvände sig i Kigozi mot slutet av 1970-talet.¹

Församlingstillväxt på de olika orterna i norr

År 1985:

Församling	Medlemmar	Döpta under året	Pastorer och evangelister	Utposter	Elever i söndagskolor	Lärare i söndagskolor
Kagari	4 837	756	33	22	1 253	63
Kigozi	24 703	4 568	171	81	5 144	219
Muyinga	4 489	1 086	33	28	-	-

Församlingstillväxten fortsatte att vara mycket stark. Missionär Marianne Lidé talar i januari 1986 om »en stadig tillväxt i de äldre moderförsamlingarna i söder och en explosion i norr».² Även om arbetet på orterna i norr officiellt sett inte hade status som självständiga församlingar utan alltså sågs som utposter till församlingarna i söder, så

¹ Intervju med N-E och E Brandin 1994-08-18-19 och med Abraham Karenzo 2017-10-11.

² KA/M Lidé 1986-01-21.

redovisas de största som självständiga enheter i statistiken för år 1985. Arbetet i Ngoziprovinnsen redovisas i tabellen under Kigozi.

Församlingarna i Kigozi och Muyinga blev helt självständiga och självunderhållande 1989. Natanael Manwa avskildes då till pastor i Kigozi. Under de närmast följande åren blev också Gashikanwa, Karama och Maramvya självständiga enheter. Uppgifter från söndagsskolan saknas i tabellen för församlingen i Muyinga.

Ruyigi

Också i Ruyigi, i landets östra del, fortsatte arbetet att utvecklas. Eva Bodén fortsatte att arbeta där fram till mitten av 1984, då hon flyttade till Gashikanwa för att avlösa Eivor och Nils-Erik Brandin under deras Sverigevistelse. Som medhjälpare fick hon under senare hälften av 1970-talet Monika och Gilbert Fransson. Gilbert Fransson arbetade med byggnationer, cykelreparationer och predikade. Monika Fransson blev Eva Bodéns medarbetare inom flick- och kvinnoarbetet. Franssons avlöstes av Birgitta och Paul Jansson¹ som arbetade i Ruyigi 1981–1985. Paul Jansson förestod en treårig snickarutbildning, hjälpte till med lokalbyggen på utposter, och deltog i församlingsarbetet. Birgitta Jansson gick in i Monika Franssons arbetsuppgifter. Hon utbildade dessutom lärare för kvinnoutbildningar på utposterna och hade kurser för söndagsskollärare.² Som pastorer fortsatte Esau Kamondo tillsammans med Ferdinand Barindogo. År 1985 fanns där 8 887 medlemmar.

8.2 Bibelskolornas utveckling

I kapitlet om bibelskolornas utveckling under 1960-talet nämndes att ett beslut togs vid konferensen i Gishiha 1967 att vidareutveckla skolan i Mugara. Eftersom församlingsföreståndarna hade svårt att avsätta två år i följd för detta användes till en början ett system med studieperioder, varvade med tid i den egna församlingen. Mot slutet av 1970-

¹ Paul Jansson, f 1943. Slöjdlärare. Son till Burundi-missionärerna Harry och Edit Jansson. Arbetade som husfar vid Svenska skolan 1976–78 då Birgitta Jansson (1945–2001) var lärare där. Han tillbringade många år som missionärsbarn i Burundi och är den ende pingstmissionärer som talar flytande kirundi.

² Intervju med Eva Bodén 1999-09-19; brev till förf. från Paul Jansson; protokoll 1982-05-12.

talet framkom nya önskemål från de burundiska pastorerna. De planerade nu en fyraårig skola med undervisning på franska av samma slag som pingströrelsen i Kongo hade i Bukavu. Där hade en del burundiska pastorer fått sin utbildning, bland annat pastor Samuel Niyongeko i Bujumbura. Myndigheterna i Burundi ställde allt högre krav på teologisk utbildning för dem som skulle vara ledare för så stora församlingar som det nu handlade om. De ledande pastorerna förväntades också kunna franska. Roland¹ och Anita² Stenlund, som tidigare arbetat i Kongo, ombads att starta upp skolan, som placerades i Mugara. Stenlunds flyttade dit i slutet av september 1980, gjorde upp kursplaner och stencilerade material. Skolan fick namnet *Institut Biblique de Mugara* (Bibelinstitutet i Mugara), oftast förkortat till IBM Mugara.

Under första läsåret undervisades det i allmänna ämnen, samtidigt som eleverna fick följa olika bibelkurser. För att antas till skolan måste de sökande klara en inträdesexamen i franska. Det andra året intogs också elever som redan hade de allmänna kunskaper man koncentrerade sig på under det första året. Nya elever intogs vartannat år. De som antogs till skolan var redan i tjänst som pastorer eller evangelister. Anita Stenlund undervisade i franska och religionskunskap, samtidigt som hon också undervisade vid kvinnskolor, s k foajéer. Roland hade olika allmänna ämnen, bibelämnen och homiletik. En viktig tanke var att eleverna skulle bli duktiga bibellärare. Roland Stenlund införde ett självinstruerande material från *Theological Education by Extension*, som han funnit i den kristna bokhandeln Keswick i Nairobi. Materialet översattes till kirundi. Eleverna som gick på bibelskolan använde det när de en dag i veckan undervisade var sin grupp av de hundratals evangelister som arbetade i närliggande byar och som inte gick i bibelskolan. När bibelskolans elever avslutade sin utbildning hade de lärt sig genomföra kurser som de sedan kunde använda i egna bibelstudie-

¹ Roland Stenlund (1946–2017). Utbildade sig till folkhögskollärare. Arbetade ett par år i Sverige, samtidigt engagerad i ungdomsarbetet i Timrå pingstförsamling. Reste till Kongo 1970, först på egen sold. Arbetade i Kivuprovinzen till 1974. Lärde sig först franska i Bukavu, läste sedan franska vid svenskt universitet. Utsänd 1976 av pingstförsamlingen i Uppsala till Kisangani för arbete som studentpastor. (Intervju med R Stenlund 2000-06-29.)

² Anita Stenlund (f 1947) adjunkt i svenska och religion. Arbetade några år som lärare i Sverige, samtidigt engagerad i pingstförsamlingens i Eskilstuna ungdomsarbete. Läste swahili och franska. Gifte sig med Roland 1976, utsänd av pingstförsamlingen i Uppsala till Kisangani, Kongo 1976. (Intervju med A Stenlund 1994-03-01.)

cirklar i församlingarna. I Mugara ordnades också bibelstudieveckor kring särskilda teman där elever från bibelskolan fick vara med och undervisa. Eleverna kom från samtliga pingstförsamlingar i landet, men eftersom skolan låg i Mugara hade församlingen där ansvaret för att tillsätta personal och för att driva skolan.

De första åren sköttes undervisningen till största delen av missionärer. En viktig medarbetare blev Algot Edlund som flyttade till Mugara i juni 1981.¹ Han undervisade då vid bibelskolan i Kayogoro, där han översattes till kirundi. Innan han tillsammans med sin hustru Elsa kom till Burundi hade de ett antal år varit missionärer i Belgien. Elsa Edlund undervisade i musik.² Roland och Anita Stenlund ersattes hösten 1982 av Jan och Birgitta Atterklint³, som blev kvar till 1985. Jan Atterklint kompletterade kurserna med material från bibelskolan han gått i Bryssel. Skolan hade då ett trettio-tal elever. Man fortsatte att ta in elever vartannat år. På eftermiddagarna gavs praktisk undervisning i verkstaden hur man gjorde kyrkbänkar, kyrkdörrar och liknande. Jan Atterklint deltog också i den undervisningen. Birgitta Atterklint undervisade i engelska på skolan och fortsatte med arbetet inom den verksamhet med kvinnskolor som Anita Stenlund arbetat med. Flera nya kvinnskolor startades ute i byarna. Förutom undervisning i att läsa och skriva ingick olika praktiska kurser, framför allt inom jordbruk. Atterklints efterträddes i sin tur av Margit Söderlund⁴, som blev

¹ KA/10/A Edlund 1981-05-31.

² Både Elsa (1914–1985) och Algot (1915–1992) Edlund dog i Mugara.

³ Jan Atterklint, född 1948. Döpt i pingstförsamlingen i Finspång. Maskiningenjör, gick kortvariga bibelskolor i Sverige och en ettårig i Belgien med språkstudier. Birgitta Atterklint f 1945. Döpt i pingstförsamling som 11-åring, upplevde andedop och missionärskallelse samma år. Sjuksköterska och barnmorska. Bibelskola och den tropikmedicinska kursen i Belgien. De utsändes 1972 till sjukhuset i Lemera, Kongo av sin då gemensamma hemförsamling, nuv. Citykyrkan i Stockholm. Stöd också från Finspång. Gjorde två arbetsperioder i Kongo. (Intervjuer med J Atterklint och Birgitta Atterklint 1999-12-12.)

⁴ Margit Söderlund f 1936 i Kärddla, Estland 1936, flydde till Sverige 1944, pastorsdotter, fadern fångslad skickad till Sibirien. Utbildade sig till lärare, i franska och kristendom, arbetade som lärare i Sverige. Teol.kand. Till Lemera, Kongo 1962, utsänd av pingstförsamlingen i Norrköping. Gjorde två arbetsperioder i Kongo. Utbildade lärare i Burundin 1974–1975. Undervisade i Sverige på missionärsutbildning. Fortbildade sig i teologi i USA, skrev om teologi och missionshistoria. Intervju 2001-03-24, gjord av E Norrman.

IBM läsårsavslutning. Missionärer: Kerstin Fransson,
Birgitta Atterklint, Algot och Elsa Edlund.

kvar till 1989. Hon återkom för en ny arbetsperiod 1994–1999 och har de flesta år sedan dess återkommit ett varierat antal månader.¹

Skolan stöttades ekonomiskt från Sverige samtidigt som egeninsatsen växte. Församlingarna betalade resorna till skolan och lön för ersättare för de pastorer/evangelister som studerade där. Ett mindre område med oljepalmer inköptes och en kvarn sändes ut från Sverige, allt för att bidra till självförsörjningen.

I den tvååriga bibelskolan i Kayogoro undervisades nu ett 25-tal evangelister från hela landet på kirundi. De missionärer som undervisade där översattes till det språket. Evangelisterna gick på skolan under knappt sju månader av året. Övrig tid arbetade de som vanligt i respektive församling. Algot Edlund föreslog 1980 att elevavgifter på 10 % skulle införas som en del i framtida autofinansiering. Det hade inte skett tidigare. Pastor Lazaro Samiye kompletterade med tanken att eleverna skulle odla sötpotatis, maniok, bönor m m. Förutom Algot Edlund undervisade flera burundier, bland dem Lazaro Samiye och Jaques Ngenda, den senare då nyutexaminerad från bibelskolan i Bukavu. Bosse Einarsson ledde arbetet med att rusta upp internatet och också missionärsbostaden.² Algot Edlund efterträddes 1982 av Jaques Ngenda³,

¹ Har som medarbetare sedan 1997 Kristina Jonzén, som övrig tid är missionär i Österrike.

² A Edlund till M Tornell 1980-11-01 och till pingstförsamlingen i Timrå 1980-11-15.

³ Jaques Ngenda f 1946. Avskild som diakon och senare som evangelist i pingstförsamlingen i Gishiha. Studerade vid bibelskolan i Bukavu. Intervju 2000-03-17.

Jan Atterklint undervisar. Foto: Birgitta Atterklint.

som blev kvar som rektor tills han blev förstepastor i församlingen i Gishiha 1991. Han efterträddes av Elie Minani, en av pastorena i Kayogoro. Skolan har nu två årskurser. Undervisningen sker helt och hållet på kirundi.

Från och med 1990-talet startades bibelskolor och med tiden också bibelinstitut i övriga församlingar i landet, också i de mer nyligen grundade församlingarna i norr.

8.3 Skolor och hälsovård

Skolor

Som tidigare nämnts fick pingstmissionen 1975 medel från SIDA för att kunna bygga upp förstörda byskolor. De drevs av pingstförsamlingarna liksom skolorna på centralorterna. De skolor som uppfyllde statens krav fick lärarlönerna betalda därifrån. I Bujumbura fanns ett gemensamt skolkontor som skötte administrationen.

År 1982 anslog SIDA tio miljoner kronor till att under fyra år bygga elva nya sexåriga grundskolor med lärarbostäder, framförallt i norra Burundi.¹ Varje skola omfattade sex klassrum plus en rymlig byggnad för yrkesutbildning. Den senare användes för utbildning för blivande snickare och murare och för kvinnoskolor. För de av de vuxna eleverna

¹ Byggandet i norr har beskrivits tidigare.

Personalen vid Ecole Normale läsåret 1978/79. Foto: Gunilla Nyberg.

som så behövde ingick också undervisning i att läsa och skriva. Den första färdiga skolan låg i Kirundo och invigdes 1984 i närvaro av presidenten, som i sitt tal tackade Sverige och pingstmissionen. Talet sändes i radio och förbättrade pingstvännernas i norra Burundi relationer med vissa guvernörer.¹

Antalet elever vid lärarutbildningen i Kiremba ökade. Skolans lokaler räckte inte till och ny ansökan om medel från SIDA började utarbetas. I januari 1978 beviljades ett projekteringsbidrag på 50 000 kronor för planering av utbyggnaden. Bengt Halldorf som då var i Sverige sändes av PMU tillsammans med Daniel Halldorf² till Burundi för att bistå vid planeringen. En ansökan lämnades in till SIDA via PMU. Hösten samma år beviljades fem miljoner kronor till en utbyggnad. Gunnar Karlsson³ var byggledare med Ivar Larsson som medhjälpare, förutom alla lokala krafter. Flera nya klassrum och speciella ämnessalar byggdes och matsalen, köket och internaten byggdes ut.⁴

Invigning ägde rum 10 oktober 1981 i närvaro av bland andra Sveriges ambassadsekreterare i Kenya, Martin Wilkens, och representanter för landets regering. Presidentens representant framförde landets tacksamhet över Sveriges och missionens insatser. Provinsguvernören underströk det goda samarbetet mellan myndigheter och missionärer.

¹ Intervju med Bo Einarsson i *Dagen* 1985-10-12; KA/H Stålgren 1984-03-16.

² Daniel Halldorf var rektor på en liknande skola i Bukavu.

³ Gunnar och Maj-Britt Karlsson hade tidigare varit missionärer i Tanzania och Etiopien.

⁴ Stålgren 2016 s 115.

Henry Stålgren lämnar över nycklarna till André Kanyabitabu under överinseende av Zachée Rwakiranya. Henry Stålgrens album.

PMU representerades av dess föreståndare, Sven-Erik Grön.¹ Lärarhögskolan i Kiremba fortsatte att ha en svensk rektor fram till augusti 1986, då Henry Stålgren avlöstes av André Kanyabitabu, som då arbetat som studierektor i sex år. Tio år tidigare hade Zachée Rwakiranya tagit över ansvaret för internatet och allt som hörde till det efter Gunnar Åkerlund. Att det dröjde med överlämnandet till burundisk rektor berodde på att denne måste efter rätt utbildning godkännas av staten. Pingströrelsen ville av förklarliga skäl helst se en pingstvän på den posten. Ett överlämnande hade tidigare planerats att ske i mitten av

1970-talet, men förhindrades på grund av folkmordet 1972.²

Skolverksamheten i Kiremba skulle med tiden leda till att ett helt litet samhälle växte fram på de tidigare gräsbeklädda sluttningarna.

Skolevangelisation

De skolor som drivits av pingstmissionen och den nationella pingströrelsen hade hela tiden inneburit viktiga möjligheter för evangelisation. År 1976 accepterade ledningen för *Ecole Normale* att Protestantiska Alliansens återkommande bibelstudievecka för studerande ungdom under påsklovet förlades till Kiremba. Över 300 deltagare kom, av dem var ett 80-tal elever vid *Ecole Normale*, ett femtontal missionärer och ett antal burundiska pastorer. Henry Stålgren, dåvarande rektorn, gav en positiv rapport från veckan. »Herren verkade och det var mycket intressant att få vara med. En av den anglikanska kyrkans missionärer berättade att de flesta anglikanska missionärerna i Burundi var andedöpta. Det var ... prästen Harper, som varit det redskap Herren an-

¹ Referat skrivet av Ada Nyberg Ribba oktober 1982. S-E Grön hade tidigare varit missionär i Kongo och också under ett par år varit missionens representant i Burundi.

² H Stålgren i *Till alla folk* 2/87.

vänt».¹ Däremot kunde man länge inte bedriva skolevangelisation vid andra skolor. Flertalet av landets skolor var katolska med katolska missionärer som rektorer. Detta ändrades under tidigt 1980-tal då de flesta av dessa missionärer ersattes av burundiska rektorer som var mer öppna för besök av pingstvännen. Den gymnasiala utbildningen i landet bedrevs alltså till stor del vid internatskolor. Pastorer och missionärer i Kiremba beslutade att göra insatser vid de högstadies- och gymnasieskolor som låg i Bururiprovinzen. Lärarhögskolan i Kiremba fick nu inte längre själv välja vilka elever den skulle ta emot, utan det gjorde undervisningsministeriet. Det innebar att majoriteten av eleverna var katoliker. Det gällde också lärarna. En katolsk präst kom två gånger i veckan för att ha gudstjänster för de katolska eleverna vid skolan. Förutom besök på de olika skolorna inbjöd församlingen i Kiremba till ungdomskonferensen under påsklovet. Inbjudan gällde alla landets »sekundärskolor». Konferensen hölls i skolans lokaler, som var disponibla under lovet. Påsken 1984 kom över 300 ungdomar från hela landet till den tre dagar långa konferensen. De flesta gymnasieskolorna i landet var representerade. Följande år blev det nödvändigt att begränsa konferensen till en och en halv dag på grund av de allt hårdare restriktionerna från statens sida. Deltagarna klarade av 17 timmars undervisning under den tiden. Undervisade gjorde Per-Olof Jacobsson, då missionär i Rwanda, och Matunda och Kukunda Boribo, pastorspar från Tanzania. Inbjudan hade sänts ut först tio dagar innan konferensen eftersom man hoppades i det längsta att staten skulle ge tillstånd till en längre konferens. Det kom ändå 250 ungdomar från ett 20-tal skolor. På olika skolor hade det bildats bönegrupper som ett resultat av tidigare konferens. Ledarna för dessa grupper försågs nu med litteratur att användas vid sina skolor. Samma år anslog *Svenska Journalens* hjälpverksamhet 25 000 kronor som bidrag till en bil, som skulle användas just för resor till de olika skolorna.²

Lantbruksskolan i Nyanza Lac

År 1982 flyttade Gunnar och Margit Åkerlund från Kiremba till Nyanza Lac. Margit Åkerlund arbetade med kvinnoskolor och Gunnar Åkerlund började förbereda en jordbruksutbildning. Det var till en början

¹ KA/50/H Stålgren till T Winberg 1976-04-22.

² KA/50/H Stålgren 1984-01-30, 1985-03-16, 1985-04-19.

tänkt att vara ettårig och började i liten skala 1985 med nio elever. Lärare var Emil Kabura som hade en jordbruksutbildning. Tanken var att lära ungdomar att bli bättre på detta med familj jordbruk. Majoriteten av befolkningen levde av jordbruk. Befolkningen önskade en tvåårig utbildning. År 1987 lämnade därför Gunnar Åkerlund en projektansökan till PMU om just detta. Det mesta av skolans utveckling skedde efter 1985. Skollokaler byggdes 1980–1990. År 1990 tillsattes en burundisk rektor, agronomen Oscar Mayori, som arbetade tillsammans med svenska missionärer som var agronomer.¹

Hälsovård

I tidigare avsnitt har vi sett hur sjukvårdskliniker och BB-avdelningar byggdes upp i Kayogoro, Gishiha och Mugara och hur de återuppbyggdes och utvecklades efter krisåret 1972. Arbetet fortsatte att växa till. År 1978 byggdes en ny sjukvårdsklinik i Gishiha under ledning av David Nordlander. Den bekostades av medel från SIDA, förmedlade via PMU.² Tio år senare invigdes ett nytt BB i Kayogoro. Antalet patienter fortsatte att öka vid samtliga sjukvårdsinrättningar. År 1985 genomfördes totalt 121 446 behandlingar, 1 432 förlossningar och 28 056 barnkonsultationer. Totalt arbetade då nio svenska sjuksköterskor och 39 burundier som hade genomgått olika slag av utbildningar. En del var hjälpbarnmorskor, andra laboratorieassistenter, sjukvårdare m m.

De svenska sjuksköterskornas arbetsvillkor fortsatte i stort sett att

vara desamma som de som beskrivs i avsnittet 6.7, vilket innebar en stor arbetsbörda och att vara bunden till arbetsplatsen större delen av året. Många av sjuksköterskorna arbetade i Burundi under en stor del av livet, med undantag av årslånga Sverigevistelser vart fjärde år. Ibland var det mycket svårt att hitta er-

Åsa-Lena Nimmersjö delar ut mediciner. Foto: Gunnar Nimmersjö.

¹ Intervju med G Åkerlund 1995-03-04. På grund av ökade oroligheter i landet sökte och fick Oscar Mayori och hans fru Eliane asyl i Sverige.

² KA/74/I Sandberg 1977-03-08.

Ett par gånger per vecka hölls andakter innan sjukvårdsarbetet började. Foto: Lars-Gunnar Widarsson.

sättare och arbetsperioderna kunde bli längre än tre år. Samtidigt fortsatte man att utbilda burundisk personal och att skicka medarbetare på olika slag av utbildningar. Ett problem var att i Burundi fanns bara statens sjuksköterskeutbildning och den som gick den var tvungen att tjänstgöra vid statens sjukvårdskliniker i fem år innan den fick ta annan tjänst. I början av 1980-talet skickades några till de norska pingstvännernas sjukvårdsutbildning i Nya Kaziba, i Kivuprovinnsen.¹ Med undantag av kliniken i Mugara skulle det dröja till början på 1990-talet innan det fanns tillräckligt med färdigutbildade burundiska sjuksköterskor för att ta över det totala ansvaret. Det slutliga överlämnandet av all sjukvård skedde under åren 1988–1994.

8.4 Litteraturarbete

Vi såg tidigare att biblar, böcker och traktater (några sidor långa skrifter) såldes dels i rörelsens bokhandel i Bujumbura, dels i små boklådor vid alla olika församlingscentra och dels vid besök på marknadsplatser och under evangelisationsresor. Vi ska nu mer i detalj följa framväxten av litteraturarbetet och skapandet av ett tryckeri i Kiremba.

Mot slutet av 1960-talet byggdes en ny bokhandel i huvudstaden, på en tomt staten hade ställt till ADEEP:s förfogande, alldeles intill samlingslokalen i stadens dåvarande utkant. Inom missionärskåren rädde

¹ Intervju med i Sandberg 1991-10-04.

först delade meningar var bokhandeln skulle byggas. De ansvariga för litteraturarbetet, Arne och Birgit Flordin, ville hellre köpa ett hus inne i centrum. De hade stöd från sin hemförsamling i Sverige. Med hänvisning till att tomten från staten skulle gå förlorad om den inte byggdes drev övriga missionärer i Bujumbura igenom att bokhandeln skulle förläggas dit. Ytterligare ett skäl var att det skulle bli billigare.¹ Förutom bokhandel och läsesal innehöll huset arbetsrum för ADEEP:s sekreterare. Huset stod klart 1969. Det året fick pingstmissionen en Land Rover från Svenska journalens Läkarmission för att användas inom litteraturarbetet.²

Hela bibeln hade översatts till kirundi 1967 av den anglikanska missionären Rose-Marie Guillebaud och hennes medhjälpare. Men förutom den och bibeldelar fanns det fortfarande mycket lite av kristen litteratur på kirundi och i synnerhet litteratur skriven av pingstvännen. Bengt Halldorf, då nybliven rektor på *Ecole Normale*, framhåller i brev hösten 1967 behovet av litteratur på kirundi: »finns inga traktater, ingen tidning, inga böcker; väldigt få kvinnor förstår swahili»³. Med tiden skulle flera svenska missionärer arbeta just med litteratur. Under de två år Viola Lindgren arbetade i Gitega studerade hon samtidigt kirundi, som hon senare följde upp med en kurs i Bujumbura. Hon hade redan tidigare studerat kirundi med hjälp av en av lärarna i Mugara. Hon började också översätta pingstlitteratur till kirundi. År 1970 var hon med och startade en barntidning, *Inkuru Nziza z'abana* (Goda nyheter för barn) som till en början stencilades. I den skrev hon på kirundi och gjorde egna illustrationer. Under en vistelse i Sverige hade hon gått en kortare kurs i journalistik.⁴

Vid den svenska pingströrelsens missionskonferens i Alingsås i mars 1971 talade Arne Flordin om det stora behovet att få fram kristen litteratur på kirundi. Samtidigt med konferensen i Alingsås pågick i Kiremba arbetet med att ta fram det första numret av pingströrelsens tidning *Ijwi ya Pentekote* (Pingstens röst). Det publicerades strax efter

¹ KA/58/S-G Andersson, A Andersson; KA/58/G Norrman brev 1969-03-03; KA/58/S-G Andersson 1969-03-04; KA/S-G Andersson – G. Norrman Rapport till Filadelfia Stockholm 1969-09-10. I dagsläget ligger CEPBu:s nuvarande centralkontor i det kvarter där Floridins ville köpa ett hus.

² KA/53/B Halldorf 1969-02-09.

³ KA/53/B Halldorf 1967-10-03.

⁴ KA intervju med Viola Lindgren 1992-11-01.

den nämnda konferensen. Inger-Britt Ahlström var en av de tongivande bakom det arbetet. Hon hade blivit ombedd att satsa särskilt på evangelisationsarbete i Burundi och insåg att där skulle de ha stor användning av kristen litteratur. Först tog de fram traktater som återgav personliga vittnesbörd, hur människor kommit till tro. Ofta handlade det också om läkedomssunder. Burundiska lärare och elever på *Ecole Normale* skrev samman material till traktaterna. De hjälpte också till med översättningar. Eftersom man inte hade tillgång till något tryckeri stencilades allt detta, inklusive tidningen.¹

Två som lyssnade till Arne Flordin vid den nyss nämnda konferensen var Bengt Halldorf och Petrus Hammarberg. Den senare uppdrog åt Bengt Halldorf att införskaffa en tryckpress och lära sig använda den, vilket han gjorde. Dessutom köptes material till fotoframkallning och en skrivmaskin som fungerade som sättmaskin. Allt som köptes var begagnat, men skulle komma att användas under en rad av år i Kiremba, som nu blev centrum för litteraturarbetet. Materialet anlände i november 1971. Under tiden fram till april iordningställdes det f d lilla barnhemmet för att fungera som ett litet tryckeri. Den första traktaten trycktes sista veckan i april, dagarna innan upproret och folkmordet bröt ut. Redan i slutet av september samma år var arbetet i tryckeriet på nytt i gång. Då hade 15 000 traktater med olika innehåll trycks upp. Bengt Halldorf fick ledigt från skolan fredagar och lördagar för att kunna arbeta på tryckeriet tillsammans med Evert Eriksson, som också lärde sig kirundi. De lärde samtidigt upp burundiska tryckeriarbetare som redan i mitten av december kunde sköta tryckpressen själva. Viola Lindgren flyttade nu upp till Kiremba för att arbeta med barntidningen därifrån. Hon skrev också artiklar för pingsttidningen och gjorde översättningar. I november 1972 trycktes två nummer av barntidningen med en upplaga på 10 000 exemplar och i december 4 000 *Ijwi ya Pentekote*. Hälften av tidningsexemplaren delades ut i skolor, fängelser, militärläger och sjukhus. Resten såldes i församlingarna och vid evangelisationsresor, speciellt i norra delen av landet.² Från år 1979 ledde Viola Lindgren arbetet med att skapa en korrespondenskurs för evangelister.

¹ KA/67/I-B Ahlström 1972-06-09, intervju med I-B Ahlström 1991-10-03.

² KA/B Halldorf Intervju 1996-12-07; KA/53/Brev 1972-09-25, 1972-11-14, 1972-12-23.

Litteraturarbetet fortsatte att utvecklas. En litteraturkommitté tillsattes att leda arbetet. I den ingick pastorerna Abednego Madengo, Elia Ndikunkiko och de missionärer som arbetade med att ta fram litteratur: Inger-Britt Ahlström, Viola Lindgren och Marion Pettersson. Marion Pettersson kom till Kiremba 1979 för att arbeta inom litteraturarbetet. Hon hade tidigare gått en kurs i kirundi. Förutom att arbeta tillsammans med Viola Lindgren med texter och illustrationer till de olika tidningarna deltog hon också i det praktiska arbetet på tryckeriet.¹

I början av 1975 övertog Bengt Säker ansvaret för tryckeriet. Han avlöstes av Gunnar Nimmersjö, också lärare vid *Ecole Normale*. Efter honom kom den förste utbildade svenske tryckaren, Stefan Olsson, och blev chef på tryckeriet. Förutom att trycka åt pingströrelsen åtog sig tryckeriet nu också uppdrag från andra håll, bland annat från landets universitet, och fick på så sätt in lite inkomster till tryckeriet. Stöd kom från PIL (Pingstförsamlingarnas Internationella Litteraturarbete²) och medel insamlade i svenska pingstförsamlingar. Behovet av nya och bra maskiner blev allt större i takt med att allt större upplagor trycktes av traktat och tidningar.

Ett större tryckeri uppfördes i början av 1980-talet. Medel kom från svenska pingstförsamlingar och från Läkarmissionen. Natanael Lönn och Göran Carlsson ledde arbetet med att installera alla olika maskiner. Natanael Lönn, som var maskinsättare, arbetade sedan tillsammans med Stefan Olsson, som återvände med sin familj 1982 för en andra arbetsperiod. Läromedel till alfabetiseringskurserna utgjorde då en stor del av de tryckta alstren. Men också antalet exemplar av *Ijwi ya Pentekote* och av barntidningen fortsatte att öka. År 1985 trycktes 17 000 av den förra och 20 000–30 000 av den senare. Ansvaret togs sedan över av burundiern Mattayo Baratawanyo. Teknikerna hette då Salomon och Nikodemo. De fanns kvar i början av 1990-talet. Då fanns 6–7 anställda på tryckeriet, bland dem Eliachim Nirikana, i dagsläget andre pastor i Kiremba. Han hade gått en massmediautbildning på pingströrelsens folkhögskola Kaggeholm i Sverige i mitten av 1980-talet.³

¹ KA/Marion Petersson intervju 1994-06-16.

² Grundat av missionär Olle Johansson efter det att han inte hade möjlighet att återvända till Burundi.

³ KA/B Halldorf Intervju 1996-12-07.

8.5 Missionärernas fortsatta relation till staten

I avsnittet 7.4 såg vi något på hur relationen mellan den svenska pingstmissionen och den burundiska staten förändrades efter de tragiska händelserna 1972. Till en del berodde det på att rebellrörelsen ansågs ha varit starkt förankrad i några pingstförsamlingar. Något som för en tid försvårade situationen var den svenska pingstmissionens stöd till Burundiflyktingarna i Tanzania, eftersom den burundiska regeringen betraktade detta som stöd till rebeller. Även om situationen förbättrades efter det att utvisningsbeslutet 1973 hade upphävts så kände sig missionärerna tvungna att anpassa sitt agerande efter statens krav. Vi har nämnt den tystnadens kultur som utbreddes, förbudet att på något sätt tala om det som hade hänt, svenskarnas känsla av att också på svenska vara tvungna välja sina ord. Att inte få visa sina känslor inför vad som hänt var psykiskt påfrestande. Missionärerna var inte lika fria som tidigare att röra sig bland befolkningen och att göra hembesök. Speciellt i Mugara fick missionärerna noga förhållningsregler. De fick inte besöka en burundisk familj innan pastorn godkände besöket. När missionärer besökte t ex kvinnoskolor på landsbygden där tidigt på 1980-talet kom en av staten utsänd man för att lyssna till vad som sades. Även på andra orter var missionärerna övervakade. Det gällde inte bara inom pingstmissionen utan också alla andra missioner. Från slutet av 1970-talet började ett allt större antal missionärer från andra kristna samfund utvisas ur landet, som vi sett i inledningen till denna del av boken, i avsnittet 8.1.

Samtidigt så utvecklade missionärerna i Kiremba allt bättre relationer till lokala myndigheter, också i de nya områdena i norr. Orsakerna till det var flera. *Ecole Normale* hade ett mycket gott rykte i landet. SIDA-bidragen hade inte bara räckt till ändamålsenliga byggnader utan också till bra utrustning när det gällde undervisningsmaterial, speciellt i naturvetenskapliga ämnen. Vid invigningen av den andra tillbyggnaden 1981 underströk provinsguvernören det goda samarbetet mellan myndigheter och missionärer. Barnhemmet i Kiremba bidrog också till det goda intrycket. Flera av landets ledare hade varit guvernörer i Bururi, med vilka missionärerna i Kiremba byggde goda relationer. Andra kom just från Bururiprovinnsen. Bland dessa ledare fanns landets armébefälhavare och sådana som senare blev guvernörer i norra Burundi. Ytterligare en förklaring som nämnts till att inga pingstmissionärer utvisades är att flertalet av de svenska missionärerna inte talade kirundi.

De uppfattades därför som mindre farliga för den politiska makten när det gällde att påverka befolkningen. Det framgår av brev att svenska missionärer i Kiremba var mycket noga med att inte ta vad som kunde uppfattas som politisk ställning. Det viktiga var att få vara kvar i landet och fortsätta att »predika evangelium» och delta i återuppbyggnadsarbetet.

8.6 Att vara missionärsbarn

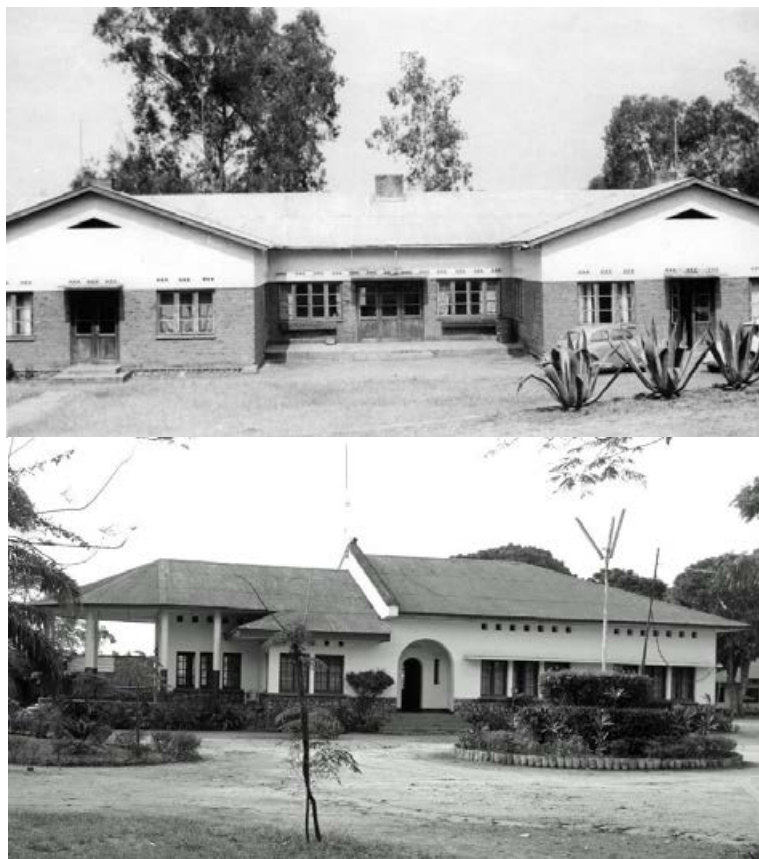
Svenska skolan

Till skillnad från många andra missioner så tog de svenska pingstmissionärerna i Burundi redan på 1930-talet med sina barn till missionsfältet. I sin bok *Afrikas pärla* diskuterar den svenska pingströrelsens dåvarande ledare, Lewi Pethrus, vikten av att missionärsbarnens skolgång var förlagd till missionsfältet. Han skriver:

Det är onaturligt för föräldrar att lämna sina barn ifrån sig. Missionärerna äro inte annat än vanliga människor och man skall i detta fall inte ställa större krav på dem än på andra kristna. Då de ha barn, älska de dem naturligtvis. De ha därför behov av att ha dem i sin närhet.¹

»I sin närhet» betydde då, 1948, att en skola skapades på missionsfältet i stället för att lämna barn med skolplikt i Sverige. Det skulle visa sig att missionärsbarnen inte upplevde vistelsen på skolan som närhet till föräldrarna. Fram till slutet av 1940-talet undervisades de i hemmet, oftast av sin mor. År 1948 öppnades i Cyangugu, Rwanda, en gemensam internatskola för barn från SMF:s missionärsfamiljer i dåvarande Belgiska Kongo och Ruanda-Urundi. Skolan blev kvar där till 1953 då den flyttades till Lemera i Kivuprovinzen i Kongo. Lemera hade då blivit den största missionsstationen inom SMF i detta arbetsområde. När oroligheter utbröt i samband med Kongos självständighetsförklaring 1960 skedde undervisningen under en tid på olika missionsstationer, dit lärare och elever ambulerade. I januari 1961 flydde flertalet missionärer som arbetade i Kongo till Burundi. Skolan öppnades då i en större villa ett par kilometer från missionens administrativa centrum i Kanyosha, då strax söder om Bujumbura. Redan andra skol-

¹ Pethrus 1949 s 213.

Svenska skolan, Lemera (övre bilden) samt Svenska skolan i Kanyosha – huvudbyggnaden. Foto (undre bilden): Gunilla Nyberg Oskarsson.

dagen inträffade en svår olycka. Åke Boberg hade ryckt in som lärare eftersom den ordinarie läraren blivit kvar i Kongo. En av skolpojarna kom med en burk och bad honom öppna den. De som arbetade i köket trodde att det var rödsprit i den och ville ha den till att värma upp fotogenköket. Men det visade sig vara en handgranat. Den exploderade och Åke Boberg förlorade sin vänstra hand. Greta Josefsson, som arbetade som husmor, fick granatsplitter i vänstra sidan av kroppen, men lyckades ändå spänna en livrem runt Åke Bobergs arm och så stoppa blodflödet. De fördes båda till sjukhuset i Bujumbura och opererades. En tid senare återvände de till Sverige tillsammans med sina familjer.¹ Skolarbetet fortsatte med andra krafter. Från och med

¹ Åke Boberg 1992, Kaggeholm–Lemera s 7–9; Josefsson 2013 s 62–66.

Svenska skolan i Kanyosha 1963. Fr v främre raden: Nils-Göran Säker, Per-Anders Johansson, Anne-Sophie Norrman, Monica Säker, Mats Josefsson. Bakre raden: Ulla Olsson, Berit Norrman, Märিত Säker, Christina Josefsson, Torgny Säker. Längst bak: Gunnar och Evy Norrman. Evy Norrmans album

höstterminen 1961 förlades skolan till Kanyosha, där den tidigare missionsstationen nu blev internatskola, samtidigt som missionens administrativa centrum blev kvar där. Skolan hade elever på låg-, mellan- och högstadiet. Antalet elever har under åren varierat mellan ca 15 och drygt 50, som mest under sista åren av 1970-talet och första hälften av 1980-talet.¹

Under åren uppfördes internat och bostäder för lärare och husmödrar. Personalen vid skolan

Skolavslutning 1982. Foto: Nils-Eber Nilsson.

¹ Brev till förf. från Eva Grön 2018-03-18.

Svenska skolan. Skolavslutning. Från vänster: Helene Jälevik, Maria Bergroth, Christine Bergström, Tanja Häkkinen, Jane Mainwaring, Lina Berg Foto: Bror-Inge Jälevik.

bestod, när skolan var som störst, av två husmödrar, en husfar, en låg- och en mellanstadielärare. Lågstadiet och mellanstadiet hade var sitt klassrum. Högstadiets elever, som läste per korrespondens, arbetade på sina rum, handledda av mellanstadieläraren. För att ge eleverna tillfälle till längre sammanhängande tid med föräldrarna, förutom under de vanliga jul- och sommarloven, förlängdes från senare delen av 1960-talet höst- och påsklovet så att de vardera omfattade två veckor. Skolan stängdes 1993 då barnantalet blev för lågt.

En vanlig dag på skolan

Livet vid internatskolan följde sin egen rytm. Varje dag inleddes med frukost. Innan dess skulle barnen ha klätt på sig och bäddat sina sängar. Låg- och mellanstadiet hade sedan vanliga lärarledda lektioner medan högstadiets elever arbetade med självstudier med material från Hermods. Förmiddagens lektioner avbröts av raster fyllda av »lek ute i sanden, klättring i träd, rundpingis, gungor» och av förmiddagsfika. Efter lunch följde middagsvila – till en början med strikta order att vila på sängarna, vilket luckrades upp under 1980-talet. Efter middagsvilan hade ofta de äldre eleverna lektioner medan övriga lekte fritt på området innan det var dags för eftermiddagsfika följt av läxläsning, kvällsmat, dusch och gemensam kvällsbön. Lågstadiet »nattades» först. Flickor från högstadiet brukade gå omkring och dela ut godnattkramar för att lindra saknaden efter föräldrarna. De barn som hade yngre syskon på

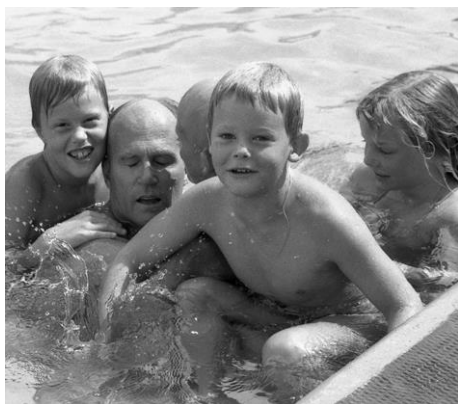
skolan fick ofta bli de senares trygghet, ett slags stand-in-föräldrar. Mellanstadiet hade också en bestämd tid då de skulle sova, men åtminstone på 1980-talet hade högstadiet bara en tid då de skulle vara inne på rummet.

Ett ämne hette fria aktiviteter. Då fick eleverna välja bland ett utbud av ämnen. Ett kunde vara djurskötsel. Det innebar att tillsammans med mellanstadieläraren köpa getter och höns, vilket bland annat gav eleverna en möjlighet att »komma ut från skolområdet ett tag och in i ett område som sjöd av liv och [var] intressant att se».¹

Ett uppskattat inslag från mitten av 1970-talet var att gemensamt skapa musikalerna till olika jul- och sommaravslutningar. Det innebar drama, musik, sång, målande och fixande med rekvisita och kulisser.²

Fritidsaktiviteter

Liksom i det svenska samhället ändrades livet på skolan i Bujumbura under de årtionden den existerade. Under 1960-talet verkar utbudet av ordnade fritidsaktiviteter ha varit ganska begränsat med undantag av resorna till den stora simbassängen mitt inne i själva Bujumbura och

I bassängen. Vänligt bråk med husfar Kennerth Kjellberg. Barnen från vänster: Markus Lundgren, Jafet Andersson och Martina Andersson. Foto: Bror-Inge Jälevik.

enstaka vandringar i närområdet under friluftsdagar. Till den närliggande Tanganyikasjön gick det lätt att vandra, men det måste ske i sällskap med skolans personal. Vid minst ett tillfälle under 1960-talet fick eleverna åka ut i de urholkade trädstammar som fungerade som fiskebåtar. Eleverna hittade på egen hand en hel del att roa sig med, vilket klart framgår av boken *Utslitna änglar? Nä, bara lite trötta*, som beskriver elevernas vardag under flera år just på

¹ Brev till förf. från »Missionärsbarn» 2018-06-17.

² Brev till förf. från: Ingela Stålgren 2018-06-06, Jane Mainwaring 2018-06-04, Märta Johansson 2018-06-01 och Angeline Leetmaa 2018-06-06.

sextiotalet.¹ Skolan åkte då till simbassängen två dagar i veckan. Under 1970-talet utökades det till tre för att under 1980-talet omfatta också lördag för högstadieeleverna. Eftersom skolområdet var stort fanns där träd att klättra i och stora gräsplaner med möjlighet till olika bollspel. Vollyboll, fotboll och bordtennis var fritidsaktiviteter som återkom under hela den tid skolan fanns där. I träden byggdes kojor. Där fanns också en lekstuga, som kunde användas till att möjligt: »Jag minns lekstugan som vi var väldigt mycket i. På helgerna fick vi också ibland sova över i lekstugan. Vi bar våra madrasser, täcken och lakan och fyllde golvet i lekstugan o hade det jättemysigt med pyjamaspartyn, spökhistorier m.m.»²

Under 1970-talet infördes filmkvällar en gång varannan vecka. Till en början hyrdes filmer från en amerikansk skola. Det var ofta bibelfilmer och dokumentärer. Sedan skolan fått VHS/video i mitten av 1980-talet kunde utbudet breddas. Släkt och vänner spelade in videofilmer och skickade ut. Under andra fredagssamlingar spexade eleverna och lekte lekar tillsammans. Turer till stadskärnan verkar efterhand ha blivit alltmer innehållsrika. Barnen fick handla godis eller vara med när dricka inhandlades till skolan i vad som kallades indiska kvarteren. De deltog också i simtävlingar med andra skolor och gjorde bra ifrån sig. Vid ett tillfälle fick högstadieeleverna gå på jazzkonsert. Under 1980-talet fanns också tennisbanor och möjlighet att åka minimotorcross. Intill badet inne i staden låg ett stall dit några flickor gick varje lördag när de övriga var vid bassängen. De lekte också stall på skolan och byggde upp ett eget låtsastall i mellanstadielärares carport.³ Vid ett tillfälle inbjöds skolan att delta vid det stora firandet av nationaldagen. En elev som deltog berättar:

Vi fick möjligheten att åka och sjunga för Burundis President. Fotbollsstadion var fylld till bredden av folk och Svenska Skolan skulle ha ett inslag. Av alla sånger som finns att välja bland så ställde vi oss där på scenen i mitten av planen, vi var klädda i nytryckta blå T-shirts med texten *L'école Suédoise*, gick runt i en ring och sjöng Vi äro musikanter ...vi kan spela fiolioliolj och ALLA rörelser gjorde vi så klart till. Ett underbart minne som lockar mig till skratt än idag.⁴

¹ Josefsson 2013 s 89–90, 100–101; A-C Stålgren brev 1:a advent 1975.

² Angelina Leetmaa 2018-04-25.

³ Svenska skolan, Bujumbura, Läsåret 1975/76; brev till förf. från J Mainwaring 2018-06-04, M Johansson 2018-06-01 och A Leetmaa 2018-04-25.

⁴ Brev till förf. från J Mainwaring 2018-06-04.

Bilden till vänster: Högstadiet på studieresa till Kongo (dåv. Zaïre). Från vänster: Helene Johansson, Helena Halldorf, Kjell Rosenqvist och Mattias Rotstedt.

Bilden till höger: Besök i varma källan Mugara. Från vänster: Simon Nilsson, Maria Bergröth, Markus Lundgren, Frida Aronsson, Helene Jälevik Foton: Bror-Inge Jälevik.

På nittiotalet fanns också scoutliknande verksamhet, där barnen indelades i olika patruller.

Eleverna på Svenska skolan levde ett liv som i stort sett var avskilt från det omgivande samhället. Ibland köpte de godis från barn vid grinden till området. Under någon period hände det att pojkarna spelade fotboll med pojkar i grannskapet. Ett av missionärsbarnen skriver: »Vi var ganska instängda på skolans område annars vilket man nu efteråt kan kritisera kanske. Hemskt att ha bott tio år i ett land utan att kunna mer än max tio ord av det lokala språket.»¹ Hemma hos föräldrarna under loven, hade barnen ibland större möjlighet att se och uppleva det vardagliga livet i landet. Under åren på 1990-talet anordnades speciella Burundidagar då landets kultur, historia och vardagsliv aktualiserades².

Studieresor

Varje läsår gjordes med tiden också längre resor, som kunde bli veckolånga när de förlades till något av grannländerna Kongo, Rwanda eller Tanzania. Ett sådant exempel är en lägervecka i Gisenyi, Rwanda, i februari 1976. På programmet stod studiebesök på te- och kaffefabriker, en konstskola, och ett handikappcentrum, samt bybesök hos hantverkare. Eleverna på högstadiet och i årkurs sex vandrade upp på en vulkan, medan de yngre fick nöja sig med båtfärd och bad. Deltagarna möttes också till bibelsamtal och bönesamlingar. Lägerveckan avsluta-

¹ brev till förf. från »Missionärsbarn» 2018-06-17.

² KA/47/Protokoll samtalsdag Bujumbura 1991-10-12.

des med dopgudstjänst, då tre av skolan elever döptes i Kivusjön av den lokala pingstförsamlingens pastor.¹ Mer än en gång for de upp till Kiremba för några lägerdagar. Det besöket kunde också innebära en vandring över bergen till Gishiha. Vid ett annat tillfälle gick resan till Svenska skolan i Nzega, Tanzania. En av deltagarna konstaterar: »Så klart blev det fotbollskamper och tävlingar skolorna emellan. Det var roligt att möta andra barn som hade det på samma sätt som oss, men på en annan skola.»²

Andaktsliv

Även formerna för gudstjänstlivet förändrades. Dagarna avslutades i regel med aftonbön.

På lördagskvällarna var det bönemöten. De senare var till en början inte särskilt anpassade för lågstadiet. Men eleverna på det senare deltog ändå gärna, delvis därför att det innebar att man fick vara uppe längre. En av dem konstaterar att det var först på högstadiet han förstod vad det egentligen handlade om. Flertalet av dem som delat sina upplevelser från skolan tycks ha upplevt bönemötena som något positivt, som »ganska härliga stunder också med gudsmöten».³ Ibland kunde det kännas som en press att tala i tungor för att ge intryck av att man hade en nära relation till Gud. Det senare gäller framförallt 1960- och 1970-talen. Bland eleverna från de årtiondena uttrycker en del en stor rädsla inför talet om Jesu andra ankomst. Den rädslan var inget som det talades om på skolan. Enligt en elev kunde hon berätta hemma hur det kändes och blev då tröstad. Vi återkommer något till detta senare. Denna problematik lyfts inte av de elever som gick senare på skolan. I för landet oroliga tider möttes man till extra bönestunder på rummen och bad tillsammans.

Under tidigt 1990-tal satt eleverna i en ring på golvet på internatet. En av dem som deltog berättar:

Här fick vi varva ner och dela tankar både glada och ledsna med varandra. Vi lärde oss att lyssna till varandra och vi lärde oss vikten, möjligheten och värmen i att få dela varandras bördor. Vi fick lära oss att be för och med

¹ Inghar Andersson Utskick från Svenska skolan till föräldrar 1976-01-22, 1976-02-15, 1976-03-04.

² Brev till förf. från J Mainwaring 2018-06-04.

³ Brev till förf. från J Nimmersjö 2018-07-14 och M Nimmersjö 2018-07-18.

varandra både i stort och smått. Ibland kunde det vara att välsigna godiset som kommit från någon släkting eller vän i Sverige så det skulle räcka längre, ibland var det att be för någon som var sjuk eller skadad, ibland för familjen som kanske bodde i en oroshärd. Vi delade något djupt och fint och så avslutade vi alltid med vad som kom att kallas Buja bönen.¹

Flera elever framhåller att det var på skolan de fick sin kristna grund. En elev konstaterar att tron på Gud var något naturligt, »alla trodde ju på Gud».² Det är viktigt att understryka att de flesta elever som svarat på min enkät i huvudsak är positiva till sin vistelse där. Det är troligt att bilden skulle varit mindre positiv om sådana som vantrivdes hade sänt in svar.

Gudstjänster

Söndagsgudstjänster på svenska var det någon gång i månaden. Övriga söndagar åkte ofta hela skolan på gudstjänst i pingstkyrkan inne i Bujumbura. Att besöka gudstjänsterna i Bujumbura kunde vara både »spännande och skrämmande». Eleverna visste att det skulle bli en lång gudstjänst med svenska mått mätt samtidigt som de skulle bli uppmärksammade på grund av sin annorlunda hudfärg. Någon konstaterar: »Alla vill ta, känna och röra vid en.» Samma elev tillägger: »Men samtidigt så fick vi med oss en fantastisk upplevelse av sång och musik och värme.»³ Ibland fick de svenska barnen sjunga någon sång på svenska. Ibland gick färden till någon utpostkyrka, vilket upplevdes som »mer spännande».⁴

Att vara elev på skolan

Hur barnen upplevde livet på skolan varierade i hög grad. En av dem har beskrivit sina år på högstadiet där som den roligaste perioden i sitt liv.⁵ För andra var skoltiden bitvis en mycket svår tid som gav inre sår för resten av livet. Svårast tycks det ha varit för eleverna på lågstadiet.

¹ Brev till förf. från J Mainwaring 2018-06-04. Bönen löd: Du som hör vad alla ber om, Och som vet vad jag vill ha, ge mig det du vet är bra, Lär mig tänka goda tankar, Hjälp mig säga snälla ord och förlåt allt styggt jag har gjort. Tack för mat och tack för kläder, Tack för regn och vackert väder, tack för all den hjälp jag har fått. Amen.

² Brev till förf. från M Levander 2018-08.

³ Brev till förf. från J Mainwaring 2018-06-04.

⁴ Brev till förf. från J Nimmersjö 2018-07-14.

⁵ Josefsson 2013 s 127.

En av dem som kom dit som sexåring berättar i en intervju i vuxen ålder hur oerhört svårt han upplevde det att vara ifrån sina föräldrar. Han kunde inte förstå varför de skickade iväg honom. Han upplevde klimatet på skolan som hårt. Hans upplevelser där gjorde att han som vuxen tog avstånd från pingströrelsen.¹ Han är inte ensam om detta.

Mycket berodde på hur personalen fungerade som extraföräldrar. De tidigare elever som delat med sig av sina erfarenheter konstaterar att det senare i hög grad kunde variera. En tidigare elev skriver:

Personalen som fanns var för det mesta bra men ... några var knappt lämpade att ta hand om barn av olika orsaker. ... Det är så sorgligt att man inte ville förstå att det fanns stora problem emellanåt... [Var] det bara för att det var en kristen skola? MEN den personal som faktiskt såg individen och behandlade varje barn med respekt de var helt FANTASTISKA.²

En annan elev ger en liknande bild. Ytterligare en nämner att det faktiskt hände att han blev fysiskt misshandlad, trycktes upp mot en vägg. En är odelat positiv:

Vi satt liksom alla i samma båt och vi tog hand om varandra. Jag hade så många som såg mig, brydde sig om mig, älskade mig för den jag är och var. Den tacksamhet jag känner över mina husföräldrar och lärare i Buja kan inte uttryckas i ord.³

Det kunde vara svårt för barnen att berätta för föräldrarna om problemen på skolan. En orsak var att föräldrarna var övertygade om att det var Guds vilja att de arbetade som missionärer. I några missionärsintervjuer berättas att de egna barnen först som vuxna har tagit upp hur de vantrivdes. Vad samtliga som svarat på enkäten betonar är hur nära eleverna kom att stå varandra, även om relationerna dem emellan inte alltid var så idylliska. Där kunde förekomma mobbning och utfrysning och det var olika hur personalen klarade av att ta i detta.

I det material jag haft tillgång till finns inget nämnt om Filadelfiaförsamlingen i Stockholm, som var ansvarig för skolan, kände till de stora problem som ibland fanns med olämplig personal och om det gjordes några försök att påverka situationen.

Det var olika hur ofta barnen kunde få besök av föräldrarna, beroende på hur långt bort de senare bodde. En elev, vars föräldrar

¹ Intervju med Lars Arrhenius i *Erikshjälpen* nr 1 2018 s 20.

² Brev till förf. från I Stålgren 2018-06-06.

³ Brev till förf. från J Mainwaring 2018-06-04.

bodde så långt bort att de bara sågs under de långa loven, berättar att hon hade det lättare än sin rumskamrat som fick besök nästan varje helg. Den som inte fick besök så ofta slapp gå igenom det många gånger svåra avskedet utan fann sig lättare till rätta på skolan. Nu hör det till bilden att den långväga eleven var mycket nöjd med den personal som fanns där under hennes år vid skolan.

Frånsett de svåra avskedsstunderna var saknaden efter föräldrar extra stor när ett barn var sjukt eller osams med vännerna. Också på skolan kom det in moment av uppbrott, när medlemmar av personalen hade fullgjort sin arbetsperiod eller när skolkamrater åkte till Sverige. Eleverna upplevde hur band klipptes av, som det också gjorts tidigare vid resa från eller till Sverige.

Extra svårt var det när det rådde oroligheter i landet. I samband med upproret och folkmordet i Burundi 1972 fick de elever vars föräldrar inte bodde i Burundi, ta flyget till Rwanda. Ett annat sådant tillfälle var i november 1991 då ett försök till statskupp ägde rum. Upprorsmakarna och soldaterna befann sig bokstavligen utanför skolområdet, där det sköts över hustaken. Flertalet föräldrapar utom tre var då på skolan, förmodligen på grund av det nyss avslutade höstlovet. Det talades om evakuering till Belgien. Oron var stor hos de barn som inte hade sina föräldrar där. Regeringen hade snart slagit ner upproret och någon evakuering blev inte aktuell.

Att vara missionärsbarn och missionärsbarnsförälder

Att vara missionärsbarn innebär att tillbringa några år eller stor del av sin barndom i en annan kultur än den egna. Det innebär återkommande uppbrott från vänner och – vid avfärd från Sverige – från släktingar. De ogifta kvinnliga missionärerna som fanns på flertalet missionsstationer fyllde ibland rollen som extra mostrar/fastrar. De barn som sänds till en internatskola upplever ännu ett uppbrott – från föräldrar och småsyskon. Under större delen av den tid som denna bok behandlar blev missionärsbarnens speciella situation föga uppmärksammas inom forskning eller inom de olika missionsorganisationerna. På något sätt togs det för givet att föräldrarnas arbete var viktigare än barnens situation. På senare år har utsattheten för missionärsbarn och andra barn, vars föräldrar haft utlandstjänst, blivit alltmer belyst både i forskning och litteratur. På engelska kallas dessa barn *Third Culture Kid*, förkortat TCK. Att möta resultatet av denna forskning eller att läsa de själv-

biografiska verk som berättar om detta, har varit till stor hjälp för många missionärsbarn att bättre förstå sig själva och sitt sätt att reagera i olika livssituationer. Liknande forskning är den som talar om *Boarding School Syndrome*, BSS. Mycket av den senare forskningen handlar hittills om internatskoleelever i Storbritannien, men vad som beskrivs kan också stämma in på andra slag av internatskolor. Vad som lyfts fram i dessa två slag av forskning syns tydligt i enkätsvaren jag fått och i böcker skrivna av eller intervjuer gjorda med missionärsbarn. I Norge har de norska missionsorganisationerna låtit en extern aktör göra en utredning.¹ Något liknande har inte, så vitt jag kunnat se, skett i Sverige.

Henry Werlinder, född i Kayogoro 1937, var ett av de barn som började i skolan i Cyangugu i februari 1948. Hans bild av livet på missionsstationen är ljus. Han och syskonen hade egna höns, getter och vid ett tillfälle också en antilopunge. De fick tydligen vara med där de ville i det praktiska arbetet. Som 10-åring sprang han tillsammans med sin äldre bror Ingvar omkring på byggnadsställningarna när kyrkan byggdes om. De följde med när tegel slog och brändes och när murarna restes. Han fick lära sig att »de svarta» var lika mycket värda som »de vita» – men de fick inte äta hemma hos burundierna i deras hyddor på grund av rädsla för inälvsmask och andra sjukdomar. Det fanns ett undantag, majscolvar rostade på glöd. Den tillagningen ansågs döda eventuella smittoämnen. Så kom den dag då internatskolan öppnades i Cyangugu och han reste dit tillsammans med storebror Ingvar:

Vi upplevde själva skolstarten som mycket spännande efter några år på en isolerad missionsstation. Det gick inte många veckor förrän vi hade ändrat åsikt. Det hände att vi fällde en tår på kvällarna, speciellt om vi varit osams med någon under dagen och tagit illa vid oss av tillrättavisningar. Då kunde det låta att fröken varit orättvis. Vilken fantastisk upplevelse det var att efter fyra långa månader utan besök få träffa föräldrarna och småsyskonen och inte minst alla djuren. Men, efter några månaders ledighet var det dags igen. Man kände en klump i magen flera dagar i förväg.²

Henry Werlinder är inte ensam om denna upplevelse. Att det kunde gå fyra månader mellan besöken berörde i första hand de som bodde långt bort från skolan. Besöken kunde för flertalet ske oftare från 1960-talet och framåt, då alltfler missionärsfamiljer hade egna bilar.

¹ Anders Gustafsson, ännu opubl. manus.

² H Werlinder. Dokumentet skickat via mejl till förf. 2009-10-23.

Det var inte heller lätt för föräldrarna att lämna bort barnen – inte ens om barnen verkade trivas. En av dem, som erkänner att det kunde kännas lite svårt för både dem och barnen, skriver: »De ska börja i Svenska skolan i morgon. Avskedet var vemodigt. Det är inte roligt att behöva dela familjen på så sätt. Men det är ju helt nödvändigt. Vi är ändå tacksamma att endast ha 4 timmars resa.» Skribenten jämför med missionärskollegor i Kongo med en restid på 12–15 timmar. Enligt samma brev är båda barnen och föräldrarna »mycket tacksamma över att få vara tillbaka i vårt Burundi».¹ Det är svårt att veta hur pass sant detta var för barnen. Vad som kunde vara en försvårande faktor var att missionärsbarnens föräldrar var övertygade om att det var Guds vilja att de arbetade som missionärer, en vilja som det var svårt för barnen att ifrågasätta. Det ledde i flera fall till att barnen inte vågade tala om för föräldrarna vad de egentligen kände inför att leva separerade från föräldrarna eller, som tidigare sagts, berätta om problem på internatskolan. Det första gällde inte minst när tonåringar lämnades i Sverige för sin skolgång medan föräldrar och eventuella yngre syskon återvände till missionslandet.² En del missionärspar valde aktivt att arbeta i Sverige under barnens gymnasietid. Andra kunde i ett bakåtblickande perspektiv önska att de gjort samma val:

De for väldigt illa. ... Jag vill säga till missionärer: Lämna aldrig era tonåringar. Men på den tiden lämnade man barnen och for. Det var bara så, hade man kallelse så ... Det har varit många år nu som vi lidit för att vi gick ut och lämnade dem. Men vad skulle vi göra? Det var så.³

Missionären ifråga åkte efter sin återkomst till Sverige till pingströrelsens missionärskonferens i Alingsås och uppmanade i samtal missionärer att inte resa ifrån sina barn. Men det var först ett tiotal år senare som missionärsbarnens situation uppmärksammades mer offentligt inom rörelsen, vilket vi återkommer till.

Att flytta tillbaka till Sverige innebar också kulturkrockar. Hur pass väl förberedda barnen/ungdomarna var på detta tycks till stor del bero på hur mycket skolans personal satsade just på dessa förberedelser och verkar ha berott på vilket årtionde de vistades på Svenska skolan. Alla som svarat på enkäten uppger att anpassningen till livet i Sverige var

¹ Missionärsbrev 1975-09-07.

² Christina Larsson, 2019, *De tusen milens längtan*.

³ Intervju med Greta Josefsson 1991-05-02 s 14.

problematiskt på olika sätt. Speciellt i tonåren kunde det vara svårt att bli en i gänget bland församlingens ungdomar. Det kunde också ta en viss tid att anpassa sig till familjelivet efter att under tiden på skolan lärt sig vara självständig. Hade familjen möjlighet att återvända till sitt tidigare hem var det ofta en underlättande faktor.

Flera av dem som var unga på 1960- och 1970-talen, berättar att de levde, förutom en stor rädsla inför talet om Jesu andra ankomst, med en mycket förenklad världsbild, när det gällde synen på att vara kristen och synen på människor utanför den kristna församlingen, en bild som inte visade sig stämma med verkligheten de mötte i Sverige. En grabb upptäckte t ex att hans skolfröken i Sverige, som inte kallade sig kristen, var mycket snällare än hans fröken i Bujumbura och så borde det inte vara efter det sätt han lärt sig att se människor.

Alla som svarat på min enkät framhåller en känsla av rotlöshet, att inte veta var man hör hemma, och en svårighet att knyta djupare kontakter, även om man kunde ha lätt för att göra nya bekantskaper. Det ses som ett resultat av alla uppbrott som innebar att man visste att den aktuella kompisrelationen skulle komma att vara bara en kortare tid. För några har ett besök som vuxna i föräldrarnas missionsland inneburit ett läkande när det gäller känslan av rotlöshet. En av dem skriver: »[Nu] när mina systrar och jag var ner tillsammans så var det så skönt att få känna hur hel jag äntligen blev av att få göra denna resa och få komma hem. Jag kommer alltid ha två hem och alltid älska två länder och så får det vara det är ju JAG.»¹

Christina Larsson har i boken *De tusen milens längtan* mycket uppriktigt berättat om hur hon upplevde sin tid som missionärsbarn under 1950–1970-talen och där beskrivit de svårigheter som i korthet nämnts ovan. Bakgrunden till att hon skrev boken var att hon i terapisaamtal upptäckte vilka sår hon bar inom sig. Terapisaamtalen blev för henne en avgörande hjälp för att kunna försona sig med det liv som blev hennes som missionärsbarn. Reaktionen som uttryckts via internet av andra missionärsbarn visar att det är många som känner igen sig i hennes situation.²

Också positiva erfarenheter nämns i enkätsvaren, som kulturförståelse. »Att fått lära sig förstå, visa respekt, dela sin och andras kultur och

¹ Brev till förf. från I Stålgren 2018-06-06.

² Facebooksidorna »De tusen milens längtan» och »Vi som gick på svenska skolan i Bujumbura».

anpassa sig till andra sätt att tänka. Det har gett mig ett otroligt verktyg i livet. En förmåga att anpassa sig till nya omständigheter.» Barnen/ungdomarna lärde sig tidigt att ta eget ansvar och bli självständiga. Många tidigare missionärsbarn har själva på olika sätt arbetat internationellt. En av dem skriver: »Kort och gott har fått med mig såååå mycket av känsla för olika synsätt, kulturer och livsförutsättningar som lett till att jag själv valt att i livet försöka leva så att jag gör något för andra. I yrkes- och jobbval.»¹ Andra har upplevt att de också på den svenska arbetsmarknaden haft glädje av sin flerspråkighet och erfarenhet av andra kulturer.² En framhåller att »[det] paradoxala är att flera av oss har bra karriärer, bra liv. Men mår bitvis väldigt dåligt samtidigt».³ Samma person efterlyser en liknande undersökning som skett i Norge för att kartlägga hur de f d eleverna vid Svenska skolan upplevt sin situation och vilka konsekvenser den tiden fått för deras vuxna liv.

De olika exemplen ovan visar tydligt det som beskrivs känneteckna TCK och människor med BSS: inre sår på grund av känslan att ha blivit övergiven av föräldrarna, svårigheter att knyta djupa relationer på grund av de återkommande upplevelserna av uppbrott från familj/släkt och vänner, att stänga inne sina egna känslor, att inte helt våga lita på vuxna, men också självständighet, förmåga att möta nya och oväntade situationer. Flera av dem som upplevt tiden som missionärsbarn som mycket problematisk har lyckats väl i arbetslivet och haft/har arbeten som innebar mycket av ansvar och ledande arbetsuppgifter.

I Sverige infördes från senare hälften av 1970-talet årliga träffar under en helg just för missionärsbarn. Från och med 1984 utökades de, då missionärerna Mirja och Stig Jakobsson tillsammans med Betanieförsamlingen i Odensbacken inbjöd till en lägervecka. Dessa lägerveckor, kända under beteckningen MBT (missionärsbarnsträffen), skulle komma att betyda mycket för deltagarna. Som nämnts ovan växte en stark sammanhållning fram mellan eleverna på Svenska skolan. En av dem konstaterar att hon »har idag känslan av att jag har massor med syskon».⁴ Träffarna, som fortfarande anordnas, är i dag ekumeniska med pingst-samfundet som huvudman. Förutom återseendets glädje upplevde

¹ Brev till förf. från M Levander 2018-08.

² Brev till förf. från J Mainwaring 2018-06-04, J Nimmersjö 2018-07-14, M Nimmersjö 2018-08, »Missionärsbarn» 2018-06-17 och M Johansson 2018-06-01.

³ Brev till förf. från »f d missionärsbarn» 2019-03-17.

⁴ Brev till förf. från I Stålgren 2018-06-06.

deltagarna lättnaden av att träffa andra med liknande erfarenheter som de själva. En av mina informanter kallar den träffen »livsviktig». Enligt journalisten Ulrika Ramstrand, själv missionärsbarn, var anledningen till dessa träffar att »missionärsbarnens identitetskonflikt började uppmärksammas».¹

8.7 Utvecklingen efter 1985

Antalet missionärer fortsatte att öka fram till senare hälften av 1980-talet för att sedan minska i takt med att det gemensamma arbetet alltmer övertogs av burundier som vi tidigare sett. Efter 1985 växte pingströrelsen som mest i landets norra delar. Flertalet av de svenska missionärerna arbetade då i norr, i församlingsarbete lett av de burundiska pastorerna. Förutom tidigare nämnda i kapitlet om arbetet i norr kom Kerstin Fransson, missionär i Mugara, att från 1988 tillbringa allt mer tid i Buhoro/Rusagara. Hon flyttade till Rusagara 1992². Gunnar och Maj-Britt Karlsson arbetade under åren 1985–1988 i Muyingaprovinsen för att hjälpa till med kyrkbyggen, vattenprojekt och kvinnoarbeten på uppdrag från församlingen i Gishiha. De gjorde 1996/97 också en insats för att hjälpa internflyktingar i samma område.³

Samarbetet med Sverige har fortsatt, framför allt genom de projekt som genomförs via PMU och CEPBUs projektkontor. Det har inneburit fortsatta satsningar inom skolvärlden, inom sjukvården – inklusive åtgärder mot spridning av AIDS – inom fattigdomsbekämpning och hjälp till interna flyktingar under inbördeskriget, som rådde mer eller mindre mellan 1993 och 2005.

Efter 1985 är det framförallt tre större projekt som svenska missionärer varit starkt engagerade i. Ett är handikappcentret i Gakwende, fem mil från Kiremba. Handikappcentret i Gakwende byggdes upp i ett samarbete mellan Doroty Gustavsson och församlingen i Gakwende. Det innebar en möjlighet för barn med olika slag av rörelsehinder att gå i skolan men också möjlighet till operation på ett sjukhus i Gitega. Det senare innebar för många en möjlighet att på nytt kunna gå med eller

¹ U Ramstrand i *Pingst* 2014/2. Rolf Oldin på FB-sajten »Vi som gick på Svenska skolan i Bujumbura» 2018-07-14.

² Brev från Kerstin Fransson till förf. 2012-12-03.

³ Pingstförsamlingens i Köping hemsida: Presentation av missionsarbetare.

Pingstmissionärer med familjer i Burundi, trol. 1980. Gunnar Nimmersjös album.

utan hjälpmedel.¹ Filadelfiaförsamlingen i Stockholm, som var utsändande församling för Doroty Gustavsson, är alltjämt involverad i arbetet.

Mot slutet av 1970-talet började Viola Lindgren och Marion Peterson, då missionärer i Kiremba, att engagera sig för den socialt utsatta folkgruppen batwa. De levde till stor del utanför det vanliga samhället. Till en början bestod stödet i att hjälpa de allra fattigaste med pengar till mat och hyra. Det tog en längre tid innan pastorererna i församlingen var beredda att stödja Marion Peterssons tankar på hjälp till självhjälp. Men när det till slut skedde skänkte kommunen tre områden 5–15 km bortom Kiremba där församlingen mot slutet av 1993 började bygga hus, omgivna av en viss odlingsyta och senare kapell. Detta gav batwa möjligheten att vara bofasta, odla sin jord och att sända barnen till skolan.²

År 2009 inbjöds de tidigare Tanzaniamissionärerna Uno och Jane Gustavsson att komma till Mugaru. Uno Gustavsson hade tidigare lärt känna många burundier i flyktinglägren i Tanzania. Nu hade flyktingar därifrån börjat återvända just till Mugararegionen – under de närmast följande tio åren skulle över 200 000 komma – och församlingen där hade inte möjlighet att ge den hjälp de önskade. Med stöd från lokala kyrkor i Rudskoga, Värmland, startades *Burundihjälpen*, som under

¹ Intervju med Doroty Gustavsson 1995-06-16.

² Intervju med Marion Peterson 1994-06-16.

åren stöttat byggande av boningshus, skolor, hälsocentraler och vattenledningar. Arbetet leds och genomförs av pingstförsamlingen i Mugara. Många flyktingar har fått en viss inkomst genom att arbeta inom de olika projekten. Ekonomiskt stöd har kommit från många olika privatpersoner och församlingar i Sverige.

Inom den burundiska pingströrelsen finns alltså spänningar efter händelserna 1972. Den största orsaken till detta är att den påbjudna tystnaden fortsatt att dominera samtalen inom rörelsen eller rättare sagt orsakat avsaknad av samtal. Händelserna 1972 har inte återberättats inom kyrkan. Vad som egentligen hände har inte redovisats. Det är en tystnad som så sent som 2019 framhållits som ett stort bekymmer av pingstvännen som förlorade anhöriga 1972. Spänningen mellan folkgrupperna tutsier och hutuer har starkt påverkats av utvecklingen i landet. Mindre stridigheter utbröt från 1988 för att övergå i inbördeskrig, sedan den förste demokratiskt valde presidenten, en hutu, år 1993 dödades av militärer. Efter fredsförhandlingar i Tanzania slöts till slut ett fredsavtal år 2005 enligt vilket makten skulle delas mellan folkgrupperna. En hutu, den tidigare rebelledaren, valdes till president. Efter ett tiotal år av relativt lugn och avspänning tilltog oron i landet i samband med valet 2015.

En ny problematik inom pingströrelsen var för en tid det motsatsförhållande som från sent 1970-tal växte fram mellan en framväxande välutbildad »elit» och de ledande pastorerna. De senare hade ingen längre sammanhållande utbildning utan hade i likhet med flertalet av de tidiga pingstpastorerna i Sverige deltagit i kortare bibelskolor. Det hände under 1980-talet att detta motsatsförhållande ledde till uteslutningar av universitetsstudenter men motsättningarna avtog i takt med att allt fler pingstvännen fick universitetsutbildning. Vid universitetet i Bujumbura blev den första generationen av högskolestuderande pingstvännen medlemmar i den ekumeniska studentföreningen. Ett par årtionden senare startade pingstförsamlingen i Bujumbura sitt eget studentarbete.

Den burundiska pingströrelsen kännetecknas alltså – 85 år efter dess grundande – av mycket stark tillväxt, även om den under de senaste 20 åren också fått konkurrens från för landet nya karismatiska kyrkor. I dagsläget (2020) har den ca en miljon medlemmar, dvs cirka 10 % av landets befolkning. Redan under 1960-talet sändes en burundisk missionär till Rwanda. Det dröjde till slutet av 1900-talet innan fler

missionsinitiativ togs. De burundiska församlingarna har under de senaste 20 åren grundat församlingar i grannländerna, till en början bland Burundiflyktingar där, men sedan också bland den lokala befolkningen. Det arbetet kräver sin egen historieskrivning.

Förteckningar

Missionärer som arbetat inom svensk pingstmission i Burundi

- Abrahamson, Elsa
Ahländer (Sivonen), Kerstin
Ahlström, Inger Britt 1954
Andersson, Alfred och Anna-Lisa
Andersson, Alma 1935
Andersson (Mattson), Birgitta
Andersson, Febe och Sven-Göran
Andersson, Mary
Asplund, Dorkas
Asterberg, Ulla-Maj och Gunnar
Atterklint, Birgitta och Jan
Bastin, André och Christiane
(Frankrike)
Bastin, Moïse och Brigitte
(Frankrike)
Bergbom, Ingemar och
Berge, Gun
Bergman, Solveig
Bergström, Anders och Sonja
Bergroth, Annika
Boberg, Åke och Ingrid 1960
Boberg, Kerstin 1977
Bodén, Eva 195
Boman, Lars-Erik
Borg, Gudrun
Brandin, Eivor och Nils-Erik
Brodin, Ingrid
Björkestedt, Roland och Helena
Bäckman, Ingemar och Gunnel
Carlsson, Göran och Gunilla
Carlsson, (Litsgård) Leif
Classon, Lilly
Claesson, Elisabeth
Claesson, Jan-Olov och Mona
Dahlberg, Margareta och Tore
Dernelle, Margerite och Jaques
Djurfeldt, Inga-Lill och Olof
Edlund, Algot och Elsa
Edorsson, Tina och Siwert
Einarsson, Bosse och Monika
Ekström, Birgitta och Carl-Olof
Enbuske, Marija
Englund, Ruth
Eriksson, Anne-May
Eriksson, Ewert och Marianne
Ernehall, Birgith och Bengt
Fernström, Kerstin
Fleur, Dan-Göran och Else-Marie
Fransson, Kerstin
Fransson, Gilbert och Monika
Fransson, Susanne
Flordin, Arne och Birgit
Gunnarsson, Dan och Ingrid
Gustafsson, Alice
Gustafsson, Gunvor och Lennart
Gustavsson, Doroty
Hagstrand, Ebba
Halldorf, Bengt och Dagny
Halldorf, Linnea
Halldorf, Per
Hallin, Signe
Hardenborg, Anne och Berndt
Hedström, Ann 1987
Hedström, Elisabeth
Hedström, Samuel
Heideman, Susanne
Helin, Kristina
Hällberg, Thea
Jansson, Edit och Harry
Jansson, Ruth
Jansson, Birgitta och Paul
Johansson, Anne-Marie och Gunnar

Johansson, Marianne och Olle
 Johansson, Bertil
 Jonzén, Kristina
 Josefsson, Gideon och Greta
 Karlsson, Siri
 Karlsson, Anna-Lisa
 Karlsson, Gunnar och Maj-Britt
 Kjellberg, Alice
 Kullberg, Ethel
 Larsson, (Sandell) Ivar
 Lefèbre, Roger och Francoise
 (Frankrike)
 Lefèbre, Ursmer och Suzanne
 (Frankrike)
 Lidé, Marianne
 Lindberg, Klara
 Lindgren, Viola
 Lindeman, Naima
 Lindholm, Elna och Hugo
 Lindström, Elsa
 Litsgård, Marianne
 Lundberg, Karl-Wilhelm och Britt
 Lundström, Axelia
 Lönn, Irja och Natanael
 Magnusson, Anita och Staffan
 Mattsin, Birgitta och Jan-Erik
 Mayori, Oscar och Eliane
 Melkersson (Fransson), Birgitta
 Mustonen, Carina
 Nilsson, Britt-Marie
 Nilsson, Anette och Rickie
 Nimmersjö, Gunnar och Åsa-Lena
 Nordlander, Märta och Sven
 Nordlander, Anita och David
 Norrman, Evy och Gunnar
 Norrman (Litsgård), Berite
 Nyberg, Ada
 Nyberg, Gunilla
 Nykvist, Linnea
 Olsson, Margareta
 Ohlsson, Marianne
 Olsson, Birgitta och Stefan
 Olsson, Rakel
 Olsson, Ulla
 Olsson, Ulrika
 Palmertz, Gösta och Vera
 Pakkinen, Anita
 Petersson, Marion
 Pettersson, Else-Marie
 Pettersson, Gunn
 Petterson, Miriam
 Rhyner, Margrit (Schweiz)
 Sandberg, Inga
 Sandell, Else
 Sandstedt, Elna
 Sandström, Birgitta 1982
 Stenberg, Margareta och Sven
 Stenlund, Anita och Roland
 Sterner, Christina
 Struble, Rhode och Gudrun
 Stålgren, Anna-Carin och Henry
 Svedare, Barbro
 Svensson, Margareta
 Sundberg, Eivor
 Säker, Bengt och May
 Säker, Els-Britt och Joel
 Söder, Anita
 Söderberg, Karin
 Söderlund, Margit
 Söderqvist, Nanny
 Tinlot, Marc och Rachel
 Weilemann, Hannelle
 Westman, Bettan och Jonas
 Westin, Helge och Sara
 Werlinder, Gösta och Viola
 Winberg, Anna och Thomas
 Widarsson, Lars-Gunnar och
 Margareta
 Wiström, Eiwind och Karin
 Åkerlund, Gunnar och Margit
 Åkerström, Ingrid
 Öllsjö (Johansson), Elisabeth
 Öhrling, Åke och Karin
 Österlund, Gunvor
 Östmo, Helena

Svenska skolan:

Andersson, Inga
Andersson, Ingrid
Anderson (Främberg), Inghar och Marianne
Andersson, Nils-Erik och Christina
Bergbom, Solveig
Björk, Ulla
Boberg, Lena
Edström, Curt och Violet
Egbert, Mia och Gunnar
Edorsson, Siwert och Tina
Ekman, Irene
Fransson, Gilbert och Monika
Grön, Margareta och Tore
Grön, Evy och Lennart
Gällersprång, Rhode
Halldorf, Birgitta
Hedström, Ann
Jansson, Birgitta och Paul
Jensen, Carina och Daniel
Johansson, Anne Marie
Johansson, Rune
Jälevik, Helene och Bror-Inge
Kjellberg, Kennert och Siw
Möller, Ruth
Nilsson, Nils-Eber och Irene
Nilsson, Anette och Rickie
Oldin, Idemaj och Rolf
Petersson, Marion
Rosenquist, Inger och Kjell
Skagerö, Eva-Lotta
Sköldeberg, Lena
Sollenby, Anna
Söder, Anita
Teglund, Kerstin
Westerlund, Annika
Wiklander, Birgitta

Intervjuer

Här redovisas namn och datum för de intervjuer som åberopas. De finns dokumenterade i Kongoarkivet.

Afrikaner

Barindogo, Ferdinand, 2017-10-30
Bamporeye, Elia, Mugara, 2000-03-07
Barankitse, Yusefu, Gishiha, 2000-03-17
Barankririza, Rebecca, Kiremba, intervjuad av Louise Manirambona febr 2002
Baranyizigiye, Lea, Kiremba, 2000-03-20
Baricako, Zacharia, Gishiha, 2000-03-17
Bugoma, Sipora 2019-02-14
Bwanike, Filipo, Kiremba, 1987-03-27
Kagoma, Daniel, 2013-11-15
Karenzo, Abraham, 2017-10-11
Kibuye, Yonatan, 2013-11-15
Madengo, Abed-Nego, Kiremba, 1987-03-21, 2000-03-20
Madengo, Abed-Nego, intervjuad av Inger-Britt, Ahlström 1990-01-01
Mahemeri, Yusefo, Kiremba, 2000-03-20
Makobero, Lazaro, Mugara, 2000-03-07
Muhanuka, Davidi, intervjuad av Margit Söderlund 1993-03-02.
Mugunge, Eramu, Gishiha, 2000-03-18
Muzaliyha, Miryam, 2013-11-22
Muribora, Nowadie, 2017-10-22
Nahimana, Doreta, 2017-10-22
Ndirabika, Petero, intervjuad av Gunnar Nimmersjö, Sophie Nijembere och Jeanson Sinarinzi 1990-01-24
Ndikunkiko, Elie, Kiremba, 2000-03-22
Ndiri, Lamec, Gishiha, 2000-03-17
Ngenda, Jacques, Gishiha, 2000-03-17
Ngendakuriyo, Sophonie, 2003-03-07, 2013-11-26
Nijembere, Sophie, Toulouse, 2000-10-26
Niyungeko, Natanael, Gakwende, 2000-03-16
Ntathomereye, Sadok, Mugara, intervjuad av Charlotte Nibitanga 2001-08-05
Ntampera, Daniel, Kayogoro, 2004-01-13
Nyabwango, Elisabeti, Kiremba, 2000-03-20
Nyandwi, Alphonse, Gishiha, 2000-03-17
Nyandwi, Stefano, Gishiha, 2000-03-18
Samiye, Lazaro, intervjuad av Eliachim Nirikana, Gunnar Nimmersjö och Sophie Nijembere 1990-03-23.
Samiye, Lazaro, Kayogoro, 2000-03-16
Shirambere, Aaron, Gakwende, intervjuad av Natanael Niyongeko juli 2000
Sinarinzi, Jeanson, Toulouse, 2000-10-26.

Européer

Ahlström, Inger-Britt, 1986-07-02, 1991-10-03
Andersson, Alfred, 1991-03-09
Andersson, Anna-Lisa, 1994-08-05
Atterklint, Jan och Birgitta, intervjuade av Evy Norrman 1999-12-10
Bodén, Eva, 1999-09-19
Brandin, Eivor och Nils-Erik, 1994-08-19
Claesson, Elisabeth, 1996-06-12
Classon, Lilly, 1991-01-23
Djurfeldt, J Olof, 1997-05-28
Einarsson, Monica och Bosse, intervjuade av Evy Norrman 1999-11-20
Eriksson, Anne-May, 1992-10-07
Hardenborg, Bernt intervjuad av Evy Norrman 2000-02-15
Gustavsson, Doroty, 1995-06-16
Halldorf, Bengt och Dagny, 1996-12-06 och 07
Jansson, Paul, 2017-07-15
Johansson, Marianne, 1992-04-25, 2000-12-05, 2013-02-26.
Josefsson, Gideon, 1991-05-01
Josefsson, Greta, 1991-05-02
Karlsson, Siri, 1991-04-19
Lindberg, Clara, 1993-11-01
Lindeman, Naima, 1991-03-18
Lindgren, Viola, 1993-11-01
Lundström, Axelia, 1991-05-03
Norrman, Evy, 1986-10-25, 1993-07-14
Nyberg Ada, 1991-09-12
Nykvist, Linnea, 1991-09-27
Ohlsson, Marianne, 1995-10-11
Petersson, Marion, 1994-06-16
Petterson, Gunn, 1996-10-14
Sandberg, Inga, 1991-10-04
Sandell, Else, 1995-03-05
Sandell, Ivar, 1995-05-06
Stenlund, Anita, intervjuad av Anne Johannesson 1994-03-01
Stenlund, Roland, intervjuad av Evy Norrman 2000-06-20
Stenlund, Paul och Brita, 1992-05-07
Stålgren, Henry, intervjuad av A Johannesson 1994-02-04
Stålgren, Anna-Carin, intervjuad av Ruth Jarl-Öberg 1994-02-09
Söder, Anita, intervjuad av Evy Norrman 1999-09-05
Söderlund, Margit, intervjuad av Evy Norrman 2001-03-24
Westin Helge 1992-06-08
Åkerlund Gunnar och Margit 1994-03-04
Öllsjö, Elisabeth, 1991-01-15.

Arkiv

Birmingham: *Church Missionary Society Archive* i Birmingham (CMS), *Ruanda General and Medical Mission*.

Bujumbura: Burundis nationalarkiv (*Archives Nationales*), årsrapporter från administratören i Bururi 1935, 1937, 1942, 1944, 1946, 1955 och 1957 (BNA).

Bujumbura (Kanyosha): Arkivet innehåller dokument som rör SFM:s och ADEEP:s skolverksamhet 1949–1961 (AK). Där finns bl a *Lettres d'Enseignement* 1949–1959 (AK/LE), *Correspondance* 1960–1961 (AK/C) med undergruppen *Correspondance avec l'Alliance Protestante au Burundi* (AK/CAP).

Gishiha: Pingstförsamlingens i Gishiha (*l'Eglise de Pentecôte de Gishiha*) arkiv (PfGA).

Jakobstad: Finlandssvenska pingstmissionens arkiv (FSPMA).

Jönköping: Folkrörelsearkivet i Jönköping: Filadelfiaförsamlingens arkiv (FRAJkpg).

Linköping: Pingstkyrkans i Linköping arkiv (SLA).

Mullsjö: *Pingstkyrkans i Mullsjö arkiv*. Korrespondens A Lundström och T Winberg (PMA).

Rom: *Archives Générales des Missionnaires d'Afrique*¹. Cassier 129, Diaire de Makamba (AGMAfr).

Stockholm: Filadelfiaförsamlingens arkiv (FSA).

Stockholm: Pingstarkivet Alvik (PRIA). Här finns Kongoarkivet (KA). Kongoarkivet innehåller korrespondens, i original eller kopior, mellan pingstmissionärerna (också från missionärer i Burundi och Rwanda) och deras utsändande församlingar och missionssekretariatet i Filadelfia, Stockholm. Där finns också officiell korrespondens med myndigheter – original eller kopior. Vid hänvisning till PRIA/KA skrivs endast KA.

Stockholm: Riksarkivet, Lewi Pethrus arkiv (LPA).

Stockholm: Svenska Missionsförbundets arkiv. Brysselarkivet/Korrespondens pastor Henri Anet 1921–1940 (SMFA/BA).

Tranås: Brunnsparckyrkans i Tranås arkiv.

Tølløse: *De Danske Baptisters Arkiv* (DDBA).

Vetlanda: Pingstkyrkans i Vetlanda arkiv (PVA).

Örebro: Folkrörelsearkivet i Örebro (FAÖ): Elimförsamlingen i Örebro: I-B Ahlströms korrespondens.

¹ »Vita fäderna», se s 143 ovan.

Otryckta källor

- Betänkande angående Pingströrelsens i Sverige Yttre Mission, dec. 1958.*
- Ciza, Joesph 1993, *La Mission Pentecôtiste de Kiremba et son impact le milieu de 1935 à 1991. Mémoire présenté en vue de l'obtention du grade de Licencié en Histoire, Université du Burundi, juin 1993.*
- Dushirimana, Jean, 1998, *La Coopération entre le Burundi et la Suède à travers l'œuvre de la C.P.E.B.U (1935–1997). Mémoire présenté en vue de l'obtenir du Grade de Licencié en Histoire. Filière : SCIENCE POLITIQUE; Université du Burundi, Bujumbura, juillet 1998.*
- Kjellberg, Alice, *Spänmande pionjärår i Burundi, odaterat (PRIA/KA/16/Kjellberg).*
- Ndagijimana, S, 2000, *Qui était pasteur Manesse Mafefere*
- Nduwimana D, *L'Evolution démographique de la chrétienté en missions pentecôtiste de Kiremba de 1935 à 1995. Essai d'intepretation Mémoire présenté en vue de l'obtention du grade de Licencié en Histoire, Université du Burundi, mars 2000.*
- Nyberg Gunilla, 1987, *Att visa förfäderna vördnad – ett aktuellt problem för de kristna kyrkorna i Burundi och Zimbabwe, D1-uppsats, Teol. Institut., Uppsala Universitet.*
- Stålgren 1982, opublicerat manus.
- Svensson Emilie, 2000, *Missionsarbete i Burundi.*
- Winberg, Per-Axel, 2002, *Minnen ur familjen Winbergs liv.*

Tryckta källor

- Ahlström, Inger-Britt 1959, *I Tropikernas sällsamma värld.*
- Andersen 1929, *De hvide Faedre i Urundi.*
- Apostolisk väckelse i Brasilien eller Kort översikt av den svenska pingstmissionen därstädes, av svenska pingstmissionärer, 1934.*
- Bimpenda, Isaac och Rønne Hansen, Knud 2003, *Burundi 1928–2003, Baptister 75 år i Burundi.*
- Boberg, Åke 1992, *Kaggeholm–Lemera.*
- Cazenave-Piarrot och Lopez 1979, *Géographie du Burundi.*
- Chrétien, Jean-Paul och Dupaquier, Jean-François, 2007, *Burundi 1972 Au bord des génocides: Editions Karthala.*
- Dagen.*
- Djurfeldt 1966, *Kungadömet i Burundi – strategier och maktkamp, (lic.avhandling, Uppsala universitet).*
- Djurfeldt, Olof 1972, *Det nya Afrika.*

- Evangelii Härold* (EH).
- Ernehall, Birgit 2007, *I Herrens tjänst – med livet som insats*.
- Fris, Rakel 1974, *Insyn i mina minnens värld*.
- Från Öst-Kongos berg och Tanganyikas stränder*, av svenska pingstmissionärer, 1932.
- Gahama, Joseph 1983, *Le Burundi sous l'administration belge*.
- Hammarberg, Petrus 1964, *Mission i U-land*.
- Ijwi rya Pentekote*, pingströrelsens i Burundi tidning.
- Johansson, Olle 2006, *Han kallades PIL-Olle*.
- Josefsson, Lisbeth 2013, *Utslitna änglar – Nä bara lite trötta*.
- Kjellberg, Alice 1966, *Missionsarbetets början i Burundi*.
- Kiraranganya, Boniface F 1985, *La vérité sur le Burundi*.
- Kongo. Urskog och skördefält. Bilder från den svenska pingstväckelsens missionsfält i Belgiska Kongo*, av svenska pingstmissionärer, 1948 (Förlaget Filadelfia).
- Lagerström, Märta 1983, *Mitt Pinga*.
- Lemarchand, Renée 1970, *Rwanda and Burundi*.
- Lemarchand, Renée 1996, *Burundi. Ethnic Conflict and Genocide*.
- Lindberg, Alf 1985, *Väckelse, frikyrklighet, pingströrelse*.
- Louvain (red.) »Grands Lacs» i Vol. 59, 5-6, 1er mars 1936, *Revue Mensuelle des Missionnaires d'Afrique*.
- Morgonstjärnan* 1925, *Svenska Morgonbladets julnummer*.
- Mworoha, É (red.) 1987, *Histoire du Burundi. Des origines à la fin du XIXe siècle*.
- Norlén, Börje och Kjellberg, Georg 2010, *Latter Rain-rörelsen i Östermalms Fria Församling på 1950-talet*.
- Nyberg Oskarsson, Gunilla 2004, *Le mouvement pentecôtiste – une communauté alternative au sud du Burundi 1935–1960*.
- Perraudin, P Jean 1963, *Naissance d'une Eglise – Histoire du Burundi Chretien*.
- Pethrus, Lewi 1948, *Kring Afrikas pärla*.
- Pingstliljan* 1924, andlig sommarkalender, Förlaget Filadelfia.
- Poulsen, Allan 1989, *Politik, udvikling og kirkeliv: Baptistkirkerna i Rwanda og Burundi i Nordisk Missionstidskrift*, No 4, Nov 1989.
- Reyntjens, Filip 1989, *Burundi 1972–1988, continuité et changement*.
- Struble, Rhode 1956, *Djungelfolket*.
- Struble, Rhode 1965, *Det händer i Afrika*.
- Stålgren, Henry 2016, *Burundi och Rwanda*.

- Sundstedt, Arthur 1971a, *Pingstväckelsen 2*.
Sundstedt, Arthur 1971b, *Pingstväckelsen 3*.
Svensk Missionstidskrift (SMT).
Söderlund, Margit 1995, *Pingstmission i Kongo och Ruanda-Urundi*.
Till alla folk, tidskrift om svensk pingstmission.
Ti Aar i Urundi 1938; utgiven av *De Danske Baptisters Hedningemissionsselskab*,
Holbaek.
Yubile imyaka – 50, 1990. Minnesskrift med anledning av att pingstförsam-
lingen i Kiremba firade 50-årsjubileum.
Westman, Jonas 1958, *Simba, simba*.
Öllsjö, Elisbeth 2000, *Himlaport över smutsig jord*.

Brev och mejl till författaren

Åtskilliga personer har lämnat uppgifter i fysiska brev och i mejl. I hänvisningar till dessa skrivs i båda fallen: »Brev till förf. från ...»

SKRIFTER UTGIVNA AV INSAMLINGSSTIFTELSEN FÖR PINGSTFORSKNING

1. Bertil Carlsson, *Organisationer och beslutsprocesser inom Pingströrelsen* (2008); nyutgåva
2. Bertil Carlsson, *Organizations and Decision Procedures within the Swedish Pentecostal Movement* (2008); nyutgåva
3. Bertil Carlsson, *Vårt behov av sanning* (2008)
4. Carl-Erik Sahlberg, *Pingströrelsen och tidningen Dagen – från sekt till kristet samhälle 1907–1963* (2009); nyutgåva
5. Carl-Erik Sahlberg, *Pingströrelsen, kyrkorna och samhället – en studie kring tidningen Dagen 1964–1974* (2009); nyutgåva
6. Rhode Struble, *Den samfundsfria församlingen och de karismatiska gåvorna och tjänsterna. Den svenska pingströrelsens församlingssyn 1907–1947* (2009); nyutgåva
7. *Pingstväckelsens riktlinjer* (2016/2009); nyutgåva, redaktionell text uppdaterad 2016
8. Börje Norlén och Georg Kjellberg, *Latter Rain-väckelsen i Östermalms Fria Församling på 1950-talet* (2010); nyutgåva
9. Joel Halldorf, *Regn, regn färdas över oss. Algot Niklasson och förnyelseväckelsen inom svensk pingströrelse 1950–1951* (2010); nyutgåva
10. Torsten Bergsten, *Pingströrelsen förr och nu. Valda publikationer 1947–2002 med anknytning till Pingströrelsens historia och tankevärld* (2010)
11. Marianne och Roland Gäreskog, *Lewi Pethrus i konflikt. Om några konflikter år 1929 mellan Lewi Pethrus och kända personer inom Pingströrelsen* (2010)
12. Nils-Eije Stävare, *Georg Gustafsson – församlingsledare, predikant och förebedjare inom den svenska Pingströrelsen* (2011); nyutgåva
13. Marianne och Roland Gäreskog, *Sprängbataljonen. En tidig pingströrelse* (2011)
14. Magnus Wahlström, *Forskning och självreflektion i Pingströrelsen 1973–2008. En sammanställning av reaktioner i tidningar och tidsskrifter på flera av de större forskningsarbeten som gjorts inom Pingströrelsen* (2012)

15. Carl-Gustav Carlsson, *Människan, samhället och Gud. Grunddrag i Lewi Pethrus kristendomsuppfattning* (2013); nyutgåva
16. Roland Gäreskog, *Pingstväckelsen inom Metodistkyrkan i Sverige åren 1907–1922* (2013)
17. Roland Gäreskog, *Andrew Ek. Några skeden i hans liv som missionär, predikant och nödhjälpsarbetare* (2015)
18. Magnus Wahlström (red), *Andens dop och nådegåvorna. Ett ekumeniskt »pingstmöte« i Stockholm 1918. Referat från mötet med efterskrift om ekumeniska ansatser i den unga pingstväckelsen.* (2016)
19. Roland Gäreskog, *Om Pingstväckelsens riktlinjer. Anteckningar om skriften och den tidiga pingstväckelsen i Tyskland* (2016)
20. Roland Gäreskog, *Utanför lägret. En berättelse om missionären och evangelisten Otto Witt* (2017)
21. Gunilla Nyberg Oskarsson, *Pingstkyrkan i Burundi och svensk pingstmission i landet 1935–1985* (2020)

Pingstkyrkan i Burundi och svensk pingstmission i landet 1935–1985

Gunilla Nyberg Oskarsson

Redan i början av 1920-talet hade Pingströrelsen gjort försök att börja bedriva mission i Urundi – i dag Burundi – i centrala Afrika, men det kom att dröja till mitten av 1930-talet innan det blev möjligt. Här ges en utförlig dokumentation av de förutsättningar som gällde, framväxten av en inhemsk kyrka samt den svenska pingstmissionens insatser under åren 1935–1985. Burundierna fick under tiden ett allt större inflytande på och ansvar för verksamheten. Från att ha varit under belgiskt styre blev landet självständigt år 1962. I och med självständigheten påskyndades denna process. Under de år som följde drabbades landet av inre slitningar och inbördeskrig vilket utsatte såväl den burundiska pingströrelsen som missionärerna för mycket stora prövningar. Idag har rörelsen omkring en miljon medlemmar – eller 10% av landets befolkning – och tillväxten är god. Genom brev, dagböcker och intervjuer har många personer bidragit till denna bok.